

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE VE GÜNEY KORE'DE UZUN DÖNEMLİ BÜYÜME
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ
(1960-1980)**

Cemil GÜNAY

DOKTORA TEZİ

ADANA/2005

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE VE GÜNEY KORE'DE UZUN DÖNEMLİ BÜYÜME
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ
(1960-1980)**

Cemil GÜNAY

DANIŞMAN: Pof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU

DOKTORA TEZİ

ADANA-2005

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU

Üye.
Prof. Dr. Önder ARI

Üye.
Üye: Prof. Dr. Muammer TEKEOĞLU

Üye.
Üye: Prof. Dr. Nejat ERK

Üye.
Yard. Doç. Dr. Elife Hatun KILIÇBEYLİ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../.....

.....
Prof.Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

TÜRKİYE VE GÜNEY KORE'DE UZUN DÖNEMLİ BÜYÜME KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ(1960-1980)

Cemil GÜNAY

Doktora Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU

Ekim 2005, 210 sayfa

Türkiye 20. yüzyıl boyunca kişi başına gelirini yıllık ortalama %5-6 hızla büyütmeyi başarmakla birlikte gelişmiş ülkelerle arasındaki farkı kapatamamıştır. Çalışmamızda, bu başarısızlığın nedenleri Güney Kore ile karşılaştırmalı bir biçimde ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Karşılaştırma, 1960-1980 dönemi için ve uzun dönemli büyüme politikalarının saptanması ve uygulanması bakımından önemli bulduğumuz üç ana değişkenden hareketle yapılmaktadır; doğal kaynak zenginliği, dış faktörler ve toplumsal ve siyasal yapı.

Doğal kaynak bakımından Kore'den daha zengin olan Türkiye, birincil ürün ihracatı ve işçi dövizleri ile sanayileşme için gerekli dövizleri sağlamakta çok zorlanmamıştır. Kore ise, ihtiyaç duyduğu dövizleri ancak mamul ürün ihracatı ile sağlayabilmiştir. Sonuçta Kore, etkin ve rekabetçi sanayiler geliştirip ihracat yolu ile büyük ölçeklere ulaşabilirken Türkiye aynı başarıyı gösterememiştir.

Kore'nin Japonya ve ABD ile olan özel ilişkileri bu ülkenin yüksek oranda dış kaynak kullanmasını, dış pazarlara açılabilmesini, teknoloji transfer edebilmesini kolaylaştırırken Türkiye, Avrupa Ülkeleri ve ABD ile kurmuş olduğu ilişkilerden aynı ölçüde yararlanamamıştır.

Kore'de iktidar Türkiye'ye göre daha dar bir tabana dayanmış ve ABD desteği sayesinde ayakta kalabilmiştir. ABD-sanayici-ordu(bürokrasi) ittifakına dayanan Kore iktidarının baskıcı niteliği ağır basmıştır. Gerçekleştirilen toprak reformu ile toprak sahibi sınıf ortadan kaldırılmış ve işçi sınıfı baskı altına alınmıştır. Toprak reformunu gerçekleştiremeyen Türkiye'de ise, toprak sahiplerinin iktidar içindeki güçlü konumu sanayileşme için gerekli dönüşümlerin zamanında gerçekleştirilmesini önlemiştir. Sanayiciler ile tüccarlar arasındaki görüş ayrılıkları da uzun dönemli, tutarlı ekonomi programları uygulanmasını ve iç ve dış gelişmeler karşısında yeni politikalar oluşturulmasını güçleştirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Büyüme, doğal kaynaklar, dış faktörler, toplumsal ve siyasal yapı, sermaye birikimi.

ABSTRACT
LONG-TERM GROWTH IN TURKEY AND SOUTH KOREA
A COMPARATIVE ANALYSIS(1960-1980)

Cemil GÜNEY

Ph.D. Thesis, Economics Department

Supervisor: Prof. Dr. Mahir FİSUNOĞLU

October 2005, 210 pages

Although it realised an average increase in per capita income of 5-6% during the last century, the gap between Turkey and developed countries could not be narrowed. In this study we are investigating the reasons behind this failure by a comparative analysis with S. Korea. Comparison is made for the period of 1960-1980 and is based on three main variables, considered important in the process of policy determination and implementation; natural resources, external factors and social and political structure.

Turkey, being a relatively naturally rich country could finance its imports by exporting primary goods and by workers' remittance. Korea, as a naturally poor country had to export manufactured goods to pay its import bill. And as a result, Korea could develop efficient and internationally competitive industries and could reach big scales by means of exports while Turkey could not.

Korean government relied on the coalition among USA, army and industrialists. Land owner class destroyed economically and politically by land reform. Working class suppressed by authoritative government. Decisions could be taken and implemented easily and rapid responses could be developed against domestic and external economic shocks. In Turkey, land reform could not be implemented and the land-owner class had been one of the coalition partners. On the other hand, interest conflicts between commercial and industrial classes made difficult to agree on a common economic program and develop rapid responses against domestic and external economic shocks.

Special relations of Korea with Japan and USA facilitated external resource flow to this country, transfer of technology and marketing of Korean goods abroad. Neither the relations between Turkey and USA nor the relations Turkey and EEC did not provide similar opportunities to Turkey.

Key Words: Growth, natural resources, external factors, social and political structure, capital accumulation.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE VE KORE’DE BAŞLANGIÇ KOŞULLARI VE UZUN DÖNEMLİ BÜYÜME

1.1. Kore Ekonomisini Şekillendiren Tarihsel Süreç.....	7
1.2. Doğal Kaynaklar.....	14
1.2.1. Doğal Kaynaklar-Büyüme İlişkisi.....	14
1.2.2. Türkiye Ve Kore’nin Doğal Kaynak Zenginliği.....	15
1.3. Dış Faktörler.....	16
1.3.1. Kore.....	19
1.3.2. Türkiye.....	31
1.4. Toplumsal Ve Siyasal Yapı.....	37
1.4.1. Kore.....	39
1.4.2. Türkiye.....	49
1.4.3. Değerlendirme.....	58
1.5.1960’ta Türkiye Ve Kore Ekonomileri.....	61
1.5.1. Ekonomik Büyüklük.....	61
1.5.2. Üretimin Yapısı.....	61
1.5.3. Nüfusun Özellikleri.....	63
1.5.4. Gelir Dağılımı.....	65
1.5.5. Dış Ticaretin Yapısı, Ödemeler Dengesi Ve Dış Borçlar.....	69
1.6. Uzun Dönemli Büyüme.....	70
1.6.1. Türkiye’de Uzun Dönemli Büyüme.....	70
1.6.2. Kore’de Uzun Dönemli Büyüme.....	70
1.6.3. Karşılaştırma.....	71

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜME FARKININ NEDENLERİ

2.1. Kore'deki Büyüme Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	75
2.1.1. Neoklasik (Ortodoks-Liberal) Yaklaşım.....	77
2.1.2. Kurumsalcı Yaklaşım.....	84
2.1.2.1. Müdahaleci Devlet.....	85
2.1.2.2. Modern Sınai Girişim.....	89
2.1.2.3. Yetenekli Profesyonel Yöneticiler.....	89
2.1.2.4. İyi Eğitilmiş Ve Bol İşgücü.....	90
2.1.3. Değerlendirme.....	91
2.2. Kore'nin 1960'taki Gelir Düzeyi.....	95
2.3. Sermaye Birikimi (Büyümenin Finansmanı).....	97
2.3.1. İç Tasarruflar.....	99
2.3.2. Dış Kaynaklar.....	102
2.3.2.1. Dış Kredi Ve Yardımlar.....	104
2.3.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye.....	109
2.3.3. Değerlendirme.....	113
2.4. Kaynak Kullanımı Ve Verimlilik.....	116
2.5. Devletin Ekonomideki Yeri.....	118
2.6. Mali Sistem.....	123
2.6.1. İki Ülkenin Mali Sistemleri Arasındaki Farklar.....	125
2.6.2. Türkiye Ve Kore Mali Sistemlerindeki Gelişmeler.....	128
2.6.3. Kore Mali Sisteminin Etkinliği.....	129
2.7. Planlama.....	131
2.7.1. Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Planlama.....	131
2.7.2. Türkiye Ve Kore'de Plan Uygulaması.....	132
2.8. Teşvikler.....	139
2.9. Dış Ticaret Politikası.....	144
2.9.1. İki Ülkenin Dış Ticaretindeki Gelişmeler.....	145
2.9.2. Kore'nin İhracattaki Başarısının Nedenleri.....	147
2.10. Bilim Ve Teknoloji Politikaları.....	157
2.10.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Teknoloji Transfer Ve Üretimi.....	157
2.10.2. Kore.....	160

2.10.2.1. 1960'lı Yılların Başında Durum.....	160
2.10.2.2. Kore'de Bilim Ve Teknoloji Politikalarının Ana İlkeleri.....	161
2.10.2.3. Bilim Ve Teknoloji Altyapısının Oluşturulması.....	162
2.10.2.4. Teknoloji Transferi.....	163
2.10.2.5. Teknolojinin Ülkeye Yayılması.....	167
2.10.2.6. Büyük Firmaların Teşviki.....	168
2.10.2.7. Petrokimya Örneği.....	169
2.10.2.8. ABD Ve Japonya'nın Etkisi.....	171
2.10.3. Türkiye.....	172
2.10.4. İki Ülkenin Bilim Ve Teknoloji Politikalarının Değerlendirilmesi; Otomotiv Sanayii Örneği.....	178
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	182
KAYNAKÇA.....	192
ÖZGEÇMİŞ.....	211

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo:I.1. Türkiye ve Kore’de Tarımsal ve Hayvansal Üretim.....	15
Tablo:I.2. Türkiye ve Kore’nin Üretim Yapısı (GSMH’nın yüzdesi olarak)	62
Tablo:I.3. Türkiye ve Kore’de İmalat Sanayii Katma Değerinin Yapısı (%).....	63
Tablo:I.4. Türkiye ve Kore’nin Karşılaştırmalı Eğitim Göstergeleri (1960-1980)	64
Tablo:I.5. Türkiye ve Kore’de İşgücünün Eğitim Düzeyi	65
Tablo:I.6. Türkiye ve Kore’de Sosyal Göstergeler (1960-1980).....	66
Tablo:I.7. Türkiye ve Kore’de Gelir Dağılımı	66
Tablo:I.8. Türkiye ve Kore’de Kişi Başına Göreceli Tarım Geliri.....	66
Tablo:I.9. Türkiye ve Kore’de Toprağın Aileler/İşletmeler Arası Dağılımı	68
Tablo:I.10. Türkiye ve Kore’de Kişi Başına GSYİH (1913-2000).....	72
Tablo:I.11. Türkiye ve Kore’de Göreceli Büyüme (1950-1992,%).....	73
Tablo:I.12. ABD Ekonomisine Yakınsama (1913-2000).....	74
Tablo:II.1. Türkiye ve Kore’de Tasarruf, Yatırım ve Dış Kaynak Girişi (1960-1980)...	98
Tablo:II.2. Kore’ye Net Yabancı Kaynak Girişi (1962-1976).....	103
Tablo:II.3. Türkiye ve Kore’nin Dış Borç Göstergeleri (1960-1980).....	105
Tablo:II.4. Türkiye’nin Aldığı Krediler (1960-1978).....	106
Tablo:II.5. Kore ve Türkiye’de Özel Kesimin Dış Borç Kullanımındaki Payı (%).....	107
Tablo:II.6. Kore Ekonomisinde Kamu Kesiminin Ağırlığına İlişkin Göstergeler (%).....	118
Tablo:II.7. Türkiye Ekonomisinde Kamu Kesiminin Ağırlığına İlişkin Göstergeler (%).....	119
Tablo:II.8. Türkiye Ekonomisinde KEG’nin Yerine İlişkin Göstergeler (%).....	121
Tablo:II.9. Kore Ekonomisinde KEG’nin Yerine İlişkin Göstergeler (%).....	122
Tablo:II.10. Türkiye ve Kore’de Mali Sistemin Kurumsal Yapısı (%).....	124
Tablo:II.11. Türkiye’de Kamu Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri (%).....	125
Tablo:II.12. Türkiye ve Kore’de Parasal Göstergeler.....	128
Tablo:II.13. Türkiye ve Kore’de Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler.....	138
Tablo:II.14. Türkiye ve Kore’de Dış Ticaretin Gelişimi (1960-1980).....	146
Tablo:II.15. Kore İhracatının Ülkelere Göre dağılımı (%).....	153

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	: Adalet Partisi
ARGE	: Araştırma ve Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
Bak.	: Bakınız.
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
BDS	: Birinci Dünya Savaşı
BOK	: Kore Merkez Bankası
BT	: Bilim ve Teknoloji
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DA	: Doğu Asya
DBYKP	: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
Derl.	: Derleyen, Derleyenler
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYS	: Doğrudan Yabancı Sermaye
EMA	: Avrupa Para Anlaşması
FAO	: (Birleşmiş Milletler) Gıda ve Tarım Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTC	: Genel Ticaret Şirketleri
HCI	: Ağır ve Kimya Sanayileri
İBYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
İDS	: İkinci Dünya Savaşı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İPÖ	: (Kore) İktisadi Planlama Örgütü
KAIS	: Kore İleri Bilim Enstitüsü

KB	: Kişi Başına
KBG	: Kişi Başına Gelir
KEG (KİT):	Kamu Ekonomik Girişimleri(Kamu İktisadi Teşebbüsleri)
KDI	: Kore Kalkınma Enstitüsü
KIST	: Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KOTRA	: Kore Ticareti Geliştirme Kurumu
MOST	: Bilim ve Teknoloji Bakanlığı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SHK	: Sermaye Hasıla Katsayısı
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSKB	: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UN	: Birleşmiş Milletler
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
ÜBYKP	: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
WDR	: Dünya Kalkınma Raporu
WB	: World Bank
WP	: Working Paper

GİRİŞ

Ülkelerin belli bir dönemdeki büyüme başarısı üç şekilde değerlendirilebilir. Birincisi, söz konusu dönemdeki ortalama büyüme hızını geçmiş dönemlerle karşılaştırarak; ikincisi, ülkenin taşıdığı büyüme potansiyeli ile gerçekleşen büyüme hızını karşılaştırarak ve üçüncüsü, gerçekleşen ortalama büyüme hızını diğer ülkelerin aynı dönemdeki büyüme hızları ile karşılaştırarak.

Dönemler arası karşılaştırmalar belli kayıtlarla ve kısa dönemler için yararlı olmakla birlikte, uzun dönemler için anlamsızdır. Örneğin yüzer, hatta elliser yıllık dönemleri, daha önceki dönemlerle karşılaştırarak sağlıklı sonuçlara varabilmek güçtür. Çünkü 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında, çoğu ülkede daha önceki hiçbir dönemde olmadığı ölçüde hızlı bir büyüme gerçekleşti.¹ Dolayısıyla, böyle bir karşılaştırma sonucunda neredeyse tüm ülkeler çok başarılı sayılacaklardır. Ayrıca, uzun dönemde ekonomiler önemli yapısal değişiklikler geçirdiğinden, dönemler arası karşılaştırma yapılırken farklı yapıdaki iki ekonominin büyüme başarısı karşılaştırılmış olabilecektir.

Ülkelerin büyüme potansiyelleri ile gerçekleşen büyüme hızları karşılaştırılmak istendiğinde ise, büyüme potansiyelinin saptanabilmesi başlı başına bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Büyümeyi hangi değişkenlerin ne yönde etkilediği tartışmaları bir yana, etkilerin nicel olarak ifadesi, özellikle bazı değişkenler için çok zordur.

Biz bu çalışmada üçüncü yöntemi, yani ülkeler arası karşılaştırma yöntemini uygulayacağız. Ancak çalışmanın amacı, ülkelerin büyüme hızlarının kuru bir karşılaştırması olmadığından, ister istemez ülkelerin neden farklı hızlarda büyüdüğü açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çaba ise, ikinci yöntemin kullanılmasını da kaçınılmaz kılacaktır. Bir ülkenin büyüme potansiyelini saptamak güç olsa bile, büyümeyi olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyen faktörlerden söz edebiliriz. Zaten, ülkeler arası büyüme farkını açıklama çabası da bu faktörlerin büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koymaktan ibarettir. Yani, bu üçüncü değerlendirme yolunu seçtiğimizde de, ikinci yöntemin sorunlarından tam olarak kurtulmuş olmuyoruz.

Karşılaştırmanın olabildiğince benzer ülkeler arası yapılması, yöntemsel sorunları bir ölçüde de olsa azaltabilir. Öte yandan, karşılaştırma yapılacak ülkenin seçiminde yalnızca benzerlik ölçütünün alınması da yeterli olmayacaktır. Çünkü, eğer

¹ Angus Maddison, "Historical Statistics", www.eco.rug.nl/~Maddison/Historical_Statistics/horizontal-file.xls.

değerlendirilmekte olan ülke, benzer ülkeler arasında en hızlı ya da en yavaş büyüyen ülke değilse, kendisinden hem daha hızlı hem de daha yavaş büyüyen ülkeler var demektir. Dolayısıyla karşılaştırmanın yapılacağı ülkenin seçiminde, ülkeler arası benzerliğin yanında, seçilecek ülkenin büyüme hızının da dikkate alınması uygun olacaktır. Tüm ülkeler için hızlı büyüme amaç edinildiğine göre, karşılaştırmayı daha hızlı büyüyen ve koşulları az çok benzer bir ülke ile yapmak, büyüme hızını artırmaya yönelik çabalara ışık tutacak ip uçları verebilecektir.

Yukarıda sayılan nedenlerle, bu çalışmada Türkiye'nin uzun dönemli büyüme başarısını Güney Kore ile karşılaştırmalı olarak değerlendireceğiz.¹ Çünkü Kore, kısa sayılabilecek bir sürede geri kalmışlıktan kurtulmanın olabilirliğini kanıtlamış az sayıdaki ülkeden birisidir. Bu başarının hangi faktörlere bağlı olarak sağlandığı yönündeki çözümlemeler, ülkemizin de aynı başarıyı gösterememe nedenlerine, kısmen de olsa, ışık tutabilecektir. Ayrıca Kore ve Türkiye, karşılaştırma dönemimiz boyunca var olan Soğuk Savaşın iki “cephe” ülkesi konumundaydılar. Soğuk Savaşta aynı yanda yer almışlar ve ikisi de ABD ile yakın iktisadi, askeri ve siyasi ilişkiler kurmuşlardır. İleride ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı gibi, Kore'nin hızlı büyümesine yol açan nedenler arasında dış etkenlere önemli bir yer verilmektedir. Kore'de dış koşullar büyümeyi hızlandırıcı bir rol oynarken, Türkiye'de neden aynı derecede hızlandırıcı bir etkinin ortaya çıkmadığı dikkate değer bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

Karşılaştırma dönemi olarak 1960–1980 arasını seçtik. Karşılaştırmayı 1960 yılından başlatmamızın çeşitli nedenleri vardır. Birincisi, Güney Kore İkinci Dünya savaşı(İDS) sonrasında kurulan yeni bir devlettir. Japon işgalinin sona erdiği 1945 yılı ile 1953 yılı arasındaki dönem Kore'de bölünme, kargaşa ve iç savaşla geçmiştir. 1953-1960 arası ise savaşın yol açmış olduğu yıkımın ortadan kaldırıldığı bir yeniden inşa dönemi olarak kabul edilebilir. (Kim and Kim,1997;3)

İkincisi, Kore ve Türkiye 1960 sonrasında planlı kalkınma dönemine geçmişlerdir. Planlı dönemde uygulanan bazı politikalar ile kullanılan araçlar arasında benzerlikler vardır.

Üçüncüsü, karşılaştırmaya esas olacak verilerin ve konu ile ilgili çalışmaların 1960 sonrasında daha fazla olması da karşılaştırmanın bu dönem için yapılmasında etkili olmuştur.

¹ Bu çalışmada Güney Kore ya da Kore Cumhuriyeti'ni ifade etmek üzere kısaca Kore ismi kullanılacaktır. Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nden ise Kuzey Kore olarak söz edilecektir.

1960'lı yılların başında Türkiye ve Kore, aralarındaki bazı farklılıklara rağmen geri kalmış iki ülke konumundadırlar. Bazı göstergeler bakımından Türkiye, bazı göstergeler bakımından ise Kore daha iyi durumdadır. Ama farklılıklar, karşılaştırmayı anlamsız kılacak ölçüde değildir.

1980 yılına gelindiğinde Kore hemen hemen tüm gelişmişlik göstergelerinde Türkiye'yi geride bırakmıştır. Dünya Bankası verilerine göre, 1960-1980 döneminde kişi başına ortalama GSMH artışı Kore'de %7.0, Türkiye'de ise %3.6 olarak gerçekleşmiştir.(Sen,1992;10) 1980 sonrası dönemde de aradaki fark açılmaya devam etmiş ve 2000'li yıllara Kore artık sanayileşmiş bir ülke olarak girmişken (UNCTAD,2003b;x), Türkiye hâlâ gelişmekte olan bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Üstelik, Türkiye'nin 1960-2000 döneminin ikinci 20 yılındaki ortalama büyüme hızı ilk 20 yıla göre azalmıştır. Türkiye ile gelişmiş ülkeler arasındaki açık, ilk 20 yıllık dönemde kısmen de olsa kapanırken ya da en azından açılmazken, son 20 yıllık dönemde büyüme eğilimine girmiştir.

Gerçekte, kalkınma hızını iradi olarak hızlandırmayı amaçlayan “kalkınmacı politikalar” uygulanabilmesinin uluslararası koşulları 1980 sonrasında büyük ölçüde ortadan kalkmış(Krueger, 1987b) ve Türkiye de farklı bir yönelime girmiştir. Bu nedenle, karşılaştırmayı 1960-1980 dönemi ile sınırlamak bize daha anlamlı gelmektedir. 1980 sonrası dönemdeki uluslararası konjonktür ve bu konjonktürün de etkisi ile benimsenen politikalar, ülkenin büyüme başarısını, önceki döneme göre çok daha büyük ölçüde dış koşullara bağlı hale getirmiştir.(Şenses ve Taymaz,2003) Kore'de 1980 sonrasında devam eden hızlı büyüme de, büyük ölçüde, 1980 öncesinde kurulan sanayi altyapısı ve gerçekleştirilmiş olan yapısal dönüşümlerin bir sonucudur.(Kim and Kim,1997:24)

İki ülke arasındaki karşılaştırmayı 1960-1980 dönemi ile sınırlı tutuşumuzun bir başka nedeni de, Kore ekonomisinde yaşanan hızlı dönüşüm sonucunda, 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkmış olan yapısal farklılığın iki ülke arasındaki karşılaştırmayı giderek anlamsız hale getirmiş olmasıdır.

Çalışmamızda, iki ülke arasındaki büyüme farkını hangi faktörler bağlamında tartışacağımız büyük önem taşımaktadır. Uzun dönemli büyüme üzerine araştırmaları ile bilinen Angus Maddison, büyümeyi mümkün kılan etkenleri dört grupta topluyor: (a) Teknolojik ilerleme, (b) çoğu kez teknolojik ilerlemeyi de içeren fiziki sermaye birikimi, (c) insan becerisinde, eğitimde ve örgütlenme yeteneğinde gelişme ve (d) ulusal ekonomilerin; mal ve hizmet ticareti, yatırım, entelektüel ilişkiler ve girişimcilik

faaliyetleri yolu ile etkileşimi. Maddison ayrıca, büyüme yazınında büyümeyi etkilediği söylenen üç diğer öğeyi de *ölçek ekonomileri*, *yapısal değişim* ve *doğal kaynak miktarı* olarak sıralıyor.(Maddison 1995, Bölüm 2)

Öte yandan, neoklasik büyüme kuramında büyüme; sermaye, işgücü ve teknolojinin bir fonksiyonu olarak alınmış; istihdam ve teknolojinin dışsal olduğu varsayımı yapılmıştır. Ekonomik büyümenin sermaye ve işgücündeki artıştan çok daha hızlı olması karşısında, teknolojik gelişmenin dışsal kabul edilip açıklanmaması, neoklasik büyüme kuramının en zayıf yönünü oluşturmaktadır.

Neoklasik büyüme kuramında ekonomik büyümenin toplumsal boyutu göz ardı edilmekte ve neoklasik iktisatçılar kendi yaklaşımlarının tüm toplumlar için geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Maddison'ın, uzun dönemli büyümeyi etkileyen faktörleri sıralayış biçiminde de toplumsal arka plan gölgede kalmaktadır. Özellikle 1980'lerde yapılan çalışmalarla, büyümenin teknolojik boyutu açıklanmaya çalışılmıştır. Teknolojik boyut açıklanmaya çalışılırken de ister istemez farklı toplumsal yapıların etkileri gündeme gelmiştir. Çünkü, teknolojik gelişme kendiliğinden bir süreç olmayıp, özel çaba gerektiren ve toplumsal maliyeti olan bir olgudur. Benzer şekilde, özellikle *geç sanayileşen* ülkelerde Maddison'ın saymış olduğu sermaye birikimi, eğitim, beceri ve örgütlenme yeteneği kazandırma, dış ticaret, doğrudan yatırımlar ve uluslararası bilgi alış-verişi kendiliğinden gerçekleşmeyip belli toplumsal önkoşulları olan süreçlerdir. Maddison'ın sözünü ettiği diğer üç faktörden ikisi yani *ölçek ekonomileri* ve *yapısal dönüşüm* ise, büyümenin nedeni olmaktan çok, büyüme süreci ile eşanlı olarak gerçekleşen olgulardır.

Bu nedenle, çalışmamızda iki ülke arasındaki karşılaştırmayı üç ana değişkenden hareketle yapacağız: a)Doğal kaynaklar, b)toplumsal ve siyasal yapı ve c)dış faktörler. Ayrıca, karşılaştırma belli bir dönemle sınırlı tutulduğu için, iki ülke ekonomisinin dönem başındaki durumu kısaca değerlendirilecektir.

Gerçekte bir ülkede büyümenin, o ülkenin sahip olduğu büyüme potansiyeli ve uygulanan büyüme politikaları ile açıklanabileceğini söylemek yanlış olmaz. Yukarıdaki kabulümüzde, büyüme potansiyelinin sahip olunan doğal kaynaklar, coğrafi konum ve tarihsel mirasa; uygulanan büyüme politikalarının da ülkenin toplumsal ve siyasal yapısı ile dış koşullara bağlı olduğunu örtük olarak varsayıyoruz. Elbette dış koşulların büyümeyi ne şekilde etkileyeceği uygulanan ekonomi politikalarından bağımsız değildir. Özellikle “küçük” ülkelerin dış koşulları değiştirme şanslarının pek düşük olduğu bilinmekle birlikte, başarılı bir büyüme politikasının dış koşulları dikkate

olarak belirlenebileceği ve, verili bir büyüme potansiyelinde, dış koşulların bir ülkenin büyüme hızını mutlak anlamda belirlemediği belirtilmelidir. Başka bir deyişle, başarılı bir büyüme politikası, dönemin dış koşullarını da dikkate alan bir politikadır, denilebilir.

Konumuz açısından önem taşıyan bir soru, izlenen iktisat ve büyüme politikalarının büyüme hızını ne ölçüde etkilediğidir. Kuşkusuz, “hızlı büyüme doğru politikaların sonucudur” demek, bilineni tekrarlamaktır. Ancak, burada önemli olan “doğru politika”nın ne olduğudur. Büyüme hızının belirlenişinde izlenen politikaların rolünü iki ek soru yardımı ile ortaya çıkarmayı deneyelim. Birinci soru, zaman ve mekan farkı olmaksızın geçerliliğini koruyan “doğru” iktisat politikaları var mıdır? İkincisi de, “doğru” politikaları uygulayıp uygulamamak tümüyle ekonomi politikalarını kararlaştırıp uygulayanların inisiyatifinde midir?

İkinci Bölümde neoklasik iktisatçıların kalkınma iktisadına yönelttikleri eleştiriler bağlamında daha ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere, neoklasik iktisatçılara göre “standart iktisat kuramı”(yani neoklasik iktisat kuramı) düşük gelirli ülke insanların ekonomik davranışlarını da açıklar ve farklı bir ekonomi kuramına gerek yoktur. (Schultz;1987;23) Dolayısıyla, doğru iktisat politikaları ülkelere göre değişmez ve doğru politikaları uygulamak politikacıların elindedir. Ülkeler arası başarı farklarının nedeni başlangıç koşullarının farklılığı değil, uygulanan politiklardır. (Dornbush, 1993;2, Meier, 1987a;8) Oysa ülkelerin gelişme deneyimlerine bakıldığında, başarılı olan büyüme politikalarının zaman içinde ve ülkeden ülkeye önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Yine, Birinci Bölümde ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, iktisat politikalarına karar verenler, kararlarını çok çeşitli doğal ve toplumsal kısıtlar altında vermektedirler. Yani, siyasal iktidarlar ya da iktisadi politikayı kararlaştıranlar istedikleri politikaları uygulamakta serbest değildirler.¹

O halde, “doğru politika”yı ülkenin içinde bulunduğu doğal ve toplumsal koşulları dikkate alarak “büyüme hızını en yükseğe çıkarabilen politika” diye tanımlayabiliriz. İktisadi politikaları kısıtlayan koşullar zaman içinde ve ülkeden ülkeye değiştiği için, biz çalışmamızda her zaman ve her yerde doğru olan iktisat politikaları olmadığı kabulünden hareket edeceğiz. Bu açıdan bakıldığında, büyüme hızının uygulanan büyüme politikalarının doğruluğunun tek ölçütü olamayacağı görülür. Ne var ki, büyüme farklılıklarını yalnızca uygulanan büyüme politikalarına

¹ Benzer görüşler için şu kaynaklara bakılabilir: Datta-Chaudhuri(1990;38), Krueger(1990;13) ve Tüzün(1981)

bağlamak ne kadar yanlışsa, büyüme politikalarının önemsiz olduğunu söylemek de o kadar yanlıştır. Anlatılmak istenen, her politikanın kendi tarihsel, toplumsal ve mekansal koşulları içerisinde değerlendirilmesi gerektiğidir.

Çalışmada büyümenin göstergesi olarak kişi başına ortalama gelir(KBG) artışı alınacaktır. KBG artışının kalkınmanın yeterli bir göstergesi olmadığı biliniyor. (Todaro,1981;139-41) Ancak, bu artış kalkınma için yeterli olmasa bile gerekli bir koşuldur ve uzun dönemde KBG ile diğer kalkınma göstergelerinin çoğunlukla aynı yönde hareket ettikleri söylenebilir.(Morris,1984;154) Çalışmada iki ülke, KBG artışı dışındaki kalkınma göstergeleri bakımından da karşılaştırılacaktır. Zaten görebildiğimiz kadarı ile karşılaştırma dönemimiz boyunca Kore yalnızca KBG artışı bakımından değil, ama aynı zamanda diğer kalkınma göstergeleri bakımından da genellikle Türkiye’den daha başarılı görünmektedir.

Çalışmamız, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün birinci kısmında, Kore ekonomisini şekillendiren tarihsel süreç kısaca özetlenmektedir. Birinci bölümün izleyen kısımlarında ise Türkiye ile Kore’nin, yukarıda belirtilen ölçütler bakımından benzerlik ve farklılıkları ile iki ülke ekonomisinin 1960 yılındaki durumları, yani başlangıç koşulları anlatıldıktan sonra uzun dönemli büyüme hızları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

İkinci bölümün ilk kısmında Kore’deki hızlı büyümeyi açıklamaya yönelik başlıca yaklaşımların özetini bir değerlendirme izleyecektir. İkinci kısımda, 1960 yılında Türkiye ve Kore ekonomilerinin durumu kısaca özetlendikten sonra, 1960 sonrasında Kore’nin daha hızlı büyümesinin nedenleri(sermaye birikimi, kaynak kullanımı ve verimlilik,devletin ekonomideki yeri, mali sistem, planlama, teşvikler, dış ticaret, bilim ve teknoloji politikaları çerçevesinde) açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışma, genel değerlendirme ve varılan sonuçların özeti ile sona erecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE VE KORE'DE BAŞLANGIÇ KOŞULLARI VE UZUN DÖNEMLİ BÜYÜME

1.1.Kore Ekonomisini Şekillendiren Tarihsel Süreç

1870'li yıllara kadar Kore, sınırlı dış ilişkileri olan ve Çin'e haraç ödeyen zayıf bir devlettir. 1876 yılında, Japonların zorlaması sonucunda, iki ülke arasında imzalanan ticaret anlaşması ülkenin dış ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu.

Kore, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Çin, Rusya ve Japonya arasında nüfuz mücadelesine sahne oldu. Japonya ile Çin arasında Kore konusunda yaşanan mücadelede Japonya ağır basınca Kore, Rusya ile yakınlaştı. Ancak, Japonya'nın Rusya'yı yenilgiye uğratması sonucu, ülke kesin olarak Japonya'nın etki alanına girdi. Japonya, bu ülkeyi önce 1905 yılında bir himaye anlaşması imzalamaya zorladı, sonra da 1910 yılında ilhak ederek sömürgeleştirdi. Kore'nin başına bir Japon Genel Valisi atandı. Japonlarca yapılan reformlar ile Kore'nin idari ve ekonomik yapısında köklü değişimler gerçekleştirildi. Kölelik kaldırıldı, medeni kanun yürürlüğe sokuldu, kraliyet ailesi ile devlet işleri birbirinden ayrıldı, halk arasındaki her tür ayrımcılık yasa dışı ilan edildi, nakit ödemeye dayalı yeni bir vergi sistemi getirildi, yargı ve yürütme işlevleri birbirinden ayrıldı, bağımsız bir yargı sistemi kuruldu; maliye, taşımacılık ve ticaret alanlarında modern bir altyapı hazırlandı.(Amsden, 1989;32)

1910-1945 yılları arasındaki sömürge döneminde Kore ekonomisi, Japon ekonomisinin ihtiyaçlarına göre yönlendirildi. Sömürge döneminin ilk 20 yılında iki ülke arasında tipik bir sömürge ilişkisi olduğu iddia edilmekle birlikte(Jones and Sakong,1985;19-24) Japonlar, Kore'de 1930 öncesinde tarım ve hayvancılığı geliştirmenin yanında gübre, çimento ve tekstil fabrikaları da kurdular. Bu dönemde Japonya, Kore'den hammaddeler ile işgücü yoğun sanayi malları alıyordu. 1930'lu yıllarda ise ağırlık makine, kimya ve metal sanayilerine kaydı ve imalat sanayiinin bazı kollarında hızlı gelişmeler kaydedildi.

1945 yılında Japon işgalinin sona ermesiyle Kore'nin kuzeyi SSCB, güneyi ABD tarafından işgal edildi. Bu iki süper güç aralarında anlaşamayınca, ülke fiilen ikiye bölündü. Güney Kore üç yıl süre ile Amerikan Askeri Yönetimi tarafından idare

edildikten sonra, 1948 yılında Kore Cumhuriyeti kuruldu. Kuzeyde kurulan devlete ise Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti adı verildi. Böylece, Koreliler iki ayrı devlet içinde yaşamaya başladılar ve bölünmüş Kore, Soğuk Savaşın başlıca mücadele alanlarından birisi haline geldi.

1945 yılı ile Kore Savaşı'nın başladığı 1950 yılı arasındaki dönemde Güney Kore'de, karşılaştırma dönemimize olan etkileri bakımından iki önemli gelişme yaşandı. Bunlardan birincisi toprak reformu, ikincisi ise eğitim atılımıdır. Bu iki önemli gelişmede de Kuzey-Güney rekabetinin önemli etkileri olmuştur. Japon işgalinin sona erdiği 1945 yılında Kore halkının ezici çoğunluğu köylülerden oluşmaktaydı ve bu nedenle Kuzey ve Güney yönetimlerinin köylülerin desteğini kazanmaları büyük önem taşımaktaydı. Kuzeyde Japonlardan kalan topraklar ile özel kişilerin mülkiyetindeki toprakların yaklaşık olarak 5 hektarı aşan kısmı, 1946 yılında bedelsiz olarak topraksız ve az topraklı köylülere dağıtıldı. Bu gelişmenin Güneydeki köylüler üzerinde yaratacağı etkileri ortadan kaldırmak üzere Amerikan Askeri Hükümeti de Japonlardan kalan toprakları topraksız ve az topraklı köylülere sattı. 1948 yılında iş başına gelen Kore hükümeti de, Korelilerin sahibi oldukları yaklaşık üç hektarın üzerindeki toprakları satın alıp topraksız ve az topraklı köylülere satarak, toprak reformunun ikinci aşamasını gerçekleştirdi. Kore'de gerçekleştirilen toprak reformunun, daha eşitlikçi bir gelir dağılımının ortaya çıkması ve büyük toprak sahipliğinin ortadan kaldırılması nedeniyle, ülkede daha sonra yaşanacak gelişmeler bakımından önemli sonuçları oldu.

Kuzey-Güney mücadelesindeki önemli alanlardan birisi de eğitimdi. Daha Amerikan Askeri Yönetimi zamanında ilk ve orta öğrenim ile yetişkinlere okuma yazma öğretme konusunda önemli adımlar atıldı. Kore Cumhuriyetinin kurulmasından sonra da devam ettirilen bu çabalar sonucunda eğitim düzeyi oldukça yüksek bir nüfus yapısı ortaya çıktı. Kore'nin 1960 sonrasında gerçekleştirdiği hızlı büyümenin nedenleri arasında bu iyi eğitilmiş nüfusun da etkili olduğu söylenebilir.

Ülkenin bölünmesi ile sonuçlanan bloklar arası mücadele ve Soğuk Savaş, Kore'nin dış ilişkilerinin ve izleyeceği kalkınma politikalarının da önemli belirleyicilerinden birisi olmuştur. Ülkede Amerikan askeri varlığı(Kore Savaşı öncesi kısa bir dönem dışında) sürekli hale gelirken Kore, özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda, önemli miktarda Amerikan askeri ve ekonomik yardımı almıştır. Ayrıca, çeşitli dönemlerde Kore ve Amerikalı görevliler arasında, uygulanacak kalkınma politikaları konusunda işbirliği yapılmıştır.(Mason vd.,1989;3)

1948 yılında kurulan Kore Cumhuriyeti'nin başına Dr.Rhee getirildi. Amerika'da eğitim görmüş olan Rhee'nin, içeride güçlü bir siyasal dayanağı yoktu. Önce toprak sahipleri ve işadamları ile ittifak yaptı. Kendi partisini kurduktan sonra da, toprak sahiplerini zayıflatmak amacıyla ve Amerikalılardan gelen baskıların da sonucu olarak, 1949 yılında toprak reformu yasasını çıkardı.

Kuzey ve Güney Kore arasındaki ülkenin tamamına egemen olma mücadelesine sistemler arası çatışma da eklenince, 1950 yılında Kore Savaşı patlak verdi. Üç yıl süren savaş sırasında çok sayıda insan ölürken ülkenin sınai altyapısı da önemli ölçüde tahrip oldu. Ülkedeki fiili bölünme savaş yolu ile de giderilemeyince, iki ayrı devletin varlığı kesinlik kazandı. Nüfusun çoğunluğu ile verimli topraklar güneyde, madenler ile sanayi tesislerinin önemli bir bölümü ise kuzeyde kalmıştı.

Savaş sonrasında ekonomik ve sınai altyapı Amerikan yardımları ile onarıldı. 1950'li yıllarda ithal ikameci bir politika uygulandı ve tekstil başta olmak üzere hafif tüketim sanayilerinde önemli gelişmeler sağlandı. Ancak, uygulanan döviz kuru ve sanayileşme politikaları konusunda ABD ve Kore yönetimleri arasında anlaşmazlıklar vardı. Kore yönetimi kendi parasını yüksek değerli tutarak, Amerikan ordusunun bu ülkedeki harcamaları karşılığında ve yardım olarak ABD'den daha fazla dolar almak isterken, ABD yönetimi Kore parasının değerinin düşürülmesini savunuyor ve enflasyonu önlemek için devalüasyonun yanı sıra denk bütçe, sıkı para politikası ve yüksek faiz oranını içeren bir istikrar paketi uygulanmasını istiyordu. Oysa Başkan Rhee'ye göre istikrar paketinin uygulanması büyümeyi olanaksız hale getirirdi. Rhee, yardımın çoğunun tüketim malları ile ara girdi ve hammadde ithalatına gitmesi ve yatırım mallarına pek az pay kalması nedeniyle, Amerikan yardımının uzun dönemli büyümeyi teşvik etmediğini düşünüyordu. (Amsden, 1989;44-45)

Rhee döneminde, Japonlardan kalan ve devletin kontrolüne geçen işletme ve mülkler siyasal destek karşılığında düşük bedelle yandaşlara dağıtıldı.(Lim,2000;10-12) Bankalar da aynı yöntemle özelleştirildi. Yandaş sanayicilere satılan bankaların bedelleri bu bankalardan alınmış olan kredilerle ödendi. Yine, dış yardımların ve ithal izin ve kotalarının dağıtılmasında da benzer bir yol izlendi.

Rhee yönetimi, Nisan 1960'taki öğrenci ayaklanması ile devrildi. Rhee dönemi genelde, ekonomi politikalarının siyasal yandaş kazanmaya yönelik olduğu; rüşvet, kayırma ve plansızlığın ön plana çıktığı bir dönem olarak nitelenmektedir.¹

¹ Farklı bir görüş için, bak. Luther(1984;49)

Rhee yönetiminin devrilmesinden sonra seçimle işbaşına gelen Chang Myon yönetiminin ömrü kısa oldu ve Chang, Mayıs 1961’de gerçekleştirilen bir askeri darbe ile devrildi. Chang yönetimi, Rhee döneminin başıboşluğuna son verici politikalarına, beş yıllık kalkınma planı hazırlamasına ve Kore’nin hızlı ekonomik büyümesinde önemli rol oynayan kurumsal reformların önemli bir kısmını başlatmasına rağmen, Amerikalıları memnun edemediği gibi(Cho and Kim, 1995;16) ülkede düzeni sağlamakta da başarısız oldu. Bu başarısızlık, ordunun yönetime el koymasına için elverişli bir ortam yaratmıştı.

Chang’ın devrilmesinden sonra ülkenin yeni lideri General Park Chung Hee oldu. Park yönetiminin işbaşına gelmesi, Kore’nin ekonomik kalkınmasında bir “dönüm noktası” olarak değerlendirilmektedir.¹ Rhee, eleştiri ve önerilere kapalı kişisel bir yönetim tarzı uygularken; Park, güçlü bir bürokrasi oluşturarak, uzmanları ve (işçiler dışındaki) toplum kesimlerini dinleyen esnek bir yönetim biçimi sergiledi.(Mason vd.,1989;43)

1963 yılında yapılan seçimlerle askeri yönetim sona erdi ve Park cumhurbaşkanı seçildi. Kurulan sistem, güçlü bir cumhurbaşkanı ile tek meclisli zayıf bir yasama organına dayanıyordu. Ülkedeki en güçlü otorite haline gelen Park, Askeri eğitimi Japonya’da görmüştü. Park, müdahaleci Japon sisteminin etkisinde olmakla birlikte, ABD’nin liberal politikalar uygulanması yönündeki baskılarıyla da karşı karşıyaydı. Bir anlamda, ABD ve Japon sistemlerinin bir bileşimi uygulamaya konuldu. Temel amaç hızlı ekonomik büyüme idi. Piyasa bu amaç doğrultusunda işliyorsaydı ne âlâ; aksi halde, “hükümet, dostça bir telefonda kamulaştırmaya kadar giden araçlarla müdahale etmekte tereddüt göstermiyor(du)”.(Jones and Sakong, 1985;3)

Park, ticari bankaları devletleştirerek ve Merkez Bankasını hükümete bağlayarak, para politikasını ve mali kaynakların tahsisini doğrudan kontrolü altına aldı. Kore Kalkınma Bankasının güçlendirilerek, dış borçlara ödeme garantisi vermeye yetkili kılınması dış kaynak kullanımını kolaylaştırdı. (Cho and Kim, 1995;31)

Park yönetimi Japonların, ‘ulusal refahın ancak güçlü bir sanayi ve ordu ile sağlanabileceği’ görüşünü benimsemişti. Tüm ulusal kaynakları bu amaçla seferber etmek istiyordu. Ne var ki ABD etkisi, sanayi sektörüne devlet müdahalesini sınırlayıcı bir faktördü. Askeri yönetimin karşısında örgütlü bir muhalefet olmamakla birlikte, yönetimin pek halk desteği de yoktu(Mason vd., 1989;46). Park, hızlı büyümeyi

¹ “Park rejiminin politik sicili hakkında ne düşünülürse düşünölsün, ekonomik alandaki yeteneği tartışılmaz.” Mason vd.,1989;29.

siyasal destek sağlamanın bir yolu olarak gördü.(Westphal,1990;58) Elinde tuttuğu mali sistemi, sanayicileri yönlendirmede araç olarak kullandı. Hızlı büyüme için Park sanayicilere; sanayiciler ise ayakta kalabilmek için mali kaynaklara muhtaçtı. Bu karşılıklı ihtiyaç, Park yönetimi ile sanayiciler arasında güçlü bir ittifak oluşmasını kolaylaştırdı.

Park yönetimi, önceki yönetimin hazırladığı Beş Yıllık Planı askıya alarak yeni bir plan hazırlattı ve 1960 yılında kurulan planlama örgütünü daha da güçlendirerek “süper bakanlık” haline getirdi. Amerikalılar, Park’ın bir an önce ağır sanayi kurma ya da “endüstriyel derinleşme”yi sağlama amacına karşı çıkıyorlardı.(Cho and Kim 1995;58) Amerikan yardımlarına bağımlı olan Kore ise, Amerikalıların onaylamayacağı politikalar uygulamayı göze alamıyordu. Amerikalıların, Kore’ye yapmakta oldukları yardımı azaltmak amacıyla bu ülkeye empoze ettikleri iki politika, zaman içerisinde Kore’nin ABD’ye olan bağımlılığının azalmasına yol açtı. Bu politikalardan birincisi, bir yandan iç kaynakları harekete geçirirken bir yandan da mümkün olduğunca dış kaynak kullanmak; ikincisi de, ihracatı teşvik ederek, döviz gelirlerini artırmaktı. Her iki politika da başarılı oldu.

1965 yılında Kore parası *von* devalüe edildi ve banka faizleri yaklaşık iki katına çıkarıldı. İzleyen dönemdeki hızlı tasarruf artışında faiz değişikliğinin oynadığı rol tartışılmakla birlikte kesin olan bir şey varsa o da artan faizlerin, devletin denetiminde olan bankalara akan tasarruf miktarını hızla yükseltmiş olduğudur. Bu durum, devletin kaynak kullanımındaki gücünü artırmıştır.

Kore, 1960’lı yılların sonuna doğru bazı ağır sanayi projelerini uygulamaya koydu.(Cho and Kim, 1995;58) Bu projelerin uygulanmasında Japonya’dan gelen fonlar kullanılmıştır. Japonya, Kore ile olan ilişkilerinin 1965 yılında normalleşmesinden sonra, bu ülkeye yardım konusunda rol üstlenmeye başladı. İlişkilerin normalleştirilmesi sırasında, Japonya Kore’ye 300 milyon doları bağış, 200 milyon doları uzun vadeli borç ve 300 milyon doları ticari kredi olmak üzere toplam 800 milyon dolar vermeyi kabul etti.(Cole and Lyman, 1971;101) İki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi sonrasında, Japon sermayesi hızla Kore’ye akmaya başladı. 1962-1981 döneminde Kore’ye gelmiş olan 1.864 milyon dolarlık DYS’nin 1.026 milyon doları(%55) Japon kökenlidir. Japonya’nın DYS içindeki payı, kendisini izleyen ABD’nin iki katından daha fazladır(461 milyon dolar, %26).(Kim and Seong, 1997;388, Tablo 9-1)

1960'lı yıllarda Kore ekonomisi üzerinde önemli etkileri olan diğer bir gelişme Kore'nin ABD'nin yanında Vietnam Savaşı'na katılmasıydı. Kore, 9 yıl süre ile Vietnam'da elli bin kişilik bir birlik bulundurmanın yanı sıra bu ülkeye sivil işgücü de gönderdi. Vietnam'dan sağlanan döviz gelirleri İkinci Beş Yıllık Planın(1967-1971) finansmanında ve döviz ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynadı. Ayrıca, Vietnam'daki savaş Kore'nin stratejik önemini artırdığından, bu ülkeye yapılmakta olan Amerikan yardımlarının sürmesinde de etkili oldu.

1960'lı yılların sonuna doğru Kore'de dış açıklar artmaya ve dış borçlar hızla yükselmeye başlayınca(bak. Bölüm 2.3.2.1) uluslararası mali kuruluşlar Kore'yi devalüasyona zorladılar. 1971 yılında gerçekleştirilen devalüasyonla birlikte, yüksek borçluluk oranı ile çalışan Kore şirketleri borçlarını ödeyemez hale geldiler. 1971 Anayasası ile gerektiğinde *olağanüstü hal kararnamesi* çıkarma yetkisi alan Park, 3 Ağustos 1972 tarihli kararname ile iç borçları yeniden yapılandırarak ve faizleri düşürerek şirketlerin ayakta kalmalarını sağladı.

Kore böyle bir ortamda, Ocak 1973'te "ağır ve kimya sanayii"(HCI) hamlesini başlattı. Ağır ve kimya sanayii programında demir-çelik, gemi yapımı, otomobil, petrokimya, genel makine imalat ve elektroniği de içeren bazı sektörler stratejik sektörler olarak belirlendi ve 10 yıl içerisinde bu sektörlerde uluslararası rekabet kazanılarak ihracatın belli bir yüzdesinin bu sektörlerce gerçekleştirilir hale gelmesi hedeflendi. Teşvik politikaları öncelikli sektörler lehine daha da seçmeci(selektif) hale getirildi.

1973 yılında patlak veren petrol krizi Kore'yi zor durumda bıraktı. Ancak, Kore, ağır ve kimya sanayii programını uygulamaktan vazgeçmedi ve krizi, büyüme hızını artırarak aşmayı başardı. Artan petrol fiyatları ile birlikte zenginleşen Orta Doğu ülkelerindeki inşaat faaliyetleri de Kore'nin birinci petrol krizini aşmasında önemli bir işlev gördü.

1979 yılına kadar devam eden otoriter Park yönetimi ülkede hızlı bir büyüme, sanayileşme ve ihracat artışı gerçekleştirdi. Park yönetimi sona ermeden önce, iddialı "ağır ve kimya sanayii" programı durduruldu. Bu program Kore'de en çok tartışılan uygulamalardan birisi oldu ve tartışmalar hala da sürmektedir. Programa karşı olanlar, bu iddialı ve müdahaleci programın kaynak tahsisinde etkinliği azaltarak ekonomik istikrarı bozduğunu ve büyüme hızının azalmasına neden olduğunu ileri sürerken; programı savunanlar, Kore'nin çok kısa sürede yapısal dönüşümü bu program sayesinde gerçekleştirdiği ve 1980 sonrasındaki hızlı ihracat artışı ve büyümenin de bu

programın uygulanışı sırasında kurulan sektörlerde gerçekleştiği, görüşündedirler. Bu ikincilere göre, programın durdurulması, ortaya çıkan sorunlar kadar, programın amacına ulaşmış olmasının bir sonucudur.(Yoo, 1990; Stern vd., 1995; Kim and Kim 1997)

Tartışmalar bir yana, 1970'lerin sonuna gelindiğinde Kore'de önemli iktisadi ve sosyal dönüşümler gerçekleştirilmiş ve ülke, kalkınma yolunda önemli mesafeler almıştı.

Kore 1979 yılı sonrasında gerek iktisadi ve gerekse siyasal alanda liberal adımlar atmakla birlikte, devlet müdahaleciliği devam etti. 1980'lerde seçmeci teşvik uygulaması yerine işlevsel teşviklere ağırlık verildi(örneğin ARGE destekleri gibi). Yine de devlet, sanayiye yönlendirici müdahalelerini sürdürdü. İhracatta başarılı olabilmek için belli bir ölçeğin korunmasının düşünüldüğü sektörlerde, sektöre girişler kısıtlanmaya devam edildi. Makine, gemi inşa ve diğer aşırı genişlemiş sektörlerdeki büyük firmalara verilen krediler, bu şirketlerin ayakta kalabilmeleri için, artırıldı. Devlet ayrıca, gemi inşa ve dış inşaat gibi zor durumda olan sektörlerde birleşmelere, bölünmelere ve tasfiyelere ön ayak oldu. Büyük ticari bankalar özelleştirilmekle birlikte, devlet kredi tahsislerini yönlendirmeye devam etti ve toplam banka kredilerinden büyük şirketlere(*chaebol*)¹ ayrılan payı kısıtladı. Banka dışı mali kuruluşlar ile yabancı mali kuruluşlar üzerindeki kısıtlamalar hafifletildi ve doğrudan kredilerde uygulanan faiz sübvansiyonları kaldırıldı.(Cho and Kim,1995;26)

1970'li yılların sonunda ve 1997 yılında yaşanan iki ciddi krize rağmen, ülkedeki hızlı büyüme devam ettirilebildi ve Kore artık gelişmiş bir ülke olarak anılmaya başlandı.

Kore ekonomisini şekillendiren tarihsel sürece ilişkin bu özet bilgileri aktardıktan sonra, iki ülkenin büyüme açısından önem taşıyan benzerlik ve farklılıklarına geçebiliriz.

¹ *Chaebol*, çok sayıda ve farklı alanlarda faaliyet gösteren firmadan oluşan ve tek bir ailenin mülkiyet ve yönetimindeki büyük şirket topluluklarıdır.(Janelli,1993;81)

1.2. Doğal Kaynaklar

1.2.1. Doğal Kaynaklar-Büyüme İlişkisi

Doğal kaynak bolluğunun büyümeyi ne yönde etkilediğine ilişkin iki farklı görüş vardır. Birinci görüşe göre doğal kaynakların bolluğu ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilerken, ikinci görüş tersini savunmaktadır.

Malthus ve Ricardo, doğal kaynak kıtlığını büyümeyi sınırlayıcı bir faktör olarak görmüşlerdir. ABD, Kanada, Avustralya, Finlandiya ve İsveç'in büyümelerinde doğal kaynak bolluğunun olumlu bir rol oynaması da, doğal kaynak kıtlığının büyümeyi sınırlayabileceği görüşünü destekler niteliktedir. Öte yandan Hirschman, doğal kaynakların ileri ve geri bağlantılarının zayıf olduğunu ve ekonominin diğer sektörleri üzerinde pek az olumlu etkisi bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, doğal kaynaklardan elde edilen gelirlerin genelde yatırılmayıp tüketildiği gözlenmiştir. Doğal kaynak bolluğunun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği yolundaki görüş "*Hollanda hastalığı(Dutch disease)*" kavramı ile özetlenmektedir. Bu görüşe göre doğal kaynak bolluğu, kaynakların büyüme için pozitif dışsallıklar yaratan sektörlerden uzaklaşmasına neden olmakta ve beşeri ve fiziksel sermaye birikimini yavaşlatmaktadır.¹ Yine, ekonominin döviz ihtiyacının tarımsal ürün ve/veya maden ihracatı ile karşılanmasının, mamul ürün ihracatı üzerinde olumsuz etkide bulunduğu iddia edilmekte ve petrol ihracatçısı ülkeler bu duruma örnek gösterilmektedir. Öte yandan, doğal kaynak bakımından zayıf ülkelerin, kalkınmak için ihtiyaç duydukları dövizini ancak mamul ihracatı yolu ile sağlamak zorunda olmalarının bu ülkelerin gelişmesini hızlandırdığı söylenmekte ve örnek olarak Doğu Asya Ülkelerine işaret edilmektedir. (Lim,1996;18-22)

Doğal kaynak azlığını büyüme için engel olarak kabul eden görüşler daha çok 19.yüzyılda; doğal kaynak bolluğunun büyümeyi olumsuz etkilediği yönündeki görüşler ise daha çok 20. yüzyılda dile getirilmiştir. Teknolojik gelişmenin taşımacılığı kolaylaştırarak maliyetleri düşürmüş olması, doğal kaynak yetersizliğini büyümeyi engelleyen bir etken olmaktan çıkarmıştır. Biz, daha çok, iki ülke arasındaki doğal zenginlik farkından doğan politika farklılıkları ve bunların büyüme üzerindeki sonuçları üzerinde duracağız. Ama önce doğal kaynak zenginliğinin göstergeleri üzerinde durmamız gerekiyor.

¹ Doğal kaynak bolluğu-büyüme ilişkisi konusundaki tartışmalar için, bak. Sachs-Warner (1999), Lederman- Maloney(2002) ve Maddison(1997).

1.2.2. Türkiye ve Kore'nin Doğal Kaynak Zenginliği

Bir ülkenin doğal kaynak zenginliğinin başlıca göstergelerinden birisi kişi başına düşen ortalama toprak miktarıdır. “Belirli bir teknoloji düzeyinde, yararlanılabilir maden türleri ile diğer doğal kaynakların varlığı büyük ölçüde yüz ölçümünün bir fonksiyonudur. Genellikle geniş bir alanda, daha dar bir alana göre maden, iklim, topografya, su ve toprak bileşimleri ve benzerlerinin çeşitliliği daha fazla olacaktır.” (Kuznets,1963;17)

Toprak büyüklüğü bakımından Kore, Türkiye’den çok daha küçük bir ülkedir. Türkiye’nin yüzölçümü yaklaşık 780 bin Km kare, Kore’ninki ise yaklaşık 99 bin Km karedir.(DİE,1973;116, Korean Overseas Information Service,1990;13) Türkiye Kore’den nüfusça da büyük olmakla birlikte, birim alan başına düşen nüfus Kore’de çok daha yüksektir. 1960 yılında Türkiye ile Kore’nin toplam nüfusları 27.755 ve 25.012 bin ve kilometre kareye düşen nüfus ise sırasıyla 36 ve 254 kişidir. Başka bir ifade ile 1960 yılında Kore’de kişi başına düşen toprak Türkiye’nin yedide biri kadardır.

Kişi başına düşen toprak önemli, ancak bazı bakımlardan eksik bir göstergedir. Çünkü toprağın miktarının yanında niteliği de önemlidir. Toprağın niteliğinin bir göstergesi olarak, özellikle tarımsal üretim potansiyelini ortaya koymak bakımından, ekilebilir toprakların toplam içindeki payını kullanabiliriz. 1960 yılı itibarıyla ekilebilir toprak oranının Türkiye’de %30(DİE,1973;116) ve Kore’de %20 (Song,1990;12) dolayında olduğu dikkate alındığında, Kore’de kişi başına ekilebilir toprak miktarının Türkiye’dekinin onda birinden az olduğu anlaşılır.

Tablo I.1 Türkiye ve Kore’de Tarımsal ve Hayvansal Üretim (1965 Yılı, Bin Ton, Bin Baş)

	Tahıl	Sınai Bitkl. ¹	Baklagil ¹	Patates	Meyve ¹	Sebze ²	Balık ³	K.baş Hayvan	B.baş Hayvan
Türkiye	14.160	5.877	610	1.700	6.382	9.562	122	54.187	17.788
Kore	5.757	68 ⁴	203	1.045	310	1.577	470	179	2.704

(1)Türkiye için 1967 rakamları.(2) Türkiye için 1975 rakamı.(3) Türkiye için 1964, Kore için 1962 rakamı.(4) Kore için pamuk ve tütün.

Kaynak: Türkiye için DİE(1973;118-119), Hershlag(1968;351,355);Kore için Korea Overseas Information Service(1990),s.405-412.

Toprağın niteliğinin bir başka göstergesi olarak iki ülkede yetiştirilen başlıca tarımsal ürün miktarlarını alabiliriz. Türkiye'deki iklim çeşitliliği, çok sayıda ürünü içeren zengin bir ürün desenini ortaya çıkarmıştır. (Tablo I.1), Türkiye'nin bu bakımdan Kore'ye göre daha zengin olduğunu ortaya koyuyor. Yine aynı tabloda yer alan küçük ve büyük baş hayvan sayıları, Türkiye'nin hayvan varlığı bakımından da çok daha zengin olduğunu gösteriyor. Verilen rakamlar içerisinde Kore'nin daha zengin olduğu tek alan balıkçılıktır.

Türkiye ayrıca krom, bakır, kömür ve demir cevheri başta olmak üzere zengin maden kaynaklarına sahiptir. Kore ise maden bakımından fakirdir ve başlıca madensel hammaddeler ithal edilmektedir. Kore'de düşük kaliteli kömür, biraz altın ve tungsten bulunmaktadır.(Ranis,1991;70)

Kore'nin 1960'lı yılların başında birincil ürün ihracatı 50 milyon doları bile bulmazken, Türkiye'nin birincil ürün ihracatından 1960 yılında sağladığı döviz geliri 240 milyon dolardır. İki ülkenin 1972 yılı birincil mal ihracatı sırasıyla 265 ve 642 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.(Rhee vd., 1984;140, Kepenek, 1984;360)

1.3.Dış Faktörler

Dış faktörler bir ülke ekonomisini bilgi akışı, dış ticaret ve finansman, faktör hareketleri ve (savaş ve barış dahil) uluslararası politika kanalıyla etkileyebilir. (Hansen, 1992;440) Bu etkiler olumlu ya da olumsuz olabilir. Dış faktörlerin ülke ekonomisi üzerindeki etkileri ani ve beklenmedik şoklar biçiminde ortaya çıkabileceği gibi, önceden tahmin edilebilir düzenli oluşumlar halinde de olabilir.

Zamana yayılmış ve kestirilebilir dış gelişmelerin olumsuz etkilerini azaltabilme ya da olumlu etkilerini artırabilme, ekonomik politikaların saptanıp uygulanmasında dış faktörlerin ne ölçüde ve ne kadar doğru bir biçimde dikkate alındığı ile ilgilidir. Dış şoklar karşısında doğru politikalar uygulanabilmesi ise şokların çabuk algılanmasına, doğru teşhis edilmesine ve uygun önlemlerin kısa zamanda saptanabilmesine bağlıdır. Kuşku yok ki, dış faktörlerin ülkeler üzerindeki etkileri ülkenin büyüklüğü ve gücü ile yakından ilgilidir. Güçlü ve uluslararası gelişmeleri yönlendirebilecek ülkeler için dış gelişmelerin sürpriz etkisi daha azdır.

Karşılaştırma dönemimizin öncesinde ve bu dönem boyunca dış faktörler Kore'nin kaderi üzerinde Türkiye'de olduğundan çok daha fazla etkili olmuştur. Cole ve Lyman'a göre Kore, yalnızca kültürü ve tarihi bakımından değil ama aynı zamanda

dış faktörlerin yakın geçmişteki gelişmeler ve siyasal ideoloji üzerindeki etkileri bakımından da *tektir*(unique).(Cole and Lyman, 1971;1) 1870’li yıllara kadar Kore üzerinde en etkili ülke Çin idi ve ülke o zamana kadar ekonomik, siyasal ve kültürel olarak Çin’e bağlı olarak yaşadı. 1870’li yıllarda Japonların zorlaması ile kapılarını dünyaya açan Kore, adım adım Japonya’nın sömürgesi haline geldi. Sömürgeleşme sürecinde Japonlar ülkenin ekonomik, siyasal ve hukuksal yapısında önemli değişiklikler yaptılar. 1910-1945 yılları arasındaki sömürge döneminde ülkenin mutlak hakimi Japonya idi.

Japon etkisi, 1945 yılında Japonya’nın savaştan yenik çıkması ile kesintiye uğramakla birlikte, karşılaştırma dönemimizin sonuna kadar geçen son yüz yıllık dönemde Kore’yi en fazla etkileyen ülkenin yine de Japonya olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1945 yılı ile Kore-Japonya ilişkilerinin normalleştiği 1965 yılı arasında özellikle ekonomik ilişkiler, daha düşük düzeyde de olsa devam etti. 1965 yılından itibaren Japonya-Kore ilişkileri yeniden hızla gelişmeye başladı ve Japonya, Kore’nin yine en önemli ekonomik ortağı haline geldi.

1945 yılına kadar Kore-Amerika ilişkileri, Amerika’nın Japon işgali öncesinde bu ülkede yapmış olduğu bazı yatırımlara rağmen, sınırlı kalmıştı.(Jones and Sakong, 1985;19) Savaştan dünyanın en büyük gücü olarak çıkan Amerika, bu küçük ve fakir ülkeyi başlangıçta pek önemsemediyse de, olayların gelişimi ve özellikle Soğuk Savaş olarak da adlandırılan sistemler arası mücadele Kore’yi en önemli çatışma alanlarından birisi haline getirince, ABD’nin Kore’ye verdiği önem arttı.

1945 yılında Güney’i işgal eden Amerika, ülkeyi üç yıl süre ile doğrudan yönetti. 1945 yılından 1960’lı yılların ortalarına kadar Kore, Amerika’ya bağımlı yaşadı. Bu dönemde Kore’nin izlemiş olduğu politikalar büyük ölçüde Amerikalılar tarafından belirlendi.(Park, 1970a;153)

Kore-Japonya ilişkilerinin normalleşmesinden sonra Kore’nin Amerika’ya olan bağımlılığı azalmaya başladı ve ülke yeniden Japonya merkezli bir bölgesel işbölümünün parçası haline geldi.

Türkiye, Kore’nin tersine 1870’li yıllar öncesinde de Batı ile siyasal,ekonomik ve askeri ilişkiler içinde oldu. Türkiye-Batı Avrupa ilişkilerinin 19.yüzyıl başına kadar eşitler arası bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Batı’nın Osmanlı’ya ekonomik koşullarını dayatması 19.yüzyılın birinci yarısında başlamıştır. 19.yüzyılın ortalarından itibaren ülke, sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkmış olan yeni işbölümünün bir parçası haline gelmiştir. Bu işbölümünde Osmanlı Devleti’ne düşen rol, Batı Avrupa’ya

hammadde sağlayıp oradan mamul mallar almaktı. 1914 yılında Osmanlı Devletinin ihracatının %83,4'ü tahıl ve hammaddelerden, %13'ü bazı mamul maddelerden ve %3,6'sı diğer maddelerden; ithalatının ise %59,4'ü sanayi ürünlerinden, %25'i tahıllardan, %7'si bazı hammaddelerden ve %8,6'sı diğer maddelerden oluşuyordu. (DİE,1973;14)

19. yüzyılda Osmanlı Devleti, Batılı güçlerce “yarı sömürge” haline getirilmekle birlikte, bu güçler arasındaki çekişmelerin de etkisiyle, sömürge olmaktan kurtulmuştur. Birinci Dünya Savaşı(BDS) sonrasında yıkılan Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne, uluslararası ekonomik işbölümünde “yarı sömürgelik” rolü miras kalmıştır. Gerçi ülke Osmanlı Devleti’ne dayatılmış olan ekonomik ve siyasal koşullardan kurtulmuştur; ancak, birincil mallar satıp mamul mal satın alan bir ekonomi konumu değiştirilememiştir.

İki kutuplu bir dünyada kurulan Türkiye Cumhuriyeti yönetimi, ideolojik ve ekonomik tercihini Batı’da yana yapmakla birlikte, Sovyetler Birliği ile de ekonomik ve siyasal ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

İDS sonrasında dünya, başını ABD’nin çektiği kapitalist blok ile başını Sovyetler Birliği’nin çektiği komünist blok arasında yaşanan “Soğuk Savaş” ortamına girmiştir. Türkiye bu mücadelede kapitalist blok içerisinde yer almış ve ABD ile yakın ekonomik, siyasal ve askeri ilişkiler içine girmiştir.

Karşılaştırma dönemimiz öncesinde ve sırasında dış olayların Türkiye’yi Kore ölçüsünde etkilediği söylenemez. Bununla birlikte karşılaştırma dönemimizin öncesinde 1929 Büyük Bunalımı, İDS ve Soğuk Savaş; karşılaştırma dönemimiz boyunca yine Soğuk Savaş ve petrol krizi gibi önemli dış olaylar, ülkenin temel iktisadi tercihlerini, uyguladığı büyüme politikalarını ve gerçekleşen büyüme hızını yakından etkilemiştir.

İki ülkenin, dış faktörler bakımından yakın tarihlerindeki farklılıklara karşın, benzer özellikleri de vardır. Aradaki benzerlikler bakımından belki de en önemlisi, benimsedikleri iktisadi sistem ve Soğuk Savaş döneminde girdikleri ittifak ilişkileridir. İki ülke de ABD’den en fazla yardım almış olan ülkeler arasında bulunmaktadırlar. Ülke iktidarları, ABD ile yakın ittifak ilişkisini bir yandan askeri ve ideolojik tehdit algılamasına karşı isterken, bir yandan da bu ilişkiyi dış kaynak sağlamanın bir aracı olarak kullanmaya çalışmışlardır. İttifak ilişkisinin, siyasal sonuçları bir yana, iki ülkenin izlediği kalkınma politikaları ve iktisadi tercihleri üzerinde de önemli etkileri olmuştur.

Kuşkusuz, Kore'nin ABD ve Japonya ile olan özel ilişkileri, Türkiye'nin herhangi bir ülke ya da ülke grubu ile olan ilişkilerinden çok daha önemli sonuçlar doğurmuştur.

İki ülkede büyümeyi etkileyen dış faktörlere ilişkin bu genel açıklamalardan sonra, dış faktörleri biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım.

1.3.1.Kore

Kore Cumhuriyeti'nin kurulması büyük ölçüde Amerikan politikalarının bir sonucu olmakla birlikte(Park,1970b;116) Kore'nin karşılaştırma dönemimizi de kapsayan yüz yıllık tarihine damgasını vurmuş olan ülke Japonya'dır. Japonya son yüz yılı aşkın dönemde yalnızca Kore'nin değil bütün Doğu Asya'nın kaderinde etkili olmuştur.

Bu yüzden olsa gerek, Cumings, Doğu Asya ülkelerindeki hızlı büyümenin ülke bazında değil bölge bazında değerlendirilmesinin daha doğru olacağını savunmaktadır. Bölgedeki büyüme daha 1930'lu yıllarda “uçan turnalar” benzetmesi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Turnaların öncülüğünü Japonya yapmakta ve diğer ülkeler de onu izlemektedir. Japonya, Kore ve Tayvan ekonomilerindeki gelişmeleri Cumings “ürün çevrimleri” kuramıyla açıklamaktadır. Çeşitli mallar önce Japonya tarafından ithal edilmiş, sonra bu mallar Japonya'da üretilmiş, daha sonra da ihracatları gerçekleştirilmiştir. Japonya rekabet gücünü kaybedince, üretim diğer bölge ülkelerine kaydırılmış ve bu şekilde, söz konusu malların üretimi zaman içerisinde ters V biçiminde bir yol izlemiştir. (Cumings,1989)

Japonya bu ülkelere çeşitli dönemlerde önce tekstil, çelik, elektronik aletler gibi mallar satmış, sonra da bu mallar sözü edilen ülkelerde üretilmeye başlanmıştır.

Tarihsel olarak, Japonya'dan sonraki yeni üretim yerlerinden birisi Kore olmuştur. Kore, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında Japonya merkezli bir işbölümünün parçası haline geldi. Japonya, Kore'nin kaynaklarını kendi askeri gücünü artırmak için kullanırken, Kore ekonomisinde de önemli bir dönüşüm yaşanmıştır.(Pearcy vd.,1957;599-610) Japonya, 1930'lu yıllara kadar bu ülkedeki tarımsal artığa el koymaya öncelik verdi. Tarımsal artığı çoğaltmak için, tarımda bilimsel yöntemlerin kullanılmasını sağlandı, gübre kullanımında yenilikler getirildi, yeni tohum türleri geliştirildi ve gelişmiş sulama sistemleri kullanılmaya başlandı. El konulan artığın Japonya'ya taşınabilmesi için büyük altyapı yatırımları gerçekleştirildi.

1930'lu yıllarda Japonya'nın sömürge politikasına savaş ekonomisi yön vermeye başladı. Bu dönemde Kore'de kurulmuş olan sanayi tesisleri ve altyapı daha sonraki sınai gelişmenin temelini oluşturdu.(Koo,1989;166-167) Japonlar, ağırlığı kuzeyde olmak üzere hidroelektrik enerjisi, demir-çelik, hafif metaller, kimya, gıda, tekstil, içki ve tütün, gübre, petrol rafinerileri, çimento, kağıt gibi alanlarda önemli yatırımlar gerçekleştirdiler; kara ve demiryolları inşa ettiler. Tarımda ekilen arazi miktarı artırıldı, erozyon kontrolü ve ağaçlandırmada önemli adımlar atıldı; özellikle pamuk ve pirinç üretimi artırıldı. Madencilikte de özellikle altın, demir cevheri ve bakır üretimi artırıldı.

Kore, Japonya'nın Çin'deki emperyalist yayılmasının geçiş yolu üzerinde idi. Japonlar, bu nedenle de büyük altyapı yatırımları yaptılar. Kore'nin kara ve demiryolları, gelişmekte olan ülkelerde sömürge döneminden kalan yolların en iyilerindendi.(Kohli,1999;110)

Cumings'e göre, Doğu Asya'da bir mucize gerçekleşmişse bu, 1960'lı yıllarda değil 1930'lu yıllarda olmuştur ve mucize, bölge ülkelerinin kendi aralarındaki ve bölgenin bir bütün olarak dünya ile arasındaki sistemsel etkileşimden bağımsız olarak açıklanamaz. (Cumings,1989;46)

Japon sömürge deneyimi bazı bakımlardan Batı'nınkinden farklıdır. Japon sömürge imparatorluğu kurulduğunda dünya diğer sömürgeciler arasında paylaşılmış bulunuyordu. Japonya diğer sömürgecilik deneyimlerinden dersler çıkarmıştır. Japonya, komşu ülkeleri sömürgeleştirmiş ve sömürgelerinde sanayi, haberleşme ve ulaştırma altyapısı kurmuştur. Hammadde ve işgücünü sanayinin olduğu yere değil; sanayiye, işgücü ve hammaddenin bulunduğu yere götürmüştür. Bu özellikler en fazla, Japonya'ya en yakın ve en önemli sömürge olan, Kore'de hissedilmiştir.

Japon işgalciler, sömürge toplumları şekillendirmede büyük yönetsel başarı göstermişlerdir. Komşuların sömürgeleştirilmiş olması, sömürgecinin metropole sıkıca bağlanmasını kolaylaştırdı. Japonya, sömürgelerinde gücünü yalnızca asker ve polis kontrolü biçiminde değil, ama aynı zamanda kalkınmanın sıkı devlet denetiminde olması şeklinde de ortaya koyuyordu.

1910-1920 yılları arasında Kore'de, Japon Genel Valisine bağlı güçlü bir merkezi yönetim kuruldu. Merkezi yönetim ülkenin tümünü sıkı denetim altına aldı. Yapılan tarım sayımı sonrasında toprakta modern mülkiyet ilişkileri oluşturuldu. Vergi sistemi geliştirildi. Para ve bankacılıkta gerçekleştirilen reformlar bireysel ve kurumsal tasarruflarda önemli artışlara yol açtı. İşgal yönetimi, 1930'lardaki sanayi atılımını finanse etmek üzere Korelilere devlet tahvilleri sattı. Sonuçta yerli sermaye birikiminde

önemli artışlar gerçekleşti. Yine de yatırımlarda kullanılan kaynakların büyük çoğunluğu Japonya'dan sağlanmıştı.(Kohli,1999;111)

Kore'de mülkiyet hakkına ve yüzyıllardır devam eden aristokrat ayrıcalıklara dayalı güçlü bir toprak sahibi sınıf vardı. Japonlar, köylüleri disipline etmek ve ihraç için pirinç fazlası yaratmak amacıyla, büyük toprak sahiplerini toprağa sıkıca bağlamayı uygun buldular. Büyük toprak sahipleri varlıklarını korudular ve toprakta kiracıların sayısı arttı. Ne var ki, Japon işgali ile birlikte, toprak sahibi soylulardan oluşan *yangban* sınıfının devlet yönetimindeki etkisi ortadan kaldırıldı ve yönetimi meslekten bürokratlar üstlendiler. Bu dönemde uygulanan politikaların, Kore'nin iç siyasal dengeleri açısından en önemli sonucu belki de *yangban* sınıfının siyasal etkisinin kırılması oldu.

Japonlar Kore'de çok miktarda toprağı ele geçirdiler. Japon toprak sahipleri genelde topraklarını Korelilere kiraya veriyor, kira karşılığı topladıkları pirinçleri Japonya'ya ihraç ediyorlardı. Birçok azgelişmiş ülkede 1960'larda yaşanan yeşil devrim, Kore'de İDS öncesi gerçekleşmişti. Kore, birim alan başına pirinç veriminin en yüksek olduğu ülkelerden birisi idi. Tarımsal üretimdeki hızlı artış, hem sınai gelişme için gerekli olan gıda ve girdileri sağlamış ve hem de ekonomide gelir ve tasarrufların artmasını olanaklı kılmıştır. Artan gelirle birlikte sanayi ürünleri için büyüyen bir iç pazar ortaya çıkmıştır.(Kohli,1999;115)

1930'lu yıllarda Japonya, sömürgeleri ile birlikte kendi kendine yeterli bir kalkınma yolu izlemeye çalıştı. Bu politika yalnızca yüksek bir sınai büyüme hızı yaratmakla kalmadı, Kuzeydoğu Asya'nın görünüşünü de değiştirdi. İhracat daha çok hafif sanayi ürünleri ve özellikle tekstilden oluşmakla birlikte; demir-çelik, kimya, hidrolik enerji, alüminyum ve altyapıda önemli yatırımlar gerçekleştirildi. Konumuz açısından esas önemli olan bu yatırımların Kore'de de gerçekleştiriliyor olmasıydı. Sömürgeci ülkelerin sömürgelerde modern ağır sanayi kurmaları pek görülmeyen bir olaydı.

Atul Kohli'ye göre, *Kore modelinin* bazı temel özellikleri daha sömürge döneminde ortaya çıkmıştı. Bu dönemde, tarımda sağlanan dönüşümlerin yanı sıra, devlet-sanayici ilişkilerinin de temeli atılmıştı. Sömürge döneminde Kore'de kurulan sanayi tesislerinin önemli bir kısmı bölünme sonrasında Kuzeyde kalmakla birlikte, ülkede bir hızlı sanayileşme deneyiminin yaşanmış olması kalıcı sonuçlar doğurmuştur. Sömürge döneminde, bir yandan eğitilmiş ve disiplinli bir işçi sınıfı yaratılırken, bir

yandan da girişimci bir sınıfın ortaya çıkması yönünde çaba harcanmıştır. Devlet-sanayici işbirliği ile ihracata yönelik bir sınai yapı kurulmuştur.

Kohli(1999)'den hareketle sömürge dönemi Kore ekonomisindeki gelişmeleri ve bu gelişmelerin kurtuluş sonrası Güney Kore ekonomisi üzerindeki olası etkilerini özetleyelim.

Japonya'nın Kore sanayileşmesine yaklaşımında üç alt dönemden söz edilebilir;1910-1920,1920-1930 ve 1930-1945.

İşgalin birinci on yılında Kore, Japon mamul malları için bir pazar olarak düşünülmüş ve bu ülkede yeni fabrikaların kurulması kısıtlanmıştır. Yine de ilk on yılda, imalat sanayiindeki ortalama büyüme hızı, %7'yi bulmuştur. Dönemin devlet yatırımları enerji, demiryolu ve diğer altyapı alanlarında yoğunlaşırken; özel yatırımlar gıda işleme ve özellikle de pirinç tesislerine yönelmiştir. Birinci on yılın sömürge politikası mamul Japon malları ile Kore pirinci ve diğer birincil malların değişimini(mübadelesini) öngörmekteydi. Bu dönemde Japon göçmenleri taklit eden Koreliler, özellikle işgal yönetiminin iznini gerektirmeyen küçük ölçekli yatırımlar yaptılar.

Japonya, 1920'li yıllarda, Kore'de imalat sanayi yatırımlarına getirmiş olduğu kısıtlamaları kaldırdı ve böylece ülkenin sanayileşmesinde ikinci aşamaya geçilmiş oldu. BDS sırasında Japonya borç alan bir ülke konumundan çıkarak borç veren bir ülke haline gelmişti. Japonlar dış dünyada yeni yatırım fırsatları aramaya başladılar. Az sayıda Japon yatırımcı seçilerek yatırım yapacakları alanın belirlenmesinde, ucuz arazi sağlanmasında, sermaye tedarikinde, sübvansiyonlar yolu ile kârlılığın garanti edilmesinde ve işçi bulunmasında onlara yardım edildi. Kore sanayiinin 1920'lerdeki yıllık ortalama büyüme hızı %8'in üzerinde idi. Büyümenin önemli bir bölümü Japon özel sermayesi tarafından tekstil, bazı hammaddelerin işlenmesi ile madencilik, demir-çelik, hidroelektrik santralleri ve gemi inşa gibi bazı büyük ölçekli yatırımlardan kaynaklanıyordu. Bu ikinci aşamadaki yatırımlara Korelilerin katkısı önemsiz düzeyde kalmış ve Kore yatırımları yine küçük ölçekli işletmelerde yoğunlaşmıştı. Japon yatırımlarının yarattığı ileri ve geri bağlantılar ile büyüyen gelirin yarattığı nihai talep artışı, küçük ölçekli yatırımlarda patlamaya ortam hazırlamıştı. Japonların yerlilerle olan işbirliğini geliştirme politikaları, zaman içinde Korelilerin orta ve büyük ölçekli ticari ve sınai işlere girmelerine yol açtı. İşgal yönetimiyle işbirliğine istekli olanlar kredi, sübvansiyon ve başka kamu destekleri ile ödüllendirildiler. 1930 yılında elliden

fazla işçi çalıştıran 230 fabrikadan 49 tanesi Korelilere aitti. Daha sonra büyük *chaebollere* dönüşecek olan bazı firmalar bu dönemde kurulmuştu.

1929 krizi sırasında Japon İmparatorluğu'nun kendi kendine yeten bir ekonomik yapı oluşturmaya çalışması, Kore'deki maden kaynaklarının önemini artırmıştı. Kriz öncesi dışarıdan alınabilen hammaddelerin imparatorluk içinden sağlanmasına çalışılıyordu. Yine, 1930'lu yıllarda yaşanan Çin-Japon savaşı ve Japonya'nın yayılma politikası, savaş ekonomisini öne çıkardı. Savaş ekonomisi Kore'de, gıda ve hammadde imalatının yanında, temel sanayilerin de geliştirilmesini gerektiriyordu. İşgal dönemi sanayileşmesinde üçüncü dönem başladı. Sanayileşme hızlandı; sanayileşme hızı %15'e yaklaşırken sanayi nitelik değiştirdi. Sınai büyümenin önemli bir kısmı ağır sanayide ve özellikle de kimya sanayiinde gerçekleşiyordu. Bu gelişmeyi yaratan devlet politikaları idi. Japonya, imparatorluk ölçeğinde ithal ikamesine dayalı hızlı bir büyüme arayışında idi. Mançurya'nın 1931 yılında Japonya tarafından ilhakından sonra Kore, Çin'de yürütülmekte olan savaşın ileri ikmal üssü haline gelmişti. Kore ekonomisi, sömürge hükümeti tarafından, imparatorluk ölçeğinde hızlı büyümeyi teşvik stratejisinin bir parçası olarak ve olası bir savaş göz önünde bulundurularak geliştiriliyordu.

1930'lu yıllarda Kuzeyde enerjinin ucuz, kömür ve demir cevherinin bol ve ücretlerin Japonya'dakinin neredeyse yarısı kadar oluşu ve Japon hükümetinin, sanayi şirketleri üzerindeki denetimi Japonya'da sıkılaştırırken imparatorluğun diğer bölgelerinde onları daha serbest bırakması, bu bölgeyi Japon firmaları için çekici hale getirmişti. Yapılan savaş planlaması, talebin hangi alanlarda artacağı konusunda önemli bir ip ucu oluşturuyordu. Hükümetle iş dünyası arasındaki işbirliği, şirket politikalarının ana hatlarının "dolaylı olarak" hükümetin ekonomik planları tarafından belirlendiği bir ölçüye varmıştı. Sömürge dönemi Kore'sinde, devletin ekonomik önceliklerine ayak uydurabilmek büyük ölçekli girişimlerin başarısı için bir önkoşuldu.

Sömürge yönetimi, kullandığı ekonomik ve ekonomi dışı araçlarla şirketlerin arzulanan doğrultuda hareket etmelerini sağlıyordu. Birincisi, yönetim, mali sistemi sıkı denetim altında tutuyordu. Bu durum, başka kredi kaynağı bulunmayan Koreli yatırımcılar için kritik öneme sahipti. Finansman ihtiyaçlarının bir kısmını Japonya'daki şirket kaynaklarından sağlayabilecek durumdaki *zaibatsular*¹ için bile devletle işbirliği önemliydi. İkincisi, ulusal gelirin yüzde biri dolayında olduğu tahmin

¹ Zaibatsu: Kore'deki *chabollere* (bak. s.13, dipnot) karşılık gelen, gerçekte onlara model oluşturan, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren ve bir aile tarafından denetlenen çok sayıda şirketin oluşturduğu Japon şirketler grubu.

edilen sübvansiyonlar söz konusu idi ve bunlar, hükümetin önceliklerine göre, seçmeci bir biçimde kullanılıyordu. Yine, yatırımların teşvik ve yönlendirilmesinde vergi muafiyetleri de seçmeci bir biçimde uygulanıyordu.

Devlet ile büyük gruplar öylesine iç içe geçmişlerdi ki, devletin faaliyetlerinin nerede bittiğini ve özel faaliyetlerin nerede başladığını söylemek zordu.

Savaş ekonomisi çerçevesinde planlı devlet-sermaye işbirliği, Kore'nin 1930-1945 yılları arasındaki çok hızlı sanayileşmesinin temelini oluşturdu. Bazı alt dönemlerde sanayi şaşırtıcı bir hızla büyümüştü. Örneğin, 1936-1939 döneminde sanayi üretimindeki artış yüzde yüzü aştı. 1940'lı yılların başında tarım ve sanayi üretimleri neredeyse eşit hale gelmişti ve her biri toplam ulusal üretimin %40'ını gerçekleştiriyordu. 1943 yılında gelindiğinde ağır sanayi üretimi toplam sınai üretimin yarısına yaklaşmıştı.

1945 yılına gelindiğinde Kore, Üçüncü Dünyanın en gelişmiş sanayi altyapılarından birisine sahipti. Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'yı işgalinden sonra Kore, yarı-çevresel(periferik) bir konum kazanmıştı. Kore'nin Mançurya'ya gönderdiği işçi, tüccar, asker ve bürokratlar Japon patronlar ile Çinli köylüler arasında bir ara tabaka oluşturmuyorlardı.

Kohli, sömürge dönemi Kore ekonomisinin aşağıda sayılan bazı özelliklerini uzun dönemli etkileri bakımından dikkate değer buluyor.

Birincisi, sömürgeci devlet büyük özel gruplarla çalışmayı tercih etmiştir. Büyük gruplar tercihlili kredi faizlerinden, düşük elektrik ücretlerinden, doğrudan fiyat desteklerinden ve devlet denetimindeki demiryollarında taşımacılık indirimi gibi dolaylı sübvansiyonlardan yararlanmışlardır. Kore'de 1930'ların sonundaki toplam sınai üretimin yaklaşık üçte ikisi az sayıda Japon şirketleri tarafından gerçekleştirilmekteydi.

İkincisi, Koreli girişimcilerin önemli bir kısmı sömürge yönetiminin himayesinde ortaya çıkmıştır. Korelilerin sahip oldukları büyük şirketler Japonlarınkine göre pek önemsiz olmakla birlikte, şirketlerin yaklaşık %30'unda Koreliler ile Japonlar ortaklıklar. Girişimci bir sınıfın doğuşu bakımından daha da önemlisi, 1937 yılında Koreliler tarafından işletilen 2.300 işletmenin bulunması ve bunlardan 160 tanesinde elliden fazla işçinin çalışıyor olmasıdır. Bu sayılar tüm Kore için geçerli olmakla birlikte, Kuzeyin komünistlerin denetimine geçişinden sonra, girişimcilerin çoğu büyük bir olasılıkla Güneyde toplanmışlardır.

Üçüncü özellik, sanayinin coğrafi dağılımı ile ilgilidir. Kimya, metal ve elektrik üreten tesisler Kuzeyde yoğunlaşmakla birlikte, sanayinin muhtemelen yarıdan fazlası Güneyde kurulu idi. Güneydeki sanayi kolları tekstil, gıda işleme, makine ve aletler ile tütün sanayileridir. Kuzeydeki işletmeler daha büyük ölçekli olmakla birlikte Kore ekonomisiyle iyi bütünleşmemiş, yüksek maliyetli ve dolayısıyla sürekli korunmayı gerektiren işletmelerdi. Güneyde ise işgücü yoğun ve tüketim malları ihraç eden işletmeler çoğunlukta idi.

Sömürge dönemi Kore ekonomisinin dördüncü özelliği, Japon ekonomisi ile olan sıkı bağlantıdır. Sömürgelerle metropol ülke ekonomileri arasındaki bağlantı yalnızca Japon ve Kore ekonomilerine özgü olmamakla birlikte Kore ekonomisinin farkı, Japonya'ya mamul mal ihraç ediyor olmasıdır. 1938-1939 yıllarında Kore'nin benzer ülkelerin iki katı oranında ihracat gerçekleştirdiği hesaplanmaktadır. Ama asıl önemli olanı, bu ihracatın %43'ünün mamul mallardan oluşmasıdır. Sömürge döneminden böyle bir ekonomik yapıyla çıkan başka bir ülke örneği bulmak zordur. Ekonomik yapının yanında önemli olan başka bir husus da, Korelilerin gelişmenin oldukça erken bir aşamasında yüksek büyüme hızlı bir ihracat ekonomisini yaşamış olmalarıdır.

Yukarıda Kohli'den hareketle özetlediğimiz ekonomik yapı ile 1960 sonrası Kore ekonomisi arasında özellikle devlet-büyük şirket grupları arasındaki ilişkiler, yatırım önceliklerinin belirleniş biçimi, devletin mali sistem üzerindeki sıkı denetimi, kullanılan teşvik araçları ve ihracata dönük üretim yapısı bakımından benzerlikler, Kore modelinin büyük ölçüde 1930'lu yıllarda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Sömürge dönemi Kore'si ile 1960 sonrası Kore'si arasında önemli ölçüde kurumsal süreklilikten söz edilebilir. Sömürge döneminin sona erdiği 1945 yılının üzerinden 15 yıllık süre geçmesine ve bölünme, Amerikan işgali ve iç savaş gibi önemli olayların yaşanmasına rağmen, kurumsal sürekliliğin sağlanmasının en önemli nedeni olarak Amerikalıların, Japonlardan kalan devlet yapısını bozmaması gösterilmektedir. Kore Cumhuriyeti'nin devraldığı bürokrasi, polis ve ordu sömürge döneminde kurulmuştu. Japon etkisi 'kalıcı', Amerikan etkisi ise 'geçici' idi. Devlet yapısının yanı sıra ekonomiyi yönlendirme isteği ve yönlendirmede kullanılan araçlar da değişmemişti. Koreli iş adamlarının da bu duruma bir itirazları olmamıştı. Kore kapitalizminin devlete bağımlı niteliğinde de bir süreklilik vardı. Kore'deki en büyük elli şirketten %60'ının kurucuları sömürge yönetiminin himayesinde iş hayatına atılmıştı. Devlet-sermaye ittifakı bu

döneme kadar uzanıyordu. Yine, işçi sınıfının korporatist bir yaklaşımla denetimi de sömürge döneminde başlatılmıştı.

Kuşkusuz, kurumsal süreklilik kendiliğinden olan ve kaçınılmaz bir süreç değildir. Güneyde Japon işgalinin sona ermesiyle ortaya çıkan kaos ancak Park yönetimi ile sona erdirilebildi. Japon sömürge ordusunun bir subayı olan Park *Japonofil* olarak nitelendiriliyordu. Japon *Meici* modeline hayrandı ve Kore'yi Japonya'nın izlemiş olduğu yoldan çağdaşlaştırmak istiyordu.(Park,1970a;120) Kore liderliğinin Japonya karşısı milliyetçi söylemine karşın Japonya, Kore kalkınmasında model olarak alınmıştır.(Kohli, 1999;128-131)

1935-1945 yılları arasında Kore'de sanayi devriminin özellikleri yaşanmaya başladı; köylülerin topraktan kopması, işçi sınıfının ortaya çıkması, büyük çaplı nüfus hareketleri ve kentleşme gibi. 1910 yılında on binden daha az olan sanayi işçilerinin sayısı 1943 yılında 1.3 milyona ulaşmıştı. Bu durum, ailelerin asgari dört kişiden oluştuğu varsayımı ile, nüfusun yaklaşık %20'sinin geçimini sanayiden sağladığı anlamına gelmektedir.(Kohli,1999;125) Sanayileşmenin toplumun alt katmanlarında önemli etkileri oldu. 1945-1953 döneminde Kore'de ortaya çıkan toplumsal ve bölgesel çatışmaların kökü Japon yönetiminin son dönemindeki büyük nüfus kaymaları, tarımsal sorunlar ve sınai dinamizme kadar uzanıyordu. (Cumings,1989;44-59)

İşgal dönemindeki hızlı sınai gelişme ile birlikte kentli nüfus da arttı. 1941 yılında nüfusu 20.000'i aşan kentlerde yaşayanların oranı %19'u bulmuştu. (Cumings, 1989; 80)

Japon işgali sırasında eğitim alanında da önemli gelişmeler sağlandı. İlkokula giden öğrenci sayısında büyük bir sıçrama yaşandı.(Choo,1985b) 1945 yılına gelindiğinde Kore nüfusunun yaklaşık dörtte biri en az birkaç yıllık formel eğitim almış durumdaydı.(Cumings,1989;77) Özellikle ilk öğrenime verilen önem sonucunda, 1945 yılına gelindiğinde okuma-yazma bilenlerin oranı %50'ye yaklaşmıştı. Japonlar eğitimi etkin bir propaganda ve sosyalleştirme aracı olarak kullanıyorlardı.(Kohli, 1999; 104-107)

Okul düzeyi yükseldikçe piramit daralmakla birlikte, durum diğer sömürgelere göre çok daha farklıydı. 1930 ve 1940'lı yıllarda on binlerce Koreli lise eğitimi alırken yine binlerce Koreli, Kore ya da Japonya'daki üniversitelerde eğitim görüyordu. Dolayısıyla, 1940'ların sonunda eğitim atağı başlatıldığında, bu alanda kullanılabilecek çok sayıda nitelikli insan vardı.(Cumings,1989; 80-81)

İşgal döneminde çok sayıda Koreli bürokrat Japonlar tarafından eğitildi ve istihdam edildi. Dahası, İDS sırasında artan işgücü ihtiyacı nedeniyle çok sayıda Koreli daha üst bürokratik kademelere tırmanmışlardır. Yönetimde deneyim kazanan bürokratik kadrolar, işgal sonrasında Güney’de önemli roller üstlenmişlerdir. (Kohli, 1999;103)

Bununla birlikte, işgal döneminde Korelilerin yönetimdeki rollerinin sınırlı kalmasının ve işgal sonrasında halkın tanıdığı, güvendiği ve destek verebileceği liderlerin olmayışının, siyasal dağınıklığın ortaya çıkmasında ve bölünmede etkili olduğu savunulmaktadır.¹ Kim’e göre, Japon işgal yönetiminin; işbirlikçileri eğitim, toprak ve sınai haklarla ödüllendirirken Japon karşıtlarını cezalandırmasının, işbirlikçilere karşı kin ve nefret uyandırması da bölünmede etkili olmuştur. (Kim,1995;95-97)

İşgal yönetimi, hem Japonlarla hem de Koreli kapitalistlerle işbirliği yaparak işçi sınıfını kontrol mekanizmaları geliştirmişti. Sendika kurmak yasaktı. İşçileri korumaya yönelik pek az düzenleme vardı. Çalışkan ve disiplinli bir işçi sınıfı yaratma yönünde çaba harcanıyordu. Koreli işçiler eğitilmek üzere Japonya’ya gönderiliyordu. Sadakat ve çalışkanlığını kanıtlamış işçilere daha fazla sosyal haklar tanınıyordu. İşçilere karşı uygulanan “havuç-sopa” politikasının Koreli köylüleri çalışkan ve disiplinli sanayi işçisi haline getirmede başarılı olduğu söylenebilir.(Kohli, 1999;124-127)

Özetle, Japonlar Kore’de 1945 yılına kadar eski toprak düzenini tasfiye ederek soylu sınıfın siyasal egemenliğine son verdiler, modern ve baskıcı bir merkezi devlet yapısı oluşturdular, ülkenin sanayileşmesi yolunda önemli adımlar attılar ve ihracata dönük modern bir sınai yapı oluşturdular.

Japonların İDS’da yenilmeleri ve Kore’nin Japon işgalinden kurtulması ile ülkedeki doğrudan Japon etkisi bir süre için ortadan kalkmış oldu. Güney Kore ABD’nin denetimine girdi. ABD’nin Kore’ye olan ilgisi daha çok askeri ve siyasal nedenlere dayanıyordu. Amerikalıların desteği ile kurulan Rhee yönetimi bir yandan komünistleri ve diğer sol güçleri devre dışı bırakırken bir yandan da toprak reformunu gerçekleştirdi. (Koo, 1989;167)

¹ Bruce Cumings, “The Legacy of Japanese Colonialism in Korea”, H.Myers and Mark R. Paettie(derl.) *The Japanese Colonial Empire, 1895-1945*(Princeton:Princeton University Pres,1984), s. 496(Aktaran Kim,1995;94).

Japon işgalinin sona ermesinden sonra Güneyde kurulan Amerikan askeri yönetimi, Japonların bıraktıkları devlet yapısında önemli bir değişiklik yapmadılar. Aksine, yönetimde halk temsilcilerini devre dışı bırakırken, Japonlardan kalan polis ve ordu ile işbirliğine öncelik verdiler. Gerçekte 1948’de kurulan Kore Cumhuriyeti, tümüyle ABD-Sovyet çatışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. ABD, Japonya’nın sistem içerisinde tutulmasına büyük önem veriyor ve bu ülkenin güvenliği için de Kore’nin denetimini gerekli sayıyordu.

İDS’da Japonya’yı yenilgiye uğratmış olan ABD, bu ülkede sürekli asker bulunduruyor ve ülkeyi sıkı denetim altında tutuyordu. Ne var ki, iki ülke arasındaki “düşmanlık” savaşı birlikte sona ermişti. 1945 yılında Japonya’yı işgal eden ABD, başlangıçta bu ülkeyi askeri ve ekonomik olarak çökerterek bir daha saldırganlık yapamayacak hale getirme düşüncesindeydi. Özellikle Amerika’daki tekstilciler, yapay iplik ve seramik üreticileri gibi savaş öncesinde Japon rekabetinin tehdit ettiği sektör temsilcileri, Japon ekonomisinin yeniden canlandırılmasına karşıydılar. Ayrıca, başta İngiltere olmak üzere Amerika’nın Batılı müttefikleri, Japonya’nın yeniden rekabet gücü kazanmasını istememekteydi. Ancak, bazı Amerikalılar başlangıçtan beri Japonya’ya karşı cezalandırıcı bir politika izlenmesinden yana değildiler. Çünkü, böyle bir politikanın Sovyetler Birliği’nin elini güçlendireceğini ve Japonya’nın dünya ekonomisi ile bütünleşmesini olanaksız hale getireceğini düşünmekteydiler. Bu şekilde düşünenler, Japonya’nın Amerika’nın denetiminde *ikinci derecede* bir ekonomik güç olmasından yanaydılar ve 1947 yılından itibaren Amerikan politikasında etkili olmaya başladılar. Sovyetler’in atom silahı geliştirerek Amerikanın nükleer silah tekeline son vermeleri ve Çin’deki iç savaşın Mao tarafından kazanılmasıyla bu ülkenin komünistlerin denetimine geçmesi, Japonya’nın Amerika ve sistem açısından taşıdığı önemi daha da artırdı. Amerika’nın yeni Japonya politikasında ekonomik ve askeri endişeler belirleyici olmuştu. Japonya’nın askeri ve siyasi gücü sınırlandırılırken ekonomisi güçlendirilecekti. Aslında, savaş öncesinde Japonya’ya büyük yatırımlar yapmış olan Amerikan şirketleri de Japon ekonomisinin güçlendirilmesinden yana idiler. (Cumings,1989;59-61)

Ancak, Amerika’nın Japonya politikasının yeniden şekillendirildiği 1948-1950 döneminde iki sorun vardı: Birincisi, Japonya’nın (Avrupa’ya göre) ikinci derecede ama hayati konumunun nasıl güvence altına alınacağı; ikincisi de, savaş öncesinde Kuzeydoğu Asya’daki periferiden hammadde ve işgücü sağlayan ekonomik yapının yeni bir hinterland olmaksızın nasıl diriltilebileceğiydi. Bir ara Kuzey Çin ve

Mançurya'nın denetim altına alınması düşünüldü ise de, Çin'de Mao'nun başarısı ile bu plan suya düştü. Japonya için hinterlandın Güneydoğu Asya'da oluşturulması ön plana çıktı. Güneydoğu Asya, bir yandan Japon tekstil ve hafif sanayi ürünleri için pazar oluştururken bir yandan da Japonya'nın çok ihtiyaç duyduğu hammaddeleri sağlayacaktı. Böylelikle Amerika, Japonya ve Güneydoğu Asya'dan oluşan üçlü bir yapı kurulacaktı. Kore Savaşının sonucu, hinterlandın sınırlarını da belirlemiş oldu; Tayvan ve Güney Kore hinterlandın içinde Kuzey Kore ile Mançurya ise dışında kalmıştı. Kore Savaşında Kuzeydeki sanayi üssü komünistlerin elinden alınamamakla birlikte savaş, Japon ekonomisinin canlandırılmasında önemli bir işlev gördü(Cumings, 1989;61-63). Kore'nin Japon ekonomisini canlandırmada oynayacağı rol Kore Savaşı ile sınırlı değildi.

ABD ile Japonya arasında 8 Eylül 1951 tarihinde, Japonya'nın ABD'ne askeri üsler vermesini, ABD'nin üslerde asker bulundurmasını ve gerektiğinde bu askerleri deniz aşırı harekâtlarda kullanılabilesini öngören San Fransisko Anlaşması imzalandı. Japonya'nın iradesinin adeta yok sayıldığı bu anlaşmadan 9 yıl sonra iki ülke arasında bu kez 19 Ocak 1960 tarihinde Savunma Paketi imzalandı. Birinci anlaşma yalnızca askeri hükümler içerirken, ikinci anlaşmada askeri işbirliği ve ittifakın yanı sıra ekonomik işbirliği, dış ekonomi politikalarının uyumlu hale getirilmesi ve yalnızca Japonya'nın değil Uzakdoğu'nun savunulması öngörülmekteydi.(Park, 1970b;154,155)

Japonya'nın ABD, Kore'nin ise Japonya açısından taşıdığı önemin farkında olan Park, bu durumdan Kore kalkınması için yararlanmanın yollarını aramış ve Kore-Japonya ilişkilerinin normalleşmesine yeşil ışık yakmıştır.

1965 yılında Kore-Japonya ilişkilerinin normalleşmesinden sonra Kore'ye en fazla doğrudan yabancı sermaye(DYS) Japonya'dan geldi(bak. s.11). Kore, Batılıların finanse etmeyi reddettikleri bazı önemli projeleri Japonya'dan gelen kaynaklarla gerçekleştirdi. Yine, Kore'ye en fazla teknoloji transferi de Japonya'dan yapıldı(bak. Bölüm 2.10.2.8). Japonya, birçok bakımdan Kore için ABD'ye alternatif oluşturmuş ve bu ülkeyi gerek mali ve gerekse teknolojik bakımdan Amerika'ya mahkum olmaktan kurtarmıştır.

Hem kültürel yakınlık ve hem de Japonya'nın da geç sanayileşen bir ülke olması nedeni ile Japon deneyimi Kore ve diğer Doğu Asya Ülkeleri için bir çok bakımdan örnek oluşturdu. Kendi kültürlerinden bir ülkenin başarısı, diğer bölge ülkelerini de motive etti.

Kore-Japonya ilişkilerinin normalleşmesinden sonra bu iki ülke Vietnam Savaşında ABD'ye aktif destek verdiler. Japonya malzeme sağlarken Kore Vietnam'a asker ve sivil işgücü gönderdi. 1960'larda Amerikan dış yardımlarındaki genel azalmaya rağmen Kore ABD'den, "özel güvenlik katkısı" nedeniyle, önemli miktarda yardım ve düşük faizli borç almaya devam etti.(Shin, 1998;153) Kore, Vietnam Savaşına katılmakla, artan doğrudan ekonomik ve askeri yardımlar bir yana bırakılsa bile, en az bir milyar dolar kazanç sağlamıştı.(Shin,156) Dış yardım, resmi krediler ve devlet garantili ticari krediler, Kore hükümetinin mali kapasitesini artırdı. Yerli sermayeye olan bağımlılık azaldı. İş dünyası-devlet ilişkilerinde hükümetin manevra olanakları arttı.

Kore-Japonya ilişkilerinin 1965 yılında normalleşmesinin önemli ekonomik sonuçlardan birisi de Kore'nin turizm gelirlerinde görülen sıçramadır. 1965 yılında 21 milyon dolar olan turizm gelirleri 1973 yılında 264, 1976 yılında 275 ve 1978 yılında 408 milyon doları bulmuştur.(Aynı yıllarda Türkiye'nin turizm gelirleri sırasıyla 14, 171, 180 ve 230 milyon dolar olmuştur, TOBB,1990;74) Bu artıştaki en büyük payın Japonlara ait olduğu anlaşılıyor. Japonların Kore'nin 1976 yılı turizm gelirleri içindeki payı %67,5 olmuştur.(Luther,1984;140)

Vietnam Savaşı Amerika'nın Kore'ye yapmış olduğu yardımların bir süre daha devam etmesini sağlamakla birlikte, Amerikan yardımları bakımından bir dönem 1960'lı yıllarda sona ermiştir. ABD-Kore ekonomik ilişkileri, 1960'lı yılların başına kadar "yardım veren-yardım alan" ilişkisiyken, 1960'ların ortasından itibaren "borç veren-borç alan" ilişkisine dönüştü. ABD, Kore'ye hem en fazla yardım eden ve hem de en fazla borç veren ülke idi.(Song, 1990; 210-11)

Karşılaştırma dönemimizi Kore'nin dış ilişkileri bakımından iki ayrı on yıl olarak ele alacak olursak, birinci on yılın en önemli iki olayının Kore-Japonya ilişkilerinin normalleşmesi ve Vietnam Savaşı olduğunu söylemek yanlış olmaz. İkinci on yılda Kore bakımından en önemli iki dış ekonomik gelişmeyi 1973-74 yıllarında yaşanan birinci ve 1978 sonrasında yaşanan ikinci petrol krizi olarak niteleyebiliriz. Bu krizler başlangıçta Kore açısından ciddi bir olumsuz şok oluşturmakla birlikte, Kore her ikisinden de güçlenerek çıkmayı başarmıştır. Birinci petrol krizinden sonra Koreli firmaların Orta Doğuda üstlenmiş oldukları büyük hacimli inşaat işleri, bu ülkenin dış ekonomik ilişkilerinde önemli bir sıçramayı ifade etmektedir.

1.3.2. Türkiye

Türkiye'nin dış ekonomik, askeri ve siyasasal ilişkilerinin ekonomisini Kore'de olduğu ölçüde etkilemediğini söylemek mümkündür. Kore Cumhuriyeti, Çin'e haraç ödeyen ve daha sonra da 35 yıl süre ile sömürge haline gelmiş küçük bir ülkenin iki mirasçısından birisi iken Türkiye büyük bir imparatorluğun devamıdır ve siyasal bağımsızlığını hiç kaybetmemiştir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Cumhuriyetin kurulmasıyla, ülkenin uluslararası işbölümündeki yerinde önemli bir değişiklik olmamıştır. 1939 yılına gelindiğinde ihracatın hala yaklaşık %95'i birincil ürünlerden, %5'i sanayi ürünlerinden oluşmaktaydı. (DİE,1973;316)

Cumhuriyetin kuruluşundan karşılaştırma dönemimizin sonu olan 1980 yılına kadar geçen sürede Türkiye'nin dış ilişkilerinin Sovyetler Birliği-Batı karşıtlığı çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Sistemler arası çekişme Türkiye ekonomisi açısından hem bazı fırsatları hem de bazı kısıtları birlikte getiriyordu.

1930'lardan İDS'nin sonuna kadar Almanya dünyada üçüncü bir güç odağı görünümündeydi. Bu yıllarda Almanya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin hızla arttığını ve Almanya'nın Türkiye'nin bir numaralı ticari ortağı haline geldiğini görüyoruz. Almanya ile artan ticari ilişkilere rağmen Türkiye, İngiltere ve Fransa ile de ekonomik ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir.

Kore-Japonya ilişkileri ile Türkiye-Almanya ilişkileri arasında bazı benzerlikler kurulabilir. 1924 yılında Türkiye'de bulunan 63.444 bin sterlinlik yabancı sermayenin %45.4'ü Almanlara aitti. Almanya'nın payı kendisini izleyen Fransa ve İngiltere'nin payları toplamından(%42.8) daha fazlaydı.(Hershlag,1968;41) 1930'lu yıllarda, Türkiye ile Almanya arasında Kore-Japonya ölçüsünde olmasa da bir ekonomik bütünleşme görüyoruz. 1930'lu yılların ikinci yarısında Almanya, Türkiye'nin dış ticaret hacminde yaklaşık %50'lik bir paya sahipti. (1934-1939 yıllarında Almanya'nın Türkiye'nin ihracatı içindeki payı %37-52, ithalatı içindeki payı ise %36-51 arasında değişmiştir.) Bu, dış ticaretin tek bir ülkeye yönelişi bakımından şimdiye kadar Türkiye'de görülmemiş bir durumdur.(Tezel,1994;168,177)

Almanya'nın dış ticaretteki payı İDS'nin ilk yıllarında keskin bir düşüşün ardından 1941 yılından itibaren yeniden arttı. 1945-1949 döneminde oldukça düşük düzeyde seyreden iki ülke arasındaki ticari ilişkiler, 1950 yılından itibaren yine gelişmeye başladı.

Türkiye'nin ABD ile yakın ilişkileri İDS sonrasında başlamış; ancak bu ilişki Kore-ABD ilişkilerinin yoğunluğunda olmamıştır. Türkiye, Soğuk Savaş ortamını ABD'den ekonomik ve askeri yardım sağlamada bir araç olarak kullanmakla birlikte, ABD'ye Kore ölçüsünde bağımlı hale gelmemiştir. Bunun yanında, ABD'nin ekonomik yardımları Kore'ye göre daha sınırlı kalmış ve Türkiye, Amerikan iç pazarında Kore'ye benzer ayrıcalıklar da elde edememiştir.

İDS'da Almanya ve Japonya, Amerika ve müttefiklerine karşı birlikte savaştılar. Savaşta Almanya ve Japonya'nın yenilmesinin ve ekonomik güçlerinin azalmasının, ekonomileri bu ülke ekonomileri ile bütünleşmiş olan Türkiye ve Kore üzerinde olumsuz etkileri oldu. Savaş sonrasında Almanya ve Japonya Amerika'nın müttefiki haline geldiler. 1950'li ve özellikle 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye-Almanya ve Kore-Japonya ekonomik ilişkileri yeniden artmaya başladı.

İkili ilişkilerdeki bu benzerliğe rağmen Almanya Türkiye ekonomisinde, Japonya'nın Kore ekonomisinde oynadığı ölçüde bir rol oynamadı. Farklılık, özellikle yatırımlarda görülüyor. İki ülke ilişkilerinin 1965 yılında normalleşmesinden sonra Kore'de, özellikle ihracata dönük işgücü yoğun sektörlerde Japon yatırımları hızla arttı. Türkiye'de aynı ölçüde bir Alman yatırımı olmadı ve gerçekleşen yatırımlar da daha çok iç pazara yönelikti. 1950-1974 döneminde Türkiye'ye gelmesine izin verilen F. Almanya kökenli DYS (56,6), fiilen gelen sermaye ise (19,7) milyon dolardır. Türkiye'de Alman sermayesi bulunan şirketlerin 1976 yılı toplam satışları içerisinde ihracatın payı yalnızca %3'dür. (Uras, 1979;168-169,261)

Ayrıca Almanya, Türkiye konusunda Japonya'nın Kore'de üstlendiği ölçüde bir rol üstlenmedi. Türkiye'ye verilmiş olan yardım ya da borçlar genellikle ülkeler arası konsorsiyumlar tarafından üstlenildi. Bu konsorsiyumlarda Almanya önemli bir yere sahip olsa da, Türkiye'nin her bir ülke ile tek tek muhatap olmak zorunda kalması, her ülkenin kendine göre koşullar öne sürmesi, borçların ne zaman alınabileceğinin bilinmemesi gibi nedenlerle ülke kalkınmasının finansmanında beklenen fayda sağlanamamıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının(BBYKP) dış finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla OECD nezdinde kurulmuş olan Türkiye Konsorsiyumunun çalışma biçimi bunu açıkça göstermiştir.(Çetin, 1967;249-253)

Varlık nedeni Türkiye'nin kalkınma planını finanse etmek için gereken dış kaynağı sağlamak olan Konsorsiyum, vaktinin çoğunu Türkiye'nin idari yapısının uygunluğunu ve Plan hedeflerinin ne derecede gerçekçi olduğunu tartışarak geçiriyordu. Konsorsiyumun kurulmasından önce ve sonra Türkiye'yi ziyaret eden,

görünüşte Konsorsiyumla bağlantılı çeşitli heyetler, Türkiye'nin gerçek ihtiyaçlarından ziyade bilgi toplamak ve Planı borç veren ülke açısından incelemekle meşguldüler.

Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen, Konsorsiyum, Planı bir bütün olarak finanse etmeyi kabul etmedi ve her yıllık plan için verilecek yardımı ayrı ayrı pazarlık etmeyi tercih etti. Bu tutum her şeyden önce, yıllık Programların uygulanması için gerekli yardımın verilmesinde uzun gecikmelere neden oldu. 1963 yılı için verilecek borcun tutar ve koşulları ancak Temmuz 1963'te kararlaştırılabilirken, 1964 yılına ilişkin karar Haziran 1964'te verilebildi. 1965 yılına ilişkin görüşmeler yılın ikinci yarısında halen devam ediyordu. Konsorsiyumun bu "yavaşlığı" yatırım programlarının uygulanışını önemli ölçüde geciktiren önemli bir darboğaz oluşturdu.

Dahası, Konsorsiyum 1963, 1964 ve 1965 yılları için toplam 735 milyon dolarlık kredi taahhüdünde bulunmasına rağmen, 1965 yılı sonuna kadar bunun ancak yüzde 71'i ödenmiştir. Konsorsiyum yalnızca Türkiye'nin her bir yıl için talep etmiş olduğu kredi tutarından daha azını vermeyi kabul etmekle kalmamış, üzerinde anlaşmaya varılan tutarı da tam olarak ödememiştir. Öte yandan, kısa vadeli İMF ve EMA(Avrupa Para Anlaşması)nın kredileri de kalkınmanın finansmanı kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'ye üç yılda verilmiş olan toplam 173 milyon dolarlık kredi yapılan toplam ödeme tutarından düşüldüğünde, kalkınmanın finansmanı kapsamında üç yılda verilen kredi toplamı 350 milyon dolara, yani toplam taahhüdün %47'sine düşmektedir.

Yukarıda Türkiye-Almanya ilişkilerinin bazı bakımlardan Kore-Japonya ilişkilerine benzemesine rağmen, daha sınırlı kaldığını ve Türkiye ekonomisini aynı ölçüde etkilemediğini belirtmiştik. Türkiye, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile Avrupa Ortak Pazarı ile tam üyeliği amaçlayan bir ortaklık ilişkisine girdi. Zaman içerisinde büyüyen Ortak Pazar'ın Türkiye ile ilişkileri, Almanya-Türkiye ilişkilerinden çok daha kapsamlıdır. Acaba Türkiye-Ortak Pazar ilişkileri, Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri bakımından Japonya-Kore ilişkilerine benzetilebilir mi? AET'nin Türkiye'nin dış ticareti ve Türkiye'deki DYS yatırımları içindeki payı ve yine, hızla büyüyen bir bölgeye olan yakınlığın ülkelerin büyümesi üzerindeki etkileri bakımından (Krueger,1987a;41) böyle bir benzerlik kurulabilir. 1961-1979 yılları arasında AET ülkelerinin Türkiye'nin ithalat ve ihracatı içindeki payı sırasıyla %39-55 ve %38-53 arasında değişmiştir.(Aktan, 1976;411, HDTM,1991;154) 1975 yılı sonu itibariyle Türkiye'ye 6224 sayılı yasa kapsamında yatırım yapmış olan toplam 109 firmanın 59 tanesi ve yatırılmış olan sermayenin %55'i AET ülkelerine aitti.(İren,

1976;448) Ancak, Türkiye'deki Ortak Pazar kaynaklı dış yatırımlarla Kore'deki Japon kökenli yatırımlar arasında nicelik ve nitelik bakımından farklar olduğu görülmektedir. Yabancı sermaye, Türkiye'ye esas olarak iç pazarda elde etmiş olduğu payı korumak amacıyla yatırım yapmıştır. Yabancı yatırımcılar öteden beri Türkiye'ye ihracat yapmış olan şirketlerdir. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların 1976 yılı satışları içinde ihracatın payı yalnızca %3,3'dür.(Uras, 1979;25) Bu rakamlar, Uzakdoğu'daki Japonya merkezli işbölümünde Kore'ye tanınan rol ile Avrupa merkezli işbölümünde Türkiye'ye düşen rolün farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu farkın bir kısmının Japonya ile Birlik arasında önemli farklılıklardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bir kere AB, Japonya'dan daha büyük bir nüfusa, daha zengin ve çeşitli kaynaklara sahiptir; bu açıdan kendine yeterlilik derecesinin daha yüksek olduğu söylenebilir. İkincisi Kore, Japonya'ya en yakın ülkedir ve özellikle Kuzey Kore ve Çin'in farklı bir sistem içinde yer alması nedeni ile Japonya bakımından alternatifi olmadığı söylenebilirken, AB'nin çevresinde Türkiye'ye benzer ekonomik yapıda ve Türkiye'ye rakip çok sayıda ülke vardır. Üçüncüsü, Japonya tek bir ülke olarak karar süreçleri basit ve tercihleri açıktır. Oysa AB, niteliği ve amaçları henüz kesinleşmemiş ve oluşum süreci içinde olan(Tekeli ve İlkin, 2000;13), çok sayıda ülkeyi içeren, üye ülkeler arasında çıkar çelişkilerinin bulunduğu ve karar alma ve uygulama süreçleri karmaşık bir topluluktur. Üstelik AB ve Türkiye, aralarındaki ilişkinin hedefi konusunda da tereddütlüdürler.

Kore, 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren ucuz işçiliğe dayalı Japon ihracatının üslerinden birisi haline gelirken, Türkiye böyle bir rol üstlenmemiştir. Japonlar, Kore'de ucuz işçilik kullanılarak üretilen ürünlerin pazarlamasında öncülük rolü oynamışlardır. Oysa, Ortak Pazar ülkeleri, başta tekstil olmak üzere, Türkiye'nin bu türden ürünlerinin kendi pazarlarına girmesini önlemek amacıyla, özellikle 1970'li yıllardan itibaren miktar kısıtlamalarına ve tarife dışı engellere başvurmuşlardır. (İlkorur,1976;62) Yine, Japonya 1960'lı yılların sonundan itibaren Kore'de büyük ölçekli, teknoloji yoğun yatırımların gerçekleştirilmesine mali ve teknolojik destek verirken, Ortak Pazar ülkelerinin Türkiye'de benzer bir rol oynamaktan kaçındıkları görülmüştür.[Tekeli ve İlkin(1993-II;37), Avcıoğlu(1969;475), Mortan ve Çakmaklı (1987;252)]

1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile Türkiye-AET ilişkilerinde bir aşama daha kaydedilmekle birlikte, bu ilişkinin Türkiye ekonomisini Japonya-Kore ilişkisinde olduğu ölçüde olumlu yönde etkilediği söylenemez. Japonya, Kore ile olan

ilişkilerinin ekonomik yönüne ağırlık verirken, AET ülkeleri bakımından Türkiye'nin daha çok siyasal ve askeri yönü ön plana çıkıyordu.[Okyar ve Aktan(1976;12,62,72), Tekeli ve İlkin(1993-I;8,127,133:1993-II;166), Kazgan(1975;94-5), Baç(2001;9)]

Türkiye-AET ekonomik ilişkilerinin niteliğine kısaca değindikten sonra, şimdi de dönem içerisinde Türkiye'yi etkilemiş olan önemli dış ekonomik gelişmeler üzerinde biraz duralım.Tosun Arıcanlı(1990;231) dönem içerisinde yaşanan dış gelişmeler ile bu gelişmelerin Türkiye ekonomisine olan etkilerini şöyle sıralıyor: (1) 1960-1973 döneminde Avrupa ekonomilerinde yaşanmış olan hızlı büyüme Türkiye'den önemli miktarda işgücünün bu ülkelere gitmesine neden olmuştur. İşçilerin göndermiş olduğu dövizler, döviz sıkıntısı ve ödemeler dengesi sorununun hafifletilmesini sağlamış ve hızlı büyüme ve istihdam artışının gerçekleşmesini mümkün kılmıştır.(2)1974-1980 döneminde yaşanan petrol şokları sanayileşmiş dünyada durgunluğa yol açmıştır. Türkiye'de ödemeler dengesi bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve hızla büyüyen ekonominin kısa vadeli borçlarla finanse edilmesi borç krizine yol açmıştır.¹ (3) 1974'te Türkiye Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmuş ve Yunanistan ile Ege'deki kıta sahanlığı konusunda çekişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler Türkiye üzerindeki dış baskıların artmasına ve Türkiye'ye ambargo uygulanmasına yol açmıştır. (4) 1970'lerde Doğu-Batı ilişkilerinde ortaya çıkmış olan yumuşama(detente), ABD açısından Türkiye'nin stratejik önemini azaltmış ve bu durum Yunanistan ile olan sorunların çözümünü güçleştirmiştir. (5) 1979-1980 yıllarında İran'da gerçekleşen devrimle, Batının müttefiki olan Şah'ın yerini Batı karşıtı bir yönetime bırakması ve yumuşamanın son bulması, Türkiye'nin stratejik önemini yeniden artırmış ve Batı, Türkiye'nin ekonomik sorunları karşısında daha anlayışlı bir tutum takınmaya başlamıştır.² Şimdi, bu gelişmelerle ilgili bazı hususlara, Kore-Türkiye karşılaştırması bağlamında, kısaca değinelim.

¹ Balassa'nın tahminine göre birinci petrol krizi, 1974-1976 yıllarında, dış ticaret hadlerini ülke aleyhine bozması ve ihracatı azaltıcı etkisi nedeniyle, Türkiye'nin GSMH'nin %7,5'i kadar kayba uğramasına neden olmuştur. Celasun ve Rodrik ise krizin işçi dövizlerini azaltıcı etkisini de dikkate alarak, toplam kaybı %9,2 olarak tahmin etmişlerdir.(Uygur,1991a)

² Paul Findley, 20 Mart 1979'da Amerikan temsilciler Meclisinde yaptığı konuşmada şunları söylüyor: "Türkiye'nin Batı Dünyasının bir müttefiki olarak kalması için şimdi yapılması gereken, 1945 yılından beri eşi görülmemiş bir uluslararası kurtarma operasyonudur. Kaça mal olacaktır?[...] beş yıllık bir dönemde, çoğu borç ve kredi olmak üzere belki de 10-15 milyar dolara.... Peki karşılığında ne kazanılacak? İran'ın düşmesinden doğan toplam kaybımızın, Türkiye'nin şimdi ihtiyaç duyduğundan kat kat fazla olduğu kesindir. ... Türkiye yere serilinceye ve ittifaktan ayrılincaya kadar kayıtsız kalma lüksümüz yoktur..."(21 Mart 1979 tarihli Kongre Tutanakları, s.5633-4. Aktaran, Arıcanlı(1990;243)

Batı Avrupa ülkeleri Türkiye'den işgücü talep ederken Japonya, Uzakdoğu'da üretimi işgücünün bulunduğu yere götürüyordu. Kore'de sınai alt yapının ve nitelikli bir sınai işgücünün oluşmasında, teknolojinin gelişmesinde vb. Japon yatırımlarının önemli etkileri olduğu açıktır. Türkiye'den Avrupa'ya işgücü göçünün, Türkiye'de beşeri sermayenin gelişmesi bakımından hemen hemen hiç etkisi olmamıştır. Tersine, daha eğitilmiş ve nitelikli işgücünün gitmiş olmasının olumsuz etkilerinden bile söz etmek mümkündür. İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun verilerine göre 1964-1972 yılları arasında yurt dışına gönderilen toplam 611.478 işçinin %31'i nitelikli, %69'u niteliksizdir. (Gökdere,1975;225) İşgücünün ortalama eğitim düzeyini niteliğin bir göstergesi olarak alacak olursak, 1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye'de işgücünün düşük nitelikli olduğu görülür.(Tablo I.5) Dolayısıyla, yurt dışına gönderilmiş olan işçilerin genel nitelik düzeyinin, ortalamanın oldukça üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, 1960'lı yıllarda Almanya'ya gitmiş olan Türk işçilerinin, Alman standartlarına göre %16'sı nitelikli, %38'i yarı nitelikli ve %43'ü niteliksizdir. Türklerde nitelikli işçi oranı Almanya'daki İtalyan, Yunan ve İspanyol işçilerde olduğundan daha yüksektir.(Miller, 1971;539)

Öte yandan, Türkiye'den Avrupa'ya işgücü göçü, ülkedeki istihdam sorununu hafifletmekle ve döviz açığının azalmasına katkıda bulunmakla birlikte, bu gelişmenin ülkede hızlı sanayileşme yolu ile istihdam yaratma ve ihracata dönük sınai üretim yapma yönündeki baskıları azaltmasının, ülkenin 1970'li yıllarda yaşanan dış şoklara hazırlıksız yakalanmasına yol açtığı ve krizden çıkış dinamiklerini körelttiği düşünülebilir.(Uygur,1991a) Birinci petrol krizinden sonra B.Avrupa ülkeleri Türkiye'den işgücü alımını durdurdular. Bu ülkelerde çalışmakta olan Türk işçilerinin göndermiş olduğu dövizler de içeride kurulu sanayinin giderek artan döviz ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldı. İşçi dövizlerinin, Türkiye ekonomisindeki kazandığının ötesinde döviz tüketme eğilimini artırdığı söylenebilir.

Kıbrıs bunalımı, birinci petrol krizinin uluslararası ekonomik ortamı Türkiye aleyhine çevirdiği bir zamanda ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Harekâtı, gerek doğrudan ekonomik yükleri nedeni ile ve gerekse yol açtığı dış tepkiler sonucunda, Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Özellikle ABD'nin, harekât nedeniyle Türkiye'ye yapmakta olduğu askeri yardımı keserek, 5 Şubat 1975-3 Mayıs 1978 tarihleri arasında silah ambargosu uygulaması(Tekeli ve İlkin,1993-II;171,175) ve uluslararası mali kuruluşların Türkiye'ye karşı takındıkları katı tutum, 1970'lerin sonunda ülkenin krize girmesinde ve büyüme hızının düşmesinde etkili olmuştur.

Gerek Türkiye-ABD ve gerekse Türkiye-AET ilişkilerinin siyasi ve askeri ağırlıklı olması, bu ülkelerin Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerinin askeri ve siyasi ilişkilerine endeksli olarak gelişmesine neden olmuştur. Genel olarak Batı, dünyadaki siyasi ve askeri gelişmelerin Türkiye'nin önemini artırdığı dönemlerde Türkiye'ye ekonomik olarak da olumlu yaklaşırken, Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığının düşünüldüğü dönemlerde olumsuz politikalar ağırlık kazanmıştır. Türkiye-Batı ilişkilerinde bunun çok sayıda örneği vardır.[Arıcanlı(1990), Sander (1979;134,135), Mortan ve Çakmaklı(1987;237)]

Kuşkusuz Kore-Amerika ilişkileri de Kore'nin ABD açısından taşıdığı siyasal ve askeri öneme dayalı olarak gelişmiştir. Ancak, Kore-Japonya ilişkilerinde ekonomik boyutun öne çıkması ve Japonya'nın Kore ekonomisini en fazla etkileyen ülke olması, bu iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin Türkiye-Batı ekonomik ilişkilerinden farklı nitelikte gelişmesini sağlamıştır.

Özetle, Kore'nin ABD ve Japonya ile olan ilişkileri bu ülkenin hızlı büyümesinde önemli rol oynamıştır. Jeopolitik önemi Türkiye'nin de Soğuk Savaş döneminde dış yardım ve kredi almasını kolaylaştıran bir faktör olmakla birlikte, yardım ve kredi tutarları göreceli olarak Kore'de olduğundan daha azdır(bak. Tablo II.1). Ayrıca, Türkiye'nin ABD ve Batı Avrupa ülkeleri ile girdiği ittifak ilişkisi, ülkeye ticari açıdan pek yarar sağlamadığı gibi, bu ülkelerle Türkiye arasında Kore-Japonya arasında olduğu türden yoğun bir işbölümü de ortaya çıkmamıştır. Japonya açısından Kore'nin oynadığı rolü Avrupa için oynayabilecek çok sayıda ülkenin Güney Avrupa ve Kuzey Afrika'da bulunmasının Türkiye'ye yönelik dış yatırımları ve ticari ilişkileri olumsuz etkilediği söylenebilir.

Sonuç olarak, Kore ve Türkiye'yi dünyadaki konumları ve dış ilişkileri açısından karşılaştırdığımızda Kore'nin ekonomik bakımdan, geçmişindeki dramatik olaylara karşın, karşılaştırma dönemimizde dış dünya ile daha olumlu bir etkileşim içinde olduğunu söyleyebiliriz.

1.4. Toplumsal Ve Siyasal Yapı

Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, bir ülkenin uzun dönemli büyümesini belirleyen etkenlerden birisi de toplumsal ve siyasal yapıdır. Kuşku yok ki, ekonomik büyüme ile toplumsal yapıdaki değişiklikler birbirinden kopuk süreçler değildir. Bunlar arasında tek yanlı bir nedensellikten de söz edilemez. Uzun dönemde bu iki süreç iç içe

yaşanır. Konumuz açısından önem taşıyan husus, iki toplum içindeki güç dengelerinin ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir etkide bulunduğudur. Bu kısımda, Türkiye ve Kore’de büyümeyi etkilediğini düşündüğümüz toplumsal ve siyasal yapıları ele alacağız.

1960’lı yılların başında iki toplumun da büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturması, gelişmiş bir sanayi sektörü ve dolayısıyla güçlü sanayici ve işçi sınıflarının olmaması Türkiye ve Kore’nin ortak özellikleridir. Ne var ki yakın tarihlerindeki farklı gelişmelerin bir sonucu olarak, iki ülkenin toplumsal yapısı ve iç dengelerinde önemli farklar ortaya çıkmıştır.

Bu farkları yaratan birincil etken, belki de, ülke dışı koşulların ülkelerin iç dengelerinde oynadıkları rolün derecesidir. Tüm ülkelerde ülke içi dengeler az ya da çok ülke dışı koşullardan etkilenir. Bu etkilerin genelde doğrudan değil de dolaylı bir biçimde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz. Ancak, Kore’nin yakın tarihinde dış koşulların ülke içi dengeler üzerinde doğrudan etkide bulunduğu ve bu dengelerde önemli değişikliklere yol açtığı görülmektedir. Dış koşullar bir kez iç dengelerde önemli değişikliklere yol açtıktan sonra, ülke içinde farklı dinamikler harekete geçebilmekte ve uzun dönemli toplumsal evrim, doğrudan dış etkilerin yokluğunda yaşanabileceklerden, farklı olabilmektedir.

Dış faktörlerin ülke içi dengelere yansımış biçiminin iki ülkenin toplumsal yapısında ortaya çıkarmış olduğu en belirgin iki fark, Kore’de büyük toprak sahipliğinin ortadan kaldırılmış ve bunun sonucu olarak toprak ve gelir dağılımının Türkiye’ye göre daha eşitlikçi olmasıdır.

Kore’nin önce Japonya sonra da Amerika tarafından işgali ve işgal sonrasında da yine Amerika tarafından doğrudan denetimi,¹ Türkiye’de benzeri yaşanmamış olaylardır. Sömürge döneminde Kore mülklerinin önemli bir bölümünün Japonların eline geçmiş olması, bölünme ile zaten bozulmuş olan ekonomik bütünlüğün daha da bozulması, toprak reformu, iç savaş sırasındaki yıkım ve ABD yardımlarının kullanılış biçimi toplumsal dengelerde önemli alt-üst oluşlarla sonuçlanmıştır.

Bağımsızlık, [Amerikan] askeri hükümet[i], kuzeyden kopuş, savaş ve 4 milyon sürgünün ülkeye girişleri ile kuzeyden ve Japonya’dan dönenler,[hepsi] birden geleneksel otoritenin çoğunu yok etti, devingen bir nüfus yarattı ve yeni insanın yolunu açtı. Mevcut sınıfsal bariyerler ile yukarı doğru hareketliliği engelleyen engeller yerle bir oldu.... Kore nüfusunun kültürel homojenliği düşüncelerin, yeni tekniklerin ve uygulamaların [kabulünü] kolaylaştırdı. (Mason, 1989;28)

¹ Başkan Rhee’nin Amerikan yardım karşılığında kabul etmiş olduğu ve Kore üzerindeki Amerikan denetiminin ölçüsünü ortaya koyan ekonomik ve siyasal koşullar için, bak. Haggard vd. (1990;5-6).

Türkiye, Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonucu ortaya çıkmış olmakla birlikte, ülkede Kore ölçüsünde alt-üst oluşlar yaşanmamıştır. Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş sırasında ekonomik ve toplumsal yapıda çok önemli değişiklikler olmamıştır. Başlıca değişiklikler arasında toplam nüfustaki(özellikle Müslüman olmayan nüfus ile kentsel nüfustaki) azalma ve Ege Bölgesi'nde tarım ve ticaret altyapısının görmüş olduğu zarar sayılabilir.[Keyder(1989, Bölüm IV), Tezel(1994;97-8)] Bu değişiklikler ülkede nitelikli işgücü kaybına yol açmış olmakla birlikte, daha dengeli ve dış bağımlılıkların azaldığı bir yapının ortaya çıkmış olmasının da olumlu etkiler yarattığı öne sürülebilir. [Tezel(1994;99-101) Boratav(2003;32)]

Buraya kadar söylediklerimizden iki genel sonuca varmak mümkündür. Birincisi, Kore'nin toplumsal ve siyasal gelişiminde dış faktörler doğrudan etkili olurken, dış faktörlerin Türkiye üzerindeki etkisi dolaylı ve daha sınırlı olmuştur. İkincisi de, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısı Kore'ye göre daha "istikrarlı"¹ bir gelişme göstermiştir. Bu görece istikrar, Kore'ye göre daha "demokratik" bir yönetim biçiminin ortaya çıkmasını belki kolaylaştırdı,² ancak öte yandan da, kanımıza göre, gelişmiş bir sanayi toplumunun ortaya çıkabilmesi için gerekli olan bazı dönüşümlerin gerçekleştirilmesini de güçleştirmiş oldu.

Şimdi Kore ve Türkiye'de toplumsal ve siyasal yapıyı etkileyen gelişmeleri biraz daha ayrıntılı olarak inceleyelim.

1.4.1. Kore

1910 yılında Kore'yi ilhak eden Japonlar, güçlü bir merkezi yönetim oluşturarak, ayrıcalıklı büyük toprak sahipleri ve soylulardan oluşan ve zayıf Kore devleti karşısında önemli bir güce sahip olan *yangban* sınıfının siyasal gücünü kırmakla birlikte, toprak sahipleri sömürge döneminin sonuna kadar mülklerini ve ekonomik güçlerini korudular. Hatta işgal sonrasında kurulan koalisyonun ortağı oldular. Ancak, bu durum uzun sürmedi ve işgalin sona ermesini izleyen birkaç yıl içinde toprak sahipleri ekonomik ve siyasal olarak tasfiye edildiler.

¹ 15 Ağustos 1948'de kurulmuş olan Kore Cumhuriyeti Birinci Cumhuriyet olarak adlandırılırken, 25 Şubat 1988'de Altıncı Cumhuriyet'in başladığı belirtilmektedir.(Oh,1990;2) Kore'de yaklaşık 40 yıl içinde beş ayrı cumhuriyetten söz edildiğine göre, her bir cumhuriyetin ortalama ömrü 8 yıldır. Bunca kısa sürede bu kadar çok sayıda cumhuriyetten söz edilmesi, dönemler arası ayrımlardaki abartı bir yana, siyasal istikrarsızlığı bir göstergesi sayılabilir.

² Bernard Lewis'e göre "Türk demokrasisi, benzeri tarihsel deneyim ve kültürel geleneklere sahip ülkeler arasında" en başarılısıydı. (Lewis,1999) Kore'deki yönetim biçimi ise "ordu denetiminde", "otoriter" ve "baskıcı" olarak nitelendirilmektedir.(Oh,1990;7)

Bu tasfiyeyi sağlayan ve Kore'nin iç dengelerinde büyük değişikliğe yol açan gelişme toprak reformu uygulaması idi. Kore'de toprak reformu uygulamasına geçmeden önce toprak reformu ve reformun ekonomik ve toplumsal sonuçları üzerinde kısaca duralım.

Genel anlamda toprak reformu, toprak mülkiyeti ya da toprak üzerindeki hakların az topraklı ya da topraksız köylüler yararına yeniden dağıtımıdır.(Warriner, 1969;xiv)

Toprak reformu politik, ekonomik ve toplumsal boyutları olan ve kalkınma açısından sonuçlar doğuran karmaşık bir olgudur.(WB,1975b;5) Elinde çok miktarda toprak bulunduranlar politik güce de sahiptirler. Gerçek anlamda bir toprak reformu bu politik gücü ortadan kaldırır ya da sınırlar. Dolayısıyla reform, servetin yanında politik gücün de yeniden dağıtımı anlamına gelir. Tarımdaki mevcut kurumsal yapı toprağın akılcı kullanımına ve verimliliğin artırılmasına elvermiyorsa, bu yapının değiştirilmesi kalkınma bakımından bir zorunluluk halini alır. Çünkü, ülke kalkınması için gerekli olan politikalar, eğer büyük toprak sahiplerinin aleyhine ise, toprak sahipleri siyasal güçlerini kullanarak engelleyici rol oynayabilirler. Bu nedenle, toprak reformunun sonuçları doğrudan ekonomik yararları ile sınırlı değildir.

Kore'de toprak reformu yapılırken Türkiye'de neden yapılamadığının ortaya konulması ilerideki tartışmalarımıza ışık tutucu nitelikte olacaktır. Bu nedenle önce Kore'de toprak reformuna yol açan koşullar üzerinde duralım.

19. yüzyılda Kore'de yaygın köylü ayaklanmaları yaşanmıştır. [Park(1970b; 100,106), Korea Overseas Information Service(1990;84-90)] Başkan Park'a göre tarihçiler, ayaklanmaların nedenlerini toprak düzeni, vergi yönetimi ve askerlik uygulamasındaki keyfilikler olarak sıralıyorlar. (Park,1970b;100,101).

Zaten adaletsiz olan toprak dağılımı, Japon işgali sırasında daha da adaletsiz hale gelmişti. 1918 yılında sona eren toprak sayımının sonuçlarına göre, Kore'deki topraksız ailelerin oranı % 38'i buluyordu. 1937 yılında durum çok daha kötüleşmiş ve topraksız ailelerin oranı %55'e ulaşmıştı. 1937 yılında toprakların %57,5'i kiracılar tarafından işleniyordu. Bu toprakların %17'si Japonlara aitti.(Mason vd.,1989;83) Ülkedeki Japon yönetimi en büyük toprak sahibi haline gelmiş ve bir anlamda büyük toprak sahipliği ile işgalcilik özdeşleşmişti. Toprağın diğer sahipleri soylular ve daha önce vergi toplama yetkisi olan memurlardı. (Park, 1970b;113) Toprak dağılımındaki dengesizlik İDS yıllarında da artmaya devam etmiş ve 1945 yılı itibarıyla ailelerin yaklaşık %2,7'si toprakların üçte-ikisine sahip hale gelirken, topraksız ailelerin oranı %58'e ulaşmıştı. Alt grupta yer alan ve toplamın %81'ni oluşturan ailelerin sahip

oldukları toprağın oranı yalnızca %10 idi. Toprakların değeri dikkate alındığında, toprak dağılımının Japonlar lehine çok daha adaletsiz olduğu görülmektedir. (Whang, 1982;3,4)

1945 sonrasında Kuzey'in yaptığı ilk işlerden birisi toprak reformu olunca, Güney için de halk desteğini koruyabilmek için toprak reformunu gerçekleştirmek kaçınılmaz hale gelmişti.(Moon and Sul,1997;479) Güneyde toprak reformu iki aşamada uygulandı. Birinci aşama Amerikan Askeri Hükümeti, ikinci aşama 1948 yılında kurulan Kore hükümeti tarafından gerçekleştirildi. Amerikan Askeri Hükümeti, Japonlardan kalan toprakları Mart 1948'de, karşılığı yıllık ürün bedeline endeksli olarak taksitler halinde ödenmek üzere ve kiracılara öncelik tanınarak, halka dağıttı. Dağıtılan topraklar toplam ekili alanın %13'ünü oluşturuyordu.

Amerikan Askeri Hükümeti, yalnızca Japonlardan kalan toprakları dağıtmakla yetinmiş olmakla birlikte, toprak reformunu yeni kurulan Rhee yönetimine kuvvetle öneriyordu. Rhee yönetiminin, Haziran 1949'da çıkardığı toprak reformu yasasının amacının; çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek, dengeli bir ulusal ekonomi kurmak ve tarımda verimi artırmak olduğu belirtiliyordu. Ayrıca, reformun toplumsal ve siyasal istikrara, sınıf çatışmalarının önlenmesine, toprağına sahip bir çiftçi kesimi yaratılmasına ve tarımın modernizasyonuna katkıda bulunması bekleniyordu. Toprak reformunun yapılmaması komünistlerin köylüler arasında destek bulmasına yol açabileceği gibi; yapılması, destek kazanmalarını engelleyebilirdi. Toprak reformuyla bir yandan toprak sahipliği kalıcı hale gelen muhafazakâr bir köylü kitlesi yaratılırken, bir yandan da radikallerin gücü kırılmış olacaktı. Ayrıca toprak reformu, Japon işbirlikçilerinin cezalandırılması anlamına da geldiğinden, halkın çoğunluğu tarafından destekleniyordu. Başkan Rhee de, toprak sahiplerinin zayıflatmak ve kendi siyasal konumunu güçlendirmek için reformu gerekli saymaktaydı. (Seo, 1996;92-93)

Yasa, toprak sahiplerine ait yaklaşık üç hektarın üzerindeki tüm toprakların devletçe satın alınmasını ve, karşılığı yıllık üretim tutarına endeksli olarak beş yılda ödenmek kaydı ile, topraksız ya da az topraklı çiftçilere satılmasını öngörüyordu. Satın alınan toprak, bedeli ödeninceye kadar alınıp satılamayacak, bağışlanamayacak, başka ailelerce ekilemeyecek ya da kiralanamayacaktı. (Whang,1982;8-10)

Toprak reformu, kırsal hayatı önemli ölçüde değiştirdi ve daha eşitlikçi bir kırsal topluluğun ortaya çıkmasını sağladı. Reform yapıldığında Kore'nin en büyük sermaye varlığı tarım topraklarıydı. Eğitime verilen önemle birlikte değerlendirildiğinde, reformla birlikte iki önemli üretim faktörüne, toprak ile bilgiye sahip olanların sayısı

artmış oldu. Kısa dönemdeki bazı olumsuzluklara rağmen, uzun dönemde tarımsal teknoloji ve verimlilikteki gelişme, gelirin eşitlikçi dağılımı ve kırsal toplumdaki dinamik değişme, hızlı büyüme ve modernizasyona katkıda bulundu. Tarımsal verimlilik 1953-1961 yılları arasında %3,6 hızla arttı, artış hızı 1930'larda %2,9 idi. Reform sonrasında tarımdan sanayiye beklendiği kadar fon akışı gerçekleşmemekle birlikte, eski toprak sahiplerinin Japonlara ait sınai varlıkları satın almaları yeni bir sanayiciler sınıfının ortaya çıkmasına yol açtı.

Whang'a göre toprak reformu, bağımsızlık sonrası siyasal istikrara da katkıda bulundu. Geleneksel kırsal toplumun feodal bağlarından kurtulan kiracıların, siyasal ve sosyal duyarlılıkları arttı. Çiftçilerin ekonomik ve sosyal konumlarındaki olumlu değişme, köylüler arasında katılım ve işbirliği için uygun bir ortam yaratılmasını sağlayarak demokrasinin tabanda gelişmesine katkı sağladı. Köylülerin devlete ve hükümete bakışları değişti. Ayrıca, toprak reformu toplumsal güç dengesinde önemli değişikliklere neden oldu. Eski büyük toprak sahipleri güçlerini kaybettiler. Tüm köylüler göreceli bir eşitlik duygusunu paylaşıyor oldular, fırsat eşitliği ve hak talep etmeye başladılar. Varsıllar ile yoksullar arasındaki farkın azalması, çiftçilerin, toplumsal sorunların çözümündeki ortak çıkarlarını görmeye başlamalarına yol açtı.

Özetle, toprak reformunun 1960 ve 1970'li yıllarda gerçekleşen görece eşitlik içinde hızlı ekonomik büyümeye ortam hazırladığı söylenebilir.(Whang, 1982;31-39)

1960'lı yılların başında Kore toplumunun çoğunluğu az topraklı, örgütsüz ve siyasal olarak zayıf köylülerden oluşmaktaydı. Gelişmiş, güçlü bir sanayi burjuvazisi henüz yoktu. Öte yandan, sanayicilere karşı, Japon işgali sırasında sanayinin çok büyük ölçüde Japonların elinde olmasından kaynaklanan bir tepki vardı. Ayrıca, işgal sonrasında, Japonlardan kalan üretim tesislerinin bedelinin çok altında fiyatlarla siyasal yandaşlara devredilmiş olması, toplumun bu yoldan zengin olanlarının mal varlığını gayri meşru görmesine neden olmuştu.

1960 öğrenci ayaklanmasından sonra iş başına gelmiş olan Chang yönetimi yasa dışı yollardan servet edinenlerle mücadele etmek için bir yasa çıkardı. Park yönetimi de aynı politikayı benimseyerek yasa dışı yollardan mal edinmenin ölçütlerini belirleyen yeni bir yasa yürürlüğe koydu.(Jones and Sakong, 1985;280-281) Söz konusu yasa hükümlerine dayanılarak ülkenin önde gelen iş adamlarının çoğu tutuklandı ve varlıklarına el konulmasıyla tehdit edildiler.

Ne var ki, bu durum uzun sürmedi. İş adamları ile Park şu hususlarda anlaşmaya vardılar: (1) Devlet, çoğu iş adamını soruşturma dışı bırakacaktı. (2) Ticari

bankalar dışındaki mal varlıkları devletleştirilmeyecekti. (3) İş adamları tespit edilen yükümlülüklerini temel(basic) sanayi alanında yeni firmalar oluşturup hisseleri devlete bağışlayarak yerine getireceklerdi. Sonuçta pek az fabrika kuruldu ve bunlar da hükümete devredilmedi. Cezalar nakit olarak ödendi. (Jones and Sakong, 1985;281) Yine de, temel ilke saptanmıştı; iş adamları, devlete tabi olacaklardı.(Jones and Sakong, 69-70)

Serbest bırakılan işadamları, askeri yönetimin en yakın müttefiki haline geldiler. İş adamlarının cezalandırılmalarının ekonomiyi felce uğratmasından korkuluyordu. “Devrimci görevleri” yerine getirmek için onlarla işbirliği yapmak gerekiyordu. Askeri yönetim iş adamlarını cezalandırmaktan vazgeçmekle de kalmamış ve Kore İşadamları Derneğinin kurulmasına da yardımcı olmuştu. (Haggard vd.,1990;16)

Gerçekte, Kore’nin iç dengeleri, askerleri iş adamları ile ittifaka zorlamıştı. Ordunun işadamları ile ittifaka “zorlanması” nedenlerinden birisi olarak da, yeni kurulmuş olan Demokratik Cumhuriyet Partisine mensup politikacıların, en az Liberal Partili politikacıların geçmişte oldukları kadar, işadamlarının katkılarına muhtaç olmaları gösteriliyor ve iktidar tarafından özel sektörün “siyasal vergilendirmeye” tabi tutulmasının herkesin bildiği bir sır olduğu ifade ediliyor.(Haggard vd.,1990;17)

İktidar-işadamı ilişkilerindeki bu sürekliliğe rağmen, ilişkinin niteliğinde önemli değişiklikler olduğu belirtiliyor. Bu görüşe göre, askeri yönetimin uygulamış olduğu reformlar verimsiz faaliyetlerden kâr sağlama fırsatlarını azaltmıştı. Büyük firmalar keyfi bir biçimde kayırılıyor olsa bile, bu kayırma firmaların kalkınma amaçlarına uygun davranmaları koşuluna bağlanmıştı. Ayrıca, hükümetin ekonomi politikası araçları üzerindeki denetimi 1950’li yıllara göre artmıştı.(Haggard vd.,1990;17)

1960’lı yıllardan itibaren hızlanan sanayileşme ile gittikçe büyüyen bir sanayi burjuvazisi ortaya çıkmakla birlikte, sanayi burjuvazisinin devlet karşısındaki gücünü sınırlayan iki etmen, devletin iç fon kaynaklarını elinde bulundurması ile dış kaynakların da ancak devletin garanti ve izni ile kullanılabilmesi idi. Bu nedenle de, çok yüksek borçluluk oranı ile faaliyet gösteren Koreli firmalar devletin yönlendirme çabalarına kayıtsız kalamazlardı.

Mason vd.(1989;265), Kore’deki iktisat politikası uygulamalarında teşvik ve kumanda araçlarının birlikte kullanıldığına işaret ediyor. Belli teşviklere, kendilerinden beklenen tepkiyi göstermeyen firmalara karşı genellikle kullanılan caydırıcı mekanizmalar vergi denetimleri, banka kredilerinin askıya alınması ya da kredilerin geri istenmesi ve altyapı hizmetlerinin kesilmesi idi. Aylarca sürebilen ve bilinçli olarak

uzatılan vergi denetim ve araştırmaları firmaları iflasa kadar götürebilmekteydi. Borçluluk oranları çok yüksek olan Kore firmaları, günlük işlerini yürütebilmek ve büyümek için banka kredilerine bağımlıydılar. Böyle bir durumda banka kredilerinin askıya alınması ya da daha önce verilmiş olan kredilerin geriye istenmesi firmalar için ölümcül bir darbeydi. Yine hükümet, kendi ekonomi politikalarına uygun hareket etmeyen şirketlerin elektrik, su ve telefonlarını kesebilmekte, yollarını yapmayabilmekteydi. Örneğin Ticaret ve Sanayi Bakanlığının, hükümetçe belirlenen ihracat hedeflerini gerçekleştirmeyen şirketlerin elektriklerini kesmesi sık görülen bir uygulamaydı. (Song, 1990; 144-145) Koreli firmalar, “başarmanın” en iyi yolunun “itaat” olduğunu kısa sürede anlamışlardı.

Öte yandan, özellikle Kore Savaşı sırasında kurulmuş ve deneyim kazanmış 600 bin kişilik güçlü bir ordunun önemli bir siyasal ağırlığı vardı. Kore toplumunda ordunun geleneksel yeri çok önemli olmamakla birlikte, 1960 öğrenci ayaklanması sırasında Rhee iktidarını desteklememesi ve 1961 darbesinin geçmişte yolsuzluğa bulaşmış üst rütbeli subaylar tarafından değil de genç subaylar tarafından gerçekleştirilmiş olması, bu kuruma karşı sempati uyandırmıştı. ABD ile yakın ilişkileri ve Amerikan standartlarına göre modernize edilmiş olması da ordunun konumunu güçlendiriyordu. (Cole and Lyman, 1971; 35-36)

Yine, Park döneminde seçkin bir bürokrasi yaratılmış olması, siyasal güç dengesinde asker ve sivil bürokratların ağırlığını artırdı. Kuzey Kore’nin sürekli bir tehdit olarak algılanması ve topluma da bu şekilde empoze edilmesi ile yönetimin otoriter yapısı, alınan siyasal ve ekonomik kararlarda bürokrasinin hareket alanını genişletmişti. Bu durum, karar alma sürecini ve alınan kararların hızla uygulamaya konulmasını kolaylaştırdı. İktidardaki ittifak karşısında ciddi herhangi bir güç yoktu. Henüz gelişmekte olan işçi sınıfı da baskı altına alınmıştı.

Kore’de Park rejiminin politikaları kolaylıkla ve esnek bir biçimde uygulayabilmesi, kısmen yasamanın ve, iş dünyası ve işçi sınıfı dahil, çıkar gruplarının zayıflığından kaynaklanıyordu. Ancak, dış faktörlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. ABD hükümeti, yardım kuruluşları ve yabancı danışmanların birçok reformun gerçekleştirilmesinde doğrudan ve dolaylı rolleri olmuştur. İktisadi tercihler ve kurumsal reformlar esas olarak devlet öncülüğünde gerçekleştirilmekle birlikte, dış baskı ve destekler unutulmamalıdır. (Shin, 1998; 159-160).

1961 darbesi sonrasında benimsenen ilk kalkınma stratejisi Amerikan istekleri ile örtüşmüyordu. Askeri hükümet başlangıçta, “güdümlü kapitalizm” ilkesine uygun içe

dönük sanayileşmeyi denedi. Temmuz 1961’de açıklanan Birinci Beş Yıllık Plan’da devletin imalat sanayine yatırım yapması öngörülüyordu. Chang hükümetinin hazırlamış olduğu beş yıllık kalkınma planı değiştirilerek büyüme hedefleri yükseltilmiş; köylüler, balıkçılar, kamu çalışanları ve küçük ve orta boy işletmeler lehine uygulamalar başlatılmıştı. Bu politikaların etkisi ile ilk yıl para arzı %60 artarken bütçe açıkları da yükseldi.

Chang Myon yönetiminin hazırladığı ve Park yönetimince değiştirilen ilk Planda piyasa ön planda tutulurken, Plan’ın yeni şeklinde devlet güdümlü bir kapitalist sistemde ısrar ediliyordu. Plana göre, kendi kendine yeterli bir ekonomik yapıya ulaşmanın tek yolu “endüstriyel derinleşme” idi. Ancak bazı “tarihsel rastlantılar” bu yaklaşımın uygulanmasını engelledi ve Kore hükümetinin ihracata dönük bir politika benimsemesine yol açtı. Amerikalı yetkililer, Park’ın kalkınma öncelikli politikalarını desteklemekle birlikte, “endüstriyel derinleşme”ye karşı çıkıyorlardı. Amerikalı uzmanlar, büyük ağır sanayi yatırımları yerine, altyapı yatırımları yapılarak mevcut sınai tesisler ile beşeri sermayeden azami derecede yararlanılmasını öneriyorlardı. Ancak, askeri yönetim, endüstriyel derinleşmede ısrar ediyordu. Amerikalılar, Temmuz 1962’de banka mevduatının dondurulmasını, dondurulan mevduatın bir kısmının Sınai Kalkınma Kurumunun hisseleri ile takas edilmesini ve böylece elde edilen fonların ağır sanayiye yatırılmasını öngören para reformunun, kendilerine danışılmadığı ve piyasa kurallarına aykırı olduğu gerekçesiyle durdurulmasını istediler ve Kore’yi yardımı askıya almakla tehdit ettiler. ABD, ayrıca bir istikrar programında ısrarlıydı.

Kötü hasat nedeniyle gıda sıkıntısı çeken ve döviz rezervleri azalan Kore hükümeti Amerika’nın baskısına boyun eğmek zorunda kaldı. Birinci Plan, Aralık 1962’de revize edildi. Revize Planda serbest piyasa savunuluyor, “güdümlü kapitalizm” ilkesinden vazgeçiliyor, istikrarın önemi vurgulanıyor, büyüme hızları düşürülüyor, entegre çelik tesisi yapımından vazgeçiliyor ve ihracatta birincil ürün yerine işgücü yoğun mamul satışına önem verilmesi benimseniyordu. Bu gelişmeler sırasında, Kore yönetimi gerekli notu almış ve, ithal ikamesi politikalarını bir daha böylesi çaresiz bir duruma düşmeden uygulayabilmek için yeni politika arayışlarına girmiş olmakla birlikte (Lim,2000;20-23); para arzı, bütçe açığı ve kredilere üst, döviz rezervlerine alt sınır getiren dört yıllık bir istikrar programını kabul etmek zorunda kaldı. (Shin, 1998;Mason vd., 1989;47)

1964 yılında Kore hükümeti ve planlama örgütü ile Amerikan Yardım Kuruluşunun yönetiminde önemli değişiklikler oldu. Bu değişikliklerin amacı, yeni ve

daha çok işbirliğine ortam hazırlamaktı. 1962-1964 dönemini, yeni Kore yönetiminin izleyeceği politikalar konusunda ordu, ABD ve işadamları arasında çatışma ve pazarlıkların yaşandığı bir dönem olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Bu süre içerisinde planlama örgütünün üst yöneticisi altı kez değişmişti ve Mayıs 1964'te atanan Başbakan Yardımcısı yedincisiydi. (Haggard vd., 1990;25) 1964 yılında ordu-ABD-işadamları ittifakının rayına oturduğu anlaşıyor. 1960-1964 döneminde altı başbakan görev yapmışken, 1964 yılında göreve başlayan başbakan 1970 yılında hala görevdeydi. Perde gerisinden Kore siyasetine yön vermekte olan “albaylar grubunun” etkisi kırılmış, yasama ve yürütme inisiyatifi ele almıştı. (Cole and Lyman, 1971;44)

Kore ile ABD arasında, izlenecek kalkınma politikaları ve Kore-ABD ilişkileri konusunda uzlaşmaya varıldıktan ve Kore yönetimi içindeki görüş ayrılıkları giderildikten sonra Başkan Park, Mayıs 1965'te ABD'yi ziyaret etti. Ziyaret sırasında Kore'nin, ABD'nin 1961 yılından beri uygulamaya başladığı dış yardımlarda bağış yerine borç vermeye geçişi, ABD'nin ise Kore'de bu geçişin tedrici bir biçimde yapılacağını kabul ettiğini teyit eden bir anlaşmaya varıldı. Aynı anlaşma ile ABD, Kore'ye 150 milyon dolar borç vermeyi kabul etmişti. (Cole and Lyman, 1971;90)

Türkiye'de olduğu gibi Kore'de de yabancı yatırımların azlığı, iktidar üzerinde güçlü bir yabancı sermaye ve *komprador sınıf* baskısının ortaya çıkmasını engellemiştir. 1967-1976 yıllarını kapsayan on yıllık dönemde net DYS girişleri yaklaşık olarak Kore'de 580, Türkiye'de 551, Brezilya'da 7.642 ve Meksika'da 3.902 milyon dolar olmuştur. (Westphal vd., 1981;23) Yabancı özel şirketlerin Kore üretimi üzerindeki denetim güçleri sınırlıydı. Ülkede 1930'lu yıllarda kurulan Japon işletmelerine işgal sonrasında el konuldu ve 1960'lı yılların ortalarına kadar Japon yatırımları fiilen kesildi. Bağımsızlık sonrasında sanayileşme süreci yeniden başladığında, iç piyasası küçük ve kişi başına geliri düşük olduğu için, Batılı çok uluslu şirketler Kore'ye ilgi duymadılar. Üstelik Kore'nin siyasal riski de yüksekti. Park yönetiminin başlangıcında Kore'de çok uluslu şirket faaliyeti neredeyse hiç yoktu. 1967 yılında ülkedeki doğrudan yabancı sermaye stoku yalnızca 78 milyon dolarla Brezilya'dakinin %2'si kadardı. (Evans, 1989;207,208) Daha sonra ülkede çok uluslu şirketlerin faaliyetleri artmakla birlikte, bu şirketler, ülkedeki yabancı sermayeli şirketlerin ancak %6'sının tamamına sahiptiler. Diğer ortaklıklardaki payları genellikle azınlıkta kalıyordu. Yabancı sermaye Kore'ye ilgi göstermeye başladığında, otoriter Kore yönetimi ona yön verebilecek güçte idi. Devletin yerel burjuvazi karşısındaki

gücü de onu, yabancılar için daha iyi bir ortak haline getirmişti. Zaten, yabancıların Koreli sanayicilerle işbirliği de devletin izin ve denetimine bağlı idi.

Kore'nin dışa bağımlılığı, yabancı sermayenin ülke içindeki gücünden değil ticaret ve yardımlardan kaynaklanıyordu. Amerikan yardımlarında ana amaç, ülkede çok uluslu Amerikan şirketlerinin çıkarlarına hizmet etmekten çok, Amerikan yanlısı ve komünizm karşıtı yönetimi ayakta tutmaktı. Zaten yardımların büyük bir kısmını da askeri yardımlar oluşturuyordu. Ayrıca Amerikalılar, siyasal etkilerini geleneksel kırsal güçler lehinde değil, toprak reformu lehinde kullanmışlardı. Yine, Amerikan yardımları, yerli burjuvazi karşısında devletin elini güçlendirmişti.(Evans, 1989;209-211)

Kore yönetimleri, hem komünizmin ideolojik etkilerini kırmak ve hem de çalışanları disipline etmek için işçi sınıfının denetimine büyük önem veriyorlardı. Karşılaştırma dönemimizin tamamına yakın kısmında iktidarda olan Park rejimi grevleri yasakladı. Muhalif sendikacılığı ortadan kaldırmak ve işçi sınıfını denetim altına almak için tüm sendikaların zorunlu üye oldukları bir şemsiye örgüt olan Kore Sendikalar Federasyonunu kurdu. Bu önlemler sonuç verdi ve sendikalaşmada azalma görüldü. 1960'taki sendikalı işçi sayısı ancak 1966 yılında yeniden yakalanabildi. 1955-1960 arasında ortalama yıllık 75 olan iş bırakma eylemi sayısı 1963-1971 arasında 15'e düştü.(Deyo, 1989a;186-187) 1968 ve 1969 yıllarında iki imalatçı yabancı firmada yaşanan işçi sorunlarından sonra, yabancı firmalarda sendika kurma, Çalışma Bürosu'nun(The Office of Labor Affairs-OLA) iznine bağlandı. Büroya tüm anlaşmazlıkların çözümünde hakemlik, Merkezi Çalışma Komitesine de bağlayıcı arabuluculuk görevi verildi. 1971'de Anayasada yapılan değişiklik ile Başkan'a olağanüstü hal uygulama yetkisi tanındı. Buna göre Başkan, grevleri yasa dışı ilan edebiliyor ve anlaşmazlığı zorunlu arabuluculara götürebiliyordu. Yeni Anayasa ile devlet sektöründe, kamu kuruluşlarında, yerel yönetimlerde, kamu hizmetlerinde ya da ulusal ekonomi için önemli bulunan işlerde grev tamamen yasaklandı. 1973 yılında çalışma mevzuatında yapılan yeni bir değişiklik ile toplu sözleşmeler çalışma komitesinin "yasallık olurlarına" bağlandı. (Deyo,188-189)

Kore'de henüz ihracata yönelik sanayileşme başlamadan işçi sınıfı, firma düzeyindeki karar süreçlerinden ve ülke düzeyinde politikadan dışlanmıştı. Bu dışlanış, ülkedeki iktidar yapısının olduğu kadar, dış jeopolitik bağlantıların da bir sonucu idi. Kore iktidarının ABD'nin Uzakdoğu'daki askeri politikasında oynadığı rol, anti komünist ve otoriter iktidarın solcu işçi sendikalarının ortadan kaldırılması için gerek

duyduğu önemli miktardaki Amerikan ekonomik ve siyasal desteğini garanti ediyordu.(Deyo, 1989a;192-193)

İşçi sınıfının daha başlangıçta denetim altına alınması, işçi hareketini önce zorla daha sonra da korporatist örgütlenme yolu ile engellenmesini sağlamıştır. (Deyo, 1989a; 195)

Kore’de sosyal sınıfların zayıf ve yönetici azınlığa bağımlı olmaları ve otoriter yönetimin sahip olduğu dış destek, teknokrat plancılara kalkınma politikasının saptanması sırasında politik talepleri göz ardı etme olanağı veren bir siyasal özerklik sağlıyordu. İktidar koalisyonu içindeki birlik ve siyasal özerklik, sanayileşmenin başlangıç aşamasında *dışlayıcı* rejimi güçlendirdi ve böylelikle, daha sonra bir sanayi proletaryası doğduğunda, örgütlü hareketler önlenmiş ve yönetici gruplarla sıkı ittifak içerisinde olan sendikaların ortaya çıkması sağlanmış oldu (Deyo,1989a; 199).

Karşılaştırma dönemimiz boyunca Kore’deki Amerikan destekli ordu-bürokrasi-sanayici koalisyonunun(Evans and Alizadeh,1984;27) karşısında güçlü bir muhalefete izin verilmemesi iktidarın radikal uygulamalarını kolaylaştırmıştır. Bunun tipik örneklerinden birisi 3 Ağustos 1972 tarihli Kararnamedir. 1960’lı yılların ortalarından itibaren ihracat hızla artmakla birlikte, ithalatın ihracattan daha hızlı artması nedeni ile dış ticaret açığı giderek büyümüştür. Öte yandan aynı dönemde hızla artan yatırımların borçlanarak finanse edilmesi, şirketlerin öz kaynak yeterliliklerinin hızla azalmasına neden olmuş¹ ve şirketler, giderek artan oranlarda tefeci piyasasına borçlanmaya başlamışlardır. Dış ticaret açığını azaltmak için Haziran 1971’de Kore parasının %17 oranında devalüe edilmesi, Kore firmalarının dış borçlarının yerli para cinsinden değerini artırarak, mali durumlarının daha da bozulmasına neden olmuştur. Bunun üzerine, büyük firmaların denetiminde olan Kore Sanayi Federasyonu, zor durumdaki firmaların kurtarılması için, Başkan Park’a başvurmuştur. Durum çok ciddi görülmekte ve firmalar ölçeğinde ortaya çıkan mali çöküşlerin zincirleme bir reaksiyona yol açmasından korkulmaktaydı. Kore hükümeti, yaklaşık bir yıl sonra 3 Ağustos 1972’de “Ekonomik İstikrar ve Büyümeye İlişkin Başkanlık Kararnamesi”ni yayınladı. Bu bir acil durum önlemi idi ve Anayasada daha önce yapılmış olan değişiklik ile Başkana bu yetki verilmiş bulunuyordu. Kararname ile banka mevduat ve kredi faizleri düşürüldü. Gayri resmi piyasadan alınan borçlara ilişkin kredi sözleşmeleri geçersiz sayılarak faizler düşürüldü ve vadeler üç yıllık bir ödemesiz dönemin ardından beş yıla

¹ İmalat sanayiinde faaliyet gösteren Koreli firmaların öz varlıklarının toplam varlıklarına oranı 1965,1967,1969 ve 1971 yıllarında sırasıyla yüzde (51,6), (39,8), (27,0) ve (20,2) idi. (Yoo,1990;16)

uzatıldı.(Yoo,1990;14-16) Alacaklılardan sanayicilere büyük miktarda gelir transferi anlamına gelen bu uygulama ancak antidemokratik bir ortamda gerçekleştirilebilirdi.

Sonuç olarak, büyük toprak sahipliğinin tasfiye edilmiş olduğu Kore'yi, karşılaştırma dönemimiz boyunca ABD-devlet-sanayici ittifakına dayalı baskıcı bir iktidarın yönettiğini; güçlü ordu ile seçkin, yetenekli ve bilgili bürokrasinin, Amerika'nın stratejik çıkarlarına uygun hareket etme karşılığında elde ettiği dış desteğin, Kore iktidarına toplumsal sınıflar karşısında göreceli bir özerklik sağladığını; köylülüğün dağınık ve örgütsüz, işçi sınıfının ise bağımsız örgütlenmesinin engellenmiş ve baskı altında alınmış olduğunu söyleyebiliriz. Dış tehdit algılamasının yüksek ve ülkenin yarı işgal altında olduğu, yönetimin serbest seçimlerle belirlenmediği bir ortamda, dış desteğe ve içerideki muhalefeti sindirmeye dayalı bir siyasal rejimde ekonomik kararlar hızla alınabilmiş, değişen koşullara göre iktidarın politika geliştirmesi güç olmamıştır. İktidarın ekonomi yönetimi konusundaki becerisi ve koşullara uyumda göstermiş olduğu esneklik dikkate değer olmakla birlikte, aynı yönetim biçimi ve esnekliğin seçmen oyuna dayalı demokratik toplumlarda da uygulanabileceğini söylemek son derece güçtür.

1.4.2. Türkiye

1960'lı yılların başında Kore ile Türkiye'nin toplumsal yapıları arasındaki önemli farklardan birisinin Kore'de yapılmış olan toprak reformu ile toprak sahipleri sınıfının tasfiye edilmiş olması olduğunu yukarıda belirtmiştik. Yine, toprak reformunun doğrudan ekonomik sonuçları yanında uzun dönemde önemli siyasal ve ekonomik sonuçlar doğurduğuna işaret etmiştik.

Kore'de önemli ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğuran toprak reformu gerçekleştirilirken, Türkiye'de reform girişimleri başarısız oldu. Bu başarısızlığın nedenlerini ortaya koymak, toprak reformu yapılamamış olmasının büyüme üzerindeki olumsuz yansımalarının anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır.

Türkiye'de toprak reformu yapılamamasının nedenlerini; kişi başına düşen toprak miktarının Kore'den çok daha fazla olması, toprak dağılımının reform öncesi Kore'deki kadar eşitsiz olmaması¹ ve siyasal dengelerin reforma el vermemesi olarak sıralayabiliriz.

¹ 1950 yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'de 100 dekar ve daha az topraklı aileler toplamın %84'ünü oluştururken, sahip oldukları toprak miktarı toplam işlenen toprakların %39,3'üdür. Buna

Kurtuluş Savaşını veren Kadro, Anadolu'daki insan gücü ve iktisadi potansiyeli seferber edebilmek için büyük arazi sahipleri, tüccarlar, tarikat liderleri ve Kürt aşiret reisleri ile ittifak yapmıştı.(Tezel, 1994;137)¹ Bu iktidar koalisyonuna 1930'lu yıllarda İş Başkası grubunun simgelediği bir yarı-resmi sanayiciler kesiminin de dahil olduğu söylenebilir. Siyasal ifadesini Cumhuriyet Halk Partisinde(CHP) bulmuş olan bu iktidar bloğunda 1945 yılına kadar önemli bir değişiklik olmadı. CHP'nin parti örgütü büyük kent merkezleri dışında zayıftı. Bu nedenle halk tabanının desteğine ihtiyaç duyuyordu ve bu desteği, gücünü toprak sahipliği, aşiret bağları, ailesinin saygınlığı vb.den alan yerel eşraf aracılığı ile sağlıyordu.²

Cumhuriyetin ilk yıllarında toprakta özel mülkiyetin güçlendirilmesi ve büyük toprak sahipliğinin korunması yönünde politika izlenmiş olmasında bu durumun etkili olduğu söylenebilir.(Tezel, 1994;371)

1925 yılında Doğuda patlak veren Kürt isyanında büyük toprak sahibi aşiret reislerinin oynamış olduğu rol, hükümetin arazi politikasında değişimin başlangıcını oluşturdu. Başlangıçta Doğudaki yarı-feodal yapıyı tasfiyeye yönelik çabaların yerini 1930'lu yıllarda genel bir toprak reformu yapılması düşüncesi aldı. 1937 yılında Anayasanın kamulaştırmada peşin ödeme öngören hükmü değiştirildi.

Araya İDS'nin girmesi toprak reformunun Savaş sonrasına kadar gündemden düşmesine neden oldu.

1945 yılında Topraksız ya da az topraklı çiftçiye toprak vermek; tarımsal alanların sürekli işlenmesini sağlamak ve “arazi mülklerinin aşırı derecede büyümelerini ve [bir] haddenden aşağı düşmelerini önlemek” amacıyla Çiftçiye Topraklandırma Kanunu kabul edildi.(Tezel, 1994;383-387) Kanuna göre 500 dönüme kadar olan mülkler korunacak; kamulaştırılacak özel araziler için, vergi matrahı esas alınarak ve arazinin miktarı ile ters orantılı olacak şekilde, bedel ödenecekti.

Hükümet, yoğun çabalarla ve büyük toprak sahiplerinin şiddetli muhalefetine rağmen çıkardığı Çiftçiye Topraklandırma Kanununu tam olarak uygulamaya koymadı. Bazı bakanların daha başından itibaren toprak reformunu gereksiz gördüğü anlaşılmaktadır. (Avcıoğlu,1969;176) “Zoraki” olarak çıkarılan kanunun kamulaştırma

karşılık 200 dekardan daha fazla toprağa sahip olan ailelerin oranı %5,7 ve sahip oldukları toprak miktarı toplamın %41,4'üdür. (Toskay, 1972;396) Bu rakamlar çok eşitsiz bir toprak dağılımını ortaya koymakla birlikte, eşitsizlik yine de Kore ölçüsünde değildir.

¹ Sunar, Anadolu eşrafı ile Kemalist hareketin Kurtuluş Savaşı sırasında oluşturmuş olduğu ittifakı hazırlayan koşulların oluşumunu Osmanlı Devleti'ndeki ekonomik gelişmelere bağlamaktadır. (Sunar,1974;28-58,75). Aynı konuda bak. Avcıoğlu(1969;150)

² Frederik Frey, “Patterns of Elite Politics in Turkey”, George Lenczovski(derl.),*Political Elites in Middle East*(Washington : American Research Enterprise, 1975), s.61. Aktaran, Barkey(1990), s.43.

ile ilgili hükümlerinin uygulanmadığı ve hükümetin toprak reformu konusundaki görüşünün değiştiği görülüyor. 1950 seçimlerinin hemen öncesinde çıkarılan iki yasa ile yeni alanların özel mülk olarak tesciline getirilmiş olan kısıtlamalar kaldırıldı ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, büyük arazi sahipleri için hiçbir kamulaştırma olasılığı bırakmayacak şekilde değiştirildi.(Tezel,1994;387) Ülkede, iktidarın “dayandığı toplumsal desteğin, büyük arazi sahiplerini de içeren sınıfsal yapısını değiştirmeden, Türkiye’nin girdiği bu yeni iç ve dış konjonktürde” toprak reformunun gerçekleştirilemeyeceği ortaya çıkmıştı. (Tezel, 1994;388)

Toprak reformu konusu 1950 yılında gündemden kalktı. İktidarın bürokrat kanadı toprak reformu konusundaki mücadeleyi ve iktidar içindeki ağırlığını kaybetti. Savaş sonrası dönemde güçlenen ticari sermaye, sanayi sermayesine dönüşmeye başlamıştı. Özellikle 1950’li yıllarda hızlanan özel sanayileşme ile bir özel sanayici sınıfı ortaya çıktı. 1945 sonrasında iktidara toprak sahipleri, tüccar ve sanayici ittifakının damgasını vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Toprak sahipleri-sanayici-tüccar ittifakının iktidarı, 1960 parantezi bir yana, 1960’lı yılların sonuna kadar devam etmiştir. Türkiye’de toprak reformunun gerçekleştirilememesi ve kimi bölgelerdeki yarı-feodal yapının tasfiye edilememesi nedeniyle, karşılaştırma dönemimiz boyunca da büyük toprak sahipleri güçlü siyasal konumlarını korumuşlardır.

Türkiye’de sanayi burjuvazisi, İDS’nı izleyen dönemde önemli bir gelişme kaydetmekle birlikte, karşılaştırma dönemimizin başında toprak sahipliği karşısında hâlâ zayıf durumdaydı. Ülkede özellikle 1960’lı yıllardan itibaren sanayileşme yönünde bir tercih ortaya çıkmıştır. Ancak, siyasal dengeler sanayileşmenin gerektirdiği özverinin gösterilmesini önlemiştir. Sanayileşmenin nasıl finanse edileceği sorununa çözüm getirilememiştir. Sanayicilerin, siyasal nedenlerle toprak sahiplerine yakın durmaları, alınan iktisadi kararların da toprak sahiplerinin çıkarlarına aykırı olmayacak şekilde oluşması sonucunu doğurmuştur.

Ancak, statükonun korunmasının ekonomik bir bedeli olmuştur. Çünkü, küçük ya da büyük, Türkiye’deki tüm topraklar kötü işletilmekle birlikte, Türk tarımında büyük toprak sahipliğinin daha kritik bir yeri vardı ve tarımsal üretimi etkilemekteydi. Görece büyük topraklar, ekilebilir alanların genelde %40’ından fazlasını; Doğu, Güney ve Güneydoğu kesimlerinde ise %50 ila %70’ini kaplamaktaydı.¹ Büyük işletmelerden

¹ Suat Aksoy, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, (İstanbul:Gerçek Yayınevi,1969). Aktaran Sunar(1974), s.118.

pek azı akılcı biçimde işletilmekteydi. Reşat Aktan’a göre, büyük toprakların çoğu küçük parçalara bölünerek ürün karşılığında ya da ender olarak nakit karşılığında, çoğunlukla toprak sahibine ağır bir biçimde borçlanmış olan kiracılara verilmekteydi. Bu şekilde, toprak sahibi gelirini ençoklaştırmaya çalışırken, işletmenin yönetimini genellikle başkalarına devretmekteydi. Kentlerde yaşayan ve toprakların yaklaşık %12’sine sahip olan(Toskay,1972;405) toprak sahipleri(*absentee landowners*) elde ettikleri geliri kentte harcadığından ve toprağın korunması ya da iyileştirilmesi için gerekli harcamalar yapılamadığından, verim artırılmamaktaydı.¹

Toprak reformunun toplumsal olduğu kadar ekonomik bir boyutu da olmakla birlikte, reformun gerçekleştirilmesi yönündeki esas baskının toplumsal boyut nedeni ile ortaya çıkabildiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de reform yönünde yeterince baskının ortaya çıkmamış olması reformu ve dolayısıyla da başarılı bir reform uygulamasının tarım sektörünün ve ülke ekonomisinin gelişmesine yapabileceği katkıyı da engellemiş oldu. Toprak reformu yalnızca bir mülkiyet düzenlemesi olmayıp aynı zamanda bir zihniyet değişimi ve üretim organizasyonunda, girdi kullanımında, vb. köklü bir değişiklik demektir. Kore, kişi başına düşen toprak miktarı Türkiye’den çok daha düşük olduğu halde, karşılaştırma dönemimizde tarımsal üretimini Türkiye’den çok daha hızlı artırabilmiştir. (1960=100) olarak alındığında, tarımsal üretim endeksi 1970 ve 1980 yıllarında Türkiye’de 139 ve 192 olurken Kore’de 156 ve 210’a ulaşmıştır. (Krueger,1987a, Tablo 8) Bu farkın ortaya çıkışında toprak reformu uygulamasının, ekonomik sonuçlarının yanında, dolaylı siyasal sonuçlarının da etkisi olduğu kuşkusuzdur. Türkiye tarımsal nüfusun eğitiminde Kore’ye göre çok daha başarısız olmuştur. Bu yöndeki özgün bir deneme olan Köy Enstitüleri uygulaması, başta büyük toprak sahipleri olmak üzere, iktidar koalisyonu içindeki “tutucu güçler” tarafından başarısızlığa uğratılmıştır.(Avcıoğlu,1969;239) Köy Enstitüleri ile 15 yıl içinde, köy çocukları eğitilerek kırsal kesimin öğretmen ihtiyacı karşılanacaktı. Amaç bununla da sınırlı değildi. Enstitüyü bitirenler, öğretmenliğin yanı sıra çiftçiliğin bilimsel bir yöntemle yapılmasını sağlamak için, köylerinde model çiftlikler, bağlar, bahçeler ve atölyeler kuracak ve köylülere bir model, bir yol gösterici olarak hizmet edeceklerdi. (Tezel,1994;413-414)

Tarımsal eğitim konusunda Reşat Aktan şunları yazıyor:

¹ Reşat Aktan, “Problems of Land Reform in Turkey”, *The Middle East Journal*, XX,(Summer,1966). Aktaran Sunar(1974), s.119.

Bir zamanlar büyük heveslerle başlanan ve gayesi köylü çocuklarına ilk tahsil ile birlikte modern ziraat bilgilerini de verdikten sonra köye dönmelerini ve an'anevi, ampirik istihali, ileri metodlarla yıkmalarını sağlamağı hedef edinen teknik ziraat okulları programı maalesef arzu edildiğı şekilde genişletilememiş, gayesini tahakkuk istikametinde pek mahdud tesirler icra edilebilmiştir. (Aktan,1966;27)

Tarımsal eğitim bir yana temel eğitim alanında bile gerekli adımlar atılamamış, okuma yazma sorunu çözülememiştir. Beş yaş üzeri nüfus içinde okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 1935-1950 döneminde artmış, 1950-1955 döneminde bir miktar azaldıktan sonra 1955'ten sonra yeniden artmaya başlamıştır. 1960 yılında 14 milyona yakın kişi okuma yazma bilmemektedir. 1960-1965 döneminde bu sayıda çok az bir azalma olmuş ve 1965-1970 arasında okur yazar olmayanların sayısı yeniden yükselmiştir.(DİE, 1973;79) 1970 yılında kadınların %60'ı hâlâ okuma yazma bilmiyordu.

Eğitim konusundaki bu yetersizlik, 1950'li yıllarda başlayan tarımsal mekanizasyon hareketi ile alınan tarım makinelerinin ekonomik bir biçimde kullanılmasını engellemiş; Türkiye, traktör ithalatına milyonlarca dolar verdiği bir dönemde, traktörleri kullanabilecek, bakımlarını yapabilecek insanları yetiştirmeyi ihmal etmiştir.¹

Ekonomide gerekli dönüşümlerin yapılmasını ve hızlı büyümeyi engelliyen yalnızca toprak sahiplerinin iktidar içindeki ağırlığı değildi. Ayrıca, iktidar koalisyonu içinde yer alan sanayicilerle tüccarlar arasındaki çıkar çatışmaları da ortak bir sanayileşme ve büyüme politikası saptanıp uygulanmasını güçleştirmiştir. Sanayicilerle tüccarlar arasındaki çatışmalar uygulanacak dış ticaret politikası, korumacılık rantlarının paylaşımı, döviz tahsisleri, döviz kurları ve kredilerin paylaşımı konularında ortaya çıkıyordu.

1946 devalüasyonunun görüş ayrılıklarını iyice artırması üzerine, “özel sektör içerisindeki çıkar çatışmaları ve eşgüdüm eksikliği”ni ortadan kaldırmak üzere Mart 1950'de 5590 sayılı Yasa ile Odalar Birliğinin kurulması kararlaştırıldı. Yasa ile odaları ülke çapında temsil etmek üzere ilk kez bir yasal dayanak oluşturuluyor ve sanayicilerin Ticaret ve Sanayi Odalarından ayrı bir örgütte, bağımsız Sanayi Odaları bünyesinde temsil edilmelerine olanak veriliyordu. (Saybaşı,1976;84-85)

Ancak, Odalar Birliğinin kurulması da iç çatışmaları önlemeye yetmemiştir. Bu çatışmalar, ödemeler dengesi sorunlarının yol açtığı korumacılık ve ithal ikamesi

¹ 1950'li yıllardaki tarım ve bu arada tarımsal mekanizasyon politikalarının bir değerlendirmesi için, bak. Singer(1977; Bölüm III) ve Tezel(1994;417-421)

yoluyla sanayileşme politikalarının getirdiği müdahale mekanizmaları(TL'nin yüksek değerli ve yurt içi sınai ürün fiyatlarının yüksek tutulması) ile yaratılan rantların sanayiye aktarılmasında sorun yaratıyordu.

1952 yılından itibaren artan ithalat kısıtlamaları rant paylaşımını daha da şiddetlendirdi. İthalatı kısıtlanan ya da yasaklanan malların yurt içinde üretilmesi kârlı hale geldiğinden, özel sektörün ithal ikamesine yönelik üretim ya da montaj faaliyetleri başladı. İthalat kısıtlamalarının yanı sıra döviz kurunun düşük tutulması ve içerideki enflasyon, ithalatı olağanüstü kârlı hale getirmişti. Bu durum, gruplar arasında ithal lisansı elde edebilmek için yoğun bir mücadele başlamasına neden oldu.

1960 sonrasında yatırım kotaları ve ithal kısıtlamasına tabi mallar için döviz tahsisi, kalkınma planları doğrultusunda ilgili bakanlık tarafından yapılırken, sınırlı miktardaki dövizin her bir ithalatçı ve sanayici arasındaki dağıtımının Sanayi Odasına bırakılması, 1960-1970 döneminde Odayı çok güçlendirmişti.(Öncü,1980;466-467) Bu dönemde sanayi odaları, hem yatırım malları ithal kotalarının ve hem de ithal rejiminde kotaya tabi olan diğer malların kota tahsisinde söz sahibi oldu.

Sanayi odalarının kota dağıtım yetkileri 1971 yılında kaldırılınca 1970'lerdeki çatışmalar banka kredileri ve faizler ile döviz tahsisi ve kurlar üzerinde yoğunlaştı. (Öncü, 1980;470)

Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren gelişen ithal ikamesi sanayiler 1960'lı yıllarda belli bir aşamaya gelmiş ve sanayileşmede nitelik değişikliği kaçınılmaz olmuştu. 1950'lerdeki olumlu dış konjonktür, dış yardımlar, tarımsal mekanizasyon ve iyi hava koşulları sonucu artan tarımsal üretim ve enflasyonist politikaların yarattığı hızlı büyüme eğilimi sona ermiş ve ekonomi tasarruf ve döviz darboğazına girmişti. Bu darboğazın aşılması bazı köklü önlemleri gerektirmekteydi. Tıkanıklığın aşılması, sanayicilerin önünün açılması anlamına da gelecekti. Bu nedenle, 1960'lı yıllarda daha da güçlenmiş olan sanayiciler iktidara tek başlarına ağırlıklarını koymak istiyorlardı. İktidar koalisyonunun diğer ortakları, tüccarlar ve toprak sahipleri ise değişime direnmektedirler. Sermayenin çeşitli kesimleri arasındaki çıkar çatışmalarını önlemek amacıyla kurulmuş olan Odalar Birliğinin örgütlenme biçimi tüccar egemenliğine dayalı idi. 1960'lı yıllardan itibaren sanayicilerin artan önemi dikkate alınmakla birlikte ticari kesim, iktidarını sanayiciler ile paylaşmak istemiyordu.

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de sermayenin ekonomik yapısındaki ayrışma giderek artmaya başladı. Artık çelişen çıkarlar ne geleneksel korporatist bir yapı ve ne de Adalet Partisi(AP) içinde bir arada tutulabiliyordu. Odalar Birliği içinde meslek,

coğrafya ve büyük-küçük farklılığı AP koalisyonunun bütünlüğünü tehdit ediyordu. Orta sağdaki ılımlı AP koalisyonunu parçalayan ve çoğunluğu kaybetmesine neden olan, öncelikle, giderek kendi içinde farklılaşan ve bağımsız örgütlerini kurmaya başlayan sermaye kesiminin siyasal dayanışmasının sona ermiş olmasıydı. Sermaye kesimi arasındaki ayrışma ve rekabeti şu gelişmeler açıkça ortaya koyuyordu: (1) Sanayi ve ticaret arasında giderek artan çıkar çatışmaları, (2) yeni özel sanayi örgütlerinin daha da militanlaşması ve siyasal öneminin artması ve (3) sermaye örgütlerinin, Türk hür teşebbüsünün genel çıkarları doğrultusunda ortak ekonomik ve siyasal programlar geliştirememesi.(Bianchi, 1984;252)

1965 sonrasında ekonomide bazı önceliklerin saptanmış olması çıkar çatışmalarını yoğunlaştırmıştır. AP, giderek büyük sanayicilerle özdeşleşmiş; büyük sanayiciler de AP'yi ticaret ve tarım kesimine karşı kullanmaya çalışmışlardır. Büyük sanayiciler devlet politikalarının sanayileşmeyi hızlandıracak şekilde değiştirilmesini isterlerken, özel bankacılar ve büyük toprak sahipleri ile güçlü bağlantıları olan ticaret kesimi buna karşı çıkıyordu.

İktidar bloğu içindeki bu çelişki iktidar koalisyonunda çatlamaya neden olmuştur. Demokrasinin askıya alındığı 12 Mart dönemi de iktidar bloğundaki bu dağınıklığı ortadan kaldırmaya yetmemiş ve dağınıklık 1980 yılına kadar devam etmiştir.

AP iktidarının TOBB içindeki çekişmeyi yumuşatmak için Birlik yönetiminde etkin hale gelmesi ve Birliği İstanbul tüccarının denetiminden çıkarmaya çalışması sanayicileri tatmin etmedi. Birlik yönetimi ile iktidar yakınlaştıkça yalnızlaştılar ve politik olarak zayıfladılar. 1962 yılında kurulmuş olan TİSK güçlenmeye başladı, 1971'de büyük sermayeyi temsil eden TÛSİAD kuruldu.

Sanayiciler 1967 yılında Odalar Birliğinin yeniden yapılandırılması amacıyla Sanayi Odaları Birliğini kurmuşlardı. Sanayi Odaları Birliği, bölgesel çıkar farklılıkları ve rakip sanayiciler arasındaki çekişmeler gibi nedenlerle TOBB içinde etkili olamadı. İstanbul, İzmit ve Bursa'da faaliyet gösteren büyük ve dışa açık sanayiciler ile Anadolu'daki diğer sanayiciler arasında ithal ikamesi politikasının devamı ya da ekonominin AET ile gümrük birliği doğrultusunda yeniden yapılandırılması konusunda görüş ayrılıkları vardı. İstanbul'un başını çektiği grup sanayinin korumacılıktan kurtularak dışa açılmasını; bunun için de büyük ölçekte, ileri teknoloji ve düşük maliyetli üretime geçilmesini savunuyordu. İkinci grup ise, böyle bir gelişmenin küçükleri ortadan kaldırmasından korkuyordu.(Bianchi, 1984;260-262)

Sanayiciler, artan yatırım sermayesi ihtiyacını karşılamada, ticaret sermayesi ile özel bankalar arasındaki sıkı ilişkiler nedeniyle, güçlüklerle karşılaşıyorlardı. Bankaların sıkı kredi politikalarından ve gayrimenkul, turizm, iç ve dış ticaret gibi spekülâtif alanlara kısa vadeli ve yüksek faizli kredi vermeyi tercih etmelerinden şikâyetçiydiler. Çözüm olarak, küçük tasarrufçulara doğrudan ulaşmalarını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesini istediler. Ancak, bankacılar bunu engelledi. Bankaları yönlendirmekte ya da tasarruflara banka dışı yollardan ulaşmakta başarısız olan büyük sanayiciler çareyi bankaları doğrudan ele geçirmekte buldular. Bu gelişme büyük gruplar arasında çekişmeye yol açmakla birlikte, ticari sermayenin krediler üzerindeki kontrolünü aşmayı sağladı. (Bianchi, 1984;253-254)

Barkey'e göre, özel sektör içindeki bu çatışmalar ithal ikamesi yoluyla sanayileşme politikasının başarılı olmasını engellemiştir. Türkiye'de sanayileşme çabalarının başarısız olmasının nedeni ithal ikamesi politikası değil, devletin kalkınma politikalarını başarı ile uygulayamamasıdır. İthal ikamesi politikasının başarısı, bu politikanın doğasında bulunan sorunları düzeltmede inisiyatif alacak yetenekte özerk bir devleti gerektirir. Oysa, Türkiye'de özel sektör içinde birbirine rakip yerleşik çıkarların ortaya çıkması devletin özerkliğini yitirmesine neden olmuş ve ithal ikamesi uygulaması bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Devlet önderlik etme, ithal ikamesi politikasının eksikliklerini tamamlama ve uzun vadeli amaçların kısa vadeli amaçlar uğruna feda edilmemesini garantiye alma yeteneğinden yoksun kalmıştır. Türkiye örneği, özel sektör içindeki siyasal ve ekonomik bölünmelerin, devleti gerekli kararları alamayan seyirci durumuna düşürerek nasıl politizasyona katkıda bulunduğunu ve sanayileşme politikalarını etkisiz hale getirdiğini göstermektedir. (Barkey, 1990;1-2)

İthal ikamesinin fiyat sisteminde yarattığı sapmalar, bu faaliyete katılanlara olağanüstü kazançlar sağlamaktadır. Piyasa ekonomisinde devlet müdahalesinin yol açtığı bu kazançları Krueger “ekonomik rant” olarak adlandırmaktadır. Rantlara el koyanlar, bunlardan vazgeçmek bir yana koruyup maksimize etmek için örgütlenme ve mücadele etme yoluna gitmektedirler. (Barkey, 1990;23)

Barkey, ekonomik karar verme süreçlerinin politikleşmesinin kökeninde ekonomik rantların yattığını ileri sürmektedir. Rantları kontrollü bir biçimde dağıtmak durumunda olan devlet, her birisi rant pastasından daha büyük bir pay almanın peşinde olan farklı özel çıkar gruplarının baskılarına yenik düşmektedir. Rant çekişmesinde yenik çıkanlar hemen her zaman son bir çarelerinin olduğunu bilmektedirler; politik eylem. Başka bir deyişle, devletten kayıplarını telâfi etmesini istemektedirler. Tarımsal

destek ödemeleri türünden transferler, çoğu kez koruyucu uygulamalardan zarar görmüş olan tarımsal grupları satın almaya yönelik örtülü girişimlerdir. Devlet, belli bir grubun aleyhine olacak şekilde başka bir gruba destek verdiğinde, kaybedenin zararını tazmin edecek alternatif araçlar bulmaktadır. Gerçekte, belli bir grubun rant sağlamaya yönelik faaliyetlerinin maliyeti nedeniyle kayba uğrayanların kayıpları tazmin edildiğinde, zarar bütün topluma aktarılmış olmaktadır. (Barkey, 1990;26)

Ekonomik rantlar için mücadele eden çeşitli özel sektör grupları arasında sıkışan ve özerkliğini kaybeden devlet, ekonomi politikalarını değişen koşullara uyduramamakta ve ithal ikamesinin yol açtığı çarpıklıkları düzeltmemektedir. Devletin ithal ikamesinin çöküşüne katkısı, olumsuz koşulları ağırlaştıran eylemsizliğinin bir sonucudur. Dolayısıyla, ithal ikameci sanayileşme ekonomik değil politik nedenlerle başarısız olmuştur. Bu politikanın başarılı olabilmesi devletin doğasında varolan ekonomik zayıflıktan çok, ne derecede özerk olduğuna bağlıdır.

Yeni sanayileşen ülkelerin geçiş sürecinde olmaları bölünmeleri artırmaktadır. Bu ülkelerde, sanayi sektörü tarım ve ticaret sektörünün yerini almaktadır. Sanayi sektörü, kendi içinde birlikten yoksun olsa bile, gelecek vaat etmesi ve modern çağın endüstri yanlısı tutumu nedeniyle önemli kaynaklara ve nüfuza sahiptir. Ne var ki, dinamizmine rağmen sanayi sektörünün istihdam ve gelir içindeki payı diğer sektörlerden daha azdır. Genellikle daha kalabalık olan toprak sahipleri ve ticari gruplara karşı mücadele etmek durumundadır. Oya dayalı bir siyasal sistemde bu büyük bir dezavantajdır; çünkü sayısal üstünlük sanayicilerde değil rakip gruplardadır. Öte yandan, devlet görevlilerinin toprak sahipleri ve ticaret kesimi ile güçlü bağları vardır. Bu etkenler nedeniyle, sanayiciler genellikle kendilerini güvencede hissetmezler. Sonuç olarak, kendi tercihlerini devlete ve topluma empoze edebilecek tek bir hakim sektör yoktur. Çıkar çekişmeleri arasında sıkışan devlet de, çok farklı ve genellikle çelişen talepleri karşılamak durumunda kalarak mevcut ekonomik bozuklukları daha da artırmış olur. (Barkey, 1990;28)

Türkiye’de, ekonomik rantların yaratılması ve bölüşümü üzerinde denetim gücü olmayan devlet, düzeltici önlemleri ve ekonomide bozulmayı önlemek için gerekli uzun vadeli politikaları tasarlayıp ve uygulayamadı. Alınan önlemler başlatıldıktan bir süre sonra terk edildi ya da sonuç alacak aşamaya gelmeden sulandırıldı.(Barkey, 1990;29) Devlet, ihracatın teşviki ya da korumanın azaltılması için kararlılık ve vizyonla davranmadı. Yetkililer, ithal ikamesinin eksiklikleri ile doğasında olan sapırtıcı etkilerini ortadan kaldırmakta yetersizdiler. Tasarlanan çözümler genellikle küçük ve

gecikmiş devalüasyonlar, farklı döviz kuru uygulamaları ve karmaşık vergi iade sistemleri idi ki, bunların etkilerinin geçici ve asgari düzeyde kaldığı anlaşıldı.

1970 yılında hükümet, ithal ikamesine aşırı bağlanmanın yarattığı hasarı sınırlayacak bir programı başlattı. Bu program, özel sektörün karşı çıkmasına rağmen düşünülen amaçlara ulaşmada genellikle başarılı oldu; mamul mal ihracatı arttı, döviz rezervleri yükseldi ve bazı sanayilerde rekabet gücü ve etkinlik düzeyi iyileşti. Ne var ki, istikrar programına karşı olan özel sektörün çeşitli unsurları, iktidardaki muhafazakar AP'den ayrılarak parlamentodaki çoğunluğu yitirmesine neden olduklarından, bu başarılı ekonomik önlemler sürdürülemedi. İç muhalefetle karşı karşıya kalan AP hükümeti ve daha sonraki diğer hükümetler, çeşitli gruplara verilen tavizlerden oluşan, dolayısıyla da kötü hazırlanmış ve uygulanmış reçetelere başvurdular. (Barkey, 1990;30)

Özetle, Cumhuriyetin kuruluşundan 1945 yılına kadar bürokrasi, ticaret burjuvazisi, toprak sahipleri ve eşraftan oluşan iktidar koalisyonu, eşraf ve toprak sahiplerinin muhalefeti nedeni ile tarım kesiminde hızlı sanayileşme ve büyüme için gerekli olan yapısal dönüşümü gerçekleştirememiştir. 1945-1970 yılları arasında iktidar koalisyonunda bürokrasinin ağırlığı azalırken sanayi burjuvazisi iktidarın önemli bir ortağı haline gelmiştir. Bununla birlikte, sanayi burjuvazisi de tarım kesiminde köklü bir değişimden yana tavır almadığı gibi henüz buna yetecek güce de ulaşmamıştı. 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde sanayi burjuvazisinin iktidara hakim olarak hızlı bir sanayileşme için gerekli olan dönüşümlerin sağlanması yönündeki talepleri iktidar koalisyonunu çatlatmış ve bu koalisyonunun partisi niteliğindeki AP iktidarı sona ermiştir. 1970'li yıllar, Türkiye'de iktidar koalisyonunu oluşturan toplum kesimlerinin kendi içlerindeki çekişme ve bölünmeler nedeni ile ortak bir iktisadi program çevresinde birleşemedikleri, istikrarsız koalisyonlar dönemi olmuştur.

1.4.3. Değerlendirme

Türkiye ve Kore'nin toplumsal ve siyasal yapılarına ilişkin yukarıdaki saptamalarımızın ekonomik büyüme açısından genel sonucunu şöyle özetleyebiliriz: Toprak sahipleri sınıfı Kore'de ortadan kaldırılmış iken Türkiye'de hâlâ iktidar koalisyonu içinde önemli bir yere sahiptir. İki ülkede de toplumsal sınıflardan hiçbirisi tek başına iktidar olabilecek kadar güçlü değildir. Türkiye'de iktidarın Kore'ye göre daha parçalı oluşu ve koalisyon ortakları arasındaki çıkar çatışmaları ortak bir

ekonomik program üzerinde birleşmeye engel olmuştur. İktidar ortaklarından birisi aleyhine olabilecek çözümler uygulamaya konulamamıştır.

Devletin, toplumu oluşturan çeşitli sınıflardan bağımsız karar alabilmesi, aldığı kararları onlara empoze edebilmesi ve böylelikle ekonomide etkin olabilmesi *devletin özerkliği, devlet gücü ya da embedded autonomy*(içkin özerklik, uyumlu özerklik) gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Devletlerin toplumsal destekten yoksun olarak ayakta kalamayacakları ve dayandıkları toplumsal kesimlerin desteklemediği kararları alıp uygulamalarının da mümkün olmadığı dikkate alındığında, bu türden kavramların kuramsal zayıflıkları ortaya çıkar. Herkese karşı özek bir devlet yapısından söz edilemez. Gerçekte özerklik ancak toplumda egemen olan sınıf ya da sınıflarla devlet arasında çatışma varsa anlamlı olabilir. Yoksa, egemen sınıflarla devlet(bürokrasi) arasında izlenecek politikalar konusunda bir farklılık söz konusu değilse özerkliğin bir anlamı yoktur. Oysa, egemen sınıflarla devletin çatışma halinde olması ancak ya olağanüstü durumlarda ve geçici bir süre için ya da iktidarın güçlü bir dış desteğe sahip olması halinde söz konusu olabilir. Devletin özerkliği, bu kuramsal zayıflıklarına karşın, iki ülke kalkınmasında devletin oynadığı rolün açıklanmasında yaygın olarak kullanılan bir kavramdır.

Özerkliğe genelde olumlu bir anlam yüklenmektedir. Bunun nedeni, özerk devletin, ekonomiye bilinçli bir biçimde ve uzun vadeli bir bakış açısıyla müdahale ederek hızlı büyümeyi gerçekleştireceği imasıdır. Oysa, devletin özerk olması doğru iktisadi kararlar alıp bunları başarı ile uygulamasının garantisi değildir. Dolayısıyla özerk devleti olumlayanlar, bir anlamda “özerk ve başarılı” devleti ima etmektedirler. Başarı nasıl sağlanacaktır? Peter Evans, geliştirmiş olduğu “embedded autonomy” kavramı ile konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Özerk devlet, kararlarını toplumdan kopuk olarak değil, toplumla iletişim kanallarını açık tutarak alan ve uygulayan devlettir. Ancak, yine de tüm toplum kesimlerinin çıkarlarının paralel olduğunu ve sorunlar karşısında benzer çözüm önerileri sunacaklarını düşünmek için bir neden yoktur.

Bu nedenle, devletin geneldeki gücü ile ekonomik büyümeyi hızlandırmadaki becerisini karıştırmamak gerekir. Amartya Sen’e göre, devlet hemen hemen tüm gelişmekte olan ülkelerde güçlüdür. Önemli olan, tek başına devletin gücü değil, *iktisadi* alana sistematik bir biçimde müdahil olması ve *planlı* bir ekonomik kalkınma politikası izlemesidir. Kore’nin ekonomik büyümesi *güçlü* bir devlet tarafından dikkatli bir biçimde planlanmıştır (Sen,1992;12-13) .

Kore’de devlet bunu başarırken Türkiye’de neden başaramamıştır? Devletin gücü ya da özerkliği tartışmaları bir yana, iki ülkenin siyasal yapılarındaki farklar bu sorunun yanıtına ışık tutabilecektir. İki ülke arasındaki siyasal farkları üç başlık altında toplayabiliriz. Birincisi, iktidarın yapısı ve dayanaklarına ilişkindir. Karşılaştırma dönemimizde Türkiye’de, üç kez askeri müdahale olmakla birlikte, iktidar halk oyu ile belirlenmiştir. Seçmen çoğunluğu köylülerden oluşmaktadır ve toprak sahiplerinin iktidar koalisyonu içinde önemli bir yeri vardır. Kore’de ise, Türkiye’deki seçimlerle kıyaslanabilecek ölçülerde tek seçim 1960 yılında yapılmış olup bu seçimle işbaşına gelmiş olan Chang yönetiminin ömrü çok kısa olmuştur. Dolayısıyla, seçmen kitlesinin iktidar üzerindeki etkisi Türkiye’de olduğundan çok daha sınırlıdır. 1960’lı yıllarda köylü nüfus ülke içinde önemli bir ağırlığa sahip olmakla birlikte, büyük toprak sahipliği tasfiye edilmiş olduğundan, kırsal kesimin siyasal ağırlığı Türkiye’de olduğundan çok daha azdır.

İkinci fark, iktidarın belirlenmesindeki dış faktör bakımındandır. ABD her iki ülkede de etkili bir güç olmakla birlikte, bu ülkenin Kore üzerindeki ağırlığı Türkiye’de olduğundan çok daha fazladır. ABD’nin Kore’deki ordu-sanayici iktidarına vermiş olduğu askeri, siyasi ve ekonomik destek iktidarı sanayiciler dışındaki kesimlerin siyasal desteğini arama zorunluluğundan kurtarmıştır. Oysa, Türkiye’de halk oyu ile belirlenen iktidar, toprak sahiplerinin ve geniş halk çoğunluğunun desteğini almak zorundadır.

Üçüncü fark, 1960’lı yıllarda Türkiye’de işçi sınıfının siyasal denklemde ayrı bir güç olarak ortaya çıkmasıdır.(Mumcuoğlu,1980) Oysa Kore’de işçi sınıfı ve sendikalar iktidarın denetimine alınmış olup, ayrı bir siyasal varlık gösterememişlerdir.

Bu farklılıkların bir sonucu olarak da Türkiye’de göreceli olarak daha çoğulcu ve demokratik bir siyasal yapının var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kore hükümeti, daha dar bir toplumsal tabana dayanmakla birlikte, otoriter yapısı ve güçlü dış destek sayesinde daha geniş bir hareket serbestisine sahip olabilmıştır.¹

¹ İki ülke arasındaki siyasal yapı farkının büyüme üzerindeki etkisi belki demokrasi-büyüme ilişkisi bağlamında ele alınabilir. Ancak, piyasa ekonomilerinde demokrasi ile büyüme arasında ne tür bir ilişki olduğu iktisat yazınında üzerinde görüş birliğine varılabilmemiş bir konu değildir.(Przeworski and Limongi, 1993) Demokrasi ve büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu düşünenlerin iki gerekçesi vardır. Birincisi, demokrasinin mülkiyet hakkını koruduğu ve mülkiyet hakkının güvencede olmasının yatırımları ve büyümeyi olumlu etkilediği görüşüne dayanmaktadır. İkinci gerekçeye göre, özerk yöneticilerin toplum yararına davranmaları için bir neden yoktur, diktatörlükler etkinsizlik kaynağıdır, demokrasi yöneticileri ortak çıkarlara uygun davranmaya zorlar. Demokrasinin büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini savunanların da başlıca iki gerekçeleri vardır. Birincisine göre, demokrasi tüketimin

1.5. 1960'ta Türkiye Ve Kore Ekonomileri

Bu kısımda, karşılaştırma dönemimizin başlangıcı olan 1960 yılında iki ülke ekonomilerinin genel durumu hakkında kısa bir saptama yaparak, başlangıç koşullarının ekonomik boyutunu ortaya koymaya çalışacağız. Üzerinde duracağımız başlıca hususlar ekonomik büyüklük, üretimin yapısı, nüfusun özellikleri, gelir bölüşümü, dış ticaretin yapısı, ödemeler dengesi ve dış borçlardır.

1.5.1. Ekonomik Büyüklük

Ekonomik büyüklüğün ölçüsü olarak ulusal geliri alacağız. 1960 yılında cari kurlara göre Türkiye ve Kore'nin GSMH rakamları DİE ve Kore Merkez Bankasının verilerine göre, 7.554 ve 1.948 milyon dolardı. Satın alma gücünü dikkate alan 1990 Geary-Khamis doları cinsinden ifade edildiğinde ise Türkiye ve Kore'nin GSYİH'ları yaklaşık 63 ve 27 milyar dolardır. Bu iki göstergeden birincisine göre Türkiye ekonomisi Kore ekonomisinin yaklaşık 3,9 katı, diğerine göre ise 2,3 katıdır. Her iki göstergeyi de ihtiyatla yorumlamak gerekmele birlikte, 1960 yılında Türkiye ekonomisinin Kore ekonomisinin iki katından daha büyük olduğunu söylemek herhalde yanlış olmaz.

Ayrıca, 1960 yılında Türkiye'nin kişi başına geliri de Kore'nin iki katından fazlaydı(Tablo I.10).

1.5.2. Üretimin Yapısı

1960'lı yılların başında iki ülkenin üretim yapısı benzerlikler taşımaktaydı. Türkiye ve Kore'de tarımsal üretim hâlâ önemli bir yere sahipti; 1960 yılında GSYİH içindeki payları sırasıyla %41 ve % 40. Toplam sanayi ve imalat sanayiinin GSYİH

artırılması yolunda baskı yaratarak yatırımları azaltır ve büyümeyi yavaşlatır. İkincisi, diktatörlük devleti zümresel çıkarların etkisinden yalıttır.

Bu iki farklı yaklaşımın gerekçeleri de tartışmalıdır. Örneğin, demokrasinin mülkiyet hakkının güvencesi mi olduğu yoksa mülkiyet hakkını tehdit mi ettiği tartışılmaktadır. Demokrasi-büyüme ilişkisi konusundaki ampirik çalışmalardan da çelişik sonuçlar çıkmıştır. (Przeworski and Limongi, 1993;61)

Sonuç olarak, demokrasi-büyüme ilişkisi konusunda teorik olarak net bir yargıya varmak zordur. Ülkeler arasında büyük farklar olduğu gibi, tüm diktatörlükler de birbirinin aynı değildir. Ne var ki, karşılaştırma dönemimizde Kore'deki anti-demokratik yönetimin büyümeyi olumlu yönde etkilediği konusunda yaygın bir görüş vardır.

içindeki payları Türkiye’de, hizmetlerin payı ise Kore’de daha yüksekti. Tarımın istihdam içindeki payı Türkiye’de daha ağırlıklı görünmektedir; sırasıyla %78 ve %66.(WB, WDR, 1979)

1960 yılında iki ülkenin toplam geliri içerisinde tarımın payı birbirine çok yakın olmakla birlikte tarımsal girdi kullanımında önemli farklılıklar dikkati çekmektedir. Kore’de işgücü, su ve gübre kullanımı, Türkiye’de ise toprak ve makine kullanımı daha yüksektir. 1960 yılında kullanılan toplam kimyasal gübre miktarı Türkiye’de 107 bin ton iken (Kazgan,1983; 50) Kore’de 280 bin tondur(Mason vd., 1989;223). İki ülkedeki tarıma elverişli toprak miktarı dikkate alındığında, birim alan başına kimyasal gübre kullanımının Kore’de Türkiye’dekinin 30 katından daha fazla olduğu anlaşılr. Türkiye’de 1960’lı yıllarda gübre kullanımı Kore’den daha hızlı artmakla birlikte, 1970 yılında birim alan başına gübre kullanımı Kore’de hala Türkiye’nin üç katından daha fazlaydı.

Tablo I.2 Türkiye ve Kore’nin Üretim Yapısı (GSYİH’nın yüzdesi olarak)

	Tarım			Sanayi ¹			İmalat Sanayii			Hizmetler		
	1960	1970	1977	1960	1970	1977	1960	1970	1977	1960	1970	1977
Türkiye	41	30	20	21	27	25	13	17	20	38	44	46
Kore	40	31	27	19	28	35	12	19	25	41	41	38

(1)Madencilik, taş ocağı, imalat, elektrik, gaz, su ve inşaat.

Kaynak: WB (1980), Tablo 2.7

1960’ların başında tarımda çalışanların sayısı Türkiye’de 9-10 milyon, Kore’de ise 5-6 milyon dolayındadır. Bu, söz konusu yıllarda birim alan başına çalışan sayısının Kore’de Türkiye’nin altı katından daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. FAO verilerine göre 1960 yılında ekilebilir alanların Kore’de %56,6’sı, Türkiye’de %5,7’si sulanmaktaydı.(<http://faostat.fao.org>)

Yine FAO verilerine göre, 1960 yılında Kore tarımında makineleşme Türkiye’ye göre çok daha düşüktü. Türkiye’de 42.488 adet traktör ve 5.846 adet harman makinesi-biçerdöğeri varken Kore’de bu sayılar yalnızca 24 ve 3 adettir. Kısaca, Kore tarımda işgücü, sulama ve gübre yoğun olarak kullanılırken, Türkiye’de arazi ve makine yoğun bir yapı vardı.

İki ülkede imalat sanayii katma değerinin sektörel dağılımına baktığımızda, hafif sanayilerin ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Gıda, içki, tütün ve ana metaller Türkiye’de; orman ürünleri ile metal ürünleri ve makine de Kore’de göreceli olarak daha önemli bir

yere sahipti. Dönem içinde iki ülkede de hafif sanayilerin önemi azalırken kimyasal ürünler ile metal ürünleri ve makinenin ağırlığının arttığı görülmektedir.

Tablo I.3 Türkiye ve Kore’de İmalat Sanayii¹ Katma Değerinin Yapısı (%)

	1960 ²		1970		1980	
	Türkiye	Kore	Türkiye	Kore	Türkiye	Kore
1.Gıda, içki, tütün	46,7	36,5	26,9	29,3	18,3	20,2
2.Dokuma,giyim,kürk, deri	25,8	25,2	15,0	20,8	15,2	17,7
3.Orman ürünleri	1,5	3,4	1,2	3,3	1,2	1,5
4.Kağıt, basın yayın	5,0	5,8	4,6	5,1	2,8	3,7
5.Metal dışı mineral ürünler	4,8	4,9	5,4	4,8	6,8	5,0
6.Kimyasal ürünler ³	8,6	9,7	24,2	18,1	27,7	23,1
7.Ana metaller	4,8	2,7	10,9	1,0	9,9	6,4
8.Metal ürl.ve makine	2,1	10,3	13,2	14,4	17,7	20,5
9.Diğer	0,7	1,5	-1,3	3,2	0,3	1,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Hafif sanayi(1,2,3,4,5,9)		75,8		63,3		48,1
Ağır sanayi(6,7,8)		22,7		33,5		50,0

(1) Türkiye için büyük imalat sanayi. (2)Türkiye için 1963 yılı.(3) Türkiye için petrol ve kömürü de içermektedir. Bu iki ürünün payı yaklaşık olarak 1960 yılında %5, diğer iki yılda ise %15’dir.

Kaynak:Kore: Song(1990;107), Türkiye: DİE, Şenses(1989;39).

1.5.3. Nüfusun Özellikleri

Nüfus büyüklüğü bakımından 1960 yılında iki ülke arasında önemli bir fark olmamakla birlikte(bak. s.15) nüfusun özellikleri bakımından bazı dikkate değer farkların olduğu görülmektedir. Farkların en önemlileri eğitim, kentleşme ve sağlık göstergelerinde ortaya çıkmaktadır.

Kore toplumu bir bütün olarak Türk toplumundan daha eğitilidir. Türkiye 1960 yılı öncesinde olduğu gibi, 1960 yılı sonrasında da eğitim alanında Kore’nin gerisinde kalmıştır.

Okullaşma oranı, okur yazarlık, ortalama eğitim süresi Kore’de daha yüksektir(Tablo I.4). 1960 yılında 25 yaş üstü nüfusun ortalama okul eğitimi süresi Kore’de 3,3 yıl iken Türkiye’de ancak 2,0 yıldır.(Rowen,1996;100) Eğitim alanında gerçekleştirilen hızlı atılım sonucunda, Kore’de ortalama eğitim süresi 1965’te 4,9 yıla, 1980’de 7,6 yıla çıkmıştır. Türkiye’deki ortalama eğitim süresi 1980 yılında Kore’dekinin yarısını bile bulmamaktaydı(3,4 yıl).

Ülkemizde 1960 yılında okur-yazar oranı %40’a ve ilköğretim düzeyinde okullaşma oranı da ancak %80’e ulaşabilmiştir. 2000’li yılların başında bile Türkiye’de okur-yazar

olmayan yetişkinlerin oranı %15 dolayındadır. Kadınlarda bu oran %20'nin üzerindedir.

Tablo I.4 Türkiye ve Kore'nin Karşılaştırmalı Eğitim Göstergeleri (1960-1980)

	Türkiye			Kore		
	1960	1970	1980	1960	1970	1980
Ortalama eğitim yılı	2,0 ³	2,6 ⁴	3,4	3,3 ³	5,7	7,6
Okuma-yazma oranı(%)	39,5	56,2	68,4	61,1	-	92,9
OKULLAŞMA ORANLARI¹						
İlkokul	81,1	99,7	97,7	86,2	100,7	102,9
Ortaokul	15,8	30,7	40,6	33,3	50,9	95,0
Lise	13,2	20,1	28,4	19,9	27,9	63,3
Yüksek Öğretim	3,1	5,7	6,4	6,4	8,8	16,0
EĞİTİMDE KIZ-ERKEK FARKI²						
Okur-yazar oranı	-	-	31,0	-	-	7,0
İlk öğretimde okullaşma	-	29,4	11,6	-	1,0	-1,2
Orta öğretim	-	22,0	19,8	-	17,7	8,3
Yüksek öğretim	-	7,0	4,8	-	7,3	13,8

(1)Okullaşma oranı, öğrenci sayısının çağ nüfusuna oranıdır. Alt ya da üst yaş gruplarındaki öğrencilerin varlığı, toplamın 100'ü aşmasına neden olmaktadır. (2) Kız-erkek farkı, iki cinsin yüzdeleri arasındaki farktır. (3) 25 yaş üstü nüfus için. (4) 12 yaş ve üstü üretken nüfus için.

Kaynak: Türkiye: Okuma-yazma ve okullaşma oranları DPT; 1970 ve 1980 yılları ortalama eğitim yılı Dünya Bankası internet sitesi ve Hansen(1992;284); kız-erkek farkları ile ilgili rakamlar UNESCO internet sitesinden alınan verilerden hesaplanmıştır.Kore: 1970 ve 1980 yılları ortalama eğitim yılı, Woo and Lee(1999;58); Okullaşma oranları Song(1990;186); okuma yazma oranları Dünya Bankası internet sitesi; kız-erkek farkları ile ilgili rakamlar UNESCO internet sitesinden alınan verilerden hesaplanmıştır.1960 yılı okur-yazar oranı Suh(1986;7)den alınmıştır. İki ülkenin 1960 yılı ortalama okul yılı rakamları, Rowen(1996;100).

İki ülkenin eğitim göstergeleri arasındaki diğer önemli bir fark, Kore'de kızların daha eğitilmiş olmaları ve eğitimde kız-erkek farkının, yüksek öğretim dışında, Türkiye'den daha az oluşudur. Kore'de okur-yazarlık ile ilk öğretimde kız-erkek ayrımı tamamen ortadan kalkmış, orta öğretimde ise çok azalmıştır. Yüksek öğretimdeki kız-erkek farkı Türkiye'den fazla olmakla birlikte, kızlarda yüksek öğretimdeki okullaşma oranı Türkiye'dekinin üç katına yakındır.(1995 yılında %14.7 ve %37.7)

Kore nüfusunun eğitim düzeyinin genelde Türkiye'den daha yüksek olması işgücünün eğitim düzeyine de yansımıştır.(Tablo I.5)

İki ülke nüfusunun niteliği bakımından dikkati çeken ikinci fark, Kore'de kentleşme oranının daha yüksek olmasıdır. 1960 yılında nüfusu 20.000'i aşan kentlerde oturanların oranı Kore'de %35,9, Türkiye'de ve %22,4 idi.

Tablo I.5 Türkiye ve Kore’de İşgücünün Eğitim Düzeyi (%)

	Türkiye			Kore	
	1960	1970	1980	1969	1980
Hiç okula gitmemiş	72,2	55,1	36,7	54,0	15,9
İlkokul mezunu	23,0	36,1	48,2	37,5	51,7
Orta dereceli okul mezunu	3,9	7,1	11,7	6,1	23,4
Üniversite ve yüksek okul mezunu	0,8	1,7	3,4	2,4	9,1
Ortalama okul yılı	2,0	2,6	-	3,9	8,0

Kaynak: Türkiye için,DPT(1985;356); Kore için, Tilak(2001;58).

Nüfusun niteliği bakımından üçüncü fark, sağlık göstergelerine ilişkindir. 1960 yılı temel sağlık göstergelerinde de Kore daha iyi durumdadır. Ortalama yaşam süresi Türkiye’den daha yüksek, bebek ve çocuk ölüm oranları ise daha düşüktür(Tablo I.6).

1.5.4. Gelir Dağılımı

Yaygın olarak kullanılan iki gelir dağılımı ölçütü gelirin aileler ve sınıflar arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. Gelirin aileler arasındaki dağılımını göstermek için aileler en düşük gelirliden en yüksek gelirliye doğru eşit gruplara ayrılarak her bir grubun toplam gelirden aldığı pay belirtilmektedir. Gelirin sınıflar arası bölüşümünü ortaya koyan ölçüt ise her bir sınıfın gelirden ne kadar pay aldığını göstermektedir.(Boratav,1976;11-12)

Türkiye ve Kore’de aileler arası gelir dağılımına ilişkin bulgular (TabloI.7)de verilmiştir. Yapılan gelir dağılımı araştırmalarının gerçeğe ne ölçüde yakın olduğu konusu bir yana,¹ Kore’de aileler arası genel gelir dağılımının Türkiye’deki kadar eşitsiz olmadığı görülüyor. Gelirin aile grupları arasındaki dağılımına ilişkin rakamlar ekonominin tümüne ilişkin olup farklı kesimler içinde gelirin ne şekilde dağıldığı hakkında fikir vermemektedir. Özellikle, tarım kesiminin hâlâ önemli bir yere sahip olduğu ekonomilerde gelirin tarım ve tarım dışı kesimler arasında nasıl dağıldığına bakmak gerekir. Kore’de tarım ve tarım dışı kesimlerde KBG rakamları birbirine çok yakinken, Türkiye’de tarımda KBG tarım dışı kesimlerin ancak dört ya da beşte biri düzeyindedir. (Tablo I.8)²

¹ Kore’deki gelir dağılımı çalışmalarına yönelik eleştiriler için bak. Leipziger vd.(1992;xii)

² Başka bir çalışmanın sonuçları Kore’de aile başına ortalama gelirin (Tablo I.3)dekinden daha fazla tarım aleyhine olduğunu göstermekle birlikte, tarım ile tarım dışı kesimler arasındaki fark yine de Türkiye’de olduğundan çok daha azdır.(Bahl vd., 1986; Tablo 48)

Tablo I.6 Türkiye ve Kore’de Sosyal Göstergeler (1960-1980)

	Türkiye			Kore		
	1960	1970	1980	1960	1970	1980
Ortalama ömür(yıl) ^a	52	57	61	55	59	67
Bebek ölüm oranı(binde) ^a	176	144	109	70	46	26
Çocuk ölüm oranı(binde)	219	201	133	127	54	18
Okullaşma oranı(ilkokul)	75	110	96	94	103	110
K.b. elektrik üretimi (Kwh)	101	242	520	72	303	1.068
1000 k.başına telefon	6	11	26	..	15	71
1000 k.başına radyo	49	88	105	32	127	270
1000 k.başına gazete	44	41	36	66	138	222
1000 k. başına otomobil	1.7	4.1	15.9	0.5	1.9	6.7
10 000 k.başına kitap	1.2	1.6	1.2	0.7	1.3	5.0
K. başına tüketim ^c	1.087 ^a	-	1.599 ^b	542 ^a	-	1.744 ^b
100 mil kareye düşen iyi vasıflı yol(mil)(1964)	107	-	-	400	-	-

NOTLAR:(a) 1963 yılı verileri,(b) 1985 yılı verileri,(c)1980 ABD doları cinsinden

Okullaşma oranı, toplam öğrenci sayısının çağ nüfusuna oranıdır.Bebek ölümleri, sağlam doğan her 1000 bebekten bir yaşına gelinceye kadar ölenlerin sayısıdır.Çocuk ölüm oranı, sağlam doğan her 1000 bebekten beş yaşına gelinceye kadar ölenlerin sayısıdır.Ortalama ömür, sağlam doğan bir kişinin beklenen ortalama yaşam yılıdır.

Kaynak:Okullaşma oranı, çocuk ve bebek ölüm oranları, ortalama ömür ve telefon sayıları için Global Development Finance and World Development Indicators. Otomobil, radyo, gazete, kitap sayıları ve elektrik üretimi için, Arthur S. Banks Cross Nations Time-Series Data Archive. Kişi başına tüketim için, Summers and Heston(1988) den aktaran D.M.Leipziger vd. (1992;3) 100 mil kareye düşen iyi vasıflı yol için Milletlerarası Yardım İdaresi(aktaran, Aytür,1970;89)

Tablo I.7 Türkiye ve Kore’de Gelir Dağılımı

	Türkiye(1963)				Kore(1965)			
	Genel	Tarım	Tarım dışı	Ücretli-maaşlı	Genel	Tarım	Tarım dışı	Ücretli-maaşlı
En düşük %20	4,2	6,0	3,4	6,6	5,75	9,05	3,24	2,18
İkinci e.d. %20	6,4	9,2	5,8	9,7	13,59	13,58	10,81	12,31
Üçüncü %20	10,7	13,8	9,7	14,4	15,53	16,79	15,65	17,40
İkinci e.y. %20	17,7	21,4	17,5	21,8	23,32	22,56	23,35	24,32
En yüksek %20	61,0	49,6	63,6	47,5	41,81	38,03	46,95	43,80
Gini Katsayısı	0,56				0,34			

Kaynak:Türkiye için, Boratav(1976); Kore için, Choo Hakchung(1985a).

Tablo I.8 Türkiye ve Kore’de Kişi Başına Göreceli Tarım Geliri (KBTG/KBTDG,%)

	<u>Türkiye</u>	<u>Kore</u>
1960	23,5	-
1965	-	99,7
1970	19,3	67,1
1975	-	101,1

KBTG:Kişi başına tarım geliri, KBTDG:Kişi başına tarım dışı gelir.

Kaynak: Türkiye için Kazgan(1990), Tablo III; Kore için Song(1990;170).

(Tablo I.7) genel gelir dağılımının yanında, gelirin tarım içi ve tarım dışı kesimler içinde nasıl dağıldığını da göstermektedir. Tarım içi gelir dağılımının da Kore’de daha eşitlikçi olduğu görülmektedir. Tarım dışı kesimlerdeki gelir dağılımına ilişkin rakamlar, iki ülke arasında en düşük gelirli grubun gelirden aldığı pay bakımından önemli bir fark gözlenmezken, üst gelir gruplarına doğru çıkıldıkça dağılımın Türkiye’de çok daha eşitsiz hale geldiğini ortaya koyuyor. Ücret ve maaşlılar arasındaki gelir dağılımında, Türkiye’de en düşük gelirli grubun göreceli gelirinin Kore’ye göre oldukça yüksek olduğu, ikinci en düşük grupta bu durumun tersine döndüğü ve üst %60’lık grupta ise benzer bir dağılımın olduğu görülüyor.

Tarım kesiminde Kore’de daha eşitlikçi bir gelir dağılımı olmasının ana nedeni, kuşkusuz, Kore’de gerçekleştirilen toprak reformu sonucunda, toprak dağılımının çok daha eşitlikçi hale gelmiş olmasıdır.(Tablo I.9) 1963 yılında yapılmış olan Köy Envanter Etüdlerinin sonuçlarına göre Türkiye’nin 56 ilindeki toplam 750 köy bir tek kişiye, aileye ya da sülaleye aittir. Yine, Tarım Sayımı sonuçlarına göre işletmelerin %8,8’i, Köy Envanter Etüdlerinin sonuçlarına göre de 56 ildeki ailelerin %30,92’si topraksızdır. Topraksız ailelerin oranı Güney-Doğuda %43,08’e ulaşmaktadır. (Toskay,1972;400-401) 1963 Tarım Sayımına göre işletmelerin sahip oldukları topraklar çok parçalıdır. Tek bir parçadan oluşan işletmelerin oranı ancak %9,6 iken, işletmelerin yaklaşık dörtte biri 10 ve daha fazla parçadan oluşmaktadır. (Toskay, 402) Türkiye’de küçük tarımsal işletmeler yaygındır. 1963 yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre 1.000 dekarın üzerinde toprağa sahip olan işletmelerin oranı %0,14 iken, bu işletmelerin sahip oldukları toplam toprak miktarının payı %6,51’e ulaşmaktadır. (Toskay, 398-389)

Kore’de tarım işletmelerinin çok daha küçük olduğu görülmektedir. Ailelerin yaklaşık dörtte üçünün toprakları 10 dekarın altında iken, 30 dekarın üzerinde toprağa sahip olan ailelerin oranı yalnızca %0,3’dür. Elimizde farklı büyüklükte toprağı olan ailelerin 1960 yılında toplam toprağın ne kadarına sahip olduklarına ilişkin bir bilgi olmamakla birlikte, 30 dekarın üzerinde toprağa sahip olan ailelerin oranının çok düşük olması, Kore’de toprak dağılımının Türkiye’ye göre çok daha eşitlikçi olduğunu göstermektedir.

Tarım dışı kesimlerde ise alt dilimde yer alan ücret ve maaş gelirlerinde Türkiye’de daha eşitlikçi bir yapı olmasına karşılık, ücret dışı gelir kategorilerinde(yani mülkiyete dayalı gelirlerde) dağılımın Kore’de çok daha eşitlikçi olduğu söylenebilir.

Elimizde başka bilgi olmamakla birlikte, bu verilerden hareketle, toprak dışındaki servet kategorilerinde de Kore’de daha eşitlikçi bir yapının olduğu sonucuna varılabilir.

Kore Savaşı sırasında uygulanan politikaların mali varlıklardaki eşitsizliği azalttığı iddia edilmektedir. Servet dağılımındaki eşitsizliklerin 1950’li yıllarda azalmış olması bu yıllar için gelir dağılımını da görece eşit bir duruma getirmiştir. Ancak, görece eşitliğin korunabilmiş olmasının başka nedenleri olmalıdır. Çünkü, tarımın milli gelir içindeki payı giderek düştüğünden, toprak reformunun gelir dağılımı bakımından karşılaştırma dönemimize yansımış olan etkileri de azalmıştır. Yine, kapitalist bir ekonomide büyüme ile birlikte servet yoğunlaşması olmasını beklemek gerekir. Ayrıca, toprak dağılımının görece eşitlikçi oluşu gelir dağılımının ekonominin tümünde eşitlikçi olması için yeterli bir neden değildir. (You, 1998;45-47)

Görece eşitlikçi gelir dağılımının korunabilmesinde modern sektördeki hızlı istihdam artışı belirleyici bir neden olarak görülmektedir. İşgücü yoğun ihracat sektörlerinde artan istihdam ve reel ücretlerde görülen yükselmenin, emeği dışında serveti olmayan yoksulların gelirini artırması beklenir. Böylesine bir etki, açık ve gizli işsizliğin yaygın olduğu gelişmenin başlangıç aşamasındaki ülkeler için daha geçerlidir.

Elimizde Kore’de gelirin sınıflar arası dağılımına ilişkin veri olmadığı için karşılaştırma yapamıyoruz. Ancak, (Tablo I.7)’den Türkiye’de sınıflar arası gelir dağılımının da Kore’ye göre daha eşitsiz olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü, tarımda gelir dağılımının çok daha eşitlikçi oluşu, Kore’de bu kesimdeki emek ve mülkiyet gelirleri arasında Türkiye kadar fark olmadığını ima ediyor. Aynı şeyi tarım dışı kesimler için de söyleyebiliriz.

Tablo I.9 Türkiye ve Kore’de Toprağın Aileler/İşletmeler Arası Dağılımı (%)

Türkiye(1963) ¹			Kore(1965)	
İşletme büyüklüğü (dekar)	İşletme(%)	Toprak(%)	İşletme büyüklüğü (dekar) ²	Aile
0-50	68,76	24,38	10’dan az	73,0
51-100	18,12	23,87	10-20	20,7
101-200	9,41	23,74	20-30	6,0
200+	3,71	28,01	30’dan çok	0,3
Toplam	100,00	100,00	Toplam	100,0

(1)1963 tarım sayımı sonuçlarına göre. Aynı yıl yapılmış olan Köy Envanter Etüdları de benzer sonuçlar vermiştir.(2) Yaklaşık değerlerdir. Kore’de kullanılmakta olan arazi ölçüsü chungbo olup 9,92 dekara karşılık gelmektedir. Değerlerin dekar cinsinden tam olarak bulunabilmesi için 0,992 ile çarpılması gerekir.

Kaynak: Türkiye için, Toskay(1972;396); Kore için, Whang(1982;33).

1.5.5. Dış Ticaretin Yapısı, Ödemeler Dengesi ve Dış Borçlar

1960 yılında, bekleneceği üzere, daha küçük bir ekonomi olan Kore'nin dış ticaret hacminin ulusal gelirine oranı Türkiye'ninkinden çok daha yüksekti; sırasıyla yaklaşık olarak %20 ve %10. İki ülkenin de ihracatı içerisinde birincil mallar önemli bir ağırlığa sahip olmakla birlikte, Kore ihracatında mamul malların payı daha fazlaydı. 1960 yılı için birincil malların ihracat içindeki payı Türkiye'de %82,1, Kore'de %63,5 idi(Tablo II.14). 1950 ve 1960'lı yıllarda ithalatın toplam yurt içi talep içindeki payı Kore'de Türkiye'de olduğundan çok daha yüksekti; sırasıyla %12-15 ve %4-6.(WB, 1980;267)

1960'ların başında Kore ekonomisini dış yardımlar ayakta tutmaktaydı. 1960 yılında neredeyse hiç iç tasarruf yoktu, yatırımların tümüne yakını dış tasarruflarla gerçekleştirilmişti. 1960 yılı tasarruf/GSMH oranı %0,8, yatırım/GSMH oranı ise %10,9 idi. 1962 yılında ise yatırımların ancak dörtte biri iç tasarruflarla yapılabiliyordu. Türkiye'nin 1960 yılındaki brüt tasarruf ve yatırım oranları %13,7 ve %16,1 idi. 1960'lı yılların başında Türkiye'nin kullandığı dış kaynak miktarı milli gelirin %2'sini aşmazken Kore'de aynı oran %8-10 dolayındaydı(bak. Tablo II.1).

İki ülke ekonomisi arasındaki diğer önemli bir fark, Kore'nin dış borç stoku çok düşükken, Türkiye'nin 1960'lı yıllara önemli bir dış borç yükü ile girmiş olmasıdır. 1960 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin dış borç stoku 1.139, Kore'ninki ise yalnızca 83 milyon dolardı(Tablo II.3). Bu durum iki ülkenin 1960'lı yıllardaki net dış kaynak kullanımını önemli ölçüde etkilemiştir.¹ Türkiye aldığı yeni dış borçların önemli bir kısmı ile eski borçlarının ana para ve faizini öderken, Kore yeni dış borçlarla sağladığı kaynağın tümüne yakınıni kullanabilmiştir.

Özetle, 1960'ların başında genel olarak Türkiye ekonomik göstergeler, Kore ise sosyal göstergeler bakımından daha iyi durumdaydı. Kore ekonomisi dış yardımlara bağımlıydı, buna karşılık Türkiye'nin de dış borçları Kore'ye göre çok daha yüksekti.

¹ 1960-1972 döneminde Türkiye toplam 2.970,7 milyon dolarlık dövizle ödenecek borç almış, bunun %57,4'ünü oluşturan 1.706,3 milyon doları aynı dönemde ana para ve faiz olarak geriye ödenmiş ve net kullanım 1.264,4 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.(WB, 1975;Tablo 4.3) Kaynak çıkışlarının kaynak girişlerine oranı 1960-1969 döneminde %57, 1970-1979 döneminde %36 ve 1960-1979 döneminde ise %40 olmuştur. Net kaynak kullanımı 1960-1969 döneminde 1.162, 1970-79 döneminde ise 10.534 milyon dolardı.(Evgin,2000)

1.6. Uzun Dönemli Büyüme

1.6.1 Türkiye’de Uzun Dönemli Büyüme

Türkiye’nin ulusal gelirinin 1889-1914 yılları arasında ortalama olarak % 2 hızla büyüdüğü, aynı dönemde kişi başına gelir(KBG) artışının %1’e yakın olduğu tahmin edilmektedir.(Pamuk, 2003; Tablo 1) BDS ile Kurtuluş Savaşı sırasında önemli gelir düşüşleri yaşanmıştır. Maddison’ın rakamlarına göre(Historical Statistics), 1923 yılı kişi başına geliri 1913 düzeyinin yaklaşık olarak %60’ı düzeyindedir.¹ 1913 yılı düzeyi ancak 1929 yılında yeniden yakalanabilmiştir.

1930-1939 döneminde göreceli olarak hızlı bir büyüme gerçekleşmekle birlikte, İDS’nin getirdiği gelir düşüşleri KBG’i azaltmış ve 1930’lu yılların sonundaki KBG düzeyine ancak 1950’li yılların başında yeniden ulaşılabilmiştir. 1950 yılı KBG i 1940 yılının altındadır ve bu on yılda ortalama artış yüzdesi (-0,2)dir.

İDS sonrasında, Türkiye’deki gelir artışı sürekli hale gelmiş ve KBG azalışı birkaç kriz yılı ile sınırlı kalmıştır. Artış hızı 1950-1960 döneminde %3,4, 1960-1969 döneminde %3,3 olarak gerçekleşmiştir. 1960-1980 ortalaması %3 olurken 1980-2000 ortalaması 2,6’ya düşmüştür.(Maddison, Historical Statistics) DİE’ne göre ise KBG artışı 1950-1980 döneminde ortalama %3,1 olarak gerçekleşirken, 1980-2000 döneminde ciddi bir azalma göstererek %1,8’e düşmüştür.(Pamuk 2003,Tablo1)

2000 yılı KBG rakamı yaklaşık olarak 1913 rakamının 5,5 katı, 1923 yılı rakamının ise dokuz katıdır.² 1923 yılı savaşların getirdiği yıkıntı nedeniyle temsil gücü daha zayıf bir yıl olduğundan, böyle bir karşılaştırma çok anlamlı değildir. Özetle Türkiye’nin KBG rakamı 1900-2000 döneminde yaklaşık altı katına, 1913-2000(ya da 1929-2000) döneminde ise beş buçuk katına çıkmıştır.

1.6.2. Kore’de Uzun Dönemli Büyüme

Kore’de 1870-1913 arasında KBG’deki yıllık ortalama artışın %1’in altında olduğu tahmin edilmektedir.(Maddison, Historical Statistics) 1910’lu yıllarda hızlanan artış sonucu KBG 1917 yılında 1913 yılının yaklaşık %25 üzerine çıkmıştır. 1917-

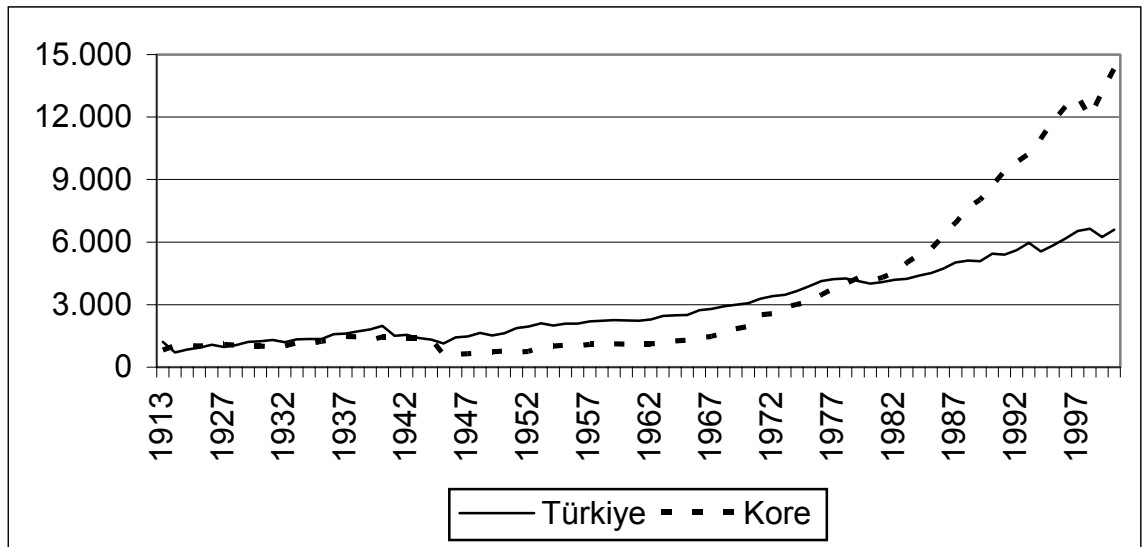
¹ Maddison’ın rakamları, 1990 Geary-Khamis doları cinsinden kişi başına GSYİH’yı göstermektedir. Geary-Khamis doları cinsinden KBG rakamı, ulusal para birimi cinsinden yapılan gelir tahminleri, satın alma gücü paritesi dönüştürücüleri ile dönüştürülerek elde edilmektedir. Ayrıntı için, bak.. Maddison (1995), Ek C .

² Kore ile karşılaştırmanın daha sağlıklı olabilmesi için, artışlar Maddison’dan alınan rakamlara (Historical Statistics) göre hesaplanmıştır.

1932 yılları arasında KBG'in değişmediğini görüyoruz. 1933 yılından itibaren artış yeniden hızlanarak 1937 yılında, 1930 yılı düzeyinin %45 üzerine çıkmıştır. İDS yıllarında KBG azalmış ve 1944 yılında 1937 yılının %10 altına düşmüştür. Japon işgalinin sona erdiği 1945 yılında ise ekonomide büyük bir çöküş yaşanmış ve KBG 1944 yılı düzeyinin %46'sına kadar azalmıştır. 1947 yılından itibaren yeniden yükselmeye başlamakla birlikte KBG, 1954 yılında ancak 1917 yılı düzeyine erişebilmiştir. 1954-1963 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde toplam artış çok yavaş olmuş ve ancak %17'yi bulabilmiştir. KBG artışı 1964 yılından itibaren hızlanmıştır. Ortalama yıllık artış hızı 1950-73 döneminde %5,2, 1973-92 döneminde ise %6,9 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılı KBG rakamı yaklaşık olarak 1913 yılının 17, 1937 yılının 10 ve 1973 yılının beş katı düzeyindedir.

1.6.3. Karşılaştırma

Kore ve Türkiye'nin 1913-2000 dönemi büyüme hızlarını karşılaştırdığımızda, 1913-1960 döneminde Türkiye'nin, 1960-2000 döneminde ise Kore'nin daha hızlı büyüdüğünü görüyoruz(Tablo I.10 ve Şekil I.1). 1913-1960 döneminde KBG artışı Türkiye'de yaklaşık %85 olurken, Kore'de %35 düzeyinde kalmıştır. 1960-2000 döneminde ise KBG, Türkiye'de yaklaşık olarak üçe katlanırken Kore'de 13'e katlanmıştır.

Şekil I.1 Türkiye ve Kore'de Kişi Başına GSYİH(1913-2000)(1990 Uluslararası Geary-Khamis Doları cinsinden, Maddison Historical Statistics)

Tablo I.10 Türkiye ve Kore’de Kişi Başına GSYİH¹ (1913-2000)

	1913	1923	1939 ²	1950	1960	1970	1980	2000
Türkiye	1.213	712	1.814	1.623	2.247	3.078	4.015	6.597
Kore	820	1.030	1.482	770	1.105	1.954	4.114	14.343
Türkiye=100	100	100	100	100	100	100	100	100
Kore	68	145	72	47	49	64	103	217

(1) 1990 Uluslar arası Geary-Khamis doları cinsinden. (2) Kore için 1937 yılı rakamıdır.
Kaynak: Maddison(1995;Tablo 1-3, Historical Statistics).

1913 yılında Türkiye’de KBG, Kore’nin bir buçuk katına yakındır. Türkiye’de gelir BDS ve Kurtuluş Savaşı nedeni ile düşerken Kore’de artmaya devam etmiş ve 1920’li yılların başında Kore’de KBG düzeyi Türkiye’yi geride bırakmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasındaki toparlanma döneminde Türkiye’deki gelir artışı yeniden hızlanmış ve 1920’lerin sonunda Türkiye’nin kişi başına gelir düzeyi Kore’yi yeniden geride bırakmıştır. 1930’lu yıllarda iki ülkede de görece hızlı bir büyüme yaşandıktan sonra İDS yıllarında ard arda önemli gelir düşüşleri olmuştur. Savaş sonrası dönemde Türkiye yeniden toparlanırken, Kore’de Japonlar’ın ayrılması ve bölünme nedeniyle tam bir çöküş yaşanmıştır. Ülke ancak Kore Savaşı’nın sona erdiği 1953 yılından itibaren yeniden düzenli bir büyüme sürecine girmiştir. 1913-1960 döneminde, KBG’in en yüksek olduğu yıl 1937’dir. 1937 yılında KBG, ekonominin dibe vurduğu 1945 yılının 2.4 katıdır. Türkiye ekonomisi, savaşlar nedeniyle iki orta vadeli küçülme dönemi yaşamasına rağmen, 1913-1960 döneminde, Kore ekonomisine göre daha istikrarlı bir görünüm sergilemiştir. Kore’de Japon işgali sona erdikten sonra yaşanan iç kargaşa, savaş ve bölünme, büyümeyi sekteye uğratmıştır.

Kore’nin siyasal açıdan 1960-2000 döneminde de Türkiye’den daha istikrarlı olduğunu söyleyebilmek güçtür. Bununla birlikte Kore, bu dönemde, Türkiye’den daha hızlı ve daha istikrarlı bir biçimde büyüebilmiştir.

Türkiye ile Kore’nin büyüme hızlarını, gerek kendi bulundukları bölgelere ve gerekse dünyanın diğer bölgelerine göre değerlendirdiğimizde şu saptamaları yapabiliriz(Tablo I.11). Bir, Kore’nin 1950-1973 ve 1973-1994 dönemlerindeki ortalama GSYİH büyüme hızları hem Türkiye’nin hem de Tabloda yer alan tüm bölge ortalamalarının üzerindedir. 1950-1973 döneminde Türkiye’nin GSYİH artış hızı da tüm bölge ortalamalarının üzerinde iken, 1973-1994 döneminde Asya ortalamasının gerisinde kalmıştır. İki, Kore’nin her iki dönemdeki KBG artışı da tüm bölge ortalamalarının üzerindedir. 1950-1973 dönemindeki KBG artışı bakımından Türkiye,

üç Avrupa bölgesinin de gerisinde kalmıştır. Bu durum Türkiye'deki daha hızlı nüfus artışının bir sonucudur. 1973-1994 döneminde Türkiye'nin KBG artışı Asya ortalamasının gerisinde olmakla birlikte, diğer tüm bölge ortalamalarının üzerindedir.

Tablo I.11 Türkiye ve Kore'de Göreceli Büyüme (1950-1992, %)

	GSYİH		Kişi Başına GSYİH		Çalışılan Saat Başına GSYİH	
	1950-73	1973-94 ¹	1950-73	1973-94 ¹	1950-73	1973-92
Doğu Avrupa	5,0	-0,4	4,0	-0,8	4,5	0,1
Afrika	4,5	2,6	1,8	-0,4	-	-
Latin Amerika	5,2	2,7	2,4	0,6	3,3	0,3
Asya ² (Kore)	5,2 (7,6)	5,7 (8,3)	2,6 (5,2)	3,6 (6,9)	2,9 (4,1)	3,4 (5,2)
Batı Avrupa	4,6	2,0	3,8	1,7	4,7	2,3
Güney Avrupa (Türkiye)	5,8 (6,1)	3,0 (4,5)	4,8 (3,3)	1,9 (2,1)	5,7 (5,2) ³	3,0 (3,0) ³
Avustralya,Kanada Y.Zelanda, ABD Ortalaması	4,4	2,5	2,4	1,3	2,9	1,4

(1) Asya ve Afrika için 1994. (2) Japonya hariç. (3)Çalışma sürelerindeki değişiklikler dikkate alınmadan çalışan kişiye göre.

Kaynak: Maddison(1995) Tablo(3-14) ve (3-18)den derlenmiştir.

Üç, Kore'nin birinci dönemde çalışılan saat başına GSYİH artışı üç Avrupa bölgesinin de gerisinde iken, ikinci dönemde(1973-1992) tüm bölge ortalamalarının üzerine çıkmıştır. Bu durum, Kore'nin birinci dönemdeki hızlı büyümeyi toplam çalışma süresini artırarak sağladığını; ikinci dönemde ise verimliliğin de arttığını göstermektedir. Türkiye'nin çalışılan saat başına GSYİH artış rakamları, çalışma sürelerindeki değişiklikler dikkate alınmadan verildiği için, bu rakamlardan hareketle yorumda bulunmak yanıltıcı olabilir.

Türkiye ve Kore'nin uzun dönemli büyüme hızlarını değerlendirirken bu iki ülke ekonomisinin ABD ekonomisine ne denli yakınsadığına (ya da ondan ne denli iraksadığına) da bakmak yararlı olacaktır(Tablo I.12). 1913-1950 ve 1950-2000 dönemleri ayrı ayrı ele alındığında, iki ülkenin de birinci dönemde ABD ekonomisinden iraksarken ikinci dönemde ona yakınsadıkları görülmektedir. Kore, Türkiye'ye göre birinci dönemde daha hızlı iraksamış, ikinci dönemde ise daha hızlı yakınsamıştır.

1913-2000 dönemine bütün olarak bakıldığında, Kore'nin önemli bir yakınsama göstermesine rağmen Türkiye'nin KBG'inin ABD'ye göre hemen hemen aynı kaldığı görülüyor.

Tablo I.12 ABD Ekonomisine Yakınsama (1913-2000)

	1913	1950	1970	2000
ABD	100	100	100	100
Türkiye	22,9	17,0	19,9	23,5
Kore	15,5	8,1	9,8	51,0

Kaynak: Maddison(Historical Statistics).

Türkiye, 20.yüzyılda kapsamlı ve sistematik büyüme çabalarını başlatan ilk geri kalmış ülkeler arasında yer almış (Tezel,1994:1), KBG'ini beş-altı katına çıkarmış ve diğer kalkınmışlık ölçütleri bakımından azımsanamayacak gelişmeler kaydetmiş olmakla birlikte, dünyadaki göreceli yerini neden değiştirememiştir? Bu sorunun yanıtını, izleyen bölümde Kore ile karşılaştırmalı bir çözümleme yaparak bulmaya çalışacağız.¹

¹ Türkiye'nin yirminci yüzyılda gerçekleştirmiş olduğu ortalama büyüme hızını başarı ya da başarısızlık olarak nitelemek çok kolay görünmemektedir. Değerlendirmeyi diğer ülkelere kıyasla yapmaya kalktığımızda, varacağımız sonuç seçeceğimiz ülke grubuna göre değişecektir.(Bak. Tablo II.2). Örneğin Ziya Öniş, Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu ortalama yüzde 5-6'lık büyüme hızını oldukça yüksek bulmaktadır. Öniş'e göre, bu büyümenin özellikle İDS sonrasında göreceli olarak demokratik bir düzen içerisinde gerçekleştirmiş olması, başarıyı daha da dikkate değer kılmaktadır.(Öniş,1998b;456)

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜME FARKININ NEDENLERİ

Birinci bölümde Türkiye ile Kore'yi, uzun dönemli büyümeyi belirleyen faktörler ve gerçekleşen büyüme bakımından karşılaştırdık. Bu bölümde, uzun dönemli büyümeyi belirleyen faktörlerin büyüme politikalarına nasıl yansıdığı ve büyümeyi nasıl etkilediği üzerinde duracağız. Ama önce Kore'deki hızlı büyümeyi açıklamaya yönelik yaklaşımları kısaca özetleyecek ve bir değerlendirme yapacağız.

2.1.Kore'deki Büyümeyi Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

20. yüzyılın ikinci yarısında önce Japonya daha sonra da Tayvan, Kuzey Kore, Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Çin diğer ülkelere göre çok daha hızlı büyüdüler. Bu başarılı büyümenin nasıl gerçekleştiği ve diğer ülkelere örnek olup olamayacağı iktisat literatüründe çok tartışılan konulardan birisi oldu. Yukarıda sayılan ülkelerden Hong Kong ve Singapur'un küçük ve hizmet ağırlıklı şehir devletleri; Kuzey Kore ve Çin'in ise sosyalist yoldan kalkınmaya çalışan devletler olmaları nedeni ile tartışmalar daha çok Japonya, G.Kore ve Tayvan üzerinde yoğunlaştı. Piyasa ekonomisini esas alan bu üç ülke, çok kısa sayılabilecek süreler içerisinde gelişmiş sanayi ülkeleri arasına girmeyi başarabildiler. Biz bu kısımda, genelde bu üç ülkenin ve özellikle de Kore'nin büyümesini açıklamaya çalışan yaklaşımlar üzerinde duracağız.

Doğu Asya(DA)nın, diğer gelişmekte olan bölgelere göre daha hızlı büyümesi, araştırmacıları bölgenin ortak özelliklerini saptamaya ve büyümeyi, bu ortak özellikler ile açıklamaya itmiştir. Kuşkusuz, her bölgenin olduğu gibi bu bölgenin de bir takım ortak özelliklerinin olması doğaldır. Ancak, hem ortak özelliklerin hem de bunların hızlı büyümedeki rollerinin abartılması, bu abartıyı yapanların açıklamalarına güç katıyormuş gibi görünse bile; bölge ülkeleri arasında var olan, özellikle kaynak yapısı, büyüklük ve uygulanan politikalar bakımından farklılıkları göz ardı etmektedir (Jomo,2001). Bizim bölge yerine tek bir ülkeyi ele alıyor oluşumuz, bu türden abartılardan kaynaklanabilecek hataları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Aşağıda özetlemeye çalışacağımız görüşlerin bir kısmı Bölgenin tümü için de ortaya konulmakla birlikte, Kore'ye ilişkin olanlara ağırlık vereceğiz.

Bölgedeki hızlı büyümeyi tek bir faktörle ya da belli bir bakış açısıyla açıklamamanın mümkün olmadığı artık genel kabul görmektedir. Woo-Cumings'e göre DA çok heterojen ve kendi içinde farklı özellikleri olan bir bölgedir ve tek bir ticaret ya da siyasal iktisat modeline sığdırılamaz.(Woo-Cumings,1999;xi)

Bununla birlikte, hızlı büyümenin nedenleri konusundaki görüş ayrılıkları ortadan kalkmış değildir. Genelde üzerinde görüş birliğine varılabilen olguların yorumunda ve büyümeye olan katkısı konusunda bile görüş ayrılıkları devam etmektedir. Çeşitli etkenlerin iç içe geçtiği bir sürecin sonucunda ortaya çıkan büyümenin farklı boyutlarına ışık tutabilmek ve Kore ile Türkiye arasındaki karşılaştırmayı daha sağlam bir temele oturtabilmek için, bölgedeki hızlı büyümeyi açıklamaya yönelik başlıca yaklaşımları bu kısımda kısaca ele alacağız ve bir değerlendirme yapacağız.

DA'daki hızlı büyümeyi açıklamaya çalışan yaklaşımların kalkınma teorisindeki farklı görüşlerin birer uzantısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kalkınma teorisine 1950'li yıllar ile 1960'lı yılların başında "yapısalcı" yaklaşım egemendir. Bu yaklaşıma göre, piyasa başarısızlığı(market failure) geri kalmış ekonomilerin genel bir özelliğidir ve düzeltilmesinde devlete önemli bir rol düşmektedir. 1960'ların sonuna doğru yapısalcı görüşe karşı eleştirilerini artıran neoklasik yaklaşım, özellikle 1980'li yıllarda egemen duruma gelmiştir. (Öniş,1998a;197) Neoklasiklere göre hızlı büyümeyi sağlayan, dışa dönük biçimde işletilen piyasa mekanizmasının yarattığı etkin kaynak tahsisidir.

1980'li yıllarda, bu kez, neoklasik görüşlere karşı-eleştiriler gelmeye başladı. "Kurumsalcı" olarak adlandırılabilen bu karşı-eleştirilerin ana tezine göre "geç kalkınma" olgusu, devletin, iç ve dış piyasa güçlerini denetleyerek ve onları ulusal hedefler doğrultusunda yönlendirerek, stratejik bir rol oynadığı süreç olarak anlaşılmalıdır. DA kalkınmasında esas alınan, mevcut karşılaştırmalı üstünlüklere göre kârın ençoklaştırılması değil, sanayileşmedir. Başka bir deyişle sanayileşme, piyasa rasyonalizasyonuna göre, önceliklidir. Hızlı kalkınmanın anahtarı, piyasa mekanizmasının işleyişine yön veren güçlü ve özerk bir devlettir. Piyasa, devlet görevlilerince formüle edilen uzun dönemli ulusal akılcılık anlayışına göre yönlendirilmektedir. Hızlı büyümeye temel oluşturan, devlet ile piyasa arasındaki *sinerjidir*.

Kurumsalcı bakış açısı, hem sanayileşme sürecinde piyasanın oynadığı rolü azımsayan yapısalcıları ve hem de diğer uçta yer alan ve başarılı sanayileşme olgusunu

serbest piyasaya bağlayarak, ekonomiye devlet müdahalesini mümkün olduğunca azaltılmasından yana olan neoklasik görüşü aşma çabasındadır. Kurumsalcılara göre, piyasa-yönelimli ya da devlet güdümünde kalkınmayı birbirinin alternatifi olarak sunmak tarih dışı ve yanıltıcıdır. Tüm başarılı “geç sanayileşme” örneklerinde yoğun devlet müdahalesi söz konusudur. Sorun, piyasa ve devlet müdahalesinin, hızlı ve etkin sanayileşme ile çelişmeyecek uygun bir bileşimini bulabilmektir. Bu uygun bileşime aykırı düşmeyecek kurumsal ve siyasal düzenlemeleri yapmak da aynı derecede önemlidir. Kurumsalcı yaklaşımda, tartışma, piyasa-devlet ikileminden, piyasa odaklı ya da kapitalist ekonomilerin nasıl örgütlendiğine ve örgütlenme farklarının uygulanan politikalar ile sonrasındaki ekonomik başarıya nasıl yansıdığına kaydırılmıştır. (Öniş,1998a;198) “Doğu Asya deneyimi devlet düzenlemeleri ile piyasa mekanizması, devlet ile sivil toplum, yerli ve uluslararası ekonomi arasında bir dengeye ulaşmanın kritik önemini ortaya koyuyor.”(White and Wade, 1988;25)

İzleyen alt kısımlarda neoklasik ve kurumsalcı yaklaşımları ele aldıktan sonra bir değerlendirme ile bu kısmı bitireceğiz.¹

2.1.1. Neoklasik(Ortodoks-Liberal) Yaklaşım

Neoklasik yaklaşıma göre, Kore’deki hızlı büyümenin arkasında bu ülkenin uyguladığı “piyasa dostu” politikalar vardır. Bu politikaların özünü de devletin mümkün olduğunca ekonomiye müdahale etmemesi, makroekonomik istikrar, dışa açık ekonomi ve etkin kaynak tahsisinin sağlanması oluşturmaktadır(WB, 1993;9).

Neoklasik yaklaşımın temelinde Adam Smith’in “görünmeyen el”i ve Ricardo’nun “karşılaştırmalı üstünlükler kuramı” yatmaktadır. Bu yaklaşım, özel mülkiyetin korunması ve güvenlik gibi temel işlevlerini yerine getiren devletin, iç ve dış fiyatların serbestçe oluşmasına ortam hazırlayıp fiyat sapmalarını düzelterek (get the price right) ve böylelikle fiyat mekanizmasının sinyalizasyon işlevinin eksiksiz olarak işlemesini sağlayarak, kaynakların optimal dağılımını mümkün kılacağını savunmaktadır.

¹ DA’daki hızlı büyümeyi kültürel özelliklerle açıklamaya çalışan *kültürcü* yaklaşımlardan da söz edilebilir. Ancak bu yaklaşımların, belli kültürel özellikleri bazen büyümeyi engelleyici ve bazen de hızlandırıcı olarak nitelendirmelerinin yanında Uzakdoğu’daki hızlı büyümeyi açıklamadaki başka bir açmazı da, söz konusu ülkelerde kültürel özelliklerin pek yavaş değişmesine karşın bireylerin ve hükümetlerin ekonomik davranışlarının dramatik biçimde değişmiş olmasıdır.(Petri, 1993;7, Stiglitz,1996;152)

Ortodoks yaklaşımın iki ayrı versiyonu olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisine göre, Kore’de devlet piyasanın işleyişine karışmadığı için hızlı büyüme gerçekleşmiştir. Çünkü, piyasada aksaklık olduğu düşüncesi ile yapılan müdahaleler aksaklığı düzeltmez, aksine artırır. İkinci versiyona göre ise, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, devlet piyasa altyapısını oluşturmak ve fiyatlardaki çarpıklığı düzeltmek amacıyla ekonomiye müdahale edebilir. Kore’de yapılan da budur.

Ortodoks yaklaşımın kuramsal temelleri Adam Smith’e kadar gitmekle birlikte, konumuzu doğrudan ilgilendiren tartışmalar 1980’li yıllarda yoğunlaşmıştır. Ancak tartışmaların başlangıcı 1950’li yılların sonuna kadar uzanmaktadır. Ortodoks yaklaşım, İDS sonrasında hızlı bir gelişme gösteren kalkınma iktisadına tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1950’lerin sonunda Harry G. Johnson, ayrıntılı planlamaya karşı piyasa mekanizmasını savunma gereği duymuştur. Johnson’ı bu savunmaya iten, kalkınma literatüründe piyasaya yeterince yer verilmemesi ve ekonomi biliminin piyasaya ilişkin olarak geliştirdiği çözümlene mekanizmalarının göz ardı edilmiş olmasıdır.(Meier, 1987a;7) Kalkınma iktisadına ilk Neoklasik tepkiyi gösteren ve devletin ekonomiye müdahalesinin yaratacağı sorunları dile getiren iktisatçılardan birisi de P.T. Bauer’dır (Shapiro and Taylor, 1992;435). Bauer, yalnızca devletin başarısızlığının (örneğin yolsuzluk ve kötü yönetimin) piyasa başarısızlığından daha önemli olduğunu ileri sürmekle kalmamış ayrıca nedenselliğin yönünü de değiştirmiştir. Devlet müdahalesi piyasa aksaklıklarını düzeltmemekte, tersine onlara neden olmaktadır. Örtük olarak piyasa mekanizmasının kendi kendini düzeltebildiğini varsaymakta olan Bauer, ‘karşı devrim’in öncüsü olarak adlandırılmıştır.

Little, Scitovsky ve Scott 1970 tarihli çalışmalarında, ticaret teorisinin “efektif koruma oranı” ve “iç kaynak maliyetleri” gibi yeni araçlarını kullanarak, kalkınmacı sanayileşme stratejilerinin etkin olmadığını göstermeye çalıştılar.(Little vd.,1970) Onlara göre, sanayileşme stratejilerinin yarattığı özendiriciler farklı ekonomik aktörler için oldukça eşitsizdi.

Müdahaleci olmadıkları ileri sürülen Kore ve Tayvan gibi ihracata dönük ülkelerin başarıları, neoklasik eleştirileri güçlendirdi. Bu ülkelerin, ithal ikamesi stratejisi uygulayan ülkelere daha hızlı büyümelerinin, Harry Johnson’ın 1967 yılında ortaya attığı serbest ticaretin dinamik kazançlar sağlayabileceği iddiasına kanıt oluşturduğu düşünüldü. Krugere’e göre de ampirik kanıtlar, ihracata yönelik büyüme ile birlikte dinamik faktörlerin ortaya çıkabileceğini kuvvetle destekliyordu.

1970'lerin başında Krueger, Balassa, Bhagwati gibi iktisatçılarca yapılan çalışmalarda, devlet müdahalesine ithal ikamesine olduğu ölçüde karşı çıkılmıyordu. Ama, eski gelenekten kalkınma iktisatçıları ile daha ortodoks kuramcılar arasındaki piyasa başarısızlığı ve piyasaya müdahale edilip edilmemesi tartışması hâlâ devam ediyordu. (Shapiro and Taylor, 1992; 436)

Neoklasiklerin dış ticaret politikası bakımından vardıkları sonuç, iç piyasadan kaynaklanan sapmalar ile dış ticaretten kaynaklananlar arasında ayırım yapılması gerektiği idi. İçeriden kaynaklanan sapmaların, ilave sapmalara yol açabilecek gümrük vergileri yerine, sapmayı yaratan nedenlerin uygun sübvansiyon ve vergilerle ortadan kaldırılması yoluyla düzeltilmesi gerektiği öne sürülüyordu. Gümrük vergisi, ancak dış ticaretteki sapmalara karşı uygulanabilirdi, iç piyasadan kaynaklananlara karşı değil (Myint, 1987;114). Gelişmekte olan ülkeler, ihracatlarını ancak içeride karşılaştırmalı avantajlarının değerlendirilmesini sağlayacak uygun politikalar sayesinde artırabilirlerdi. Uygun iç politikalarla kastedilen, ürün ve faktör fiyatlarının ülkenin göreceli kaynak kıtlığını yansıtmamasına izin verecek bir fiyat politikası; enflasyonu denetleyici ve yerli paranın aşırı değerlenmesini önleyici makroekonomik politikalar ve ülkenin potansiyel avantajlarını ortaya çıkaracak altyapı ve temel hizmetlere yatırım politikaları idi. (Myint, 115-116)

Bauer ve diğer bazı istisnalar dışında, önde gelen tartışmacılar, devletin kendisine atfedilen rolü oynayabilecek siyasal ve kurumsal kapasiteye sahip olduğunu yadsıma noktasına henüz gelmemişlerdi. Bu daha radikal iddia, 'karşı devrim'in ikinci aşamasında geldi.

Karşı devrimin ikinci aşamasının öncülüğünü de Deepak Lal'in yaptığı söylenebilir. Lal'e göre(Lal,1992), kalkınma iktisadında, genelde, insanların(üretici ya da tüketici olarak) kendilerine bir avantaj fırsatı doğduğunda, ekonomik bir biçimde davranacakları ve bu fırsatı değerlendireceklerine ilişkin davranışsal varsayım reddedilmektedir. Bu, sözde kısa görüşlü ve cahil kişilere karşı kalkınma iktisatçıları hem bilgili ve hem de şefkatli resmi varlıklar ortaya koydular; hükümet, plancılar ya da politikacılar gibi. Bunlar, özel karar vericilerin hatalarını düzeltecek ve onları, çeşitli *dirijist* araçlar kullanarak, yaşam standartlarını yükseltmeye zorlayacaklardı. Oysa, farklı kültür ve iklimlerde gerçekleştirilen çok sayıda ampirik araştırma, eğitimsiz özel karar vericilerin(köylü, kente göçmüş köylü, kentli işçi, özel girişimci ya da ev kadını) üretici ve tüketici olarak ekonomik bir biçimde hareket ettiklerini ve göreceli fiyat değişikliklerine neoklasik teorisinin öngördüğü biçimde tepki verdiklerini ortaya

koymaktadır. “İktisadilik ilkesi” Üçüncü Dünya’da da geçerlidir. Gerçekte, yoksul insanlar kendi avantajları peşinde zenginlere göre daha bir kararlılıkla koşarlar. Kısacası, Üçüncü Dünya insanlarına özgü tercihler olmadığı gibi, fakir ülkelerde büyümeyi engelleyen kurumlar da yoktur. Ayrıca, üretim sürecinde çeşitli girdilerin birbirlerini ikame edilebilecekleri yönündeki neoklasik varsayımın, gerçekçilikten uzak olmadığı anlaşılmıştır. Üretimde faktörler ve mallar arası ikame edilebilirlik bakımından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında önemli bir fark yoktur. Göreceli fiyatlardaki değişiklikler mikro düzeyde teknoloji seçimini ve Üçüncü Dünya ekonomilerindeki genel işgücü yoğunluğunu etkiler.

Dirijizm’in *laissez-faire* yaklaşımına karşı düşünsel bakımdan geçerli bir itirazı vardır; *laissez-faire* ancak tam rekabetçi koşullarda optimal sonuçlar verir. Üretimde ve tüketimde dışsalılıkların ve üretimde ölçeğe göre artan getirinin olması, bunlardan birisi ya da ikisi birlikte, tam rekabetçi ütopoyı yıkmaktadır. Dolayısıyla gerçek hayatta, tam rekabetçi piyasalardan uzaklaşıldığı ölçüde, piyasa başarısızlıkları olacaktır. Tek başına bu durum, bölüşümle ilgili sorunlar bir yana, devlet müdahalesi için gerekece oluşturmaktadır. Ancak durumun böyle olması, çeşitli devlet müdahalelerinin aksayan piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı sonuçları mutlaka iyileştireceği anlamına gelmez. Piyasa başarısızlığının ana nedeni, işlem maliyetlerinin piyasa oluşumunda yarattığı güçlüklerdir. İşlem maliyetlerinin, satıcının satabileceği en düşük fiyatı alıcının ödeyebileceği en yüksek fiyatın üzerine çıkarması halinde, o malın piyasası ortadan kalkar. Ancak kamu politikalarının oluşturulması için gerekli bilginin sağlanması, işlenmesi ve aktarılması ve bu politikalara riayetinin sağlanması da işlem maliyeti yaratır. Dolayısıyla piyasa başarısızlığı kadar bürokratik başarısızlık da ortaya çıkabilir ve optimum refahın sağlanmasını engelleyebilir. Bu nedenle, mükemmel olmayan piyasaların ve mükemmel olmayan bürokratların varolduğu gerçek dünyada beklenebilecek en iyi şey “ikinci en iyi”dir. *Dirijist* politikaların yol açacağı ikinci en iyi, refah optimizasyonu açısından *laissez-faire*’in sonuçlarından daha kötü olabilir.

Dirijist argümanların arkasında yatan gerekçelerden bir tanesi de plancıların geleceği özel kişilerden daha iyi tahmin edecekleridir. Büyümenin esas kaynağı üretken yatırımlardır. Çoğu yatırımlar meyvelerini uzun bir zaman dilimi içinde verirler ve yatırımcıların yatırımları gerçekleştirdikleri andaki beklentileri gerçekleştiremeyebilir. Ancak, üretimi ve yatırımları yönlendirmek isteyen plancılar da, gelecekte fiyatlarda, kaynaklarda, zevklerde ve teknolojiye meydana gelebilecek değişiklikleri tahmin etmek zorundadırlar. Dolayısıyla, planlama yoluyla ulaşılabilecek sonuçlar, ancak ve ancak

plancılarının tahminlerinin bireysel tahminlerden daha doğru olması halinde piyasa sisteminin sağlayacağı sonuçlardan daha iyi olacaktır. Oysa, plancılarının geleceği bireysel yatırımcılardan daha iyi öngörebileceklerine inanmak için bir neden yoktur. Merkezi tahminin sonuçları bireysel tahminin sonuçlarından gerçekte daha kötü olabilir. Çünkü, ekonominin tümüne merkezi tahmini empoze etmek, belirsizliklerle dolu bir dünyada tüm yumurtaları aynı sepete koymaya benzer. Çok sayıda karara dayalı olarak yürüyen piyasa mekanizması daha güçlü bir strateji *olabilir*. Ayrıca bürokratlar, verdikleri kararın yaratacağı kayıplara şahsen katlanmayacakları için, bireysel yatırımcılara göre daha dikkatsiz davranabilirler. Lal'e göre, aksak piyasalar aksak planlamaya yeğdir. (Haberler,1987;81)

Dirijizmin dayanaklarından birisi de eşitlikçiliktir. Bu gerekçe, piyasa mükemmel işliyor olsa bile hükümete ahlaki nedenlerle ekonomiye müdahale olanağı sağlar. Piyasa mekanizmasında ortaya çıkan bölüşüm servetin başlangıçtaki dağılımına bağlı olduğundan, arzu edilen bölüşüme servetin yeniden dağıtımı ya da götürü vergi ve sübvansiyonlar yolu ile ulaşılabilir. Ancak götürü vergi ve sübvansiyonların uygulanamaması halinde ise, eşitsizliği azaltmanın sağlayacağı kazancın karşılığında diğer mali araçların kullanılmasının yaratacağı saptırıcı etki (*distortion*, gelir vergisinin kişilerin çalışma ve boş zaman tercihlerini saptırıcı etkisi gibi) ortaya çıkacaktır. Kaldı ki, hangi bölüşümün arzulanır olduğu konusunda görüş birliği yoktur.

Peki bu durumda, Lal'e göre devletin ekonomideki rolü ne olacaktır? Devlet, öncelikle kamu düzeni ve sağlam bir paranın var olduğu; kişisel gayret, üretkenlik ve girişimin engellenmeyip ödüllendirildiği bir ekonomik ortam yaratmalıdır. Devletin çok sayıda temel görevi vardır. Bunların en önemlilerinden birisi ülkenin altyapısını kurmak ve ayakta tutmaktır. Çünkü altyapı, herhangi bir çıktı sağlanmadan önce büyük tutarlarda ve bölünemez nitelikte yatırımları gerektirir. Öte yandan, hizmetlerin önemli bir bölümü kamu malı niteliğindedir ve özel kesim tarafından sağlanması halinde doğal tekeller ortaya çıkar. Hizmetlerin uygun miktarlarda ve gerçek kaynak maliyetlerini yansıtacak fiyatlardan sağlanabilmesi için bazı kamusal düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Bu etkenler devletin kalkınma sürecindeki çok önemli rollerinden birisini haklı kılmaktadır. Altyapı yatırımlarındaki çok büyük artışlarla yüksek tasarruf oranları bir araya geldiğinde, Üçüncü Dünya ülkelerinde İDS sonrası dönemde görülen kayda değer büyümenin çoğunu açıklamaktadır.

Lal, devletin ekonomik rolünün sınırının ne olması gerektiğini Keynes'in *The Enf of Laissez-Faire* adlı çalışmasından yaptığı alıntı ile ortaya koyuyor. Buna göre

devlet, özel kesimin zaten gerçekleştirmekte olduğu işleri değil bireylerin ilgi alanı dışında kalan işleri gerçekleştirmeli ve devlet dışında kimsenin almadığı kararları almalıdır. Devlet için önemli olan, özel kesim tarafından zaten yapılmakta olan işleri biraz daha iyi ya da biraz daha kötü biçimde yapmak değil, kimsenin yapmadığı işleri gerçekleştirmektir.

Lal'e göre, kalkınmakta olan çok sayıda ülkenin savaş sonrası deneyimlerinin, ciddi sapmaların(distortion) çoğunun piyasa mekanizmasının doğasında olan aksaklıklardan değil ama dış ticaretin kontrolü, sınai faaliyetlerin ve fiyatların denetimi, mali açıkların enflasyonist yoldan kapatılması gibi akılcı olmayan devlet müdahalelerinden kaynaklandığını ortaya koyduğunu söylemek, hakça bir mesleki yargı olacaktır. Aksayan piyasa mekanizmasının ortaya çıkardığı sonuçları düzeltmeyi amaçlayan *dirijizm*, sözde piyasa ekonomisinin yol açtığı ve kendisinin de düzeltmeyi amaçladığı bozulmalardan daha fazlasına yol açtı.¹

Başka yazarlar da, devlet müdahalesinin nasıl etkinsizlik yaratabileceğini göstermek amacıyla, devletle ekonomi arasındaki etkileşimi ortaya koyan modeller geliştirdiler.Devlet müdahalesi genel denge modellerinde, siyasal alandaki bireysel optimizasyon davranışlarının bir sonucu olarak tanımlanarak, içselleştirildi. Bu modellerin ortak mantığı, devletin ekonomiye müdahalesini kendi çıkarları için kullanmak isteyen grupların örgütlenerek hükümet politikalarını etkileyecekleridir. Bürokrasi de kendi çıkarlarını ençoklaştırma peşinde olacaktır. (Shapiro and Taylor, 1992;438)

Bu düşünüş biçiminin sanayileşme stratejileri bakımından önemli sonuçları vardır. İçe-dönük kalkınma politikaları tanım gereği piyasaya yönelik kısıtlamalara ve devlet müdahalesine dayanmaktadır. Ticari kısıtlamalar ve devlet müdahalesinin ise, ihracata yönelik politikalara göre rant arayışına ya da “verimsiz kâr”(unproductive profit) peşinde koşmaya daha elverişli bir ortam yarattığı düşünülmektedir. Böylelikle, ihracata yönelik gelişmenin başarısının bir başka açıklaması ortaya konulmuş olmaktadır: Devlet daha az müdahale ettiğinde, ekonomi verimsiz kazançlara daha kapalı hale gelir. Bu sonuçtan hareketle varılan genelleme, serbest ticaret ve faktör hareketliliğinin, grup çıkarlarını kısıtlayarak ve kartellerinin yaşayabilmesini güçleştirerek, rant arayışını azalttığıdır.

¹ Krueger'e göre ,“Birçok ülkede devletin başarısızlıkları(government failure) piyasa başarısızlıklarından (market failure)çok daha fazla idi.(Krueger,1990;10)

Neoklasik iktisatçılar ve Batılı mali kuruluşlarda uzun süre liberal yaklaşımın birinci versiyonu egemen olmuştur. Bu görüş, Kore’de devletin özellikle büyümenin hızlandığı 1960’lı yılların ortasından itibaren ekonomiye müdahale etmediğini; Kore’deki iç fiyatların uluslararası fiyatlardan ciddi bir sapma göstermediğini, döviz kurlarının denge döviz kuruna yakın olduğunu ve koruma oranlarının diğer ülkelere göre düşük olduğunu kanıtlayarak göstermeye çalışmıştır. G.Haberler’e göre, gayet başarılı olan Doğu ve Güney Doğu Asya ülkeleri bir bütün olarak liberal, “piyasa güdümlü”(market-oriented) politikalar izlediler ve diğer gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları açmaz ve dertlere düşmediler. Bu ülkelerin başarıları neoklasik paradigma tarafından tümüyle açıklanabilmekte ve onu teyit etmektedir.(Haberler, 1987;62) Westphal’e göre de, “Kore, karşılaştırmalı avantajlarını kullanan ve geleneksel ekonomi kuramının öngördüğü kazançları sağlayan bir ekonominin neredeyse klasik bir örneğini oluşturmaktadır”. Yine, liberal iktisatçı Little’a göre, Yeni Sanayileşen Asya Ülkelerinin deneyimlerinden çıkarılabilecek başlıca ders, ihracatçılar için neredeyse serbest ticaret koşulları demek olan işgücü yoğun ihracata dönük politikaların, çok hızlı ve işgücü yoğun sanayileşmenin esas nedeni olmasıdır. (Schmitz,1984;9)

Kore’de devletin ekonomiye yoğun bir biçimde müdahale ettiği karşı çıkılamayacak bir biçimde anlaşıldıktan sonra, liberal iktisatçıların bir kısmı ve bu arada Dünya Bankası, ikinci versiyona uygun görüşler açıklamaya başlamışlardır. Buna göre, azgelişmiş ülkelerde piyasanın optimal kaynak dağılımını sağlamasına engel bazı koşullar vardır. Devlet, bu koşullara müdahale ederek, piyasanın sağlıklı işlemesini ve kaynakların optimum biçimde tahsisini sağlayabilir. Kore’de de bu yapılmıştır.

Yani devletin müdahalesi fiyatları saptırıcı ve kaynak dağılımını değiştirecek biçimde olmamıştır. Bunlara göre Kore’de devlet, ekonomiye piyasadaki aksaklıkları ve fiyat sapmalarını gidermek amacıyla, müdahale etmiştir. Bu müdahaleler, göreceli fiyatların ve kaynak dağılımının düzgün işleyen bir piyasada olacağı gibi olmasını sağlamıştır. “Faktör tahsisi, en azından 1965’ten beri, serbest ticaret rejiminde olabilecekten çok farklı olmamıştır. Karşılaştırmalı üstünlükler kuralının işlemesine izin verilmesi halinde beklenebileceği gibi, Kore’nin mamul ihracatı işgücü, mamul ithalatı sermaye yoğun olmuştur.” (Mason vd., 1989;6)

Kore’deki iç fiyatlar uluslararası fiyatlardan pek sapma göstermemiştir ve döviz kuru denge kuruna yakın tutulmuştur. Yine, bu iktisatçılara göre, Kore’de faiz oranları diğer gelişmekte olan ülkelere göre denge faiz oranlarına daha yakındır. Sonuç olarak, Kore’de devlet fiyatların serbestçe oluşmasına ve kaynakların etkin tahsisine olanak

sağladığı için hızlı büyüme sağlanmıştır. Benzer ülkeler de, aynı politikaları uygulamaları kaydı ile başarılı olabilirler.

Neoklasiklerin, tüm ülkeler için geçerli olan tek bir iktisat kuramı ve dolayısıyla da tüm ülkeler için geçerli iktisat politikaları olduğunu savunduklarını daha önce belirtmiştik. Bu yaklaşıma göre, DA ülkelerinin hızlı büyümesinde bölgeye özgü nedenler aramamak gerekir. Denebilecek tek şey, bu ülkelerin iktisadın “doğrularına” göre hareket ettikleri ve başarılı olduklarıdır.

2.1.2.Kurumsalcı Yaklaşım

Kurumsalcı yaklaşımın kuramsal temelleri Hamilton, List ve Gerschenkron’a dayanmaktadır. Bu yaklaşım, günümüze kadar sanayileşen ülkeleri üç ayrı grupta toplamaktadır. Birinci sanayi devrimini 18. yüzyılın sonunda gerçekleştiren İngiltere, rekabetçi bir ortamda ve buluşlara(invention) dayanan rekabet gücü ile büyümüştür. İkinci sanayi devrimini yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleştiren ABD ve Almanya ise hem İngiltere’den öğrenerek hem de yeniliklere(innovation) dayalı olarak rekabet gücü sağlamış ve büyümüşlerdir. Birinci ve ikinci sanayi devrimine öncülük eden ülkeler yeni ürün ve prosesler geliştirirken, yirminci yüzyılda “geç sanayileşen” ülkeler sanayileşmeyi, ürün ve proses geliştirmekten çok, daha önce geliştirilen teknolojileri *öğrenerek* gerçekleştirmişlerdir.¹

Birinci sanayi devrimi sırasında buluşlar genelde gözlem ve deneme-yanılma sonucu olarak ortaya çıkarken, büyük şirketlerin egemen olduğu ikinci sanayi devriminde teknolojik gelişme, daha çok, bilimsel kuram ve deneylere dayanıyordu. Araştırma ve geliştirme çalışmaları, kâr artırma fırsatı yaratan faaliyetler olarak, şirket yönetimlerinin başlıca ilgi odağı olmuştur. Geç sanayileşen ülkeler, teknolojiyi diğer ülkelerden satın alan ve onlardan öğrenen ülkelerdir. Bu ülkelerdeki şirketlerde, satın alınan teknolojilerin uygulanıp öğrenildiği ve uyarlandığı işyeri(shopfloor) ön plana çıkmıştır.

Modern dönemde, *laissez-faire* ilkesini izleyen İngiltere de dahil olmak üzere, tüm devletler ekonomik faaliyetleri artırıcı müdahalelerde bulunmuşlardır. İkinci sanayi devrimini gerçekleştiren ülkeler sanayilerini İngiltere’ye karşı *korumuşlardır*. Geç sanayileşen ülkelerin sanayileşmeleri için koruma yeterli olmamış, ayrıca *düşük ücret*

¹ Bu alt kısmın yazılmasında büyük ölçüde Amsden(1989)’den yararlanılmıştır.

ve *devlet sübvansiyonu* gerekmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, birinci sanayi devrimi *laissez-faire* ilkesine; ikinci sanayi devrimi bebek sanayilerin korunmasına; geç sanayileşen ülkelerin sanayileşmesi ise, koruma ve mali teşvikleri de içeren sübvansiyonlara dayandırılmıştır. Sübvansiyon ödemeleri devleti bankerleştirmekle kalmamış; ama aynı zamanda, sübvansiyonun neyin, ne zaman ve ne kadar üretileceği konusunda karar vermede bir araç olarak kullanması nedeniyle, devlete *girişimci işlevi* de yüklemiştir. Gerschenkron, Avrupa'nın sanayileşme deneyimini incelerken gelişmiş(İngiltere), kısmen geri(Fransa ve Almanya) ve çok geri(Rusya) bölgeler ayırımı yapmış ve sermayenin kaynağının gelişmiş bölgelerde *fabrika*; kısmen geri bölgelerde *fabrika ve banka*; çok geri bölgelerde ise *fabrika, banka ve devlet* olarak sıralamıştır.(Gerschenkron,1962;355).

Öğrenen ülkeler, 1960'lardan başlayarak, daha önce sanayileşen ve üretkenliği daha yüksek olan ülke piyasalarına, üretkenlik farkını düşük ücret, yüksek sübvansiyonlar ile kapatarak ve aynı zamanda üretkenliği artırma yönünde yoğun çaba harcayarak girmişlerdir. Geç sanayileşen ülkelerde, sanayileşme çok daha hızlı gerçekleşmiştir. Çünkü, teknolojiyi geliştirmede bireysel beceri ve ustalığın yerini giderek artan ölçüde bilimin alması ve ulaşım ile haberleşmenin gelişmesi, sanayileşmiş ülkelere geri ülkelere teknoloji transferini kolaylaştırmıştır. Ne var ki, hızlı sanayileşmeyi mümkün kılan şu kurumların varlığı olmuştur: *Müdahaleci bir devlet*, çok faaliyetli(*diversified*) *büyük özel gruplar*, *yetenekli ücretli yöneticiler* ve *düşük ücretli ve iyi eğitilmiş bol işgücünün* varlığı. Bu kurumların, kurumsal yaklaşıma göre, büyümeyi nasıl etkiledikleri üzerinde biraz duralım.

2.1.2.1. Müdahaleci Devlet

Ülkelerin gelişmesi çok karmaşık faktörler tarafından belirlenmekle birlikte bu konuda iki saptama yapılabilir: (1) Büyümenin başlangıç aşamasında devletin harekete geçme konusundaki zayıflığı, büyümeyi geciktirmiştir. (2) Nerede sanayileşme hızlanmışsa bu, güçlü bir devlet otoritesi sayesinde olmuştur.

Ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı iki rakip görüşle açıklanabilir; *piyasa* ya da *kurumsal yapı*'ya öncelik veren görüşler. Piyasanın büyümede oynadığı rol yadsınamaz. Ancak, *piyasa* ile *piyasa mekanizması* arasında ayırım yapmak gerekir. Piyasa ile arz ve talebi karşılayan araçlar, piyasa mekanizması ile ise kaynak tahsisindeki kurallar kastedilmektedir. Tüm sanayileşme deneyimlerinde piyasa kullanılmıştır. Ancak, geç sanayileşen ülkelerin geçikme nedeni piyasa mekanizmasının

kullanılmaması olmadığı gibi, sonradan gerçekleşen hızlı büyüme de piyasa mekanizmasına sadakatle açıklanamamaktadır. Çoğu birer eski sömürge olan geç sanayileşen ülkelerde sanayileşmenin gecikme nedeni, piyasa mekanizmasının gereklerine uyulmaması değildir. Tersine, bu devletler, ticari engeller oluşturarak sanayilerini gelişmiş ülkelere karşı koruyacak ve sanayinin gelişmesi için sübvansiyon verecek kadar güçlü olmadıkları için, sanayileşmeleri gecikmiştir. Etnik, ırksal, bölgesel ya da sınıfsal iç çatışmalar da devleti zayıflatmıştır. Bu tür çatışmalar devletin dış saldırı, işgal ya da sömürgeleştirmeye karşı koyabilecek güce sahip olmasını önlemiştir. Merkezi otorite piyasa güçlerine müdahale edecek ve piyasanın sanayileşme yönünde işlemlerini sağlayacak kadar güçlendiğinde büyüme hızlanmıştır. Kore’de zayıf devletin güçlü devlete dönüşmesi yaklaşık yüz yıl aldığı için sanayileşme gecikmiştir.¹

20.yüzyılda gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki fark büyümüş olduğundan, geri kalmış ülkelerin, gelişmişlerle aralarındaki bu farkı kapatabilmeleri için devlet desteğinin daha da artırılması gerekmiştir.

Geç sanayileşen ülkelerde, ekonomik faaliyetleri artırmaya yönelik koruma ve sübvansiyonlar sonucunda fiyat sapmalarının giderilmesi bir yana, fiyatlar bilinçli olarak saptırılmıştır(distorted). İki temel fiyat olan döviz kuru ve faizde bu saptırma açıkça görülmektedir. Geç sanayileşen ülkelerin hızlı bir biçimde teknoloji ithal etmeleri ve yatırım yapmaları gerekmektedir. Reel faizler, yatırım için gerekli tasarrufların yapılabilmesi için yüksek, büyük ölçekli yatırımların yapılabilmesi için ise düşük tutulmalıdır. O halde, tasarruflara ödenen faizin yüksek, yatırım kredisi faizinin düşük olması söz konusudur.

Kore ve diğer geç sanayileşen ülkelerde faiz ve döviz kuru konusundaki bu çelişki, sübvansiyonlar kullanılarak aşılmıştır. Karşılaştırma dönemimizin çoğunda Kore’de belli sanayileri geliştirmek amacıyla seçilen firmalara uzun vadeli ve negatif reel faizli krediler verilmiştir. 1965 yılında artırılan faizler yedi yıl sonra 1972 yılında yeniden düşürülmüştür. Yüksek reel faiz uygulamasının yapıldığı yedi yıl süresince bile, iç tasarruflar yatırım talebini karşılamadığından, devlet seçilmiş firmalara iç faiz oranının altında maliyetlerle dış krediler ayarlamıştır. Böylelikle, para piyasasında birden fazla fiyat ortaya çıktığı gibi, sermayenin kıt olduğu bir ülkede reel faizi negatif yapan “yanlış” bir fiyatlama politikası izlenmiştir.

¹ Amsden’in, bu değerlendirmeyi yaparken, Japon işgali sırasında Kore’de oluşturulmuş olan güçlü devlet otoritesini, 1930’lu yıllardaki hızlı sanayileşme ve büyümeyi göz ardı ettiği görülüyor.

Benzer şekilde, sermaye malları ve teknoloji ithal edilebilmesi ihracat yapmayı gerektirmektedir. İhracatın artırılabilmesi için döviz kuru yüksek tutulmalıdır. Öte yandan, yatırım malları ve teknoloji ithalatını ve dış borçların ödenmesini kolaylaştırmak için döviz kurunu düşük tutmak gerekir. Dolayısıyla, birden fazla döviz kuru uygulanması da bir zorunluluktur. Kore’de döviz kurlarındaki sapma diğer geç sanayileşen ülkeler kadar fazla olmamış ve kur politikası ancak diğer politikalarla birlikte uygulandığında ihracatı artırıcı etki yapmıştır. İhracat büyük ölçüde sübvansiyonla edilmiş ve şirketler ihracat yapmaya zorlanmışlardır. Sonuç olarak, dövizin göreceli fiyatı müdahale ile değiştirilmiştir. Zorlama ihracattan olumsuz etkilenen firmaların kayıpları, korunduğu için yüksek fiyatların geçerli olduğu iç piyasaya satış yapmalarına izin verilerek, karşılanmıştır.

Amsden’e göre Kore, serbest piyasa dengesinden büyük ölçüde sapmış olan göreceli fiyatlara dayalı olarak sanayileşmiş olmakla birlikte, yine de fiyatlar Hindistan, Türkiye ve Latin Amerika’da olduğundan daha az sapma göstermiş¹ ve büyük sermayeye daha az *bonanza* sağlamıştır. Bunun nedeni, Kore’de sübvansiyonların karşılıksız olarak verilmemesi ve sübvansiyon alan özel firmalar için *performans standartları* getirilmiş olmasıdır. Firmalar karşılıklılık ilkesine göre disipline edildiğinden, yatırıma yönelmeleri ve verim artışı sağlanması için daha fazla fiyat sapmasına gerek kalmamış; sübvansiyonlar ve koruma, diğer ülkelere göre düşük tutulduğu halde, daha etkili olabilmiştir. Kore’nin diğer geç sanayileşen ülkelere göre daha hızlı büyümesinin, piyasaların serbestçe işlemesinden değil, birçok ülkede tek yanlı olarak verilen sübvansiyonların bu ülkede karşılıklılık ilkesine göre verilmiş olmasından kaynaklandığı özellikle vurgulanmalıdır.

Amsden’e göre, Kore devleti, 1960’lı yıllarda sosyal sınıfların zayıflığı nedeniyle gücünü artırmıştı. İşçiler nüfusun küçük bir kısmını oluşturuyordu, kapitalistler devletin yardımına bağımlıydı, aristokrasi toprak reformu ile dağıtılmıştı ve küçük toprak parçalarına sahip köylülük ise *atomize* olmuş durumdaydı.² Kore devleti sınıfsal yapı dışında iki gücün etkisindeydi; öğrenci hareketi ve Amerika(önce Amerikan işgal ordusu ve sonra da Amerikan Yardım İdaresi). Öğrenci hareketi yeni iktidarın göreceli olarak dürüst kalmasını sağladı. Amerikan güçleri ise Kore ordusunu(yönetimini),

¹ Kore’de iç fiyatların en az Hindistan’da olduğu kadar uluslararası fiyatlardan sapmış olduğunu gösteren bir çalışmanın sonuçları Amsden’i doğrulamamaktadır(bak. Bölüm 2.1.3).

² Amsden’in, sosyal sınıfların güçsüzlüğü ile devletin gücü arasında kurduğu ilişki ile Barkey’in Türkiye’ye ilişkin olarak yazdıkları arasındaki fark için, bak. Bölüm 1.4.

Amerikan yardımına bağımlılıktan kurtulmanın tek gerçekçi yolu olan kalkınmacılığa yöneltti.(Amsden,1989;52)

Kore’de devlet uzun dönemli iktisat politikaları saptayıp uygulayabilecek güçtedir. Yalnızca işçi sınıfını değil, sermaye sınıfını da disipline edebilmektedir. Özel şirketlerin disipline edilmesinde devlet kontrolündeki bankalar, firmalar için konulan ihracat hedefleri, firmaların kapasite artışı ve yeni sektörlere girişlerinin kısıtlanması, fiyat denetimleri ve yurt dışına sermaye kaçırmanın çok ağır yaptırımlara bağlanması gibi araçlar kullanılmıştır.

Kore’deki disiplinin başka yerlerde olmayışının nedeni politikacılar arası yetenek farkı değil, devletin daha güçlü oluşudur. Kore devleti tarihsel nedenlerle hem sermayeye ve hem de işçi sınıfına karşı gücünü pekiştirebilmiştir. Diğer geç sanayileşen ülkelerde toprak sahipleri devlet otoritesini tehdit etmekte ya da onu rant arayışına itmekteydi. Sübvansiyonların karşılıklılık esasına göre verildiği ve toprak reformunu gerçekleştirmiş olan Kore ve Tayvan’da büyüme hızının çok yüksek olması bir rastlantı değildir.

Piyasacı model, ekonomide minimal devlet faaliyeti gerektirmektedir. Bu modele göre, devlet yalnızca uzun vadeli yatırım için gerekli siyasal istikrarı sağlayacak ve fiyatları doğru yönlendirecek kadar güce sahip olduğu ve bunları gerçekleştirdikten sonra da piyasaya karışmadığı takdirde sanayi gelişir. Ancak, fiyatları düzeltmenin saptırmaktan daha az devlet gücü gerektirdiğini söylemek tarihsel gelişmeye tümüyle aykırı olacaktır. Model arayışındaki geri ülkeler *tabula rasa* değildirler. Fiyat sapmalarının ortadan kaldırılmasından, bütçe denkliğinin sağlanmasından, devalüasyondan ya da faiz oranlarının artırılmasından zarar gören çıkar grupları vardır. Tayvan ve Kore’deki hızlı büyüme ister fiyatların düzeltilmiş olmasına isterse saptırılmış olmasına bağlansın, her ikisi de, geri kalmış ülkelerde eksik olan, güçlü devlet yönetimini gerektirir.

Geri kalmış ülkelerde dış rekabetin derecesi, teknolojik açık, yatırım engelleri ve tasarruf yetersizliği öylesine ciddi sorunlardır ki, devlet müdahalesi olmaksızın aşılması mümkün değildir. Önemli olan, müdahale ile bir şeylerin başarılabilmesidir. Güçlü bir devlet, eğer gücünü yalnızca kendisini zenginleştirmek için kullanıyorsa zayıf bir devlet kadar işe yaramazdır. O halde devleti disipline eden ve onu sanayileşme ve kalkınmayı kolaylaştıracak biçimde hareket etmeye zorlayan nedir?

Amsden’e göre dış tehdit, militarizm ve hammadde yetersizliği Kore ve Tayvan hükümetlerini sanayileşmeye yöneltmiş olabilir. Ancak, Kore’de öğrenci hareketinin

öncülük ettiği halkın, gücünü kötüye kullanan hükümetlere karşı fazla tolerans göstermeyip niçin ayaklandığı açıklanmalıdır.

Kalkınmacılık ile demokrasi arasındaki ilişki karmaşıktır. Sübvansiyonların karşılıklılık esasına göre verilmesi, işçi sınıfına karşı olmasa bile, sermayeye karşı güçlü bir devleti gerektirmektedir. Hızlı büyüme için işçi sınıfının hangi ölçüde baskılanması gerektiği araştırılması gereken bir konudur. Çünkü, Kore’de reel ücretler tüm geç sanayileşen ve belki de daha önce sanayileşmiş olan ülkelerden daha hızlı artmıştır.

2.1.2.2. Modern Sınai Girişim

Tüm geç sanayileşen ülkelerde devletten sonra büyümenin ajanı olarak *modern sınai girişim* gelmektedir. Bu, Chandler’in tanımladığı büyük ölçekli, farklı alanlarda faaliyet gösteren ve ücretli yöneticiler hiyerarşisi tarafından yönetilen sınai girişimdir. Kore’de modern sınai kuruluşlar, büyüklük ve faaliyet çeşitliliği bakımından savaş öncesi Japon büyük iş gruplarının(*zaibatsu*) bir benzeri olan çok faaliyetli(*diversified*) özel iş grupları(*chaebol*) biçimini almıştır. Çok faaliyetli büyük gruplar tüm geç sanayileşen ülkelerde bulunmakla birlikte, Kore’dekiler daha da büyüktür. Büyüklük ve çok geniş bir ürün yelpazesine yayılma, gruplara, geç sanayileşmenin güçlükleri ile başa çıkma, dış piyasalara girme ve hedef seçilen sanayilerde büyük yatırımlar gerçekleştirmede çok uluslu şirketlerin yerini alma olanağı sağlamaktadır.

Kore’de devletle büyük gruplar arasında *interaktif* bir ilişki kurulmuştur. Büyük gruplar performansa bağlı sübvansiyonla güçlerini artırmışlardır. İhracat, ARGE ya da ürün geliştirme gibi alanlardaki başarılarına karşılık bu gruplara, yeni faaliyet alanlarına girerek büyüme olanağı sağlanmıştır. Devlet, riskli sanayilere giren şirketleri, kârlı alanlardan kendilerine pay vererek ve böylelikle faaliyet alanlarını daha da çeşitlendirerek ödüllendirmiş olmakla birlikte, yönetim hataları nedeniyle başarılı olamayan firmalardan desteğini çekerek onları cezalandırmaktan da çekinmemiştir.

2.1.2.3. Yetenekli Profesyonel Yöneticiler

Kurumsalcı yaklaşıma göre, hızlı sanayileşme için gerekli kategorilerden birisinin de *ücretli mühendisler* olduğu yukarıda belirtilmişti. Ücretli mühendisler, yabancı teknoloji transferindeki önemleri nedeniyle, sanayileşmede kilit bir role sahiptirler. 18.yüzyıl sonunda girişimciler, 19.yüzyılın sonunda profesyonel şirket yöneticileri ve 20. yüzyılın sonunda ücretli mühendisler sanayileşmenin kahramanları

olmuşlardır. Devletle ücretli mühendisler arasında sıkışmış olan özel girişimcilerin, geç sanayileşme sürecinde çok faaliyetli firmalar açısından önemi, gelişmiş ülkelerin geçmişteki deneyimlerine göre çok azalmış gibi görünmektedir.

Kore’de toplum her düzeydeki eğitime büyük önem verdiğinden ücretli mühendisler özellikle başarılı olmuşlardır. Çok sayıdaki mühendisin iş bulma ve işte yükselme konusunda rekabete girmiş olmaları, verimliliği artırmıştır. Koreli firmalar, mühendisleri yöneticilerden daha önde tutmuşlardır. Bu nedenle, mühendis sayısındaki artış çok daha hızlı olmuştur. Fabrikalardaki idari kadrolar son derece düşük tutulmuştur. Beyaz yakalıların mavi yakalılara oranı 1960-1980 döneminde sabit kalmıştır.

2.1.2.4. İyi Eğitilmiş ve Bol İşgücü

Geç sanayileşen ülkelerin sanayileşme süreçlerinde önemli rolü olan son grup *işçilerdir*. Geç sanayileşen ülkeler daha önce sanayileşenlere göre çok daha iyi eğitilmiş işgücüne sahiptirler. Dahası politik baskılar, büyümenin başlangıcındaki sınırsız işgücü arzı, uluslararası göç olanağının olmayışı ve geçmişte diğer ülkelerde sendikal örgütlenmeyi sağlayan vasıflı işçiler sınıfının önemini kaybetmesi gibi nedenler işçi ücretlerinde hızlı artışı önlemiştir. Bununla birlikte, Kore’de reel ücretler başka herhangi bir ülkede görülmedik ölçüde hızlı artmıştır. Ama Kore, dünyada çalışma saatlerinin en uzun olduğu ülkedir. Ayrıca, gerek cinsler ve gerekse sektörler arasında büyük ücret farkları vardır.

Kurumsalcı yaklaşımın geç sanayileşme paradigması daha önce söylenenler özetlenerek şöyle geliştirilebilir: Devlet (kaynak dağılımının kendi istediği gibi gerçekleşmesini sağlamak üzere) göreceli fiyatları saptırmak amacıyla sübvansiyon kullanarak büyümeyi başlatır. Sonra, büyük şirketler devlet politikasını uygular. Küçük firmaların rolü sanayi dalına göre değişir; ancak, öğrenme yoluyla sanayileşme süreci esas olarak küçük firmaların taşeronluk ilişkisi ile büyüklere tabi olmalarını gerektirir. Sanayi dalındaki oligopolcü yapı ve ekonomideki yüksek konsantrasyon oranı, öncü firmaya, piyasaya sonradan gireceklerin rekabetine karşı ayakta kalmasını mümkün kılacak piyasa gücünü sağlar. Öğrenme bağlamında, yüksek konsantrasyon ile ilintili iki davranış kalıbı vardır. Birincisi, büyüme başladıktan sonra, büyük grupların, kendi aralarında anlaşmaları için pek neden yokken, görece büyüklüklerini koruyabilmek amacıyla geniş bir sektörel yelpazede rekabet etmeleri için çok neden vardır. *Rekabetin büyümenin sonucu olarak ortaya çıkma eğilimi vardır*, nedeni olarak değil. İkincisi,

aşırı konsantrasyon yabancı teknoloji içeren yüksek yatırım oranlarını, ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesini ve üretimin az sayıda firma elinde toplanmasını mümkün kılar; böylelikle, yaparak öğrenmeyi kolaylaştırır. *Büyüme verimlilik artışının tohumlarını taşır* ve artan verimlilik üretimi bir üst düzleme yükseltir.(Büyüme verimlilik ilişkisi için bak. Bölüm 2.4)

Dolayısıyla geç sanayileşen ülkeler arasındaki büyüme farkını anlayabilmek için iki kuruma bakmak gerekir: Devletle büyük firmalar arasındaki ilişkinin karşılıklılık ilkesine dayanıp dayanmadığına ve çok faaliyetli (diversified) grupların grup içi ve dışı davranışlarına.

Çok faaliyetli gruplar birçok geç sanayileşen ülkede bulunmakla birlikte başarıları ortama bağlı olarak değişir. Tüm devletler, ne Japonya ve Kore kadar büyük firmalarla ilgili ne de büyük firmalara karşı onlar kadar katıdırlar. Farklılaşmış (diversified) sermaye grupları her sanayileşmiş ülkede bulunan, çok bölümlü (multidivisional), büyük ölçekli üretim birimlerine sahip ve hiyerarşik biçimde yönetilen modern sınai girişimin bir türüdür. Ancak, geç sanayileşmiş ülkelerdeki çok faaliyetli(diversified) sermaye gruplarının ürün yelpazeleri modern sınai girişime göre daha geniştir ve yönetim biçimleri *konglomeralara* göre(grup içi beşeri ve mali sermaye akışı bakımından) daha merkezidir. Farklı alanlara girerken hükümetin tam desteğine sahiptirler. Çünkü, hükümetin sanayileşme vizyonu büyüklük üzerine kuruludur ve büyüklük ile faaliyet çeşitlendirme örtüşmektedir.

2.1.3.Değerlendirme

Kore ekonomisi üzerine özellikle 1980’li yıllardan itibaren yapılan çalışmalar, bu ülkede devletin ekonomiye yoğun ve sistematik bir biçimde müdahale ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, neoklasik görüşün birinci versiyonunda savunulduğu gibi, hızlı büyümeyi devletin ekonomiye müdahale etmemesi ile açıklamak inandırıcı değildir.

Neoklasik yaklaşımın ikinci versiyonunda savunulan görüşlere, yani devletin ekonomiye piyasa aksaklıklarını gidermek ve denge fiyatlarının oluşmasını sağlamak amacıyla müdahale ettiğine kanıt olarak, Kore’nin iç fiyatlarının uluslararası fiyatlardan göreceli olarak daha az farklılaştığı ve korumanın diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük olduğu gösterilmektedir.

Burada aşılması gereken üç yöntemsel sorun vardır. Birincisi uluslararası fiyatların denge fiyatı olup olmadıkları ile ilgilidir. Uluslararası ticaretin yaklaşık üçte ikisinin çok uluslu şirketlerce gerçekleştirildiği ve bu üçte ikinin de %30-40'ının çok uluslu şirketlerin kendi bünyelerinde gerçekleştiği göz önüne alındığında (UNCTAD,2003a;10, Kutu 2), uluslararası fiyatların optimal kaynak dağılımını sağlayacak fiyatlar olacağını savunmak son derece güçtür. İkincisi, gerek koruma oranlarının ölçülmesinde ve gerekse de Kore iç fiyatlarının uluslararası fiyatlardan, diğer gelişmekte olan ülkelerin iç fiyatlarına göre daha az sapma gösterdiğini ortaya koyan çalışmalarda kullanılan yöntemlere karşı tutarlı itirazlar vardır.(Evans and Aizadeh, 1984) Kaldı ki, Kore iç fiyatlarının uluslararası fiyatlardan önemli sapmalar gösterdiğini ortaya koyan çalışmalar da söz konusudur. Örneğin, Birleşmiş Milletler Kravis, Heston ve Summers verileri kullanılarak yapılmış olan bir çalışmanın sonuçlarına göre, verisi olan 18 ülke, iç fiyatlarının dünya fiyatlarından sapma derecesine göre sıralandığında, Kore ortalarında yer almaktadır. 1975 verilerinin kullanılmış olduğu bu çalışmada Kore'deki fiyat sapması Hindistan ile hemen hemen aynı; Tayland, İran, Malezya ve Meksika'dan ise daha fazla çıkmıştır. (Stern vd., 1995;55) Üçüncüsü, iç ve dış fiyatlar karşılaştırılırken, mallar arası kalite farkları dikkate alınamamakta; bir anlamda farklı malların fiyatları karşılaştırılmış olmaktadır.

Bu durumda, Kore'de devlet müdahalesinin kaynak dağılımını bozmadığı ya da rekabetçi bir piyasada olabilecek olandan farklı bir kaynak dağılımına yol açmadığı için hızlı büyümenin gerçekleştiği yönündeki görüş hâlâ ispat edilmeye muhtaçtır. Konu ile ilgili olarak Dünya Bankasının bir çalışmasında şunlar yazıyor: “[B]azı önemli fiyatlar “düzeltilmişken”, diğerleri sapmalı kalmıştır”.(WB, 1987-I;31)

Neoklasik iktisadın zaman ve mekandan bağımsız ideal, evrensel bir modelin varlığı ve tüm ülkeler için standart bir politikalar paketinin geçerli olduğu iddiası tarihsel gözlemlerle bağdaşmamaktadır. Geschenkron'un çalışmaları, ilk sanayileşen ülke olan İngiltere ile 19 ve 20. yüzyıllarda sanayileşen ülkelerin izledikleri sanayileşme politikalarının ne kadar farklı olduğunu ortaya koymuştur. (Genschenkron,1962)

Gerçekte, neoklasiklerin ve özellikle de Amerikan iktisadi düşüncesinin Doğu Asya'ya yaklaşımda tutarlı bir çizgi izlediği söylenemez. Olayların gelişimine göre temel yaklaşımın da değiştiği görülmüştür. Bölgedeki gelişmeler 1997 krizine kadar “mucize” olarak nitelendi. Mucize önce yalnızca piyasaya sadakatle açıklanırken, giderek devletin katkısı da vurgulanır oldu. 1997 yılında yaşanan krizden sonra ise

“mucize”nin yerini “yanılgı” (mirage) aldı. Bir zamanlar eşitlik içinde büyüdüğü için övülen ülkeler için “eş-dost kapitalizmi-crony capitalism” nitelemesi kullanılmaya başlandı(Woo-Cummings, 1999, Önsöz). DA ülkeleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Chalmers Johnson, Dünya Bankasının 1993 yılında yayınlamış olduğu “Doğu Asya Mucizesi: Ekonomik Büyüme ve Devlet Politikası” adlı çalışmayı, Japon yardım yetkililerinin daha fazla Japon fonu verilmesi için bu çalışmanın yapılmasını şart koşması nedeniyle hazırlattığını ileri sürmektedir. Johnson’a göre çalışmada yeni bir şey söylenmemesine ve temel göstergelerin bilinçli olarak yanlış yorumlanmasına (misleading) rağmen Dünya Bankası Başkanı Lewis T. Preston, “[Doğu Asya’da yaşanan] deneyimin farklılığı, ekonomi politikaları ve politika önerilerinin, ancak ülkeye özgü iseler, etkili olacakları görüşünü güçlendiriyor” diye yazmıştı.(Johnson, 1999;35-36)

Kore’de devletin ekonomiye yoğun biçimde müdahalesi ile birlikte ekonomideki tarafları disipline edebilmiş olması hızlı büyüme ile bir arada gerçekleşmiştir. Bu iki gelişme arasında bir neden sonuç ilişkisinin ortaya konulması güç görünmektedir. Ama öte yandan, devletin ekonomiye hiç müdahale etmemiş olması ya da büyümenin tam rekabetçi bir ortamda gerçekleşmiş olması halinde büyüme hızının daha yüksek olacağı yönündeki iddianın ise bilimsel dayanağı yoktur.

Yukarıda sayılan nedenlerle Kore’deki devlet müdahalesinin, karşılaştırma dönemimizde büyümeyi hızlandırıcı etkide bulunduğu iddiası, bize, liberal yaklaşımdan daha doğru gibi görünmektedir.¹

Kore’de verimlilik artışı, hızlı fiziksel ve beşeri sermaye birikimi ile birlikte gerçekleşmiştir.(Akyüz vd., 1998) Hızlı sermaye birikimi ise devletin fiyat sisteminin serbestçe işlemlerini sağlaması ile kendiliğinden gerçekleşmemiştir. Tüm Kuzey Doğu Asya devletleri siyasal istikrarı sağlayarak ve ‘pro-yatırım’ bir makroekonomik ortam yaratarak yatırım için bazı temel koşulları garanti etmeye çalıştılar. ‘Pro-yatırım’ kavramı DA’da izlenen makroekonomik politikaları istikrar ya da düşük enflasyon kavramlarından daha iyi açıklamaktadır. Çünkü, bu ülkelerden bazıları, yatırımcıların güvenini artırmak uğruna makul bir enflasyona tolerans göstermeye istekliydiler.

¹ Gordon White ve Robert Wade’e göre Kore ve Tayvan hükümetleri, diğer ülkelerin ihracatlarına karşı kısıtlama getirmelerine meydan vermemek için, sürekli olarak “liberal” ekonomi politikaları uyguladıkları izlenimini yaydılar. Literatürde bu iki ülkenin ticaret rejimleri hakkında söylenenler dikkate alındığında, ticaret üzerindeki denetimlerini gözden kaçırmakta başarılı oldukları görülüyor. İki kutuplu dünyada ABD dış politikasının, savunma açısından önem taşıyan bu komünizm karşıtı ülkeleri “bizden”, yani serbest piyasa ilkesini benimsemiş diye nitelemesi de Kore ve Tayvan’ın liberal izlenimi yaratmasını, bu izlenime inanmaya hazır olanlar nezdinde kolaylaştırmıştır.(White and Wade,1988;7-8)

Dahası, ulusal ekonomik hedefleri uyumlu hale getirmek için öncelikle yatırımdan değil tüketimden fedakârlık yapıldı. Ayrıca yatırımlar, kârları serbest piyasa düzeyinin üzerine çıkaracak güçlü teşvikler uygulanarak, cesaretlendirildi. Bunun için mali, finansal, ticari ve rekabete ilişkin araçlar kullanıldı. Kurum kârlarını artırmak ve kârların sermaye birikimini hızlandırmak üzere yeniden yatırılmasını sağlamak amacıyla genel ve seçmeci vergi muafiyetleri ve hızlandırılmış amortisman uygulamasına gidildi. Ayrıca, seçmeci koruma politikaları, faiz denetimi ve kredi tayinlaması uygulandı; şirket birleşmeleri özendirildi, kapasite artışı koordine edildi, belli sanayilere girişler kısıtlandı, teknoloji alımı denetlendi; standardizasyon, uzmanlaşma ve ihracatı teşvik amacıyla özel karteller yaratılarak rekabet yönetildi. Bu önlemlerin sonucu olarak kurumsal tasarruflar, sermaye birikiminin hızlandırılmasında önemli bir rol oynadı.

Ancak, bu ülkelerin yönetimleri, kaynakların potansiyel yatırımcılara aktarılmasını yeterli görmediler. Lüks tüketimi ve spekülatif yatırımları engellemeye çalıştılar; sermaye çıkışlarını engellemek için ağır yaptırımlar getirdiler.

Yatırımların artırılması da yeterli değildi. Pazar sorununu çözmek ve ihracatı öğrenme sürecinin bir parçası haline getirmek amacıyla *yatırım-kâr bağlantısının (investment-profit nexus)* yanında *yatırım-ihracat bağlantısı (investment-export nexus)* da kuruldu.

Doğu Asya'da uygulanan politikalar diğer ülkelerin yabancısı oldukları politikalar değildi. Fark, yaratılan rantların yönetiminde ortaya çıkıyordu.(Akyüz vd., 1998)

Bununla birlikte, ülkelerin büyüme başarılarını yalnızca kurumsal yapıları ve büyüme politikalarıyla açıklayamayız. Türkiye-Kore karşılaştırmasının da açıkça ortaya koyduğu gibi, ülkelerin doğal kaynak yapılarının uygulanan politikaların seçiminde büyük etkisi vardır. Öte yandan ülkenin tarihsel mirası, coğrafi konumu ve dış ilişkileri uygulanabilecek politika seçeneklerini ve başarı şansını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla zaman ve mekandan bağımsız bir doğru politikalar kümesinden söz etmek çok anlamlı değildir. Böyle bir politikalar kümesinin olduğunu ve bu kümenin uygulamaya konulup konulmamasının yöneticilerin elinde bulunduğunu iddia etmek, yöneticilerin karar süreçlerini etkileyen toplumsal, tarihsel ve mekansal etkenleri göz ardı etmek demektir. Ülkelerin yönetim kalitesi diye bir sorunlarının olduğu kuşkusuzdur. Ancak, yönetim kalitesinin de toplumsal ortam tarafından belirlendiğini

unutmamak gerekir. Bu nedenle, ülkelerin büyüme başarılarını iyi yöneticilerin doğru kararlarına bağlamak eksik bir yaklaşım sayılmalıdır.

Kurumsalcı yaklaşımın başlıca eksikliği ise Kore’de devletin ekonomiye neden müdahale ettiği biçimde müdahale ettiğini açıklamakta yetersiz kalmasıdır. Devletin piyasa aksaklıklarını gidermek ve büyümeyi hızlandırmak için müdahalesi anlaşılır bir şeydir. Ancak devleti, piyasayı, sanayicileri, vb. disipline etmeyi ve hızlı büyümeyi gerçekleştirmeyi amaçlayan kerameti kendinden menkul bir güç gibi algılamak yanıltıcı bir yaklaşımdır. Devlet Kore’de büyümeyi sağlamak için iyi şeyler yapmışsa, Türkiye’de neden aynı şeyleri yapmamış ya da yapamamıştır? Çalışmamızda bu sorulara yanıt aramaya çalışmaktayız.

2.2.Kore’nin 1960’taki Gelir Düzeyi

Kore’de KBG’in değişimini, Maddison’ın rakamlarını(Maddison,Historical Statistics) kullanarak ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele aldığımızda, iki ülke rakamlarının 1930’lu yılların başı ile İDS’nin son yıllarında birbirine oldukça yakın olduğunu görüyoruz. 1960’lı yılların başında ise Türkiye’de KBG, Kore’dekinin yaklaşık iki katıdır. Kore’nin 1960 yılı KBG’i daha önce ulaşılmış olan en yüksek düzey olan 1937 yılı değerinin %25 altındadır. Türkiye’nin 1960 yılı KBG’i ise 1930’lu yılların en yüksek düzeyi olan 1939 yılı değerinin %24 üzerindedir. İDS sonrasında Japonların ayrılması, ülkenin ikiye bölünmesi, iç savaş ve kargaşa nedeniyle gelir azaldığı için, 1960’ların başında Kore’de KBG’in potansiyelin çok altına düştüğü rahatlıkla söylenebilir. Türkiye’de de 1939-1960 döneminde meydana gelen ortalama KBG artışı %1’i çok az aşabilmiştir. Bu rakam Türkiye’nin son yüz yıllık ortalamasının çok altındadır ve İDS’nin getirdiği olağanüstü koşulların olmaması halinde, ülkenin daha yüksek bir büyüme hızı gerçekleştirebileceğini söylemek fazla iddialı olmasa gerek. Aynı dönemde Kore de, kendi uzun dönemli büyüme eğiliminin altında kalan %1’in biraz üzerindeki bu büyüme hızını yakalayabilmiş olsaydı, 1960’lardaki KBG’i yaklaşık Türkiye’ninki kadar olacaktı. Dolayısıyla, Kore’nin 1960 sonrasındaki hızlı büyümesinin nedenlerinden birisini, kendi uzun dönemli büyüme trendine yakınsaması olarak açıklayabiliriz.¹

¹ 1934-1938 yılları için M.K.Benett tarafından gıda,tütün, tıbbi bakım ve hizmetler, eğitim, eğlence ve dinlenme, ulaştırma, haberleşme gibi 19 ayrı seri kullanılarak hazırlanmış olan reel tüketim endeksinde ABD=100 alındığında Türkiye=24,3 ve Kore=19,4 olmaktadır(Aytür,1970;58). Yani, Türkiye’nin

Ülkenin geçmişte tarım, altyapı, madencilik ve sanayi alanlarında kaydetmiş olduğu aşamaların, “Kore mucizesi”nin doğuşuna da ortam hazırladığı söylenebilir. Nitekim, 1960’lı yılların başında ülkenin gelir düzeyi ile diğer gelişmişlik göstergeleri arasında bir uyumsuzluk vardı. Kore 1961 yılında 74 gelişmekte olan ülke arasında KBG bakımından 60’ncı, bileşik bir sosyo-kültürel gelişmişlik endeksine göre ise 14’ncü sırada idi.(Jones and Sakong, 1985;1) Bu durumda, belki de, Kore’nin 1960 sonrasında neden hızlı büyüdüğünden çok, o zamana kadar neden geciktiğini sormak daha doğru olabilir. (Lim,2000;29, dipnot 34)

Gerçekte Kore, 1950’li yılların sonunda sınai gelişmişlik bakımından sanıldığı kadar geri değildi(Pack and Westphal,1986). Koreliler, Japon işgali sırasında, modern sanayinin kuruluşu ve işletilmesi konusunda önemli bilgiler sağlamışlardı. İmalat sanayiinin net mal üretimi içindeki payı sömürge döneminin başında %4’ten daha azken, 1940 yılında %20’nin üstüne çıkmıştı. İmalat sanayiinde çalışanların sayısı aynı dönemde 23 binden 440 bine yükseldi. Öte yandan, üretim değeri bakımından Kuzey daha gelişkin olmakla birlikte, birkaç büyük kimya tesisi bir yana bırakıldığında, Güneyin imalat sanayiindeki üretimi Kuzeyin bir buçuk katına ulaşmaktaydı. Dolayısıyla, Koreli girişimcilerin daha çok Güneyde toplandığını söylemek yanlış olmaz.

Kore Cumhuriyeti Japonlardan 2.500 faal ticari ve sınai kuruluş ile, altyapı ve stoklar devraldı.(Jones and Sakong, 1985;22,28) Kore’nin devraldığı beşeri ve fiziksel miras iç kargaşa, savaş ve yönetim zaafları nedeniyle 1960’lı yıllara kadar iyi kullanılamadı. Ancak, bu mirasın, 1960 sonrasında büyümeyi hızlandırıcı etki yaptığı rahatlıkla söylenebilir.

Kısacası Kore’nin 1960’ların başındaki ortalama KBG düzeyi, sahip olduğu birikim ile fiziksel ve beşeri sermayeye göre düşük kalıyordu ve 1960 sonrasındaki hızlı büyümenin bir kısmı, ülkenin kendi uzun dönemli büyüme trendine dönmesi ile açıklanabilir.

tüketimi Kore’den yaklaşık olarak %25 daha fazladır. Bu gösterge, doğru olduğu ölçüde, 1930’lu yıllarda Türkiye’de kişi başına gelirin Kore’dekinden 1960’ta olduğu ölçüde farklı olmadığının bir kanıtı olarak alınabilir.

2.3.Sermaye Birikimi(Büyümenin Finansmanı)

Ülkelerin büyüme hızları, sahip oldukları fiziki sermaye stokunu nicelik ve nitelik bakımından hangi hızla çoğaltabildikleri ve ne ölçüde etkin kullanabildikleriyle yakından ilgilidir. Üretim artışının kaynaklarına ilişkin ampirik çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin büyümeye, açık ara, en büyük katkıyı yaptığını; sermaye birikimini işgücünün ve, çok daha geriden olmak üzere, teknik gelişmenin izlediğini ortaya koymuştur. (Lim,1996;67) Dolayısıyla, büyüme sorununun büyük ölçüde bir kaynak bulma ve kaynağı akılcı bir biçimde kullanma sorunu olduğu söylenebilir. Nitekim, Nurkse'ye göre, ekonomik olarak geri ülkelerin kalkınma sorunlarının merkezinde sermaye oluşumu bulunmaktadır (Nurkse,1955;1). O halde, karşılaştırma dönemimizde Türkiye ve Kore'de büyüme hızını belirleyen değişkenlerden en önemlisinin yatırımlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.¹ Dolayısıyla, yatırımların bağlı olduğu değişkenler büyüme hızını da önemli ölçüde belirliyor demektir. Ziya Öniş'in yapmış olduğu bir çalışma, 1962-1982 döneminde Türkiye'de özel ve toplam yatırımları etkileyen en önemli faktörün kredi bulunabilmesi olduğu sonucuna varmaktadır. 1987 yılında büyük sanayiciler arasında yapılan bir araştırma da, kredi yetersizliğinin sabit yatırımları olumsuz yöne etkileyen üç önemli faktörden birisi olduğunu ortaya koymaktadır. Yine, ihracatçılar arasında yapılan bir çalışmada, görüşme yapılanların yarısından biraz fazlası, yatırım yapmakta güçlüklerle karşılaştıklarını ve güçlüklerin büyük ölçüde yatırımın finansmanında ortaya çıktığını söylemişlerdir. (Şenses, 1990;71)

¹ Perkins, yatırımların Kore için de büyümeyi belirleyen en önemli değişken olduğu düşüncesine katılmakla birlikte, 1960'lı yıllardaki gelişmeyi bir *istisna* olarak görüyor. "Yatırım oranları oldukça düşüktü, yine de GSYİH'daki büyüme 1961 ve 1962 ortalaması olan yıllık yüzde 4'ten, geriye kalan 1960'lı yılların ortalaması olan yüzde %10,1'e sıçradı. Yatırım oranı da yükseldi, ama üç yıllık gecikme ile(yatırım oranındaki ilk sıçrama 1966'da oldu).Bu ilk başarı daha sonra olanlar bakımından kritikti ve bunun yüksek tasarruflarla ya da daha fazla sermaye oluşumu ile pek ilgisi yoktu. 1960'lardaki büyüme patlamasının en mantıklı açıklaması, Park hükümeti tarafından gerçekleştirilen birçok reformun, bir kerelik önemli verimlilik kazanımlarına yol açmış olmasıdır. Bu verimlilik kazanımları reform çabalarına ve genel olarak Park hükümetine büyük güvenirlilik kazandırmıştır."(Perkins,1997;63) Reformlar büyümeyi hızlandırmada önemli bir rol oynamış olabilir. Ancak, Perkins'in yatırım artışları konusunda söylediklerini biraz ihtiyatla karşılamak gerektiğini düşünüyoruz. 1960-1965 aralığında Kore'nin yıllık brüt yatırım oranları (%10,9), (%13,2), (%12,8), (%18,1), (%14,0) ve (%15)(Krueger,1987a;52);aynı dönemdeki GSMH artışları: (%1,1), (%5,6), (%2,2), (%9,1),(9,6) ve (%5,8) olmuştur.(Song,1990;60) Dönem içinde ortalama tasarruf oranı yaklaşık %13,7, gelirdeki ortalama artış yaklaşık %5,2'dir. Dönem için, marjinal SHK'sı 2,64 çıkmaktadır. 1960-1980 döneminin tümü için katsayıyı 2,91 olarak hesapladık(bak. Bölüm 2.4). İlk altı yıla ilişkin katsayı biraz daha düşük çıkmakla birlikte, kısa dönemde büyüme hızının yatırımların yanı sıra kapasite kullanım oranı ile hava koşullarındaki değişikliklere de oldukça duyarlı olabileceği açıktır.

Yukarıda anılan çalışmaların vardığı sonuçlar doğru ise, Kore ile Türkiye arasındaki büyüme farkının önemli bir kısmının kaynak yaratma ve/veya bulma konusundaki farklılıktan kaynaklanmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Bu kısımda Kore ve Türkiye'nin yatırım fonlarını hangi hızda ve hangi kaynaklardan yararlanarak artırdıkları üzerinde duracağız. İki ülkede yatırım kaynaklarının ne ölçüde etkin kullanılabildiği ile ilgili tartışmayı ise bir sonraki kısma bırakacağız.

Ülkelerin sermaye stoklarını büyütmede kullanabilecekleri ana kaynak iç tasarruflardır. Kişi başına gelirin düşük olduğu gelişmemiş ülkelerde iç tasarruf oranını, hızlı büyüme için zorunlu olan yatırım miktarının gerektirdiği düzeye çıkarmak son derece güçtür. Bu nedenle ülkeler, özellikle kişi başına gelir belli bir düzeye erişinceye kadar, dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Gelir düzeyi yükseldikçe iç tasarruf potansiyeli de yükselmekte¹ ve dış kaynağa olan ihtiyaç azalmaktadır.

Tablo II.1 Türkiye ve Kore'de İç Tasarruf, Yatırım ve Dış Kaynak Girişi (1960-1980)^(*)

	Brüt İç Tasarruf		Brüt Yatırım		Dış Kaynak Girişi	
	Kore	Türkiye	Kore	Türkiye	Kore	Türkiye
1960	0,8	13,7	10,9	16,1	8,6	0,5
1961	2,9	12,9	13,2	15,8	8,6	0,4
1962	3,3	11,6	12,8	15,3	10,7	2,0
1963	8,7	11,1	18,1	15,4	10,4	1,6
1964	8,7	13,6	14,0	15,3	6,9	1,6
1965	7,4	13,4	15,0	14,9	6,4	1,3
1966	11,8	15,8	21,6	17,6	8,4	1,1
1967	11,4	16,5	21,9	17,3	8,8	1,0
1968	15,1	16,0	25,9	18,0	11,2	1,4
1969	18,8	15,9	28,8	17,5	10,6	1,8
1970	17,3	16,8	26,8	19,5	9,3	2,3
1971	15,4	13,6	25,2	17,3	10,7	2,1
1972	15,7	16,4	21,7	20,1	5,2	4,3
1973	23,5	15,7	25,6	18,1	3,8	-1,1
1974	20,5	14,4	31,0	20,7	12,4	0,6
1975	18,6	14,3	29,4	22,5	10,4	3,7
1976	23,1	17,7	25,5	24,7	2,4	6,3
1977	25,1	16,9	27,3	25,0	0,6	7,0
1978	26,4	14,6	31,1	18,5	3,3	4,0
1979	26,6	14,2	35,4	18,3	7,6	0,9
1980	19,9	13,5	31,5	21,4	10,2	3,5

(*) GSMH'nin yüzdesi olarak.

Kaynak: Krueger(1987a), Tablo 10.

¹ KBG'de meydana gelen ve geçici olmayan artışların tasarruf eğilimini artıracağını varsayıyoruz. H. Chenery ve M. Syrquin'in 93 ülkenin 1950-1970 dönemi verilerini kullanarak yapmış oldukları çalışma, bu varsayımımızı doğrulamaktadır. Ortalama tasarruf oranı, KBG'i 100 doların altında olan ülkelerde %10,3 iken, 1000 doların üstünde olan ülkelerde %23,3'dür.(Chenery and Syrquin,1980;Tablo 3)

Büyümenin finansmanı hakkındaki bu kısa girişten sonra iki ülkenin çeşitli finansman kaynaklarını ne ölçüde kullanabildiğini gösteren (Tablo II:1)e baktığımızda, karşılaştırma döneminin başında Türkiye'nin ulusal gelirinin %15-16'sı kadar yatırım yaptığını, Kore'de ise bu oranın %11-13 dolayında olduğunu görüyoruz. Türkiye yatırımların çok daha yüksek bir kısmını iç tasarrufları ile finanse eder ve kullandığı dış kaynak milli gelirinin %2'sini bulmazken, Kore'de iç tasarrufların oranı %1-3 ve kullanılan dış kaynakların oranı %8-10 dolayında idi. 1960'lı yılların sonuna doğru Kore'nin Türkiye'yi hem iç tasarruf ve hem de yatırım oranının yüksekliği bakımından geride bıraktığı; 1970'li yılların ortalarından itibaren ise Kore, yüksek oranda dış kaynak kullanmaya devam ederken, Türkiye'nin kullandığı dış kaynak miktarının da dönem başına göre önemli oranda arttığı görülüyor.

Şimdi iki ülkenin iç ve dış tasarruflarının gelişimini biraz daha ayrıntılı olarak ele alalım.

2.3.1. İç Tasarruflar

Kore'de iç tasarruflar 1960'lı yılların ortalarından itibaren hızla yükselerek birinci on yılın sonunda %15'i, 1970'li yılların ortalarında ise %25'i aşmıştır. Türkiye'nin iç tasarruf oranında dönem boyunca önemli bir değişiklik olmamıştır. Dönem başından itibaren yavaş bir artış eğilimi gösteren tasarruf oranı 1970'lerin ikinci yarısında bir ara %18'lere yaklaştıysa da dönem sonuna doğru yeniden azalmış ve %13-14'ler düzeyinde kalmıştır.

Kore, Türkiye'yi yatırım oranında 1965 yılında, iç tasarruf oranında ise 1968 yılında geride bırakmıştır. Kore'nin iç ve toplam tasarruflarındaki hızlı artış 1970'li yıllarda da devam etmiş ve Türkiye ile aralarındaki toplam tasarruf ve yatırım farkı bazı yıllarda 10 puanı aşmıştır.

Kore'de gerçekleştirilen toprak reformunun da etkisiyle, gelir ve servet dağılımının Türkiye'ye göre daha eşitlikçi olmasının, özellikle geleneksel varlıklı sınıflar arasında yaygın olan gösteriş tüketimini sınırlandırması ve insanların geleceklerini güvence altına alan yaygın bir sosyal güvenlik sisteminin olmaması gibi etkenlerin iç kaynakların harekete geçirilmesini kolaylaştırdığı söylenebilir. Ancak, tasarruf artışında en önemli etkenin hızlı büyüme olduğu anlaşılmaktadır.(Nam, 1988)

Perkins'e göre, hızlı gelir artışının tasarruflarda neden daha hızlı bir artışa yol açtığı ile ilgili olarak iki hipotez ileri sürülebilir. Birincisi, tüketim alışkanlıklarının gelir artışından daha yavaş değişmesi; ikincisi, Kore'de tasarruf eğiliminin göreceli gelirden çok mutlak gelire bağlı oluşu. Ülkenin tasarruf verileri, tasarruf oranlarının, alt gelir gruplarında çok düşük ya da negatifken, yoksulluk sınırının üstünde birden %20-30'lara fırladığını ve öyle kaldığını gösteriyor.(Perkins,1997;67) Burada, başlangıçta hızlı büyümenin tasarruf artışına yol açtığı, artan tasarrufların yatırım ve gelirden artışı mümkün kıldığı ve gelir artışının yeniden tasarruf artışını getirdiği gibi bir düşünce biçimi söz konusudur. Eşitlikçi gelir dağılımının tasarruf üzerinde başka bir etkisi de, artan ulusal gelirin daha çok sayıda kişiyi yoksulluk sınırının üzerine çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Kore'de, hızlı gelir artışıyla birlikte, istihdam ve ailelerin harcanabilir gelirlerinin yanı sıra, kamu gelir ve tasarrufları da yükselmiştir.

Türkiye'nin iç tasarruflarını artırmada Kore kadar başarılı olamamasının nedenleri arasında gelirin aynı ölçüde hızlı artırılmaması, gelir dağılımının daha eşitsiz oluşu, toprak reformu yapılamaması nedeniyle harcama eğilimi yüksek toprak sahipleri sınıfının tasfiye edilememiş olması, bu sınıfın vergilendirilememesi, göreceli olarak daha demokratik bir ortamın varlığı gibi nedenler sayılabilir.

Türkiye'de planlı dönemin başında büyümenin finansmanı açısından iç ve dış kaynakların durumunu Bulutoğlu(1967) yardımı ile özetleyelim.

Plan uygulamasına geçilmeden önceki beş yılı oluşturan 1957-1961 döneminde Türkiye'nin ortalama yatırım oranı %14,8, iç tasarruf oranı %12,8 ve kullanılan yabancı kaynak %2 olarak hesaplanmıştır. Birinci Planda öngörülen büyüme hızının yakalanabilmesi için(sermaye hasıla katsayısının 2,6 olacağı varsayımıyla) yatırım oranının %18,2'ye çıkarılması gerekmektedir. Planda yatırımların %14,7'sinin iç tasarruflarla, %3,5'inin ise dış kaynaklardan karşılanması öngörülmüştür. Buna göre, iç tasarrufların %15, dış tasarrufların ise %75 oranında artacağı varsayılmış demektir. Mevcut dış borç ödemeleri de dikkate alındığında, bulunacak dış kaynağın ulusal gelirin %3,5'inden ödenecek ana para faiz miktarı kadar daha fazla olması gerektiği görülür. Örneğin 1963 yılı için dış açığı ve borç ödemelerini karşılamak için GSMH'nin %6,4 kadar dış kaynağa ihtiyaç vardı. Beklenen koşullarda dış borçlanma gerçekleştirilemediği için, Plan döneminde anapara ve faiz ödemesi planlanandan daha yüksek olmuş ve planda öngörüldüğü ölçüde net dış kaynak girişi gerçekleşmemiştir.

Planda iç tasarrufların %15 oranında(ya da GSMH'nin %2'si kadar) artırılması öngörülmekle birlikte bu artışın ne kadarının özel tasarruflarda ve ne kadarının kamu

tasarruflarında meydana geleceği belirtilmemiştir. Özel tasarruf artışının özel yatırım artışını karşılayabilmesi için, özel tasarrufların özel yatırımlarla aynı hızda(%11) artması gerekmektedir. Bununla birlikte, Plan süresince harcanabilir gelirin ortalama %5,88 hızla artacağı varsayılmıştır. Bu, özel tasarrufların gelir esnekliğinin 1,87 olması demektir. Dahası, yatırımların finansmanında dış kaynakların payının, planlandığı gibi azalabilmesi için, özel tasarrufların özel yatırımlardan daha hızlı artması gerekmektedir. Böylesi bir artış beklentisi gerçekçi miydi? Özel tasarrufların üç bileşeni vardır; gönüllü tasarruflar, dağıtılmamış kârlar ve kurumsal tasarruflar. Gönüllü tasarruflar harcanabilir gelirin bir fonksiyonudur. Plan süresince harcanabilir gelirin payının azalacağı öngörülmektedir(planlanan GSMH artışı %7, harcanabilir gelir artışı %5,88). Bu durumda tasarruf artışının gönüllü tasarruflardaki artışla karşılanması pek olası değildir. Kurumsal tasarruflarda da GSMH artışının üzerinde bir artış beklemek gerçekçi değildir. Geriye bir tek dağıtılmayan kârlar kalmaktadır. GSMH'daki %7'lik artış kârları hızla artırabilir ve dağıtılmamış kârlar toplam özel tasarrufların önemli bir parçasını oluşturabilir; ancak, dağıtılmayan kârlarda meydana gelebilecek artışın özel tasarrufların tümünü %11 oranında artırmaya yeteceği kuşkuludur.

Planda öngörülen özel yatırımların gerçekleştirilebilmesi için özel sektöre kamu fonlarından ya da dış kaynaklardan pay vermek gerekecekti. Öbür türlü, toplam yatırım hedeflerinin tutturulabilmesi için kamu yatırımlarının Planda öngörülen hedefi aşması zorunluluğu ortaya çıkıyordu. O halde kamu gelirlerini, hem kamu kesimi sabit sermaye oluşumunu hızlandırmak ve hem de özel kesimin açığını kapatmak amacıyla, artırmak gerekliydi. Bu, enflasyon yolu ile ya da mali politikalarla gerçekleştirilebilirdi. Enflasyonist politikalarla kamu gelirlerini artırmak, sakıncaları bir yana, kısa sürede mümkün değildir. Geriye bir tek mali politikalar kalmaktaydı.

Kaldor'un da belirttiği gibi(Bulutoğlu,1967), ekonomik gelişmeyi hızlandırmak için iki farklı vergi reformu uygulanabilir. Birincisi, kamu gelirlerini vergiler yolu ile artırmak; ikincisi, vergi muafiyet ve indirimleri yolu ile hane halkı tasarruflarını ve firma yatırımlarını teşvik etmektir. DPT birinci yaklaşımı savunmakla birlikte, hükümet ikinci yaklaşımı benimsemiştir.

Vergi muafiyet ve indirimlerinin iç tasarrufların istenilen düzeye çıkartılmasını sağlayamaması 1970'lerde yeni arayışlara yol açmıştır. Ulusal tasarrufların artırılmasında işçi dövizlerine “merkezi bir rol” yüklemeye çalışılmıştır. DESİYAB

(Devlet Sanayi ve İşçi yatırım Bankası) 1975 yılında bu amaçla kurulmuştur. Ancak, Oktar Türel'e göre bu yaklaşım "stratejik bir yanılgı"dır. Çünkü,

[ü]retim güçlerindeki gelişmenin 1970'li yıllar için zorunlu kıldığı sermaye gerekleri yüksek, olgunlaşma süreleri uzun ve bazı durumlarda kârlılıkları düşük, ülke ölçeğinde üretim yapması ve çevrelerine dıştan faydalar sağlaması beklenen sanayi birimleri ile ilgileri yerel düzeyi aşmamış ve kısa dönemde çok getiri bekleyen küçük tasarrufların yöneleceği küçük imalat birimleri arasındaki, toplumsal mülkiyet ile küçük mülkiyet sahipliği düşleri

bağdaşmazdı. DESİYAB'ın kuruluşunu izleyen iki yıl içinde kurulan SAN'lı kuruluşlar, aynı modele göre oluşturulmuşlar, bu kuruluşlardaki DESİYAB payının sonradan yurt dışındaki çalışanlara ve diğer tasarruf sahiplerine satışı öngörülmüştü. Ancak bu öngörü gerçekleşmemiş ve 1978'den sonra SAN'lı kuruluşlar, anonim şirket statüsünde birer kamu iktisadi teşebbüsüne dönüştürülmüşlerdir. DESİYAB da işçi ve hemşeri şirketlerinin yatırım bankası olma çizgisine yönelmiştir.(Türel,1981b;587)

2.3.2. Dış Kaynaklar

Başlıca dış tasarruf kaynakları dış borç ve yardımlar ile yabancı sermayedir. Dış borçlar, ticari koşullarla alınan dış kredileri; dış yardımlar, karşılıksız olarak verilen bağışlar ile ticari kredilerden daha düşük bir karşılık alınarak verilen kredileri;¹ yabancı sermaye, yabancının portföy yatırımları ile doğrudan yatırımlarını kapsamaktadır. Karşılaştırma döneminde Kore ve Türkiye'deki portföy yatırımları önemsiz olduğundan, bu çalışmada yabancı sermayeyi DYS anlamında kullanacağız.

Kore, kullanmış olduğu dış kaynakların fazlalığı ile de dikkati çekmektedir. Gerek Kore Savaşını izleyen onarım döneminde ve gerekse 1960'lardan sonraki hızlı büyüme döneminde Kore; bağış, ucuz kredi ve borçlanma şeklinde yüksek tutarda dış kaynak kullanmıştır. Dış kaynak kullanımı, bazı istisnai yıllar dışında ulusal gelirin %5-10'u düzeyinde seyretmiştir. Dış kaynaklar, önce iç tasarrufların çok düşük olduğu 1960'lı yıllarda büyüme için bir itici güç oluşturmuş sonra da hızlı büyümenin, tasarruf açığının ortadan kalktığı 1980'li yılların ortalarına kadar sürdürülebilmesini sağlamıştır.

Türkiye'de dış kaynak kullanımı 1960'lı yıllar boyunca genelde %2'nin altında kalmış ve istikrarlı bir seyir izlemiştir. 1970'li yıllarda ise dış kaynak kullanımının daha yüksek ve daha istikrarsız bir seyir izlediği görülüyor. Dış kaynak kullanımı 1973 yılında negatif iken, 1977 yılında %7'yi bulmuştur. Öte yandan, işçi dövizlerindeki

¹ Dış kredi, bağış ve dış yardımın tanımı ve aralarındaki farklar için bak. Başak(1977;13-15).

artış da dikkate alındığında, Türkiye'ye giren dış kaynakların 1970'li yıllarda 1960'lı yıllara göre çok daha fazla olduğu görülür. 1964-1969 döneminde gelen işçi dövizleri toplamı 535 milyon dolar iken 1970-1979 döneminde gelen dövizlerin tutarı 10 milyar doları aşmıştır. Bu rakamlar yalnızca resmi yollardan gelen dövizleri kapsamaktadır. Resmi olmayan yollardan gelen dövizler de dikkate alındığında, gerçek işçi döviz girişi daha yüksek olduğu söylenebilir.

Kore'nin 1960'lı yılların ikinci yarısına kadar Amerika'dan bağış ve yardım ağırlıklı dış kaynak aldığı biliniyor. Ancak, 1960'lı yılların ortasından itibaren ülkenin kullanmış olduğu dış kaynaklar içerisinde ayrıcalıklı kaynakların payı azalırken ticari nitelikteki kaynakların payı artmıştır. 1967-1978 yılları arasındaki 11 yıllık dönemde tüm gelişmekte olan ülkelerin dış borçları yedi kat artarken Kore'nin dış borçlarındaki artış 15 kat olmuştur.(Cho and Kim,1995;18) Ayrıca dış kaynaklar, çıkış ülkesi bakımından çeşitlenmeye başlamıştır. 1960'lara kadar Kore'ye gelen dış kaynakların tamamına yakını Amerikan kökenli iken, giderek Japonya ve diğer ülkelerin paylarında artış görüldü.

Tablo II.2 Kore'ye Net Yabancı Kaynak Girişi, 1962-1976 (cari fiyatlar, milyon \$)¹

	1962-1966	1967-1971	1972-1976
Kamusal ya da kamuca garanti edilen borçlar ²	274,7	1.613,9	3.054,4
Özel borçlar ³	13,4	131,1	247,4
DYS ⁴	16,7	72,2	420,8
Toplam dış borç ve yatırımlar	304,8	1.817,2	3.722,6
Çok taraflı	13,7	87,1	817,5
İkili	291,1	1.730,1	2.905,1
ABD	130,7	818,8	1.325,8
Japonya	84,8	446,0	693,9
İngiltere	0,3	90,9	271,4
Diğer	75,3	374,4	614,0
Ekonomik bağışlar	832,8	444,0	11,1
Toplam net yabancı sermaye girişi	1.137,6	2.261,2	3.733,7

(1)Bir yıl ve daha uzun vadeli.(2)Net(anapara ve faiz ödemeleri hariç).(3)Özel sektöre kamusal ve özel kaynaklardan, kamu garantisi olmadan verilen. Net(anapara ve faiz ödemeleri hariç).(4)Net(kâr payı, sermaye dönüşü, vb.. transferler düşüldükten sonra)

Kaynak: Westphal vd.(1981;14, Tablo 1).

Türkiye de en çok Amerikan yardımı alan ülkeler arasındadır. Ne var ki, Kore'nin 1960'lı yıllara kadar kullanmış olduğu dış kaynakların hemen hemen tümü bağış niteliğinde iken, Türkiye hem yardım ve hem de dış borç niteliğinde dış kaynak kullanmıştır. 1970'li yılların ikinci yarısında iki ülkenin de dış borçları hızla artmıştır. Ancak Kore'nin kullanmış olduğu dış kaynak miktarı hem tutar ve hem de ulusal

gelirine oranla Türkiye’den daha fazla olmuştur. Yapılan bir tahmine göre, Kore’nin 1962-1982 döneminde gerçekleştirmiş olduğu ortalama %8,2’lik GSMH artışının 3,3 puanı, yani yaklaşık %40’ı dış kaynaklar sayesinde mümkün olabilmektedir. Dış kaynak kullanımı olmasaydı, aynı dönemin büyüme hızı ortalaması ancak %4,9 olabilecekti(Cho ve Kim, 1995;76); ki bu, o döneme göre mütevazı bir büyüme hızı sayılabilir.

2.3.2.1. Dış Kredi ve Yardımlar

İki ülkenin de kullanmış oldukları dış kaynaklar içerisinde ilk sırayı borçlanma almaktadır. 1960-1980 döneminde Türkiye’nin dış borçları 1.139 milyon dolardan 16.227 milyon dolara çıkarken, Kore’nin dış borçları çok daha büyük bir artışla 83 milyon dolardan 27.170 milyon dolara yükselmiştir.(Tablo II.3) Bu, dönem boyunca Türkiye için 15 milyar dolar dolayında bir borç artışını ifade ederken Kore’nin dış borçlarındaki artış 27 milyar doları aşmıştır. Türkiye’nin dış borç artışı 1960’lı yıllarda daha yavaş olmuş ve borçlar on yıllık bir sürede ikiye katlanmıştır. 1970’li yıllarda borçlanma hızlanmış ve borçların yeniden ikiye katlanması için beş yıllık bir süre yetmiştir. Karşılaştırma dönemimizin son beş yılında borç artışı daha da hızlanmış ve toplam dış borçlar üçe katlanmıştır.

1960’ların başında Kore’de henüz kendi kendine ayakta kalabilecek bir ekonomik yapı oluşturulamamıştı ve daha önce de belirtildiği üzere, ülkeye her yıl milli gelirinin %10’una yaklaşan tutarda dış yardım yapılmaktaydı. Bu yardımların kaynağı olan Amerika, bir yandan Kore’ye yapılan yardıma diğer müttefiki ülkelerin de(Almanya ve özellikle de Japonya) katkıda bulunmalarını isterken bir yandan da karşılıksız yardımları dış borca dönüştürmek istemekteydi. Kore hükümetinin yanı sıra ABD ve Japonya’nın da, Kore’ye yapılmakta olan yardımların borca dönüştürülmesi için gerekli adımları attıkları görülüyor. Kore hükümeti, Koreli firmalara verilen ve kendi onayından geçen dış kredilere Kore Merkez Bankası, Kore Kalkınma Bankası ve ticari bankalar aracılığı ile geri ödeme garantisi sağlarken, ABD ve Japon hükümetleri de Kore’ye borç veren ya da Kore’de yatırım yapan kendi vatandaşlarına çeşitli yatırım garantileri vermeye başladılar.¹ Kore bankalarının vermiş oldukları dış borç garantileri toplamı 1962 yılında 40 milyon dolar dolayında iken, 1978 yılında 18 milyar dolara

¹ “[G]enel olarak, görünür gelecekte Birleşik Devletler’in Kore’nin dış borç geri ödemede acze düşmesine izin vermeyeceği izlenimi vardı.” (Cole and Lyman, 1971;182)

yaklaşmıştır. (Cole and Park;1979;60-63) ¹ Kore, 1960'lı yıllara hemen hemen dış borçsuz girmesine rağmen, hükümet, dış borçlanmayı ülkenin üretim kapasitesini artırmak amacıyla denetimli bir biçimde özendirdi. Karşılaştırma dönemimizin başında iç tasarruflar son derece düşük olduğundan, dış borçlanma plan hedeflerine ulaşmak için kaçınılmaz görülmüştü.(Park, 1985;292)

İç tasarruflardaki artışa rağmen, yatırımların çok daha hızlı artıyor olması dış borçlanma gereğini daha da artırmıştır. Öte yandan, Kore'nin ihracatındaki hızlı artış net döviz gelirlerine aynı ölçüde yansımamıştır. Çünkü, ihraç edilen mamullerin üretiminde doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılan girdi ithalatı, ihracattan daha hızlı artmıştır. Yine, düşük faizli ihracat kredilerinin tahsisinde ihracat tutarının esas alınıyor olmasının, kısa sürede ihracata dönük ürün üretebilecek yatırımları özendirmesi de ithalatı artırıcı etki yapmıştır. (Park,1985;293-294)

Tablo II.3 Türkiye ve Kore Dış Borç Göstergeleri (1960-1980, Milyon \$, %)

Yıllar	Türkiye				Kore			
	Dış borç	A ¹	B	C	Dış borç	A	B ²	C
1960	1.139	15,1			83	3,9	0,4	-
1967	1.441	8,8			645	15,1	5,2	0,72
1970	1.911	10,4	16,3	1,3	2.245	28,1	18,2	2,84
1972	2.538	11,3			3.587	33,9	18,4	3,87
1975	4.724	9,8			8.443	40,5	12,0	3,38
1977	11.404	18,3	11,0	0,8	12.649	33,8	10,2	3,58
1978	14.126	20,7	11,0	0,9	14.823	28,5	12,1	4,16
1979	14.234	18,6	12,9	1,1	20.287	32,5	16,0	4,03
1980	16.227	23,3	15,3	1,7	27.170	44,4	18,5	4,81

A: Dış borç/GSMH, B: Borç servisi /ihracat, C: Borç servisi/GSMH

(1) Cari kurlara göre.(2)1979 ve 1980 yılları için kısa vadeli faiz ödemeleri dahil.

Kaynak: Türkiye: WB(1980;31,268,269), Evgin(2000); Kore: Sakong(1993), Tablo A.35; Amsden (1989;95), WDR çeşitli sayılar.

Ayrıca, Kore cari açıktan daha fazla dış borç kullanmıştır. Borcun cari açığı aşan kısmı ile döviz rezervleri artırıldı ve Kore'den mal alan yabancı müşteriler kredilendirildi.

İki ülkenin dış borçlanmaları arasındaki dikkati çeken bir fark, Kore'nin hem özel kaynaklardan daha fazla borçlanmış(Krueger, 1987b;40) ve hem de alınan borçların çoğunu özel kesime kullandırmış olmasıdır. Kore'de, 1968 yılı sonu itibariyle

¹ Orijinal kaynakta von cinsinden verilen ve cari kurları kullanarak dolara çevirdiğimiz garanti miktarındaki gelişme şöyle olmuştur: 1962 yılında 40, 1963 yılında 170, 1966 yılında 530, 1972 yılında 2.620 ve 1978 yılında 17.820 milyon dolar.

onaylanmış olan özel borç ve yatırımların tutarı kamu borçlarının iki katına ulaşmıştı. Fiilen kullanılmış özel krediler ise kamu kesiminin kullanmış olduğu kredilerin 1,8 katıydı.(Cole and Lyman,1971;182-183) Karşılaştırma dönemimizin sonuna doğru özel dış borçların oranı Kore’de azalırken Türkiye’de artmış olmakla birlikte, yine de Kore’nin dış borçları çok daha özel kesim ağırlıklıdır(Tablo II.5). Kore’de özel sektörün dış borçlanma içindeki payı yaklaşık olarak, 1961-1969 döneminde %75, 1970-1976 döneminde %52 ve 1977-1981 döneminde %42 olmuştur.(Cho and Kim,1995;48) Özel kısa vadeli borçlardaki gelişme daha da çarpıcıdır. Tüm gelişmekte olan ülkelerin uluslararası mali piyasaya olan borçları 1967-1978 yılları arasında 17 kat artarken, Kore’nin özel kuruluşlara olan borçları 100 kat artmıştır.(Cho and Kim, 18)

Devlet bankalarının ödeme garantisi verdiği özel borçların alacaklı bakımından riski azalırken, dış borç faizlerinin iç faiz oranlarına göre oldukça düşük(ve hatta reel dış borçlanma faizinin negatif) olması ve ayrıca hükümetin iç kredileri tayinlaması, dışarıdan borçlanmayı Kore şirketleri için çekici hale getiriyordu.(Cho and Kim,1995:49,50

Tablo II.4 Türkiye’nin Aldığı Dış Krediler, 1960-1978 (kaynaklara göre, brüt, milyon \$)¹

	1960-62	1963-67	1968-72	1973-77	1978	Toplam
KAMU SEKTÖRÜ ²	274	941	1.658	762	687	5.959
Satıcı kredileri ³	120	28	77	159	-	
Özel mali kuruluşlardan	-	-	74	466	215 ⁵	
Uluslararası örgütlerden	98	251	478	862	227	
Hükümetlerden	128	662	1.028	889	250	
OECD üyeleri ⁴	113	658	799			
Sovyet Bloğu	15	3	229	185	-	
ÖZEL SEKTÖR	21	63	36	523	191	834
TOPLAM	2 95	983	1.693	2.923	878	6.772
Anapara ödemesi	183	498	591			
Faiz ödemesi	71	129	235			
NET TRANSFER	41	357	867			

(1)Bir yıldan uzun vadeli krediler.(2)Özel sektöre verilen devlet garantili kredileri de kapsar.(3)Esas olarak konsorsiyum Yardımı kapsamında Fransa tarafından taahhüt edilen krediler.(4)Türk lirası cinsinden ödenebilen krediler hariç. (5)Satıcı kredileri ile birlikte.

Kaynak: WB(1975a), Tablo 4.2, Tablo 4.3; WB(1980) Tablo 4.3

İki ülkenin borçlanması konusunda dikkate alınması gereken bir başka husus da Türkiye’nin 1960 öncesinden devralmış olduğu görece yüksek dış borçların ana para ve faiz ödemesi nedeniyle, karşılaştırma dönemimizde net dış borç artışları arasındaki farkın brüt kredi kullanımındakinden daha fazla olmasıdır. Örneğin 1962-1971 yıllarını kapsayan on yıllık dönemde Kore ve Türkiye’nin almış oldukları bir yıldan uzun vadeli

net kredi(toplam kredi eksi anapara ve faiz ödemeleri) miktarları sırasıyla 2.033,1 ve 1.083,8 milyon dolardır.(Tablo II.5'teki kaynaklar)

Tablo II.5 Kore ve Türkiye’de Özel Kesimin Dış Borç Kullanımındaki Payı (%)

	<u>Kore</u>	<u>Türkiye¹</u>
1961-69 ²	74,9	6,6
1970-76 ³	51,9	12,1
1977-81 ⁴	41,8	21,8

(1)Türkiye için bir yıl ve daha uzun vadeli borçlar.(2)Türkiye için 1960-1967.(3)Türkiye için 1968-1977. (4) Türkiye için 1978.

Kaynak: Kore için, Cho and Kim(1995;48); Türkiye için, Tablo II.4.

Kore hükümetinin dış borçlanmayı teşvik etmesi zaman zaman aşırı borçlanmayla sonuçlanmıştır. Japonya ile ilişkilerini normalleşmesi ve yabancı sermaye kanununun değiştirilmesiyle büyük miktarda yabancı sermaye, özellikle de Japonya’dan, Kore’ye akmaya başladı. 1960’lı yılların sonunda dış borçlardaki hızlı artış Dünya Bankasının raporlarına yansımış ve IMF Kore hükümetinden dış borçlanmayı sınırlandırmasını istemiştir. Bunun üzerine Kore hükümeti ticari borçlanmaya üst sınır getirmiş, dış borç garanti koşullarını sıkılaştırmış ve ödemesi geçiken dış borçlar için çözüm arayışına girmiştir. Bu önlemler Kore’nin dış borç artışını bir süre yavaşlatmıştır.

Kore’de ikinci hızlı dış borç artış dalgası petrol krizi ve ağır ve kimya sanayii hamlesinin uygulamaya konulduğu yıllarda ortaya çıkmıştır. Sakong’a göre ülke, birinci petrol şoku ortaya çıktığında iki seçenekle karşı karşıya idi: Ya daraltıcı ve enflasyon karşıtı politikalarla şokun etkisi sınırlandırılmaya çalışılacak ya da fiyat istikrarı feda edilerek büyüme öncelikli politikalar izlenmeye devam edilecekti. Kore hükümetinin ikinci seçeneği yeğlemesi dış borç ihtiyacını artırdı. Ülkenin dış borçlarını ödemede zorlanmaması nedeniyle, ağır ve kimya sanayii yatırımlarının gerektirdiği hızlı sermaye malları ithalatı için gerekli dış kaynağın sağlanması mümkün oldu.(Sakong,1993;102-114)¹ Kore, 1970’li yıllarda petro-dolarlardan da elverişli koşullarda yararlanabildi. Kore parası von 1974 yılında %20 devalüe edildi ve, ihracat

¹ Karşılaştırma dönemimizde Kore’nin dış borçlarındaki hızlı artışa rağmen bu ülkenin optimal ya da ihtiyatlı borçlanma düzeyini aşmadığı savunulmaktadır. Makro düzeyde dış borçlanmadaki artışın, istikrarlı ya da yükselen tasarruflar ve artan yatırımlarla birlikte gerçekleşmesi halinde bir sorun yaratmayacağı iddia edilmektedir. Kore, borç servis kapasitesinin üzerinde borçlanmamıştır. Kore hükümeti borçların kullanımını sıkı bir biçimde denetlediğinden, belirlenmiş alanlar dışındaki borç kullanımı göreceli olarak azdır. Krueger, Kore’de sermayenin sosyal getiri oranının dış borçlanma faizinden daha yüksek olduğunu ve dış borçların 1960’larda etkin bir biçimde kullanıldığını ileri sürmektedir.(Park, 1985;309-310)

kredileri başta olmak üzere, krediler artırıldı. Bu uygulama sonucunda cari açık tarihsel olarak en yüksek düzeyine, GSMH'nin %11,2'sine, dış borcun GSMH'ya oranı %32'ye ve enflasyon hızı da %30'un üstüne çıktı. Yine de dış borç servisi oranında önemli bir bozulma olmadı. Dünya ekonomisindeki düzelme ve Orta Doğu'daki inşaat yatırımlarındaki patlama, ihracatta sıçramaya yol açtı ve hatta 1977 yılında cari denge ilk kez fazla verdi.

Karşılaştırma dönemimizde yaşanan iki petrol krizi, iki ülkeyi de olumsuz etkilemiştir. Ancak Kore, petrol ihracatçısı Orta Doğu ülkelerindeki inşaat faaliyetlerinden aldığı pay ve yine bu ülkelere yaptığı ihracatta meydana gelen artışlarla, petrol fiyat şokundan doğan kayıplarını telafi etmekte başarılı olmuştur.

Birinci petrol krizi sonrasında Türkiye de, iki seçenekle karşı karşıya kalmıştı; krizin etkilerini ya küçülerek ya da büyümeyi hızlandırarak aşmaya çalışacaktı. Türkiye'nin ikinci seçeneği yeğleyip yeğlemediği, yeğlediyse uygulamada ne ölçüde başarılı olduğu ayrı bir konu. Ancak, Kore'nin ikinci seçeneği yeğleyerek başarılı olması, Türkiye'yi birinci seçeneği yeğlemediği için eleştiren iktisatçıların çok da haklı olmadıklarını ortaya koymaktadır.¹ Türkiye, yeni dış kaynaklar bulmakta Kore kadar başarılı olamamıştır. Bunda, Kore'nin özel konumundan doğan nedenlerin yanı sıra ihracatın Kore'de olduğu ölçüde artırılmaması da etkili olmuştur.

Türkiye'de Dördüncü Beş Yıllık planı hazırlayanlar krizden büyümeyi hızlandırarak çıkma seçeneğini yeğlediler; ancak, başarılı olamadılar. Dönemin DPT Müsteşarı Bilsay Kuruç başarısızlıklarında dış dünyadan gerekli desteği alamamalarının etkili olduğunu belirtmektedir. Kuruç'a göre,

Güney Kore'nin yediği, örneğin %9'luk bir şoksa Türkiye'nin yediği %3'lük filan bir şoktur.... Güney Kore biliyoruz ki, 1970'lerden itibaren, yüksek büyüme hızları ile bu şokların altından kalktı. Bunun gerisinde ne var? Yani nasıl yüksek bir büyüme hızı elde edilir. Japon stratejisidir, esasta. Bütün kuvvetini, bütün kaynaklarını en kritik yerde toplamak. Ağırlık merkezi nedir? İmalat sanayinin kritik sektörleridir. Yatırım malları sektörü, dayanıklı tüketim malları sektörü, teknik bilgiyi en çok geliştireceği ve en yüksek büyüme hızlarını sağlayacağı yerlerdir.... Buralara yüklenmesi sayesinde, yüksek büyüme hızları ile bu badireden çıktı ve böyle bir karmaşadan çıkan **tek** ülkedir.

Eğer biz yapabilmiş olsaydık, yani 1978 Planını finanse ettirebilseydik, Güney Kore gibi dış kaynaklara finanse ettirebilmiş olsaydık, biz de bundan çıkan ikinci ülke olacaktık....Türkiye 1974'ten sonra yüksek büyüme hızları dönemi yaşadı, ama o zaman kısa vadeli borçlanma ile yaptı bunu. %8'lik, %10'luk büyüme hızı vardır. Fakat finansman sağlıksızdır. Biz 1978'den itibaren yüksek büyüme hızlarını belirttiğim strateji içinde yapsaydık, dış dünya Kore'yi finanse ettiği gibi bizi zor ve en kritik zamanımızda desteklemiş olsaydı, hatta bırakın desteği engellemeye

¹ Bu yöndeki eleştirilere örnek olarak bak. Öniş and Riedel(1993, Bölüm Altı).

niyetlenmemiş olsaydı, biz bugün sanıyorum, mühendislik sanayilerinde filan hem mesafe almış, hem de bu 1980 engelini takılmamış olurduk diye düşünüyorum.

....
Kore'ye ne kadar verilmişse bana da o kadar lazım. İstedğim de olağanüstü boyutta bir finansman değildi. 1980'den sonra yani Türkiye bizim planla önerdiğimiz stratejiyi terk ettikten sonra Türkiye'ye dış dünyadan sağlanmış olan finansman desteğinin yarısı bile değildi.(Uygur,1991b;149-150, vurgu bize ait)

Kuruç'un söylediklerinin doğru olmadığını iddia etmek güç. Ancak, 1978-1979 yıllarında sözü edilen stratejiyi uygulamak için geç kalınmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Kore de; ikinci petrol krizinin yarattığı ikinci şok, dış finansman koşullarında meydana gelen aleyhte değişme, ekonomide ortaya çıkan dengesizlikler ve belki de bunlardan daha az önemli olmamak üzere, uygulanmış olan hızlı sanayileşme ve büyüme politikalarının sonucunda alınan mesafe sonucunda, 1979 yılından itibaren iktisat politikalarında önemli değişiklikler yaptı.(Suh,1986)

Karşılaştırma dönemimizde iki ülkenin almış oldukları dış yardımların bir kısmı bağışlardan oluşmaktadır. Kore'nin bağış olarak da Türkiye'den daha fazla dış kaynak kullandığını görüyoruz. Bu ülkenin 1962-1976 yıllarını kapsayan on beş yıllık dönemde almış olduğu bağışların toplamı 1.287,9 milyon dolardır. (Westphal vd.,1981;14, Tablo 1) Türkiye'ye 1960-1972 yıllarını kapsayan on üç yıllık dönemde yapılmış olan bağışların toplamı ise 630 milyon dolar dolayındadır.(WB,1975a;129) İki ülkeye yapılan bağışların da zaman içinde hızla azaldığı dikkate alındığında, karşılaştırma döneminde Kore'ye yapılmış olan toplam bağışların Türkiye'ye yapılanların iki katı dolayında olduğu görülür.

2.3.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye

Karşılaştırma dönemimizde iki ülkenin ikinci önemli dış fon kaynağı DYS yatırımları olmakla birlikte bu yatırımlar benzer ülkelere göre azdır.(Westphal vd., 1981;22-24) Kore ve Türkiye, karşılaştırma dönemimizde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını bir finansman kaynağı olmaktan çok bir teknoloji transfer biçimi olarak önemsemişler ve DYS yatırımlarına teknoloji transferinin zorunlu kıldığı durumlarda izin verme eğiliminde olmuşlardır. Bu nedenle, DYS yatırımlarının toplam yabancı kaynak girişleri içindeki yeri iki ülke için de önemsiz düzeydedir. Ancak, karşılaştırma dönemimizde Kore'de gerçekleşmiş olan DYS yatırımları; toplam ve kişi başına tutar ve ulusal gelire oran bakımından Türkiye'den daha fazladır. Türkiye'ye 1960-1980 döneminde, ödemeler bilançosunda yer alan rakamlara göre, toplam 837 milyon dolar DYS girişi olmuştur. Kore'de 1962 yılına kadar DYS yatırımı olmamıştır. 1962-1980

döneminde bu ülkede gerçekleşen toplam DYS yatırımı 1.327 milyon dolardır.(W.Y. Lee,1987;2)

Türkiye Osmanlı Devletinden önemli sayılabilecek bir yabancı sermaye stoku devraldı. 1924 yılında ülkede faaliyette bulunan 94 yabancı sermayeli şirketin kontrol ettiği sermaye 63.444 bin sterlin idi.¹(Herslag,1968;40) 1926-1933 döneminde yabancı sermaye girişleri devam etmiş ve toplam 39,1 milyon TL tutarında DYS yatırımı gerçekleşmiştir.(Tezel,1994;195) 1920-1930 arasında kurulan 201 anonim şirketten 66 tanesi, yani %33'ü yabancı ortaklıydı. Yabancı ortaklı şirketlerin toplam 73 milyon liralık ödenmiş sermayeleri içinde yabancıların payı %43 idi.² Ancak, değişen dış koşullar(önce 1929 Büyük Krizi sonra da İDS) nedeniyle Türkiye'ye giren DYS miktarı azaldı. Ayrıca, 1928-1945 yılları arasında Türkiye, toplam 28 yabancı şirketi satın alarak karşılığında 154,7 milyon TL ödedi.(Tezel, 204) İDS sonrasında Türkiye'de var olan yabancı sermaye stokunun miktarı hakkında bilgimiz yok. Savaş sonrasında yabancı sermayeyi teşvik amacı ile gerçekleştirilen ilk düzenleme 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanuna dayanılarak çıkarılan 22.04.1947 tarih ve 13 Sayılı Kararnamedir. Yabancı sermayenin döviz olarak getirilmesi koşulunu ve bazı kısıtlamaları içeren 13 Sayılı Kararın yetersiz bulunması üzerine 1950-1954 yılları arasında dört ayrı yabancı sermaye yasası çıkarıldı. Bunların en önemlileri 18.01.1954 tarih ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ile 18.03.1954 tarihli Petrol Yasasıdır. Bu yasalarla yabancı sermayenin aynı olarak getirilmesine ve yerli özel sermayeye açık tüm alanların yabancı sermayeye de açılmasına olanak sağlandı. 1962 yılında 1567 sayılı Yasaya dayalı olarak 17 sayılı Kararname çıkarıldı. Ayrıca, Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş kanununda olduğu gibi, özel yasalarla da yabancı sermaye girişi teşvik edildi. (Kepenek, 1984;103-104)

1967 yılında Yabancı Sermayenin teşviki konusunda sorumluluğun DPT'ye geçmesinden sonra, 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yeniden yorumlanarak, yabancı sermaye yatırımları konusunda yeni kriterler oluşturulmuştur. Bu kriterler şunlardır(Eralp,1981;626-627): (a) Ödemeler dengesine olumlu katkı, özellikle yatırımın ihracata yönelik olması, (b) ülkede üretilmeyen ve ülke şartlarına

¹ Bir sterlin=8,13 TL ve bir dolar =1.88 TL kurları esas alındığında yabancılarca kontrol edilen sermayenin 516 milyon TL ya da 274 milyon dolar olduğu görülür. 1924 yılı tahmini milli gelirinin bir milyar TL dolayında olduğu dikkate alınır, yabancıların kontrolündeki sermaye miktarının önemi daha iyi anlaşılır. 94 yabancı şirketin 7 tanesi demiryolu, 6 tanesi madencilik, 23 tanesi bankacılık, 11 tanesi belediye hizmetleri, 12 tanesi sanayi ve 35 tanesi ticaret alanında faaliyet gösteriyordu.

² G. Ökçün, *1920-1930 Yılları arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara 1971. Aktaran, Göymen and Tüzün(1976;59)

uygun teknoloji getirilmesi, (c) ithal ikamesinin geliştirilmesi, yabancı yatırımcıların dış girdilere bağılılığı azaltmaları, (d) yerel sermayenin güçlendirilmesi. Bu çerçevede DPT, yabancı sermayeli firmalarda çoğunluk hissesinin yerli sermayedarlarca kontrol edilmesi politikasına ağırlık vermekle birlikte, 1975 yılı sonunda Türkiye’de faaliyette bulunan toplam 99 adet yabancı sermayeli şirketin 53 tanesinde yabancıların hisseleri %50’nin üzerindeydi. Bunlardan 12 tanesi ise tümüyle yabancılara aittir. (Uras,1979;150)

TCMB Ödemeler Bilançosunda yer alan rakamlara göre Türkiye’ye giren doğrudan yabancı sermaye 1950-1959 döneminde 77, 1960-1969 döneminde 246 ve 1970-1980 döneminde 591 milyon dolar olmak üzere 1950-1980 dönemi için toplam 914 milyon dolardır. 1950 öncesinden devreden yabancı sermaye stoku bilinmemekle birlikte 1980 yılı sonu itibariyle Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye stokunun, giriş tarihlerindeki cari dolar bazında 1 milyar dolar dolayında olduğu söylenebilir. Bunun 837 milyon doları karşılaştırma dönemimiz olan 1960-1980 yılları arasında gelen miktardır. Doğrudan yabancı yatırımlar on yıllık dönemler itibariyle karşılaştırıldığında, artışların cari değerlerle 1960’lı yıllarda %219, 1970’li yıllarda ise %133 olduğu görülmektedir. 1970-1980 dönemine baktığımızda, yabancı yatırımların daha çok ilk altı yılda toplandığını görüyoruz. Yıllık ortalama rakamlar 1970-1975 dönemi için 71, 1976-1980 dönemi için ise 33 milyon dolardır.

Kore’ye işgal sırasında Japonlar tarafından yapılmış olan tesisler, 1945’ten sonra Korelilere kaldı. 1945-1962 yılları arasında bu ülkeye kayda değer bir DYS girişi olmadı. 1960 yılında yabancı sermayeyi teşvik yasası çıkarıldı. Yasada, vergi teşvikleri ile ana para ve kâr transfer etme ve yerli firmalarla eşit muamele görme garantisi yer alıyordu. 1965 yılında Japon-Kore ilişkilerinin normalleşmesinden sonra, Japon kökenli yatırımların denetim altına alınması amacıyla yeni düzenlemeler yapılmakla birlikte, esas önemli değişiklik 1973 yılında oldu. Bu düzenlemelerde, DYS yatırımlarında özellikle çoğunluk hisselerinin Korelilerin elinde kalmasına önem veriliyor ve DYS’nin bazı alanlara girmesi engelleniyordu.[Bununla birlikte, yabancı payının %50 ile sınırlandırılması kuralına çok sayıda istisna getirilmişti.Koo(1981;7-8)] Asgari yatırım tutarı ve ihracat şartı da yabancı sermayeden istenen diğer koşullar arasındadır. DYS çekmek amacıyla 1970’te ilk, 1973’te ikinci serbest bölge kuruldu.(Westphal vd., 1981;18)

1978 yılı itibariyle toplam 857 milyon dolarlık DYS yatırımının çoğu yarı-yarıya ortaklık şeklinde idi. (Westphal vd., 1981;21) 1980 yılı itibariyle yabancılar,

Kore’de yatırım yapmasına izin verilen toplam 1.421 firmadan %26,1’inde çoğunluk, %44,2’sinde azınlık hissesine, geri kalan %29,7’sinde ise eşit hisseye sahiptiler. Yabancıların çoğunlukta oldukları firmaların %33,5’inde Amerikan, %25,1’inde Japon ortaklığı vardı. (Koo, 1981; 20,21) 1983 yılı sonunda Kore’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketlerden 127 tanesinde (toplamın %13’ü) yabancılar yüzde yüz paya sahiptiler. (W.Y. Lee, 1987; 8)

Kore, yabancı kaynak kullanımında daha çok borçlanmayı tercih ettiğinden, DYS miktarı görece sınırlı kalmıştır. 1962-1981 dönemini oluşturan beşer yıllık alt dönemlerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının toplam yabancı kaynak girişleri (doğrudan yabancı sermaye artı dış borç) içindeki payı da yüzde (4,2) ile yüzde (11,3) arasında değişmiştir.

Sakong’a göre, 1960’lı yıllarda işgücü yoğun hafif sanayiler teşvik edildiğinden ve bu sanayiler için sofistike yabancı teknolojilere ya da yönetim becerisine ihtiyaç duyulmadığından ve üstelik de dışarıdan borçlanma, iç kaynak kullanımına göre daha ucuza geldiğinden, Koreli firmalar, yabancılarla mülkiyeti paylaşmaktansa dış borçlanmaya gitmeyi daha uygun bulmuşlardır.

Sakong, Kore’nin yabancı sermaye politikasının birinci amacının, emek yoğun sektörler ile montaj sanayileri dışında, teknoloji transferi olduğunu belirtiyor. İç tasarruf açığını kapatmak da amaçlanmakla birlikte bu her zaman ikinci planda kalmıştır. Sermaye ve teknoloji yoğun ve ithalatı ikame eden sanayiler, özellikle başlangıç yıllarında, yabancı sermaye ve teknoloji olmaksızın gelişemezdi. Örneğin gübre, petrol arıtma, petrokimya ve ağır makine sanayilerinde yabancı yatırımcılar gelmeden önce yerli firma yoktu. (Sakong, 1993; 114-123)

İlk DYS yatırımları 1962-1966 döneminde gübre ve petrol arıtımı alanlarında gerçekleşti. 1966-1976 döneminde DYS yatırımları tekstil, hazır giyim, elektrik makineleri ve diğer kimya sektörlerinde oldu. Amerikalılar, daha çok, elektronik alanında yatırım yaptılar. (Westphal vd., 1981; 19,20)

Kore’deki DYS yatırımlarının çoğu küçük ve orta boy Japon firmalarınca gerçekleştirildi. Japonya’da artan ücretler işgücü yoğun sektörleri kârlı olmaktan çıkarınca, coğrafi ve kültürel yakınlık nedeni ile, Japon KOBİ’leri ikinci el makineleri Kore’ye taşıdılar. 1962-1980 döneminde Kore’ye gelmesi onaylanan DYS’nin sayıca %76,2’si, tutarca %57,4’ü Japonlara aitti. (Koo, 1981; 14). Kore’deki Japon kökenli yatırımlarda Japonya’da yaşayan Korelilerin önemli bir payı olduğu görülüyor. 1962-

1981 döneminde Kore'ye gelen Japon kökenli DYS'nin sayıca üçte biri ve tutarca %16'sı bu ülkede yaşayan Korelilere aitti.(Sakong, 1993;118)

Kore'de DYS yatırımlarının toplam brüt yatırımlar içindeki payı 1962-1970 döneminde yaklaşık %0,8, 1971-1980 döneminde ise yine yaklaşık %1,1 olmuştur.¹ 1974-1978 döneminde DYS'nin Kore'nin büyümesine olan doğrudan katkısı yaklaşık %1 olarak hesaplanmıştır. (Koo,1981;50-51)

Karşılaştırma dönemimizde Türkiye'ye gelen DYS'nin, diğer benzer ülkelerin yanında, Kore'ye göre de düşük kaldığı görülmektedir. 1980 yılı itibariyle iki ülkede bulunan toplam DYS stokunun aynı yılın milli gelirine oranı yaklaşık olarak Türkiye için %1,2, Kore için ise %2,1 dolayındadır.

2.3.3. Değerlendirme

Kore, karşılaştırma dönemimizde hem iç hem de dış tasarruflarını Türkiye'den daha hızlı artırmayı başardı. İki ülkenin kullanmış oldukları dış kaynak bakımından dikkati çeken husus dış borçlanma, DYS ve bağışlardan oluşan üç ana dış fon kaynağından da Kore'nin daha fazla yararlanmış olduğudur. Ancak, DYS ve bağış tutarları arasındaki fark dış borçta olduğu kadar büyük değildir. İki ülkenin almış oldukları dış borçlar arasındaki en belirgin fark, Kore'nin daha fazla özel kaynaklı dış borç kullanmış olmasıdır. Türkiye 1970'li yılların ikinci yarısına kadar özel dış kaynaklardan pek borçlanmazken Kore, 1960'lı yılların ortasından itibaren giderek artan ölçülerde özel fon kaynaklarından yararlanmıştır.

Kore'nin iç tasarruflarını hızla artırmasındaki en önemli etkenin hızlı gelir artışı olduğunu daha önce belirtmiştik. Türkiye'ye baktığımızda, 1950'lerin başında yaşanan hızlı gelir artışının tasarruflarda benzer bir sıçramaya yol açmadığı görülmektedir. Bu durumda iki ülkenin tasarruf artış hızlarındaki fark yalnızca gelir artış hızına bağlanamaz. O halde tasarruf davranışında gözlenen bu farkın nedeni ne olabilir?

İki ülkedeki hızlı gelir artışının tasarruflara farklı ölçülerde yansımalarının nedenlerini ayrıntılı bir biçimde araştırmak çalışmamızın sınırları dışında kalmaktadır. Ancak, gelir artışının niteliği konusundaki iki fark dikkatimizi çekmektedir. Bu farklardan birincisi, Türkiye'de 1950'lerin başında ve Kore'de 1960'ların ortasında

¹ Bu oranlar, alt dönemlerin toplam DYS girişleri, Koo(1981;48) tarafından cari resmi kurlar kullanılarak bulunan dolar cinsinden yıllık brüt yatırımların dönemsel toplamlarına bölünerek hesaplanmıştır. Hesaplamanın 1987 yılında Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan yeni seriye göre yapılması halinde DYS'nin yatırımlar içindeki payı 1962-1971 dönemi için %1,2, 1972-80 dönemi için %1,4 çıkmaktadır.

yaşanan hızlı gelir artışının farklı sektörlerden kaynaklanmış olması; diğeri de, Kore'deki artış sürekli olurken Türkiye'de hızlı artışın 1954 yılında sona ermiş bulunmasıdır. Türkiye'de 1950-1953 yılları arasında ulusal gelir yılda ortalama %11 dolayında ve dört yılda birikimli olarak %50'nin üzerinde artış göstermiştir. Durdağ'ın hesaplamalarına göre brüt iç tasarruf oranı 1950 yılında %8,3 iken 1953 yılında %9,7'ye çıkmıştır.(Durdağ, 1973;257, Tablo VI) Ulusal gelirdeki hızlı artış karşısında tasarruf artışının pek mütevazı kaldığı görülmektedir. Kore'de 1963-1969 döneminde ulusal gelir ortalama %10 dolayında artmıştır. 1962 yılında %3,3 düzeyinde bulunan iç tasarruf oranı 1969'da %18,8'e yükselmiştir.(Krueger, 1987b, Tablo 10) Kore'de bu dönemdeki ulusal gelir artış hızı Türkiye'de 1950-1953 döneminde olduğundan daha yavaş olduğu halde tasarruf artışındaki bu önemli fark dikkate değerdir. Yaptığımız hesaplamalara göre, Türkiye'de tarım sektörünün gelir artışındaki payı %50'nin üzerindedir.¹ Kore'de 1963-1969 döneminde meydana gelen gelir artışı ise daha çok tarım dışı sektörlerden kaynaklanmıştır. 7 yılda gelir yaklaşık olarak ikiye katlanırken tarımdaki büyüme %50'nin altında kalmıştır. İmalat sanayi ve madencilik sektörü iki kat, altyapı ve diğer hizmetler ise bir kattan fazla büyümüştür. Kaba bir hesaba, tarımın ulusal gelir artışındaki payının %20'nin altında olduğu görülür. Demek ki Türkiye'deki gelir artışının %50'den fazlası tarımdan kaynaklanırken, Kore'de bu oran %20'nin altındadır. Bu durumda iki ülkedeki tasarruf davranışındaki farklılığın bir nedeni tarım ve tarım dışı sektörlerde çalışanların tasarruf eğilimlerinin farklı olması olabilir. Özellikle Çukurova gibi tarımsal üretim ve gelir patlamasının yaşandığı bölgelerde gösteriş tüketimi ve savurganlıkta gözlenen artış bu yorumu doğrular niteliktedir. Birinci tespitimizin bir uzantısı olarak ikinci bir farklılık da büyümenin sürekliliği konusunda ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de tarıma dayalı hızlı büyüme ancak dört yıl sürmüş ve ekonomi 1954 yılında, sanayideki %9,2'lik büyümeye karşılık tarımdaki %13,9'luk daralma nedeniyle, küçülmüştür. Oysa Kore, tarımdaki benzer iniş-çıkışlara rağmen(Krueger,1987a;Tablo 8), tarım-dışı sektörlerdeki çok hızlı gelişme nedeniyle hızla büyümeye devam etmiştir. Bu durum, Türkiye'de gelirdeki hızlı artışın, tasarruflara yansımadan yavaşladığı biçiminde de yorumlanabilir.

Kore'nin iç tasarruf ve yatırım oranlarındaki hızlı artışın 1970'li yıllarda da sürmesi, Türkiye aleyhine doğan farkın büyümesine neden oldu. Ancak iki ülkenin

¹ Tarımın büyümeye olan katkısını, tarımın ulusal gelir içindeki payı ve tarım sektörünün büyüme hızından hareketle hesapladık. 1950-1953 döneminde tarımın GSYİH içindeki payı %48 dolayındadır. Aynı dönemde tarımsal gelir %58 ve ulusal gelir %52 dolayında artış göstermiştir. Tarım dışı sektörlerdeki büyüme ise %47 dolayındadır.

yatırım oranları arasındaki farkın büyük kısmı Kore'nin daha fazla dış kaynak kullanmasından doğmuştur. 1960-1980 arasını kapsayan 21 yıllık dönemde iki ülkeye girmiş olan dış kaynakların GSMH'ya oranı ortalama olarak Türkiye'de %2,21 Kore'de %7,93 olmuştur.^{1,2} Dönemin son yıllarında Türkiye'nin kullanmış olduğu dış kaynakların büyük ölçüde kısa vadeli dış borçlardan oluşması, sürdürülebilirlik şansını da azaltmıştır.

Ayrıca belirtilmesi gereken bir husus, Kore'nin, 1960 öncesi dönemde kullandığı dış kaynakların tamamına yakınının bağış şeklinde olması nedeniyle, 1960'lı yıllara neredeyse hiç dış borç devretmemesine karşın, Türkiye'nin aynı döneme GSMH'nın %15'i dolayında bir dış borç yükü devretmiş olmasıdır. Bu durum, devreden borçtan doğan anapara ve faiz ödemeleri nedeni ile, özellikle ilk üç Plan döneminde kullanılan net dış kaynak miktarının azalmasına neden olmuştur.

Kore'de büyüyen fonlarla yüksek oranlı yatırımların gerçekleştirilmesi, hızlı büyümede sürekliliği de sağlamıştır. Harcanabilir gelirdeki hızlı artış hem tüketimin ve hem de tasarrufların aynı anda hızla artmasını mümkün kılmıştır. Böylelikle hızlı büyümenin gerektirdiği özveri hafifletilmiş, refah artışı ile hızlı büyüme eşanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Kore'de 1963-1985 döneminde kişi başına tüketim ortalama olarak yılda %5.3 hızla artarken, Türkiye'de artış hızı %1,8'de kalmıştır. Artış hızındaki bu farkın sonucunda, 1963 yılında Türkiye'deki özel tüketim Kore'nin yaklaşık iki katı iken, 1980'li yılların başında Kore'nin gerisine düşmüştür. (Leipziger vd.,1992;3)

Öte yandan, gelir dağılımının Kore'de daha adaletli olması nedeniyle, bu ülkedeki düşük gelir gruplarının, Türkiye'dekilere göre, büyümeden daha çok pay aldıkları ve hızlı büyümenin bu grupların daha da yoksullaşması pahasına gerçekleşmediği söylenebilir. Kore'de, büyüme sürecinde gelir dağılımının bozulmaması da böyle bir savı güçlendirici niteliktedir. (Sönmez, 2003;327)

Karşılaştırma dönemimiz bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kore'nin gerek iç kaynaklarını harekete geçirmede ve gerekse dış kaynak sağlamada Türkiye'den daha başarılı olduğu görülüyor. Kore'nin dış kaynak kullanımında ABD ile olan özel askeri ve siyasal ilişkileri, Vietnam Savaşı, Japonya-Kore ilişkilerinin normalleşmesi,

¹ Krueger(1987a;Tablo 10)daki dış kaynak giriş oranlarının basit ortalaması.

² 1964-1980 döneminde Türkiye'ye toplam 12.652 milyon dolar işçi dövizleri girmiştir. İşçi dövizlerini de dış kaynak olarak değerlendirip yabancı fon girişine eklersek tüm dönem boyunca ülkeye giren dış kaynakların GSMH'ye oranı %3,71'e yükselmektedir. Hesaplama cari kurlar kullanılarak yapıldığından bu oran gerçekte olduğundan biraz daha düşük hesaplanmış olabilir. Ancak, Kore'ye girmiş olan faktör gelirlerini tam olarak bilmiyoruz. Kore'nin faktör gelirlerinin önemsiz olduğunu varsaysak bile, yine de bu ülkeye girmiş olan dış kaynak oranı (Türkiye'ye girmiş olan işçi dövizleri de dikkate alındığında bile)Türkiye'den yaklaşık 4 puan daha fazladır.

ihracatta gerçekleştirilen hızlı artış etkili olmuştur. Dış kredi kullanımında, kredi koşulları ve kredi verenlerin, yüksek borçluluk durumunu ne derecede hoşgörü ile karşıladıkları önem taşımaktadır. Söz konusu ülkelerle olan özel ilişkiler, yabancı özel kaynaklardan bu ölçüde yararlanabilmesini kolaylaştırmıştır. Özel kredi kuruluşlarının gözünde, bu ilişkiler Kore'nin kredi riskini azaltıyordu.(Cho and Kim,1995;18)

2.4.Kaynak Kullanımı Ve Verimlilik

Kore'nin Türkiye'ye göre iç tasarruf ve dış kaynak kullanım oranının ve dolayısıyla yatırım oranının daha yüksek olması iki ülkenin büyüme hızlarının farklı olmasına yol açmakla birlikte, büyüme hızlarındaki farklılaşmanın tek nedeni bu değildir. Kore, kaynakları Türkiye'ye göre daha verimli kullanabilmiştir. (Krueger,1987b;40)

Kaynak kullanımındaki etkinlik ve verimliliğin göstergesi olarak sermaye hasıla katsayısını(SHK) alabiliriz. Bilindiği gibi SHK, geliri bir birim artırabilmek için kaç birim yatırım yapmak gerektiğini ortaya koyan bir katsayıdır. SHK'nın düşük olması, bir birim gelir yaratmak için daha az sermaye gerektiği anlamına gelir. Harrod-Domar türü büyüme modellerinde ve planlamada kullanılan bir kavram olan SHK, büyüme ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi çok açık olarak ortaya koyan işlevsel bir kavramdır. Ancak, ekonominin tümü için tek bir SHK tanımlamak son derecede güçtür ve yanıltıcı olabilir.(Meier,1964;101-104) Kullanımındaki sorunlara rağmen çalışmamızda SHK'nı kaynak kullanımındaki etkinliğin göstergesi olarak almamızın uygun olacağı düşüncesindeyiz.

Türkiye ve Kore için çeşitli SHK hesaplamaları olmakla birlikte, biz burada 1960-1980 dönemi için hesapladığımız ortalama SHK'nı kullanacağız. Hesaplama 20 yıllık uzunca bir süreyi kapsadığından, başlangıç yılındaki kapasite kullanım oranları arasındaki farkın önemini kaybettiğini düşünmekteyiz. Ekonominin tümü için tek bir hesaplama yaptığımızdan hava koşullarındaki dalgalanmaların tarımsal üretim ve dolayısıyla da ulusal gelir artışı üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerektiği düşünülebilir. Ancak, dönemin uzunluğu, tarımsal üretimde hava koşullarındaki değişimin yaratacağı etkiyi ortadan kaldıracaktır. Bu iki etkenin uzun dönemde önemini kaybettiğini kabul ettiğimizde, sermaye stokunda meydana gelen artışın gelir üzerindeki etkisini, sermayenin ne ölçüde etkin kullanıldığının bir göstergesi olarak alabiliriz. Artan sermaye stokunu daha yoğun kullanabilen, sermaye stoku ile birlikte

diğer üretim girdilerinin miktarını artırabilen ve niteliğini geliştirebilen, yatırım yapılacak sektörleri doğru seçen ülkeler, birim yatırım karşılığında daha yüksek gelir artışı sağlayabileceklerdir.

Türkiye ve Kore için Krueger(1987a;Tablo 7 ve Tablo 10)daki verileri kullanarak yaptığımız iki farklı hesaplamada da Kore'nin ortalama SHK Türkiye'ninkinden daha düşük çıktı. Birinci hesaplama biçiminde ülkelerin 20 yıllık ortalama tasarruf oranlarını, ortalama büyüme hızlarına böldük. Elde ettiğimiz katsayılar Kore için (2,91), Türkiye için (3,37)dir. İkinci hesaplama biçiminde her yıl için ayrı ayrı hesaplanmış olan katsayıların ortalamasını aldık. Bu şekilde, Kore için (2,83), Türkiye için (3,13) katsayılarını bulduk. İkinci yöntemde, ekonominin küçüldüğü yıllar dikkate alınmadığından ve dönem içerisinde Türkiye'de iki, Kore'de bir küçülme yılı olduğundan, Türkiye için hesaplanan katsayı görece olarak olması gerekenden daha düşük çıktı. Türkiye için bulduğumuz katsayıların Kore'ye göre birinci yöntemde %16, ikinci yöntemde %11 daha yüksek olması, karşılaştırma dönemimizde Kore'nin ortalama olarak, bir birim yatırım artışı karşılığında %11-16 daha fazla gelir artışı sağladığını gösteriyor.

Bu verimlilik farkını nasıl açıklayabiliriz? Ülkelerin kurumsal yapısı ve izlenen politikalar verimliliği etkilemektedir. Bu etkenler üzerinde ileride duracağız. Ancak, kurumsal yapı ve politikalar bir yana bırakıldığında, geç sanayileşen ülkelerde, büyüme ile verimlilik arasında çift yönlü bir etkileşim olduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği gibi neoklasik büyüme fonksiyonunda büyüme hızı, girdi miktarları ve teknolojik değişme ile açıklanmaktadır. Neoklasiklerin dışsal kabul ettikleri teknolojik değişimin nasıl gerçekleştiği hakkında tartışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte, geç sanayileşen ülkeler için teknolojik gelişmeyi açıklamak daha önce sanayileşen ve teknolojinin ön sınırında bulunan ülkelere göre daha kolay gibi görünmektedir.(Amsden,1989;109-112) Çünkü, ileride daha ayrıntılı olarak da belirtileceği üzere, geç sanayileşen ülkelerdeki teknolojik gelişme, buluşlar ya da yeniliklerden çok, gelişmiş ülkelere teknoloji ithalatı yolu ile gerçekleşmektedir. Yine, bu ülkeler için gelişmenin belli bir aşamasına kadar teknoloji transferinin en önemli yolu teknolojiyi içeren sermaye malları ithalidir. Üretimin iki ana girdisinden birisi olan sermaye malı ithalatı ile büyüme arasında da, *ceteris paribus*, pozitif bir ilişki vardır. O halde, geç sanayileşen ülkelerde büyüme, teknoloji ithalatı ve verimlilik artışı ile birlikte gerçekleşmektedir. İthal teknolojinin maliyeti minimize edecek bir ölçekte kullanılması ve yaparak öğrenme süreci, büyüme-

verimlilik ilişkisini güçlendirmektedir. Amsden(1989;111)den hareketle verim artışını, büyüme ve girdilerin fonksiyonu olarak ifade edebiliriz.

$$p = f[g(x_1, x_2, \dots, x_n)]$$

(p) verim artışı, (g) büyüme ve (x_i) girdiler.

Buraya kadar anlattıklarımızla Kore’de daha fazla kaynak yaratılabildiğini, kaynakların Türkiye’ye göre daha verimli kullanılmış olduğunu ve bu verimlilik farkının nedenlerinden bir tanesinin, bu ülkenin Türkiye’ye göre daha hızlı büyümesi olabileceğini ortaya koymuş olduk. Çalışmanın kalan kısmında Kore’nin kaynakları daha etkin kullanabilmesinin diğer olası nedenlerini devletin ekonomideki rolü bağlamında ele alacağız. Kuşkusuz, kaynak kullanımındaki etkinliği tek bir etkenle açıklamak ya da etkinliği artırdığı düşünülen etkenlerin payını ayrı ayrı belirleyebilmek olanaksızdır. Biz olası etkenleri hem tek tek ele alacak ve hem de bütünlük içinde değerlendirmeye çalışacağız.

2.5. Devletin Ekonomideki Yeri

Devlet, ekonomideki kaynak kullanımını üç şekilde etkileyebilir. Birincisi; savunma, adalet, iç güvenlik gibi klasik işlevlerinin yanı sıra eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetleri sunarken devlet belli kaynaklara el koymakta ve onları doğrudan kullanmaktadır. İkincisi, ekonomik ve toplumsal gerekçelerle bazı mal ve hizmetleri üretir ve satarken kaynakların bir kısmını yine doğrudan kullanmış olmaktadır.

Tablo II.6 Kore Ekonomisinde Kamu Kesiminin Ağırlığına İlişkin Göstergeler (%)

	1962	1966	1971	1976	1980
Toplam hükümet harcamaları(yerel yönetim ve özel hesaplar dahil)/GSMH	20,6 ^a	16,3 ^b	18,3	20,7	22,0
Devlet gelirleri(normal+ dış yardım karşılık fonu)	17,0	13,9	15,9	15,1 ^c	
Toplam kamu yatırımları	40,9	32,6	40,0	36,7	34,6
(kamu iştirakleri dahil)/gayri safi yurt içi yatırım ^d		(38,4)	(37,9)	(36,2)	
Toplam vergi yükü/GSMH	10,6	10,7	15,0	17,4	17,4

(a)1960 yılı rakamıdır. (b)1965 yılı rakamıdır. (c) 1975 rakamıdır.(d)Parantez içindeki rakamlar sırasıyla (1963-1966), (1967-1971),(1972-1972) ve (1977-1979) ortalamalarıdır.

Kaynak:Kim(1983;58), Sakong(1993;29),Hasan(1976;Tablo SA 29), Mason vd.(1989;Tablo 75).

Üçüncüsü, uyguladığı politikalar ve kullandığı çeşitli araçlarla, özel kesimin kaynak kullanımını yönlendirmektedir. Birinci ve ikinci durumda devlet, kaynakların ne

kadarını ve nasıl kullanacağını doğrudan kararlaştırırken, üçüncü durumda, özel kesime bırakılan kaynakların kullanılış biçimini etkilemeye çalışmaktadır.

Merkezi ve yerel hükümet birimlerinin gelir ve harcamalarını, devletin klasik işlev ve hizmetleri için kullandığı kaynakların; kamu ekonomik girişimlerinin(KEG) ulusal gelire olan katkılarını da devletin üretici olarak kullandığı kaynakların ölçüsü olarak alabiliriz. Devlet, doğrudan el koyduğu kaynakları ne kadar verimli kullanabiliyor ve özel kesimin kaynakları verimli kullanmasını ne ölçüde sağlayabiliyorsa, büyümeye de o ölçüde katkıda bulunuyor demektir.

Daha önce, makro düzeyde Kore'nin kaynakları daha verimli kullandığını söyledik. Burada, kamunun ya da özel kesimin kaynakları ne ölçüde etkin kullandığının ayrıntısına girmeyecek ve makro düzeyde değerlendirme yapacağız.

İki ülkenin sistem tercihleri ve mülkiyet konusuna yaklaşımları benzer olmakla birlikte, Kore'nin karşılaştırma dönemimizde ticari bankaları kamulaştırmış olması, devletin kaynak kullanımı üzerindeki etkisini, ekonomideki genel mülkiyet dağılımının ötesinde artırmıştır. Bu kısımda devletin üretici olarak ekonomideki ağırlığı ve genel olarak kaynakların ne kadarını doğrudan kullandığı üzerinde duracağız. İzleyen kısımda iki ülkenin mali sistemlerini ve bunun kaynak kullanımı üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz. Daha sonraki kısımlarda ise, devletin kaynak kullanımını etkilemede kullandığı planlama, teşvikler, dış ticaret, bilim ve teknoloji politikalarını ele alacağız.

Tablo II.7 Türkiye Ekonomisinde Kamu Kesiminin Ağırlığına İlişkin Göstergeler (%)

	1963	1967	1971	1973	1976	1977	1980
Toplam hükümet harcamaları(konsolide bütçe ve yerel yönetimler)/GSMH ¹	23,6	24,4	29,1	24,5	27,0 (18,5)	31,1 (22,5)	26,9 (21,9)
Kamu s.s.yatırımları/toplam s.s. yatırımları	49,2	53,4	50,3	56,5	51,5	54,0	58,5
Kamu s. s.yatırımları/GSMH	8,0	9,0	8,7	9,2	12,6	13,7	11,8
Toplam Kamu gelirleri/GSMH				24,7	24,1 (17,8)	22,9 (18,3)	22,4 (18,4)
Toplam vergi gelirleri ²	12,0 ³	16,1	17,9 ⁴	17,5	19,2	20,0	17,4

(1)Toplam harcama, konsolide bütçe harcamalarına yerel yönetim harcamaları karşılığı olarak 1980 yılı için 1,5, diğer yıllar için 1,3 puan eklenerek bulunmuştur. (2) Sosyal güvenlik kurumları hariç, vergi iadeleri düşülmemiş.(3) 1962 yılı.(4) 1972 yılı.(Parantez içindeki sayılar yeni milli gelir serisine göre hesaplanmış oranlardır).

Kaynak: Saybaşı (1986;87), DPT(1985;101,105), WB(1975a;70); yeni seri için DPT,Maliye Bakanlığı.

İki ülkede kamu gelir ve harcamalarının ulusal gelir içindeki payını tüm dönem için sağlıklı bir biçimde karşılaştırmak, ulusal gelir hesaplarının sık sık revize edilmesi

ve dönemin tümüne ilişkin tutarlı ve karşılaştırılabilir seriler bulamamamız nedeniyle, mümkün olamamıştır. Ancak, iki ülkenin yatırım harcamaları bakımından dikkati çeken bir fark Türkiye’de yatırımların kamu ağırlıklı olmasıdır. Kamu kesiminin gayri safi yurt içi yatırımlar içindeki payı Kore’de %30-40 aralığında iken Türkiye’de %48-57 aralığındaydı. Yani, kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının Türkiye’de 15-20 puan daha yüksek, özel yatırımların da aynı ölçüde düşük olduğunu söyleyebiliriz. Buradan, Kore’de kullanılan önemli miktarda dış kaynağın daha çok özel kesim aracılığı ile yatırıma dönüştürüldüğü sonucuna varabiliriz. Özetle, iki ülkede devletin klasik işlevlerini yerine getirirken kullanmış olduğu görece kaynak miktarını sağlıklı bir biçimde karşılaştırabilecek bilgilerden yoksunuz.

Kamunun doğrudan kaynak kullandığı ikinci mekanizmanın devletin kamu ekonomik girişimleri aracılığı ile mal ve hizmet üretmesi olduğunu daha önce belirtmiştik. İki ülkede de KEG sanayinin kurulmasında öncü rolü oynamışlardır.

Osmanlı döneminde daha çok ordunun gereksinimlerini karşılamak üzere kurulmuş olan az sayıda ve küçük ölçekli kamu işletmeleri Türkiye’deki KEG’nin öncüleri sayılabilir. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kalan en önemli KEG TC Ziraat Bankası’dır. Ancak, KEG’nin başlangıcı esas olarak 1930’lu yıllardaki devletçilik uygulamasıdır. Bu yıllarda sanayi, bankacılık ve tarımsal destekleme amaçlarına yönelik olarak yeni KEG kuruldu. 1940’lı yıllarda Petrol Ofisi’nin kurulması dışında KEG alanında önemli bir gelişme olmadı. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti(DP) KEG’nin özel kesime devredilmesinden yana olmakla birlikte; devir gerçekleşmediği gibi, KEG sayısı ve ekonomi içinde ağırlığı arttı. Ayrıca, giderek artan sayıda kamu-özel ortaklığından oluşan karma şirketler oluşturuldu. 1930’lu yıllarda daha çok tüketim malları üreten KEG, 1950’li yıllarda ara malları ve hizmet üretimine kaymaya başladı. (Kepenek,1990;18-35)

Planlı dönemde de KEG’ne özel bir önem verildi.1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında(BBYKP) KEG’ne “ileri teknoloji ve büyük sermaye isteyen yeni üretim kollarında teşebbüsler kurmak suretiyle” sanayi alanındaki gelişmeye “öncülük etme” görevi veriliyordu. Yine Plan, KEG’ne gelişmemiş yörelerde yatırım yapma, kalite kontrolü, pazarlama ve dağıtım konularında işlevler yüklüyordu. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında(İBYKP, 1968-1972) KEG’nin faaliyet alanı “ekonominin hızla gelişmesi için gerekli olan ve özel sektörün kullanılacak teşvik araçlarına rağmen giremediği güç gelişen veya ekonomide darboğazlar yaratan sanayi

alanları” ile sınırlandırıldı. Ayrıca, BBYKP’da pek sıcak bakılmayan kamu-özel karma girişimlerine ağırlık verildi.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında(ÜBYKP, 1973-1977), KEG’ni Türkiye’nin “sanayileşerek kalkınmasında etkili bir araç” olarak nitelendiriliyordu. Plana göre KEG istihdam yaratma, teknolojiyi geliştirme, işgücü eğitimi ve fiyat istikrarının korunmasında olumlu katkılar yapmaktaydı.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı(DBYKP, 1979-1983) KEG’ni kalkınmanın temel araçlarından biri sayıyordu. Özetle, dört kalkınma planında da, KEG’in işlevleri konusunda aralarındaki bazı farklara karşın, kalkınmada bu kuruluşlara özel bir önem veriliyordu.(Kepenek,1990;35-37)

Kore’de KEG’nin geçmişi sömürge dönemine kadar uzanmaktadır. Japon sömürge yönetiminden kalan sınai ve ticari işletmelerin önemli bir kısmı elden çıkarılmakla birlikte elektrik, demiryolu, haberleşme, tütün, ilaç(*ginseng*), tuz ve kömür madenciliği alanındaki tüm işletmeler 1970’li yılların sonunda hâlâ kamunun elindeydi. 1960 yılında varolan kamu ekonomik girişimlerinin çoğu sömürge döneminden miras kalmıştı. Ancak, 1960 sonrasında durum değişmiştir.

1963-1977 döneminde, ekonomi % 9,3 hızlı büyürken kamu girişimlerinin katma değeri ortalama %10,8 oranında artmıştır. Aynı dönemde kamu girişimlerinin sayısı yaklaşık üçe katlanmıştır. İl Sakong’a göre kamu girişimlerinin sayısındaki bu hızlı artış ideolojik bir tercihin değil “pragmatik” yaklaşımın bir sonucudur. (Sakong,1979;7,8) 1960 sonrasında kurulmuş olan kamu girişimlerinin yaklaşık yarısı imalat sanayiindedir ve bu işletmeler güçlü ileri ve geri bağlantılara sahiptirler.

Tablo II.8 Türkiye Ekonomisinde KEG’nin Yerine İlişkin Göstergeler (%)

	1963	1966	1967	1973	1976	1977	1980
KEG’nin GSMH içindeki payı ¹	10,1	11,4	11,5	10,0	10,8	9,5	11,2 ⁶
KEG sınai KD içindeki payı ¹	24,2	26,5	26,2	27,0	29,5	29,7	27,5 ⁶
KİT yatırımları/ toplam yatırımlar	18,43 ²		22,7 ³			27,3 ⁴	32,0 ⁵

(1)Cari faktör fiyatları ile.(2) 1963-1967 ortalaması. (3) 1968-1972 ortalaması.(4) 1973-1977 ortalaması.(5) 1979-1983 ortalaması.(6) 1979 rakamı

Kaynak: DPT(1985;110), DİE, Kepenek(1990;50), Saybaşı(1986;71)

KEG’nin Kore GSYİH’sı içindeki payı 1963 yılında %6,7 iken, 1980 yılında %9,1’e yükselmiştir. 1960’lı yıllarda devlet yalnızca özel şirketlerin önündeki engelleri kaldırmakla kalmamış ama aynı zamanda, özel kesimin yetersiz olduğu büyük imalat sanayi projelerini bizzat gerçekleştirmiştir. Böylelikle, KEG, Kore’nin büyümesinde

stratejik bir rol oynamıştır. Amsden, Kore’de KEG’nin öncü rolünü şu sözlerle vurguluyor:

Yeni imalat dallarına girme inisiyatifi öncelikle kamudan geldi. Kore’deki ekonomi politikasının [...] yabancı denetiminde olduğu 1950’ler bir yana, 1960 ve 1970’li on yıllarda sınai çeşitlenmedeki her önemli değişiklik devlet tarafından teşvik edilmiştir. Çimento, gübre, petrol arıtımı ve sentetik elyaftaki ilk ithal ikamesi projeleri devlet tarafından kotarılmıştır[...].Devlet ayrıca, daha sonra teşvik ettiği modern genel makine ve gemi yapım sanayilerine kilit personel sağlayan, sömürge döneminden kalmış bazı kârsız fabrikaların ayakta kalmasını sağlamıştır. (Amsden,1989;80-81)

Tablo II.9 Kore Ekonomisinde KEG’nin Yerine İlişkin Göstergeler (%)

	1963	1970	1972	1973	1975	1976	1977	1980
KEGKD/GSYİH	6,7	9,2	8,6	8,7	8,3	8,7	8,0	9,1
KEGKD/imalat san. KD	30,2	39,2	36,0	42,3	46,6	37,5	39,5	
KEG’nin gayri safi sabit Serm. oluşumundaki payı	31,7	18,9			33,2		27,6	

Kaynak: Sakong(1979), Sakong(1993;29,31)

Kore’de, hafif sanayiden ağır sanayiye geçiş, devletin iradesiyle gerçekleşti. Demi-çelik, otomotiv, gemi inşa, elektronik, petrol arıtımı bunun başlıca örnekleridir.

Türkiye’de toplam yatırımlar içerisinde KEG’nin payı dönem boyunca giderek artarken, Kore’de dalgalı bir seyir izlemiştir. Dönem ortalaması olarak alındığında KEG’nin toplam yatırımlar içindeki payının birbirine yakın olduğu söylenebilir. Eğer bu saptamamız doğru ise, Türkiye’de kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının Kore’dekinden 15-20 puan daha yüksek olduğunu dikkate aldığımızda, Kore’de kamu yatırımları toplamının genel yatırım toplamı içindeki payının Türkiye’dekinden aynı ölçüde düşük olması gerekir. Yani, kamu ulusal gelirin yüzdesi olarak Türkiye’dekine yakın ölçüde yatırım yapıyor olsa bile, toplam yatırım oranının Türkiye’den daha yüksek olması nedeniyle, bu yatırımların toplam yatırımlar içindeki payı düşük kalmış olabilir. Özetle, hem ulusal gelirin görece daha büyük bir kısmının yatırıma ayrılması ve hem de özel kesimin toplam yatırımlardan daha fazla pay alması nedeniyle, Kore’de özel yatırımların ulusal gelire oranı Türkiye’dekinden daha yüksektir. Kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı Türkiye’de olduğundan daha düşük olmakla birlikte, ulusal gelire oranı bakımından bir şey söyleyecek durumda değiliz.

KEG’nin ulusal gelire katkısı dönem boyunca Türkiye’de önemli bir değişiklik göstermezken Kore’de arttığı gözleniyor. Bu nedenle, 1963 yılında Türkiye’de KEG’nin ulusal gelire katkısı Kore’dekinden yaklaşık 3,5 puan daha fazla iken dönem

sonunda fark 2 puan dolayına inmiştir.¹ Bu verilerden hareketle, Türkiye’de devletin KEG aracılığı ile Kore’ye göre daha fazla kaynağı doğrudan kullandığını söylemek mümkündür.

KEG katma değerinin ulusal gelire oranı Kore’de %7-9, Türkiye’de %10-11 dolayında olmakla birlikte, bu kuruluşların toplam yatırımlar içindeki payının katma değere yaptıkları katkının iki-üç katı dolayında olması iki ülkede de KEG’na iç kaynakların harekete geçirilmesinde önemli bir rol yüklendiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, elimizdeki bilgilerle, iki ülkede devletin klasik işlevlerini yerine getirmek ve mal ve hizmet üretmek için toplam kaynakların ne kadarını doğrudan kullandığı konusunda güvenilir bir karşılaştırma yapamamaktayız. Yine de, Türkiye ekonomisinde kamunun Kore’ye göre daha ağırlıklı olduğunu, belli bir ihtiyat payı ile, söylemek mümkün. Kamu kesiminde kaynak kullanımındaki etkinlik konusuna ise girmeyeceğiz.

Şimdi, iki ülkede devletin özel kesimin kaynak kullanımını etkilemek için kullanmış olduğu araç ve politikalara geçebiliriz. Önce mali sistem üzerinde duracağız.

2.6.Mali Sistem

Piyasa ekonomilerinde mali sistemin temel işlevi, “reel kesimlerde faaliyet gösteren kurum ve birimlerden fazla verenlerin fonlarını, açık verenlerin kullanımlarına aktarmaktır.”(Akyüz,1985;73)

Gelişmekte olan ülkelerde menkul kıymetlerin işlem gördüğü sermaye piyasaları genellikle gelişmemiş olduğundan, mali piyasalarda bankaların daha ağırlıklı bir yeri vardır. Bu ülkelerde devlet, reel kesimleri teşvik etmek ve girişimcilerin gelişmiş ülke girişimcileri karşısındaki rekabet şansını artırmak amacıyla, fon kullananların kaynak maliyetlerini düşürmek ve risklerini azaltmak için piyasaya müdahale etmektedir. Bu genel saptama Kore ve Türkiye için de geçerlidir.

Karşılaştırma dönemimizin başında Türkiye’de kamu kesiminin orta ve uzun vadeli kredi gereksinimini 1954 yılında kurulmuş olan Amortisman ve Kredi Sandığı, özel kesimin orta ve uzun vadeli kredi gereksinimini ise 1950 yılında kurulmuş olan

¹ Kuşkusuz, ülkeler arası karşılaştırmalarda, karşılaştırılan ülkelerdeki fiyat sistemleri arasındaki farklar varılacak sonucu büyük ölçüde etkileyecektir. Ülke içi fiyatların dünya fiyatlarından ne ölçüde saptığı ve yine, kamu girişimlerine üretilen ve özel sektöre verilen ara mal ve hizmet fiyatlarının, bu kesime destek amacıyla düşük tutulup tutulmadığı önem taşımaktadır. Ancak, iki ülkedeki fiyat sisteminin ayrıntılı olarak incelenmesi çalışmamızın sınırını aşmaktadır. Bu nedenle, burada kaba bir karşılaştırma ile yetiniyoruz.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) karşılıyordu. 1964 yılında Devlet Yatırım Bankasının (DYB) kurulmasından sonra kamu kesiminin orta ve uzun dönemli kredi gereksinimini karşılama görevi bu bankaya verildi. 1962 yılında, özel kesimin artan orta ve uzun vadeli kredi ihtiyacını karşılamak üzere, özel ticari bankalar tarafından Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (SYKB) kuruldu. 1975 yılında, halk girişimlerinin ve yurt dışında çalışan işçilerin birikimlerini değerlendirmek amacıyla kurulan bir başka banka Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası(DESİYAB)dır. Türkiye’de belli sektörlerin finansman ihtiyacını karşılamak üzere ihtisas bankaları da kurulmuştur. Bunların en eskisi ve en büyüğü TC Ziraat Bankası’dır. Karşılaştırma dönemimizde faaliyet gösteren ihtisas bankaları 1930’lu ve 1950’li yıllarda kurulmuştur. Bunlar T. Emlâk Kredi Bankası, T. Halk Bankası, İller Bankası,Denizcilik Bankası, T. Vakıflar Bankası, Sümerbank, Etibank’dır.

Kore’de 1954 yılında kurulmuş olan Kore Kalkınma Bankası Türkiye’deki DYB’na benzer bir işlev üstlenmişti. 1960’lı yılların başında ihtisas bankaları kuruldu. 1974 yılında da Ulusal Yatırım Fonu oluşturuldu.

Tablo II.10 Türkiye ve Kore’de Mali Sistemin Kurumsal Yapısı (%)

	Türkiye			Kore		
	1974-77	1978-79	1980	1970	1975	1979
Merkez Bankası ve Bankalar	73,7	78,5	84,7	77,2	77,0	74,7
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	11,4	9,4	6,3	18,4	16,8	15,0
Diğer	14,9	12,1	9,0	4,4	6,2	10,3

Kaynak: Türkiye için, Akyüz(1985;76); Kore için, D. Lee(1987;Tablo 5)

İki ülkede de menkul kıymet piyasaları pek gelişmediğinden firmaların başlıca yabancı fon kaynağı bankalardı. Merkez bankası ile mevduat bankaları mali sistemde ağırlıklı bir yere sahipti. Bankaların mali sistem içindeki ağırlığı dönem sonuna doğru Türkiye’de artarken Kore’de azalma eğilimindeydi.(Tablo II.10) Yatırım ve kalkınma bankalarının sistem içindeki payı Kore’de belirgin bir biçimde daha yüksekti. Buna karşılık (Tablo II.10)da “diğer” kategorisinde topladığımız kurumların ağırlığı Türkiye’de daha fazlaydı. Bunun nedeni, “diğer” başlığı altında yer alan sosyal güvenlik kurumlarının sistem içindeki payının Türkiye’de Kore’ye göre oldukça yüksek olmasıdır. İki ülkede de mevduat ve kredi faizleri devlet tarafından belirlenmekte ve kredi ve faizler teşvik sisteminin önemli bir aracı olarak kullanılmaktaydı.

2.6.1. İki Ülkenin Mali Sistemleri Arasındaki Farklar

Bu ortak özelliklerin yanında iki ülke mali sistemi arasında bazı farklar da vardı. **En önemli fark** Kore’de 1961 yılında ticaret bankalarının devletleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle, devlet, mali sisteme giren fonların tümünü doğrudan yönlendirmekteydi.¹ Türkiye’de ise özel ticari bankalar sistemde önemli ve giderek artan bir paya sahiptiler. (Tablo II.11) Kamu bankalarının toplam krediler içindeki payı dönem başında üçte-ikiye yakinken, giderek azalarak, dönem sonunda %50’nin altına düşmüştür. Ayrıca, Türkiye’de iki özel kalkınma bankası faaliyet göstermekteydi. Dolayısıyla devlet, Kore’de kredi tahsislerini doğrudan belirlerken, Türkiye’de birtakım araçlar yardımı ile kredileri yönlendirmeye çalışmış ve plasmanlar üzerinde Kore’deki kadar etkili olamamıştır.

Ticari bankalar kendi iştirakleri dışındaki şirketlere orta ve uzun vadeli ve düşük faizli kredi vermekten kaçınmışlar ve yüksek faizli ve az riskli kredileri yeğlemişlerdir. Devletin orta ve uzun vadeli ve düşük faizli kredilere faiz farkı ödemesi ve uzun vadeli kredi veren bankaların yasal karşılık oranlarını düşürmesi gibi önlemler de bu sorunu aşmaya yetmemiştir. Faiz farkı iadesinin uzun süre alması, formalitelerin çokluğu ve bankaların faiz tavanını dolaylı yollarla delebilmeleri, kredilerin hızlı yatırım artışının gerektirdiği biçimde dağılımını güçleştirmiştir.

İki ülkenin mali sistemleri arasındaki **ikinci fark**, Kore’de birinci farkın bir sonucu olarak sanayi ve ticaret sermayesi ile mali sermaye arasında Türkiye’de olduğu gibi bir bütünleşmenin olmamasıdır. Türkiye’de banka sermayesi ile sınai ve ticari

Tablo II:11 Türkiye’de Kamu Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri (%)

	<u>1963</u>	<u>1966</u>	<u>1969</u>	<u>1972</u>	<u>1977</u>
Özkaynaklar	86	84	82	82	41
Mevduat	44	43	40	39	34
Krediler	64	66	58	58	47

Kaynak: Zarakolu(1974; Tablo VII, XI), Kepenek(1990;72)

¹Amsden, Kore’de ticari bankaların kamulaştırıldıkları anda iflas noktasında olduklarına işaret ediyor. (Amsden,1989;73) Bankaların zor durumda olmaları devletleştirmede etkili olmuş olabilir. Ancak, Kore hükümeti, 1960’ların ortasında yeni bir mali sistem kurarken, bazı danışmanların savundukları “demokratik” modeli kabul etmeyerek sistemin denetimini elinde tutmaya devam etti ve mali kuruluşların güçlü sermaye grupları tarafından denetlendiği bir “zaibatsu” modelinin doğmasına engel oldu.(Mason vd., 1989;327) Kore hükümeti böylelikle mali sistemi yatırım tahsislerini yönlendirmede, ekonomik başarıyı ödüllendirmede ve iş adamlarının kendi başlarına hareket etme eğilimlerini denetlemede bir araç olarak kullanmayı seçti.

sermaye karşılaştırma dönemimizde giderek artan ölçüde iç içe geçmiştir. Kamuya ait Etibank, Sümerbank ve T.C.Ziraat Bankası gibi ticaret bankaları ile Devlet Yatırım Bankası ve DESİYAB gibi yatırım ve kalkınma bankalarının sınai iştirakleri vardı. Ama konumuz bakımından esas önemli olan, özel sermayeli büyük ticaret bankalarından her

birinin büyük bir gruba ait olmasıdır; T.İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası, Pamukbank, Garanti Bankası gibi. İş Bankası kuruluşundan itibaren sanayi ile organik bağları olan bir kuruluş olmakla birlikte diğer özel bankalar 1960'lı ve özellikle de 1970'li yıllardan itibaren bir grup bankası haline gelmişlerdir.(Akgüç(1987;60-63, 240-241), Ertuna(1986;.49)) Ticari bankaların sınai, mali ve ticari nitelikteki iştirakleri 1962-1972 döneminde nominal olarak 3,6 misli bir büyüme göstermiştir. (Abaç,1975;547) Banka iştirakleri içinde en büyük pay sınai iştiraklere aitti.

Üçüncü fark, Kore firmalarının özkaynak yeterliliklerinin çok daha düşük olmasıdır. Türkiye'de 1974-1980 arasında KİT ve özel şirketlerin borçluluk oranları 2'nin altındadır. Özsermaye/varlık oranı 1974-1977 döneminde her iki kesim için yaklaşık %40; 1978-1979 döneminde KİTler için yaklaşık %33, özel kesim için %45; 1980 yılında her iki kesim için yaklaşık %34 dolayında gerçekleşmiştir. (Akyüz, 1985;80'den hesaplanmıştır) Kore'de imalat sanayiinde çalışan firmaların borç/özkaynak yüzdeleri 1961, 1965, 1971, 1975 ve 1980 yıllarında sırasıyla 136, 94, 328, 339 ve 488'dir.(Amsden,1989;104) Kore firmalarında yabancı kaynak bağımlılığının daha yüksek olması onları devletin izlemiş olduğu politikalara karşı daha duyarlı hale getirmiş ve yönlendirici politikaların etkinliğini artırmıştır.

Dördüncü fark, Kore'nin Türkiye'ye göre çok daha fazla dış kaynak kullanması ve dış kaynak kullanımında özel sektörün payının yüksekliğidir. Türkiye'de 1970'lerin sonuna kadar özel firmaların pek az dış borçları varken Kore'de özel firmalar devletin izin ve garantisi ile yurt dışından önemli miktarda kredi kullanmışlardır.(Tablo II.4, II.5) Kore'de 1966-1969 döneminde bankacılık sektörünün vermiş olduğu borç ve dış borç garantileri ile aynı dönemdeki yatırımların büyük bir kısmı finanse edilmiştir.(Cole and Park,1983;65) Dış borç garantileri 1969-1971 döneminde ikiye katlandı. Bu dönemde dış borç garantilerindeki artış banka kredilerindeki artışın %25 üzerindeydi. Dış borç garantilerindeki bu hızlı artış 1970'li yılların başında yaşanan mali sıkıntının başlıca nedenlerinden birisiydi. 1972

devalüasyonu ve ihracattaki yavaşlama nedeniyle bir çok büyük firma dış yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanınca garanti veren bankalar onları kurtarmak zorunda kaldılar. Getirilen kısıtlamalar sonucunda 1972 yılında dış garanti toplamı azaldı. Devlet, şirketleri kurtarma operasyonundan doğan yükün çoğunu organize olmamış para piyasasına kaydırды. Böylelikle, dış yükümlülükleri açısından rahatlayan Kore Kalkınma Bankası ve ticari bankalar, 1973 yılında, verdikleri dış garantileri yeniden hızla artırmaya başladılar. (Cole and Park, 1983;67-71) Kore ekonomisinin Türkiye'ye göre daha fazla dış kaynağı, yerli kaynaklara göre daha ucuza kullanmış olması, hem paçal faiz oranını düşürerek ve hem de içeride faizlerin yükselmesini engelleyerek ortalama kaynak maliyetini azaltmıştır.

Beşinci fark, Koreli firmaların gayri resmi(organize olmayan) finans piyasasından da önemli miktarda borç almış olmalarıdır. Gayri resmi mali sektör devlet denetiminde olmadığı için bu piyasada faiz ve plasmanlar genelde serbestçe oluşmakla birlikte, devlet zaman zaman bu piyasaya da müdahale etmiştir. 1965 yılında mevduat faizlerinin artırılmış olması başlangıçta gayri resmi para piyasasından bankacılık sektörüne para akışına yol açtı. Diğer varlıklardan likit varlıklara doğru bu önemli kayma (Cole and Park, 1983;203) devletin mali fonlar üzerindeki denetimini güçlendirmiştir. Ancak, dış piyasadaki borçlanamayan firmaların, iç kredi kısıtlaması karşısında bankacılık sektöründen de kredi alamaması gayri resmi para piyasasından borçlanma talebini artırdığı için, bu piyasa önemini korudu.(Cole and Park,1983;210) Devletin 1970'li yılların başında ortaya çıkmış olan mali krizin faturasını, 1972 yılında olağanüstü hal kararnamesi çıkararak gayri resmi mali piyasaya ödetmiş olması da bu durumu değiştiremedi. 3 Ağustos 1972 Kararnamesinin yayınlandığı sırada gayri resmi piyasaya olan borçların, tüm resmi banka borçlarının %42'sine ulaştığı tahmin edilmektedir.(Lim,2000;33, dipnot 41) Kore'de dikkate değer bir özellik de bu tür kredileri büyük firmaların da kullanıyor olmasıdır.

Türkiye'de örgütlenmemiş para piyasasının(tefeci piyasasının) mali piyasa içindeki payının ne kadar olduğu bilinmemekle birlikte, bu piyasanın Kore'deki kadar büyük olmadığını söyleyebiliriz.¹

¹ Bu konuda bizim bildiğimiz bir çalışma yoktur. Ancak, Mustafa Sönmez, 1980 yılında tefeci piyasasının toplam sermaye piyasası içindeki payının bazı görüşlere göre %10 olduğunu kaynak vermeden belirtmektedir.(*Türkiye Ekonomisinde Bunalım*, Birinci Kitap, Belge Yayınları, 1980, İstanbul, s.78-79) Kore mali piyasasında bankacılık sisteminin ağırlığı dikkate alındığında, bu ülkede gayri resmi kredi piyasasının Türkiye'dekinden çok daha yüksek bir paya sahip olduğu söylenebilir.

2.6.2. Türkiye ve Kore Mali Sistemlerindeki Gelişmeler

(Tablo II.12) karşılaştırma dönemimizde parasal göstergelerin Kore’de Türkiye’den çok daha hızlı büyüdüğünü ortaya koymaktadır. 1965 yılında mevduat faizlerinin iki katına çıkarılmasından sonra 1965-1969 döneminde vadeli tasarruf mevduatının milli gelire oranı %3,9’dan %21,0’a, geniş anlamda para arzının(M2) milli gelire oranı ise %12,7’den %32,7’ye yükselmiştir. (M2) dönem içinde Kore’de GSMH’ya oranla yaklaşık iki buçuk kat büyürken, Türkiye’de önce artmakla birlikte 1970’li yılların sonunda azalmış ve 1980 yılında 1960’taki düzeyinin bile altına düşmüştür.

Toplam mali varlıkların GSMH’ya oranı Kore’de dönem boyunca yaklaşık %110 artış gösterirken, bu artışın yaklaşık %70’i birinci on yılda %25’i de ikinci on yılda meydana gelmiştir. Türkiye’de mali varlıkların ulusal gelire oranı, ikinci on yılda önce %11 dolayında arttıktan sonra azalarak, 1980 yılında 1970’teki düzeyinin altına düşmüştür.

Tablo II.12 Türkiye ve Kore’de Parasal Göstergeler (GSMH’ya oranla ve yüzde artış) *

Yıllar	Kore					Türkiye			
	M2	TMV	YİK	YİK, 1960=100	DG	M2	TMV	YİK	YİK, 1960=100
1960	12,5	105,4 ¹	16,4	100	0,2	21,5		14,0	100
1965	12,1	89,4	13,5	122	9,3	24,9		14,4	131
1967	19,8	122,5	18,0	223	15,3	26,7		15,8	168
1969	56,1	168,4	30,6	553	24,5	20,0		18,1	214
1970	31,0	179,9	31,8	655	28,0	21,3	22,2	17,9	222
1975	31,1	216,4	36,1	1129	30,8	21,2	23,6	21,0	348
1977	33,0	226,6	34,3	1516	38,8	22,0	24,7	21,5	400
1980	34,1	220,0 ²	36,2 ²	1739 ²	38,7 ²	16,6	19,0	18,0	341

(*)Seriler farklı kaynaklardan alındığı için birbiriyle tutarsız olabilir. Buna rağmen kullanmamızın nedeni, dönem içindeki eğilimi ortaya koymaktır. Dolayısıyla iki ülke rakamları karşılaştırılırken herhangi bir tarihteki rakamlar karşılaştırılmak yerine eğilime bakmak daha anlamlı olacaktır. Kore’de mali varlıkların kapsamı daha geniş tutulduğundan, bu ülkede toplam mali varlık/GSMH oranı çok daha yüksektir. Örneğin, Kore’de satıcı kredileri de mali varlık olarak alınmaktadır.

(1) 1962 rakamı.(2) 1978 rakamı. TMV:Toplam mali varlıklar. YİK:Yurt içi krediler. DG: Dış garanti.

Kaynak:Kore: Cole and Park(1983;Tablo 5, 12, 44), Sakong(1993, Tablo A.33), 1970 yılı M2 rakamı Cho and Kim (1995;67), Türkiye: M1 ve M2 için DİE, İstatistik Göstergeler(1923-1995); TMV için DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler; YİK için TOBB(1990),DPT(ESG) ve DİE(1973) verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Parasal gelişmelerdeki esas çarpıcı fark banka kredilerinin gelişiminde görülmektedir. Kore’de banka kredileri mevduattan daha hızlı artmıştır. 1969-1978

döneminde banka mevduatındaki artış hızı %25,1 iken kredi artış hızı %28,5 olmuştur. Bu farkın bir nedeni de dönem sonuna doğru ticari bankaların yurt dışından doğrudan yüklü miktarda borç almalarıydı.(Cole and Park,1983;71) 1960-1980 döneminde Türkiye’de banka kredileri reel olarak yaklaşık üç buçuk katına çıkarken, Kore’de bu sayı 17’nin üzerindedir. Yani Kore’de banka kredileri reel olarak Türkiye’den yaklaşık beş kat daha fazla artış göstermiştir.

Kore’de mali sistem üzerindeki devlet denetimi ve daha fazla dış kaynak kullanımı orta ve uzun vadeli kredilerin sistem içindeki payını artırmayı kolaylaştırmıştır. 1970’li yıllarda kalkınma ve yatırım bankalarının mali sistem içindeki payı Türkiye’de %6-11 aralığında iken Kore’de %15-18 aralığında idi.(Tablo II:10) Aradaki yaklaşık 8-9 puanlık fark, Kore’de mali sistemin çok daha fazla orta ve uzun vadeli fon yaratabildiğini gösteriyor.

Türkiye’de özel sektöre uzun vadeli kredi sağlayan TSKB ile SYKB’nin vermiş oldukları kredilerin sanayinin orta ve uzun vadeli fon ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalması ticaret bankalarının önemini daha da artırmıştır. 1972 yılı Ekim ayı itibariyle özel sanayi kesimine verilmiş olan toplam 15 milyar liralık kredinin yalnızca 3 milyar liralık kısmı yatırım bankalarınca sağlanmıştır. Özel sanayi bankaları toplam banka kredilerinin ancak %5.5’ini kullanılabilmekteydiler.

Yeterli orta ve uzun vadeli yatırım kredisi alamayan sanayi kesiminin, yatırımların bir kısmını kısa vadeli ve yüksek faizli kredilerle finanse etmiş olması yatırım fonlarının maliyetini artırmıştır. Ayrıca, devletin uygulamış olduğu düşük faiz politikası üretim maliyetlerini düşürmede etkili olmadığı ileri sürülmektedir. Bunun iki önemli nedeni faizlerin toplam maliyetler içindeki payının düşüklüğü ve bankaların kredi maliyetlerini faiz dışı yollardan yükseltebilmesidir (komisyon, mevduat blokajı vb.). 1963-1971 döneminde bankaların uyguladıkları faiz *spread*’i ortalama 7 puan dolayında idi. (WB,1975a;88-89)

2.6.3. Kore Mali Sisteminin Etkinliği

Kore’de devletin ekonomi içindeki ağırlığı, gerek devlet harcamalarının ulusal gelir içindeki payı ve gerekse sanayi sektöründe doğrudan devlet işletmeciliği bakımından, benzer ülkelerden daha fazla olmamakla birlikte, devlet, ekonomik hayatta son derece etkin bir rol oynayabilmiştir. Bu rolün oynanmasında, mali sektörün ve özellikle de bankacılık sektörünün devletin kontrolünde oluşu ve devlet tarafından

gerek kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesinde ve gerekse özel yatırımların finansmanında ve yönlendirilmesinde çok ustaca kullanılması, etkili olmuştur. Mali sektörü elinde tutan devlet, bu kanalla bir yandan özel kesimin kararlarını doğrudan yönlendirirken bir yandan da özel kesimle risk-ortaklığı oluşturarak, büyük ölçekli ve riskli yatırımların gerçekleştirilmesinde etkili bir teşvik sistemi oluşturmıştır. Kore’de uygulanan politikaları başarıya götüren en önemli etkenlerden birisi, piyasanın özel yatırımcılar bakımından yarattığı risk ve belirsizliğin azaltılmasıdır. Devlet, özel yatırım projelerinin gerektirdiği mali kaynakların, içeriden ya da dışarıdan sağlanmasında aktif bir rol oynamıştır. Kriz anlarında zora düşen işletmeleri de, mali yüklerini hafifleterek ya da yeniden organize ederek ayakta tutmuş;¹ artık yaşayamayacağı anlaşılan işletmelerin tasfiyesini de kolaylaştırmıştır.

Kore’de devletin kaynak tahsisinde bu derece öne çıkmış olması birkaç bakımdan kaynak kullanımını etkinleştirmiştir. Birincisi, seçilmiş özel şirketlere kendi güçleri ile sağlayabileceklerinin çok ötesinde kaynak kullanabilme olanağı verilmiştir. İkincisi, devlet, piyasada ortaya çıkabilecek koordinasyon zaafına meydan vermemek için, büyük yatırımları bizzat planlamıştır. Üçüncüsü, özellikle yüksek tutarlı yatırımların içerdiği yatırım riskine karşılık, özel kesimle “risk ortaklığı”na gitmiştir. Ülkelerin kalkınmasında girişimcilerin yetenek, sezgi ve cesaretlerinin önemli bir rol oynadığına kuşku yoktur. Ancak, başarılı girişimcilerin aynı zamanda bir hesap adamı olduklarını unutmamak gerekir. Bu açıdan, özellikle geç sanayileşen ülkelerde devletin girişimcilerin riskini azaltıcı politikalar uygulaması ya da girişimcilerle risk ortaklığına girmesi büyük önem taşımaktadır. Dördüncüsü, iç ve dış ekonomik gelişmelerin, yüksek borçluluk oranıyla çalışan imalatçı şirketleri ve dolayısıyla sistemi tehdit etmeye başladığı durumlarda devlet, gerekli önlemleri alarak sınai şirketleri kurtarmakla, bir yandan riskleri kriz ortaya çıkmadan sosyalleştirerek minimize ederken, bir yandan da şirketleri yeni atılımlara hazır hale getirmiştir. Bu türden uygulamaların tipik ve en önemli örneği 3 Ağustos 1972 tarihli “Ekonomik İstikrar ve Büyümeye İlişkin Başkanlık Kararnamesi”dir. Kararname ile vadeli mevduat faizleri %17,4’ten %12,6’ya, bir yıla kadar banka kredi faizleri %19’dan %15,5’e düşürüldü, lisanslı şirketlerin gayri resmi piyasadan aldıkları borçlara ilişkin tüm sözleşmeler iptal edildi, kredi vadeleri üç yılı ödemesiz olmak üzere beş yıla çıkarıldı ve alacaklılara,

¹ Örneğin, Kore’de hükümet 1969 yılında dış yükümlülüklerini yerine getiremeyen 30 şirketin idari denetimini eline aldı. Şirketlerin sahip-yöneticilerinin servetine el konulurken bu şirketler lehine dış ödeme garantisi vermiş olan bankalara da yardım edildi. Bazı şirketler yeniden yapılandırıldı.(Lim, 2003;31-32)

alacaklarını borçlu firmanın hisse senetleriyle takas etme olanağı getirildi.(Yoo, 1990;17, Amsden,1989;96)

Devletin özel şirketleri büyük ölçekli yatırımlara bizzat yöneltmesi, yatırımın gerektirdiği iç ve dış kaynakların tahsisini sağlaması ve riske ortak olması, özel firmaların uluslararası piyasada rekabet edebilecek ölçekte yatırımlar yapmasını kolaylaştırmış ve ölçek ekonomilerine ulaşabilme sürecini kısaltmıştır.

2.7.Planlama

Esas olarak sosyalist ekonomilerin geliştirdiği planlama, İDS sonrasında kapitalist yoldan kalkınmaya çalışan ülkelerle bazı gelişmiş ülkelerde de kullanılan bir ekonomi politikası aracı haline geldi. Kore 1962 yılında, Türkiye 1963 yılında planlı kalkınmaya geçtiler ve uygulama 1980 yılına kadar devam etti.¹

Batılı yardım kuruluşları ile uluslararası mali kuruluşların koordinasyon isteğinin Türkiye ve Kore’de planlama geçişte etkili olduğu anlaşılmaktadır. [Mortan ve Çakmaklı(Birinci Bölüm), Jones and Sakong(1985;44-49), Little and Clifford(1968; Bölüm VIII)] Planlama ile ilgili çalışmalar iki ülkede de 1950’li yılların sonunda başlatılmıştır.

Kore’de ilk beş yıllık plan kısa süren Chang yönetimince hazırlandı. Chang yönetimini devirerek iktidara gelen Park; planlama faaliyetlerini hızlandırdı, bürokrasiyi yeniden organize etti, bürokraside işe alma ölçütlerini sıkılaştırarak etkin ve karar süreçlerinde daha etkili bir bürokratik yapı oluşturdu. Temmuz 1961’de İktisadi Planlama Örgütü(IPÖ, Economic Planning Board) ve Merkezi Planlama Konseyi kuruldu. (Jones and Sakong, 1985;44-49)

Türkiye’de plan uygulamasını gerçekleştirecek olan Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) 1960 yılında kuruldu ve uygulama 1963 yılında başlatıldı.

2.7.1. Gelişmekte Olan Ülkeler ve Planlama

Türkiye ile Kore’de planlı kalkınmaya geçiş gerekçeleri ve yaşanan süreç arasındaki benzerlik, planlamanın işlevi konusunda da mevcuttur. Planlama, sosyalist

¹ İki ülkede 1980 sonrasında da planlar hazırlanmakla birlikte planların niteliği ve amaçları önemli ölçüde değiştiğinden, artık, 1980 öncesinde anlaşıldığı anlamda bir planlı kalkınmadan söz etmek mümkün değildir.

lkelerde uygulandığı gibi piyasanın bir alternatifi olarak değil; piyasa esas alınmakla birlikte, devlet harcamalarının, yatırımların, teşviklerin, vb. belli bir hesaba bağlı olarak gerçekleştirilmesi biçiminde anlaşılmaktadır.

Planlamayı piyasa mekanizması ile birlikte gerçekleştirmeye çalışan gelişmekte olan ülkeler için, planlama iki potansiyel sorunu da birlikte getirmektedir. Bunlardan birincisi, henüz oturmamış olan ve hızla değişen ve üstelik dış konjonktüre karşı duyarlı bir ekonomik yapıda, geleceğe ilişkin sağlıklı tahminler yapmanın glgdr. Kullanılan nicel teknikler ekonomide meydana gelebilecek tüm değişmeleri kapsamaktan uzaktır. Planlama modellerinde yer alan temel parametreler ülke ekonomisinin yakın geçmişteki verilerinden hareketle hesaplanmakta ve plan dönemi boyunca sabit kalacağı varsayılmaktadır. Oysa, hızlı bir yapısal dönüşüm içerisinde olan ülkeler için parametreler, başlangıçta doğru tahmin edilmiş olsalar bile, kısa sürede değişen koşullar karşısında ekonominin gerçek durumunu yansıtmayabilmektedir.

İkinci sorun, planlama ile piyasa mekanizması arasındaki dengenin nasıl kurulacağından doğmaktadır. Plan hedeflerinin saptanmasında ve uygulamada özel kesime önemli roller verilmekle birlikte, özel kesimi bu hedeflere uygun davranmaya itecek araçların gc sınırlıdır.(ngt,1967;152) Planlar devlet kesimi için uyulması zorunlu özel kesim için ise yol gösterici niteliktedir. Bununla birlikte, planda saptanan hedeflerin gerçekleşebilmesi için iki kesimin de kendileri için saptanan hedeflere ulaşmaları gerekmektedir. Oysa böyle karma bir uygulamada her iki kesimin de hedeflerini tutturması önünde ciddi engeller vardır. Kamu kesimi için başlıca engel, kendisine verilmiş olan hedeflere ulaşabilmek için gerekli olan kaynakların piyasa kurallarını zorlamadan sağlamanın glgdr. Özel kesimin, plan hedefleri doğrultusunda kararlar vermesi ise, kullanılacak özendirici ya da caydırıcı politikaların etkinliğine bağlıdır.

2.7.2.Türkiye ve Kore’de Plan Uygulaması

Kore bu iki sorunu aşmada Türkiye’den daha başarılı olmuştur. Birinci sorun, son derece esnek bir planlama anlayışı ile aşılmıştır. Kore, plan yürürlüğe girdikten sonra meydana gelen değişmelere hızla ayak uydurarak birinci sakıncayı ortadan kaldırmıştır. Plan uygulamasındaki esneklik dış şoklar karşısında nlem alınmasını kolaylaştırmaktadır. Dış şoklar önceden bilinmediğinden, planlarda bu türden şoklara karşı ne yapılacağı belirtilmez. şoklar gerçekleştiğinde, planların dayandığı bazı

varsayımlar geçerliliğini ve dolayısıyla da plan gerçekçiliğini kaybeder. Bu nedenle, uygulamadaki esneklik hazırlıktaki mükemmellikten daha önemlidir. Kore yönetiminin otoriter yapısı ve karar alma ve uygulamadaki hızı, plan uygulamasındaki başarısını artırmıştır. İkinci sorun, devletin iç ve dış kaynaklar üzerinde sıkı bir denetim kurması ve kaynak kullanımını bizzat yapması ile aşılmıştır. Özel kesime, planda kendisine verilen hedefleri gerçekleştirme dışında bir seçenek bırakılmamıştır.

Kore’de, planlama örgütünün Türkiye’de olduğundan daha güçlü tutulmuş olması da ikinci sorunun aşılabilmesinde etkili olmuştur. İPÖ, planlama işlevinin yanı sıra bütçe hazırlama, istatistik, teşviklerin hazırlanması ve dağıtımı, plan uygulamalarını denetleme ve değerlendirme işlevlerini de üstlenen, bir başbakan yardımcısına bağlı “süper bakanlık” gücündedir. Gerçekte, planlama örgütü doğrudan devlet başkanına bağlı olarak çalışmakta ve fiilen diğer bakanlıklardan daha üst bir konumda bulunmaktadır.(Kim,1983;45)

Kore’de 1961 yılında bir sermaye ithal bürosu kuruldu ve İPÖ’nün yetki alanı dış borçlanmaları da kapsayacak şekilde genişletildi. Temmuz 1962’de planlamanın bağlı olduğu bakanlığa dış borçlara devlet garantisi verme ve borç alan firmaların faaliyetlerini denetleme ve gözetleme (oversee) yetkisi verildi. DYS’nin teşvik ve onayı ile sermaye malları ithal etme ve ithal vergilerini taksitle ödeme ayrıcalığına sahip ithalatçıları belirleme yetkisi ile bir arada düşünüldüğünde, planlama örgütünün sermaye hareketleri üzerinde tam bir denetime sahip olduğu görülür.

Sahip olduğu yetkilerle İPÖ’nün para arzı üzerinde de söz hakkı vardır. Uygulamada Maliye Bakanlığı İKÖ’ne, Merkez Bankası da Maliye Bakanlığına bağlıdır. İPÖ’nün mali sistem üzerindeki etkisi bununla da sınırlı değildir. Bankaların kamunun mülkiyetinde olması nedeni ile para ve kredi politikaları sanayileşme politikasına tabidir. Tercihli finansman devletin sanayileşme politikasının önemli bir aracı haline gelmiştir.(Cheng vd., 1998;102) İPÖ’nün konumu, devletin iktisadi politikalarının koordinasyonunu kolaylaştırmıştır. Planlama örgütü tarafından hazırlanan ve Başkanın onayını alan bir projenin, gerek bürokratik ve gerekse siyasal mekanizma tarafından engellenebilmesi çok zordur.

İPÖ, planlamanın yanı sıra bütçe hazırlama ve performans değerlendirmesinden de sorumlu olması bakımından diğer ülkelerdeki benzer örgütlerde ayrılmaktadır. Kore’nin, bütçe prosedürü ile birlikte yürütülen yıllık planlama çalışmaları, değişen iç ve dış koşullara göre hedeflerin yılda bir kez revize edilmesini ve politikalarını yeniden ayarlanabilmesini mümkün kılmıştır. Yıllık planlama sistemi, bütçe denetimi ile

desteklendiği için etkili olabilmıştır. Korelilerin plan ve politika hazırlamada değil uygulamada usta oldukları belirtilmektedir. “Korelilerin politika oluşturma biçimleri dikkatli bir planlama ve tartışmaya dayalı inceden inceye düşünülerek hazırlanmış olmaktan çok, işe girişmeye ve başlatmaya, sonuçları gözlemeye, politikaları uyarlamaya ve uygun bileşim bulununcaya kadar sürecin tekrarına dayalıdır.”(Jones and Sakong,1985;293) ¹

Türkiye’de plan uygulamasının Kore kadar başarılı olamaması birkaç nedenle açıklanabilir. Türkiye’de planlı ekonomiye geçilmiş olmasına rağmen planlama tam kabul görmemiştir. Menderes Hükümeti planlama konusundaki hazırlıkları kamuoyundan saklamıştır.(Torun,1967) İş dünyasının bir bölümü ile politikacıların önemli bir kısmı, planlamaya kuşku ile yaklaşmışlardır.(Öngüt,1967) Plancılardan, özellikle vergiler ve toprak reformu konusundaki önerileri, siyasal iktidarda yeterli desteği bulamamıştır. Öte yandan, ilk beş yıllık plan stratejisi askeri yönetim tarafından hazırlanırken, onaylanması ve uygulaması sivil iktidar döneminde olmuştur. Stratejide belirlenen büyüme hedefi korunurken, bu hedefin gerçekleşmesi için öngörülen mali politika önerileri kabul görmediği halde, alternatif bir politika da geliştirilmemiştir. Böylelikle, daha işin başında bir “tutarlılık” sorunu ortaya çıkmıştır. Başlangıçtan itibaren planlama bürokrasisi ile siyasal otorite arasında, yetki ve sorumlulukların sınırı konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmış ve DPT’nin üst düzey yöneticileri sık sık değişmiştir.(Şaylan,1981;189)

Ayrıca, planlamanın niteliği konusunda siyasal bir mutabakat yoktur. Planlamayı, borç veren ülkeler ile Batılı yardım kuruluşlarının istedikleri gibi, “hesapların düzgün tutulması ve koordinasyon” anlamında anlayanlar ile hızlı büyüme için yeni politikalar geliştirip uygulamanın bir aracı olarak görenler arasında daha başlangıçta görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Askeri yönetim döneminde ikinci görüş ağırlık kazanmış ve strateji bu doğrultuda hazırlanmışken, sivil koalisyon döneminde birinci görüş öne çıkmıştır.(Mortan ve Çakmaklı,1987) Planlamaya yaklaşımdaki siyasal farklılık, bürokratik kurumlar arasında eşgüdümün sağlanmasını da güçleştirmiştir. DPT, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları ile TCMB ve benzeri kurumlar

¹ Kore sisteminin aşırı merkezi yapısı karar alma ve hatadan dönmeyi kolaylaştırmıştır. Ancak bu durum bazı iktisatçılar tarafından bir zaaf olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Kim’e göre, Kore sisteminin bir zayıflığı konsensüs oluşturma eksikliğidir. Önemli politika kararları az sayıda bürokrat ya da devlet görevlisi tarafından kamu oyunda pek tartışılmadan ya da sivil uzmanların katılımı olmadan alınmaktadır. Karar süreci hızlı ancak kamu desteğinden yoksundur. Yapılan hataların düzeltilmesi yönündeki esneklik ise ekonomik ve siyasal istikrarsızlığı artırmaktadır. Sistemin çok merkezileşmiş olması siyasal liderliğin önemini daha da artırmıştır. (Kim,1983;75-77)

uygulanacak iktisadi politikalar konusunda mutabık kalamamışlardır. Bürokratik aşamayı geçen politika önerileri de çoğu kez Bakanlar Kurulu ya da TBMM'den dönmüştür.(Sönmez,2003;103-105) Bu durum, planlamaya karşı zaten var olan inançsızlığı daha da güçlendirmiş ve adeta plansız bir planlama uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Planlama örgütünün işlevsel otoritesi, başka bir deyişle toplumsal kaynakların dağıtımındaki etkin rolü, DPT bürokrasisi ile kamu bürokrasisinin diğer kesimleri arasında sürtüşme ve çekişmelere yol açmıştır.

DPT, kuruluş yasasının 2. maddesi gereği esas olarak bir danışma organı idi. Planlama ile ilgili ana kararları, Başbakanın başkanlığında üç bakan ve dört planlama yöneticisinden oluşan Yüksek Planlama Kurulu alıyordu. Yüksek Planlama Kurulunun aldığı bazı kararlar Bakanlar Kurulu ve Meclis'in onayını gerektiriyordu.(Okyar, 1979;150)

Ancak, Gencay Şaylan'a göre, DPT'nin yasal kuruluş biçimi, olağan bir danışma organı konumunun ötesine gitmektedir. “[Y]üksek düzeyde otonomiye sahip bir kurum” oluşturulmak istenmiştir. Planlamayı düzenleyen 91 sayılı yasa, temel ekonomik ve toplumsal kararların verileceği bir kurum olarak ‘Yüksek Planlama Kurulu’nu oluştururken politikacılarla bürokratlar arasında bir denge kurmaya yönelmiş; Başbakan ve seçilmiş 3 Bakana karşı DPT Müsteşarı ve üç daire başkanı bu Kurul’un üyeleri sayılmıştır. Böylece temel politika seçmelerinde siyaset dışı olduğu varsayılan ‘uzman-teknisyen’ bürokratlar karar sürecine eşit ağırlıkta katılmaya çalışılmıştır. Ülkenin ve toplumun ana sorunlarında daire başkanı bir bürokrat ile Başbakan birer oya sahip, eşit kişiler olarak düşünülmüştür.

1950-1960 döneminin siyasal çekişmeleri içinde olgunlaşan ve 1960 sonrasında Anayasa ve diğer yasalara çeşitli biçimlerde yansıyan bu doktrin kısa bir süre sonra iflas etmiştir. Bu iflas, iktidar paylaşımından hiç hoşlanmayan ve seçim yolu ile toplumun desteğini elde etmiş bulunan siyasal yöneticilerin, planlamanın yönetim pozisyonlarını hemen siyasallaştırması ile apaçık ortaya çıkmış ve kağıt üzerinde öngörülen otonomi uygulamaya yansıtılamamıştır. (Şaylan, 1981;191-197)

Türkiye’de uygulanacak planlamanın niteliği ve kullanılacak araçlar konusundaki belirsizlik yukarıda sözünü ettiğimiz ve piyasa-plan uyumsuzluğundan doğan iki sorunun Kore’deki kadar başarılı bir biçimde çözülmesini güçleştirmiştir.

Türkiye, Kore’deki kadar esnek bir plan uygulaması gerçekleştirememiştir. Uygulama bakımından planın en önemli aşaması yıllık programlar olduğu halde ağırlık

beş yıllık planlara verilmiş; stratejik planda saptanan hedeflerin ne şekilde gerçekleştirileceği konusu belirsiz kalırken, beş yıllık planların sektörel hedeflere dönüştürülmesi ve proje seçiminde gereken açıklık ve etkinliğe ulaşamamıştır. (Yağcı,1981;409)

Yıllık programlarda planın uygulama araçları açıkça belirlenmelidir. Oysa Türkiye’de yıllık programlarda uygulanacak ekonomi politikaları somutlaştırılamamıştır. “Türk planlamasında en önemli boşluklardan biri yıllık programların hazırlanmasında bir model tabanının oluşturulmaması olmuştur.” (Korum,1981;428-429) Programlarda ekonomi politikaları muğlak bir biçimde formüle edilmiş, uygulama yeterince izlenememiş, değişen koşulların gerektirdiği uyum sağlanamamış ve Plan hedefleri ile uygulama arasında somut bir bağlantı oluşturulamamıştır. Kaynaklar, politik baskıların etkisiyle mevcut projelere aktarılırken iyi tanımlanmış öncelik ölçütleri kullanılmamıştır. Yıllık programların uygulanmasında bir makro model yoktur (Yağcı,1981;418-420). Oktar Türel’e göre de “İlke olarak çoğunlukla olumlu sayılabilecek politika ve tedbirler getirmelerine karşılık, İkinci ve Üçüncü Plan’lar ile bu plan dönemlerindeki Yıllık Programlardaki arayışların somut projelere ve eylem programlarına dönüştürülmelerinde büyük eksiklikler vardır.” (Türel,1981b;580)

İyi hazırlanmış gerçekçi seçenekleri içeren yeterli projenin yokluğu, yatırım programlarının gerçekçi hazırlanmaması ve bütçe ve program yılı arasındaki üç aylık fark, Birinci Plan döneminde de kamu yatırımlarını geciktiren önemli nedenler arasında sayılmaktadır. (Ölçen,1967;286-288)

Kaynakların etkin olarak kullanılmasını engelleyen önemli nedenlerden bir tanesi de, özellikle Üçüncü Plan döneminden itibaren hazırlanan çok sayıda proje için önceliklerin iyi saptanmaması ve gerekli finansmanın sağlanamaması sonucunda projelerin gerçekleşme sürelerinin giderek artmasıdır. Plan dönemi başındaki yatırım projeleri stok değerinin Plan dönemi boyunca yapılması tasarlanan toplam kamu yatırım hedefine oranı bir ölçü olarak alınırsa, 1973 yılı için (5,2) yıl olarak hesaplanan bu oran 1977 yılında (7,0), 1980 yılında ise (10,4) olmuştur.(Türel, 1981b;582)¹

¹ Türel, proje stokunun değerinde görülen yüksek artışların yalnızca proje stokuna yeni projelerin eklenmesinden kaynaklanmadığına, iki farklı nedenin daha proje stokunun değerinde yüksek artışlara neden olduğuna dikkati çekiyor. Bu nedenlerden bir tanesi, başlangıçta etüd-proje olarak programa alınan projelerin aynı kod numarası ile yatırım projesine dönüştürülmesinin yol açtığı değer artışı; ikincisi de,

Özel kesimin plan hedeflerine uygun olarak yönlendirilmesinde de Türkiye'nin Kore kadar başarılı olamadığı görülmektedir. Türkiye'de özel kesim genelde planı olumlu karşılamakla ve desteklemekle birlikte, plan uygulaması için öngörülen önlemlere karşı durmuştur.(Öngüt,1967;162) Öte yandan, DPT ile özel kesim arasında güçlü bir iletişim ve eşgüdüm olduğundan da söz etmek güçtür. Özel kesimin plan uygulamasına gösterdiği ilginin düzeyini, planlama heyecanının henüz canlı olduğu 1964 yılında sanayicilere uygulanmak istenen DPT anketinin sonuçlarından anlamak mümkündür. Ölçen'in verdiği bilgilere göre, DPT'nin elinde 6.322 sanayici firma adı vardır. Bunlardan ne kadarının faal olduğu ve hangi adreste faaliyet gösterdiği tam olarak bilinmemektedir. Firmalara 2.347 adet anket formu gönderilmiş, bunlardan yalnızca 67 tanesi doldurularak geri gönderilirken 980 tanesi boş olarak iade edilmiş, diğerlerinden ise yanıt alınamamıştır. Anketi yanıtlayanların oranı %3'ü bile bulmamaktadır.(Ölçen,1967;293) Bu düşük yanıt oranının nedeni organizasyon eksikliği ve planlama konusundaki bilgisizlik olabilir; ama yaygın bir ilgisizliğin olduğu da açıktır.

Türkiye'deki plan uygulamasının ekonomiye yön vermede başarılı olamadığı konusunda genel bir kanı vardır. Osman Okyar'a göre, Türkiye'de planlama yatırımların sektörel dağılımını kısmen etkileyebildi. Karma ekonominin yapısı ve işleyişi planlamanın başlamasından sonra pek değişmedi. (Okyar, 1979;149)

Yakup Kepenek'e göre, "Program-gerçekleşme oranları sanayi yatırımlarının **planlandığı** yönde değil, ekonominin kendi iç gelişmesi sonucu belli sektörlerle yöneldiğini göstermektedir. Bir yerde, planlı kalkınma döneminde dahi ekonominin gelişimi planlara yön vermiştir, planlar ekonomiye değil. Bu yargı, özellikle özel sektör yatırımları için geçerlidir."(Kepenek, 1975;55, vurgu Kepenek'in)

Uğur Korum ise yatırım hedeflerindeki sapmanın yalnızca özel yatırımlardan kaynaklanmadığı düşüncesindedir."Kanıımızca Türkiye'de plan kamu kesimi için de emredici olamamıştır. Plan ve gerçekleşme farkları bunun açık belirtisidir." (Korum,1981;428)

Özetle Türkiye ne geliştirmekte olan bir ülkede planlamanın doğasından kaynaklanan sorunları (belirsizlik, hızlı yapısal değişme ve dış faktörlere aşırı duyarlılık) aşmada, ne kamu yatırımları için yeterli kaynakları yaratmada ve ne de özel kesimin yönlendirilmesinde Kore kadar başarılı olabilmıştır.

Tablo II. 13 Türkiye ve Kore’de Plan Hedefleri ve Gerçekleşmeler (GSMH artışı, %)

	I.Plan		II.Plan		III.Plan		IV.Plan	
	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.
Türkiye	7,0	6,6	7,0	6,3	7,9	5,2	8,0	1,7
Kore	7,1	7,9	7,0	9,7	8,2	10,2	9,2	5,7

NOT: Kore’ de plan dönemleri: 1962-1966, 1967-1971, 1972-1976 ve 1976-1980.

Türkiye’de Plan dönemleri: 1963-1967, 1968-1972, 1973-1977 ve 1979-1983. 1978 yılı için hedef (6,1), gerçekleşme (1,2) olmuştur.

Kaynak:Türkiye için DPT, Kore için Song(1990;130-131)

Türkiye ve Kore’deki planlama deneyimleri ile ilgili olarak şu saptamaları yapmak mümkün. Bir, iki ülkede de planlamaya geçişte dış faktörler etkili olmuştur. İki, iki ülkenin planlama anlayışları benzerdir. Piyasa ekonomisi esastır ve planlama piyasa mekanizmasının önceliğini bozmayacak şekilde uygulanacaktır. Üç, Türkiye’de planlama örgütüne, siyasal iktidara karşı belli bir özerklik kazandırma denemesi, siyasal sistemin mantığına ters düştüğü için, başarılı olamamıştır. Kore’de planlama örgütü, çıkar gruplarının etki alanı dışında tutulmaya çalışılmakla birlikte, siyasal iktidara karşı bir özerklik oluşturma çabasından söz edilemez. Sonuçta iki ülkede de planlama örgütü siyasal iktidarın denetiminde faaliyet göstermiştir. Dört, plan uygulaması Kore’de daha başarılı olmuş ve plan hedefleri aşılmıştır. Kanımızca bu başarı farkının nedeni, Kore’de siyasal iktidarın planlama konusunda net bir yaklaşıma sahip olması ve başlangıçtan itibaren planlamanın aynı siyasal kadro ile yürütülmesi, planlama örgütüne kendisinden beklenen işlevleri yerine getirmesini mümkün kılacak ekonomik araçları kullanma yetkisinin verilmesi ve planlarda dışsal şoklar karşısında gerekli değişikliklerin çabucak gerçekleştirilerek hemen uygulamaya geçilmiş olmasıdır. Türkiye’de planlamanın temel yasal metinleri ile ilk strateji ve plan, bürokratik kadroların siyasal ağırlıklarının arttığı askeri yönetim döneminde hazırlanmıştır. Arkadan gelen sivil yönetim plan hedeflerini aynen korumakla birlikte kullanılacak araçlarda değişiklikler yapmış ve planın tutarlılığı ortadan kalkmıştır. Siyasal iktidarın içinde planlama konusunda görüş ayrılıkları olduğundan; planlamanın bürokratik mekanizma içindeki yeri, uygulanacak politikalar ve kullanılacak araçlar konusunda net bir tavır ortaya konulamamıştır. Öte yandan, karşılaştırma dönemimiz boyunca Kore’de, başlangıç ve sondaki kısa dönemler bir yana bırakılırsa, tek bir siyasal iktidar söz konusu iken aynı dönemde Türkiye’de(12 Mart dönemindeki hükümetleri tek bir iktidar saysak bile) on kez iktidar değişimi olmuştur. Hazırlanan plan metinleri, bir dilekler bütünü olmaktan ileri gidememiş ve planlama örgütüne plan

uygulaması için gerekli araçları kullanma olanağı sağlanmamıştır. Sonuçta da, büyüme hedefleri tutturulamadığı gibi, kaynak tahsisleri ekonomide istenilen yönde bir yapısal değişimi gerçekleştirebilecek şekilde yapılamamıştır. Bir anlamda planlama öncesi dönem ile planlı dönem arasında, planlamadan beklenen işlevler bakımından önemli bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

2.8. Teşvikler

Bu kısımda iki ülkede uygulanan yatırım ve ihracat teşvikleri üzerinde duracağız. Yatırım ve ihracat teşviklerinin özünü, yatırımın ve üretimin maliyetini düşürücü ve kârlılığı yükseltici önlemler oluşturmaktadır. Üretilecek malın satış fiyatı belli iken, yatırımın maliyetinin düşürülmesi, beklenen kârı ve dolayısıyla da yatırımı artıracaktır. Eğer üretilecek mal, korunan bir piyasada yüksek fiyatlarla satılabilecekse, koruma yatırım için ikinci bir teşvik unsuru olacaktır.

Yatırımın maliyetini azaltmanın en kestirme yolu yatırım girdilerini ucuzlatmaktır. Hükümetler, bu amaçla yatırımcıya; düşük faizli ve uzun vadeli kredi tahsis etmekte, vergi istisna ve muafiyetleri tanımakta, devletin ürettiği mal ve hizmetleri düşük fiyatla satmakta ve düşük kur uygulaması ile ithal yatırım mallarını ucuzlatmaktadır. Üretimin maliyetini düşürmek için de aynı araçlar kullanılmaktadır. İhraç edilen mal ve hizmetlerin fiyatları dış piyasalarda belirlendiğinden, ihracatçının kârını artırabilmek için satış fiyatına müdahale söz konusu değildir. Ancak, ihracatçının yerli para cinsinden satış fiyatı yüksek kur uygulaması ile artırılmaktadır.

Buraya kadar söylediklerimiz, yatırım ve ihracatta sektör ya da mal ayrımı yapılmaması halinde geçerli olan genel esaslardır. Oysa, hükümetler, uzun dönemli politikalarının bir gereği olarak, teşvik sisteminde belli önceliklere göre hareket etmekte ve bu öncelikler teşviklere yansımaktadır. Bazı yatırımlar hiç teşvik edilmezken, bazıları az ve diğer bazıları çok teşvik alabilmektedir. Yine, belli malların ihracatına teşvik uygulanmazken(hatta bazı tarımsal ürünlerin ya da hammaddelerin ihracatı vergilendirilirken) başka malların ihracatı çeşitli derecelerde teşvik edilmektedir. Bu türden bir farklılaştırma teşvikte seçmecilik(selektivite) olarak adlandırılmaktadır. Ülkeler, gerek ekonomik öncelikler ve gerekse kaynakların sınırlılığı nedeniyle, teşvikleri seçmeci bir biçimde uygulamaktadırlar.

İki ülkede kullanılmış olan teşvik araçları bazı istisnalar dışında aynıdır.¹

Kore’de 1960’lı yıllarda teşvikler daha çok işlevsel nitelikte iken, 1970’li yıllarda işlevsel yaklaşıma ek olarak, sektörel öncelikler ağırlık kazanmıştır. 1960’lı yıllarda teşviklerden yararlanabilmenin birinci koşulu ihracat başarısı olmuştur. İhracat 1970’lerde de teşviklerden yararlanabilmek için önemli olmaya devam etmekle birlikte, devletin stratejik sektörler olarak seçtiği sektörler ek teşvikler getirilmiştir. Böylelikle, teşviklerden en fazla yararlanan sektörler hem daha çok ihracat yapan ve hem de stratejik diye nitelenen sektörler olmuştur.

En önemli teşvik unsuru, düşük faizli ve uzun vadeli kredilerdir. Çok hızlı büyüyen ve borç/öz sermaye oranları son derece yüksek olan Kore firmaları için ayakta kalabilmenin birinci koşulu, düşük maliyetli kredi alabilmek olmuştur. Ucuz kredi alabilmek ise belli hedeflerin gerçekleştirilmesi koşuluna bağlandığından, teşvik sistemi etkin olarak işleyebilmiştir.

Kore hükümeti, belli sektörlerdeki asgari ölçek ve uluslararası piyasada rekabet edebilirlik koşullarını dikkate alarak, bu sektörlerle girişi sınırlandırmış ve sınırlı sayıdaki firmayı daha fazla teşvikten yararlanabilmek için kendi aralarında yarıştırmıştır. Uygulamada, ekonomideki gelişmelerin gerektirdiği değişiklikler yapılarak, teşviklerin etkinliği artırılmıştır.

Kore’de teşviklerin etkili olmasının önemli bir nedeni de, Park yönetimi ile birlikte, şirketlerin teşviklerden yararlanabilmesinin ancak kendilerine verilen hedefleri gerçekleştirmeleri ile mümkün olabilmesidir. Örneğin, ancak ihracat hedefini gerçekleştiren şirketler mal ithal edebilmekte ve koruma rantlarından yararlanabilmektedirler. Hedeflerini gerçekleştiremeyenlerin, teşvik sisteminden pay alamamaları, yani fiilen para kazanma olanaklarının ortadan kalkması, tüm şirketleri, para kazanabilmek için, kendilerine verilen hedefleri gerçekleştirmek zorunda bırakmıştır. Hedeflerini gerçekleştirenlerin cömertçe ödüllendirilmeleri ve alternatif kazanç yollarının tıkanması, teşvikleri son derece etkili kılmıştır.

Türkiye’deki teşviklerin kapsamı daha genel tutulmuş ve korumada zaman sınırlaması getirilmediği için, uygulamada yeterli titizlik sağlanamamıştır.¹ Alınan

¹ Örneğin Kore’de geliştirilen ve Türkiye’de uygulanmayan bir yöntem, ihracatçılara girdi satan yerli imalatçılar lehine “iç akreditif” açılması ve imalatçıların da bu akreditif karşılığında kredi kullanabilmeleridir. (Rhee vd., 1984;12)

teşvik karşılığında üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmemesinin ciddi bir yaptırımının olmaması, teşvik politikasının etkilerini sınırlayan bir başka etken olmuştur. Baskılar sonucunda, teşviklerin tüm sektörlerle yayılması ana amacın kaybolmasına neden olurken, artan formaliteler uygulamada sorunlar yaratmıştır. Bakanlıklar yıllık programlarda yer almayan projelere teşvik uygulayabildikleri gibi, Sanayi Bakanlığının yıllık programlarda öncelikli sektör olarak belirlenmiş olan sektörlerde teşvik tedbirlerinin uygulamasını reddetme yetkisi vardı. Yıllık programlarda saptanan uygulama esasları yıl içinde büyük değişikliklere uğrayabiliyordu. Teşvik belgesine bağlanan yatırımların gerçekleşme oranı oldukça düşüktü. Gerçekleşme oranındaki düşüklüğün başlıca nedeni kaynak yetersizliği idi. Ayrıca, orta ve uzun vadeli kaynak bulamayan özel kesimin kısa vadeli banka kredileri ile uzun vadeli yatırımları finanse etmesi firmaların yatırım maliyetlerini artırıyordu.(İren, 1979;394-397)

1963-1977 Perspektif Planında “Türkiye’nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşme yönünde olacaktır”(Öney,1975;782) denilmekle birlikte, on beş yıllık hedeflerin tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esasına dayandığı ve sanayi sektörünün gelişebilmesi için tarımda belli hedeflere ulaşmanın ön koşul olduğu ileri sürülmektedir. İkinci Plan metninde ise sanayileşmeye öncelik ve bazı imalat sanayi alt sektörlerine özel önem verildiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda yatırımlarda birinci öncelik kimya, sun’i gübre, demir-çelik, metalürji, petrol, çimento ve lastik gibi genellikle ara malı üretimine dönük sanayilere; ikinci öncelik ise makine-teçhizat ve bunun alt sektörlerine verilmiştir. Planda, bu önceliklere uygun seçmeci bir teşvik politikası uygulanması öngörülmekle birlikte, uygulamada tutarlı ve seçmeci bir sistem geliştirilememiştir. İkinci Planın yürürlüğe girmesinden sonra çıkarılmış olan 933 Sayılı Kanun ile getirilen teşvik sistemi bütün ekonomiyi kapsamaktaydı. Bu kanunla getirilen ya da yeniden düzenlenmiş olan teşvik araçları; teşvik fonları, yatırım indirimi, gümrük muafiyeti ve gümrük vergilerinin taksitlendirilmesi, vergi iadesi, proje bazında döviz tahsisi, düşük faiz ve reeskont haddi uygulaması ve özel ihracat kredisidir. Sayılan teşvik araçlarının her birinin uygulama alanı ayrı ayrı listeler halinde

¹ Krueger’e göre, Türkiye’de bebek sanayilerin kurulmasından yirmi yıl sonra bile efektif koruma oranları %200’ün oldukça üzerindeydi. Yüksek koruma fiili tekel durumu yaratıyordu. “Geçici” korumayı kaldırma çabaları büyük bir dirençle karşılaşıyor ve çocuk sanayilerin korunması birçok (olumsuz) sonuca yol açıyordu. Korumanın devamını isteyen lobi grupları ortaya çıkıyor, teknokratların ekonomi politikalarını formüle etme güçlerini azaltıyor ve işletmelerin azami etkinliğe ulaşma yönünde çaba harcamalarına neden oluyordu. (Krueger,1990;14)

belirlenmiştir. Bu listelerde turfanda sebze-meyve yetiştiriciliğinden tavukçuluk ve konserveçiliğe; madencilik faaliyetlerinden turistik tesislere ve elektrik ve elektronik makine imalatına kadar pek çok faaliyet kapsamıştır. Teşviklerin bu kadar geniş bir alanı kapsaması uygulamada etkinliği azaltmıştır. Teşvik derecesinin önceliklere göre ayarlanması, öncelikli sektörlerle yeterince teşvik verilebilmesine yetmemiştir. Özellikle, büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren alanlara verilen teşvikler yetersiz kalmıştır.

Öte yandan teşviklerin hangi aşamada verileceği de iyi saptanamamıştır. Uygulanan teşvik sisteminde teşvikler genellikle, teşvike konu olan faaliyetin gerçekleşmesinden sonra verilmektedir. Örneğin yatırım indirimi, ihracatta vergi iadesi gibi teşviklerin üretim aşamasına bir katkısı yoktur. Öney'e göre bu türden teşvikler, "teşvikten" çok "ödül" niteliğinde olup, girişimcileri Türkiye'de ilk kez girilecek "zor" alanlara yöneltmede önemli bir katkılarının olduğu söylenemez.(Öney, 1975;789)

Kore, kritik sektörlerde teşvik etmiş olduğu firmaları iç piyasada korurken dış piyasada rekabete zorlamıştır. Böylelikle, iç piyasada korumacılıktan vazgeçmezken şirketlere, maliyetlerini düşürüp kalitelerini geliştirerek dış piyasada rekabet etme zorunluluğu getirilmiştir. Oysa Türkiye'de bir yandan korumanın geçici olduğu vurgulanırken, öte yandan, döviz tasarrufu amacıyla, ithalat izinleri Türkiye'de yeterli kapasitenin bulunmadığı ürünlere verilerek koruma sürekli hale dönüştürülmüştür. Üretim iç piyasaya yönelik olduğu için de, şirketlerin maliyet düşürme ve kalite iyileştirme gibi bir kaygıları olmamış, korunan iç piyasada yüksek kâr marjları ile çalışabilmişlerdir.

Bulutoğlu'na göre, yatırımları teşvik etmek için düşünülen en önemli teşvik, gelir ve kurumlar vergisinde yatırım indirimi uygulamaktır. Yatırım tutarının vergi matrahından indirilmesi şirket kârlarını ve hane halkının harcanabilir gelirini yükseltir. Hane halkının harcanabilir gelirindeki artışın, bu kesimin tasarruflarına ne şekilde yansıtacağı, zıt yönlü gelir ve ikame etkisi nedeniyle, belirsizdir. Harcanabilir gelirin artışı yatırılabilir fonları artırmayabilir. Ayrıca, yatırım indiriminin hane halkı tasarruflarını artırıcı etkide bulunması halinde bile, Plan uygulaması açısından önemli olan, yatırımların artırılmasıdır. Ancak, yatırılabilir fonların artması, yatırımların da artacağı anlamına gelmez. Çünkü, yatırımın önündeki tek engel tasarruf yetersizliği ve kârların düşüklüğü değildir. Az gelişmiş ülkelerde iç piyasa küçük ve belirsizlik riski yüksektir. Yatırım indirimi yatırılabilir fonları artırsa bile, belirsizliği ortadan

kaldıramaz. Eğer yatırım indirimi sonucunda kamu yatırımlarında meydana gelecek azalma, özel sektör yatırımlarında meydana gelecek artıştan daha yüksek ise indirim politikası toplam yatırımları ve büyüme hızını yükseltmez, düşürür.

Türkiye’de yatırım indiriminin yanında hızlandırılmış amortisman, ihracatta vergi iadesi ve ithal makine ve teçhizatla gümrük vergisinin ertelenmesi gibi vergi azaltıcı başka önlemler de yürürlüğe konulmuştur. Bütün bu önlemler, toplam tasarrufları etkilemekle birlikte, ancak seçmecî bir biçimde uygulanmaları halinde, özel yatırımların istenilen sektörlere yönlendirilmesinde etkili olabilirler. (Bulutoğlu, 1967;181-195)

Dünya Bankası tarafından yapılmış olan bir çalışmaya göre, Türkiye’de yatırım “teşvik sisteminin önemli bir sorunu Hükümetin hedeflenen amaca ulaşmada teşvik sisteminin etkinliğini analiz etmemiş olmasıdır; teşviklerin maliyeti ve sektörlere göre dağılımı ancak kısmen bilinebilmektedir ve geçmişte teşviklerin dağıtımı kayırmacılık suçlamalarına yol açan *ad hoc* bir biçimde yapılmıştır”.(WB, 1975a;59)

Öz kaynaklarla finanse edilen ve belli bir tutarı aşan yatırımlarda, yatırım tutarlarının %30’u (kalkınmakta öncelikli yörelerde %50’si) kurumlar vergisinden düşülebilmekteydi. Bu uygulama yatırımın ilk yıllarında kurumlar vergisi yükümlülüğünü önemli ölçüde azaltıyordu. Öncelikli sektörlere yapılan yatırımlarda kullanılmak üzere ithal edilen sermaye mallarıyla bazı temel girdiler yüzde yüz gümrük muafiyetinden yararlanabilmekteydi. Ayrıca, öncelikli sektörlere verilen krediler için faiz sübvansiyonu öngörülmekle birlikte, bütçe kaynaklarının yetersizliği nedeni ile bu sübvansiyonlar ödenememiştir.

Bu karmaşık teşvik sisteminin yol açmış olduğu gelir kaybı tam olarak bilinmemekle birlikte 1972 yılı için 400-500 milyon dolar dolayında olduğu tahmin edilmektedir; ki bu tutar, o yılın bütçe gelirlerinin %14-18’ine eşittir. Teşvikler sonucunda yatırım maliyetinin %54’ünün karşılandığı hesaplanmaktadır. Bu %54’ün %20’sini yatırım indiriminin ve yine %20’sini de vergi iadesinin oluşturduğu tahmin edilmektedir.(WB,1975a;59)

Özel yatırımlarda, 1971 yılında teşviklerin askıya alınmasıyla yaşanan düşüş ve teşviklerin 1972 yılında yeniden uygulamaya başlanması ile görülen hızlı artış, bu yatırımların teşviklerden etkilendiğini göstermektedir. Ancak, teşviklerin sektörel dağılımı dengesizdir. Örneğin 1972 yılında teşvike bağlanan yatırımların yarıya yakını tekstil sektöründe, dörtte biri de kimya ve gıda sektöründedir.(WB,1975a;60)

Geleneksel olmayan malların ihracatı 1960'lı yıllardan itibaren teşvik edilmekle birlikte, bu teşviklerin ihracat üzerindeki etkisi pek az olmuştur. Çünkü, aşırı değerli kur, ithalat denetimleri, yüksek gümrük vergileri ve diğer vergilerin toplam ters etkileri, iç piyasa için üretimi daha kârlı hale getirmiştir. Ancak, 1970 devalüasyonundan sonra ihracat teşviklerinin ihracatı artırmada önemli etkileri olmuştur.

Mamul mal ihracında vergi iadesi uygulaması 1963 yılında başladı. Son bir yıl içindeki ihracatı belli bir tutarı aşan mallarda %10 ek iade yapılmaktaydı. Vergi iadesine konu mallara ödenen vergi iade miktarının toplam ihracata oranı, gerek mamul mal ihracatındaki artış ve gerekse iade kapsamındaki genişleme nedeniyle, 1964 yılında %12 iken 1972 yılında %22'ye çıkmıştır. Değer bazında en yüksek iade gıda ürünleri, tekstil, kimyasallar ve demir dışı metallerde olmuş ve çimento, deri ve ağaç ürünleri bunları izlemiştir. Sayılan ürünlerin 1972 yılındaki vergi iadesi içindeki payları yaklaşık üçte iki idi.

Kısa ve orta vadeli ihracat kredi faizleri genel kredi faiz oranlarından daha düşüktü. İhracat kredileri için Merkez Bankası reeskont oranları da daha düşüktü. Ayrıca ihracat kredileri için faiz sübvansiyonu uygulanması öngörülmüştü. Öte yandan, geleneksel olmayan ürünlerin ihracat bedellerinin belli bir kısmı hammadde ve yedek parça ithalatı için kullanılabilirdi.

Türkiye'de Kore'dekine benzer teşvik araçları kullanılmış olmasına rağmen, Kore, teşvikleri, saptanan politikaların konulup başarıya ulaştırılmasında daha etkin bir araç olarak kullanmayı başarmıştır. Türkiye'nin aynı ölçüde başarılı olamamasının nedenlerini; uygulanan iktisat politikalarının açık olmaması, teşviklerde yeterince seçmeci davranılamaması ve tutarlılık sağlanamaması, teşviklerin belli sürelerle sınırlandırılmaması ve teşvikler karşılığında üstlenilmiş olan yükümlülüklerin yerine getirilmemiş olmasının ciddi bir yaptırımının olmaması olarak sıralayabiliriz.

2.9. Dış Ticaret Politikası

Ülkelerin dış ticaret politikaları genelde, ithalatı denetim altında tutarak ihracatı teşvik etmeye yönelik politikalar bütünüdür. İthalatı denetleyici politikalar “koruyucu politikalar” olarak da nitelendirilebilir. Koruyucu politikaların başlıca araçları ithalde alınan gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarıdır. Miktar kısıtlamaları yasaklar, kotalar ve döviz denetimi ile sağlanmaktadır. Ülkeler, bu görünen önlemlerin yanında

görünmeyen ya da dolaylı bazı önlemlerle de ithalatı kısıtlamaktadırlar. Karşılaştırma dönemimizde döviz kurları da önemli bir dış ticaret politikası aracı olarak kullanılmıştır.

Koruyucu politikaların başlıca üç işlevinden söz edilebilir. Birincisi, dış dengeyi sağlamaktır. İhracat artışının güçlü ithalat eğilimini karşılayamadığı ülkelerde, dış dengeyi sağlamanın bir yolu, ithalatı kısıtlamaktır. İkincisi, yerli üretimi dış rekabetten korumaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, henüz uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanamamış olan sektörlerini dış rekabetten korumak için ithalatı kısıtlayıcı önlemlere başvurmaktadırlar. Üçüncüsü, mali işlevdir. Hükümetler, harcamalarının bir kısmını ithalattan aldıkları vergilerle karşılamaktadırlar.

İthalatı kısıtlayıcı politikaların saptanıp uygulanmasında hangi işlevin öne çıktığı ve bu politikaların dinamik bir yaklaşımla ele alınıp alınmadığı, politikaların uzun dönemli başarısı açısından önem taşımaktadır. İthalatın kısıtlanması ile ithal malların yerli üretimle ikamesi, uzun dönemde dış dengeyi rekabet gücü kazanarak sağlamanın ilk aşaması olarak düşünülmektedir. Artan rekabet gücü ile birlikte, yerli ürünlerin ithal malları iç piyasada ikame etmesi ve ihracat artırılarak, yerli üretimi koruma ihtiyacı duymadan, dış dengenin kendiliğinden sağlanması amaçlanmaktadır. Böyle bir gelişme, korumanın mali işlevini zayıflatacaktır. Dolayısıyla, mali işlev ithalatın kısıtlanmasında kendi başına bir amaç olarak düşünülmemelidir. Yerli üretimi koruma işlevi de, üretim dalının özelliklerine bağlı olarak, geçici nitelikte olabilecektir.

2.9.1. İki Ülkenin Dış Ticaretindeki Gelişmeler

Tablo (II.14)de, iki ülke dış ticaretinin 1960-1980 dönemindeki gelişimiyle ilgili özet bilgiler yer alıyor. Tablodaki bilgilerden hareketle şu saptamaları yapabiliyoruz: Bir, karşılaştırma dönemimiz boyunca iki ülke de dış ticaret açığı vermişlerdir. Başlangıçta Kore'nin dış ticaret açığı göreceli olarak çok daha büyüktür. 1960 yılında Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranı yüzde 69 iken Kore'ninki yalnızca yüzde 10 idi. Ancak, zaman içerisinde Kore'de ihracatın ithalattan daha hızlı artması sonucunda oran yükselirken, Türkiye'de tersi olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı 1970 ve 1980 yıllarında Kore'de yüzde 42 ve yüzde 79; Türkiye'de ise yüzde 62 ve yüzde 37 olarak gerçekleşmiştir.

İki, başlangıçta iki ülkede de birincil ürünlerin ihracat içindeki payı çok yüksekken Kore sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payını hızla artırabilmiştir. Buna

karşılık Türkiye’de de sanayi malları ihracatı artmakla birlikte, ihracat dönem sonunda hâlâ büyük ölçüde geleneksel ihraç mallarına dayalı kalmıştır. Ayrıca, dönem sonuna doğru Kore’nin sınai mallar ihracatı çeşitlenmeye ve teknoloji yoğun ürünlerin ihracat içindeki payı önem kazanmaya başlamışken, Türkiye’nin ihraç etmiş olduğu sınai ürünler daha çok tekstil ve gıda gibi geleneksel ürünlerdir.

Tablo II.14 Türkiye ve Kore’de Dış Ticaretin Gelişimi(1960-1980, milyon \$, %)

	Türkiye			Kore		
	1960	1970	1980	1960	1970	1980
İthalat	468	948	7.909	316	1.984	22.292
İhracat	321	588	2.910	32	835	17.505
İhracat/ithalat(%)	69	62	37	10	42	79
İhracatın bileşimi						
Birincil ürünler	82,1	81,5	64,0	63,5	11,3	10,0
Sanayi ürünleri	17,9	18,5	36,0	36,5	88,7	90,0
İthalat/GSMH(%)	4,5	7,0	11,3	17,3	24,4	36,8
İhracat/GSMH(%)	3,5	4,3	4,2	1,7	9,9	28,9
T.Açığı/GSMH(%)	1,0	2,7	6,6	15,5	14,1	7,9

Kaynak: Türkiye:DİE,DPT; Kore: Suh(1975;54-55),Krueger(1977;II-20),KDB (1984;15), Sakong (1993; Tablo A.4), Young(1986, Tablo 3).

Üç, Kore’de dış ticaretin ulusal gelire oranı daha yüksektir ve iki ülke arasındaki fark dönem boyunca artmıştır. Türkiye’nin Kore’ye göre daha büyük ve daha dengeli kaynak yapısına sahip bir ülke olması nedeniyle bu durum doğal olmakla birlikte, Kore’nin pazar ve ölçek sorunlarının aşılmasında ve ihracatın büyümenin aracı olarak kullanılmasında önemli avantajlar elde etmiş olduğunun da bir göstergesidir. Ulusal gelire oranla dış ticaret hacminin artırılması başlı başına bir amaç olmamakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin büyüme ile birlikte giderek artan teknoloji ve girdi ithalatlarının gerektirdiği döviz bulmaları gerekmektedir. Bu bakımından, dış ticaret hacmi ile büyüme arasında doğrusal bir ilişki vardır.¹ Dolayısıyla, karşılaştırma dönemimizde Kore’nin dış ticaret konusunda daha başarılı olduğu görülüyor.

¹ Dış ticaret büyümeyi dolaylı olarak da etkilemektedir. Çünkü, daha çok makine ve teçhizat ithal etmek daha çok teknoloji ithal etmek anlamına gelmektedir. Yine, sanayi ürünleri ihraç eden gelişmekte olan ülkelerin öğrenme yollarından birisi de ihracattır. Koreli firmaların ihracat müşterilerinden önemli miktarda bilgi ve teknoloji transfer ettikleri biliniyor(Bak., Bölüm 2.10.2.4).

2.9.2. Kore'nin İhracattaki Başarısının Nedenleri

İki ülke arasındaki bu başarı farkını doğuran etkenleri dokuz başlık altında toplayabiliriz. Bu etkenlerin tek başına ne ölçüde etkili olduklarını ortaya koyabilecek durumda değiliz. Ancak, tümü birlikte değerlendirildiğinde, başarı farkının doyurucu bir biçimde ortaya konulabileceğini umuyoruz.

Birinci etken, Türkiye'nin iç piyasayı koruma ve ihracatı çekici kılma amaçları arasında sıkışmasına rağmen Kore'nin bu açmazı başarı ile aşmış olmasıdır. Kore'de uygulanmış olan “önce ihracat” ya da bazı sektörlerde kapasitenin yerli talebin çok üzerinde kurdurularak firmaları ihracata zorlama politikası şirketleri, iç pazarı dış rekabete açmadan rekabete yöneltme olanağı yaratmıştır. Kore böylelikle, Türkiye'nin yaşamış olduğu, aynı anda hem iç pazarı koruma ve hem de şirketleri rekabete zorlama açmazından kurtulmuştur. Türkiye'de korunmuş iç piyasadan yararlananlara hiçbir yükümlülük getirilmez ve döviz bulma neredeyse devletin görevi olarak algılanırken, Kore'de korunmuş iç piyasadaki yüksek kârlardan yararlanabilmek ihracat koşuluna bağlanmıştır. Türkiye'de korunmuş iç piyasadan pay alan ve yüksek kârlar sağlayan şirketlerin, maliyet düşürme ve kalite iyileştirme diye bir endişeleri olmamıştır. Bu ikisi olmayınca da ihracatta başarılı olamamışlardır. Zaten ihracat yapmanın, şirketler açısından başlı başına bir amaç olması için bir neden de yoktur. Çünkü, Türkiye'de dış ticaret açıkları genelde devlet tarafından sağlanan dış kredilerle ya da işçi dövizleri ile karşılanmıştır. Şirket bazında, kimsenin, ihtiyaç duyduğu döviz bulmak gibi bir kaygısı olmamıştır.¹ Devlet, döviz, ihtiyaç duyanlara paylaştırmıştır. Bu durumda özel şirketler için birincil amaç, gerekli döviz kendi ihracatları yolu ile karşılamaktan çok, devletin döviz tahsislerinden pay alabilmektir.

Uygulanan politikalar da şirketleri Kore'de olduğu gibi ihracat yapmaya zorlamamıştır. Plan metinlerinde, korumanın seçmeci ve geçici nitelikte olacağı öngörülmekle birlikte, bu, uygulamaya yansımamıştır. Her şeyin sürekli olarak korunması yönündeki baskıların yanı sıra korumada mali kaygılar ve dış açığın sınırlandırılması işlevi ön plana çıkmıştır.(Alpar,1974;87) Siyasal dengeler, koruma politikasının köklü bir sanayinin geliştirilmesinde araç olarak kullanılmasını

¹ 1976 yılında Türkiye'nin en büyük özel grubunun sahibi olan Vehbi Koç'a, grup şirketlerinin, ithalatlarını karşılayacak döviz kazanmak için ne yaptığı sorulunca Koç, kendilerinin ithal ikamesi yoluyla döviz tasarrufu gerçekleştirdikleri ve ihracatın tümüyle farklı bir iş olduğu yanıtını vermiştir.(Barkey, 1990;117)

engellemiş, koruma ekonomide rant yaratma ve dağıtmanın bir yolu olarak uygulanmıştır. Plancılar, uygulamaların Plan'a uygun olup olmadığının izlenmesi yönündeki önerileri de siyasi yetkililer tarafından reddedilmiştir.(Sönmez, 2003;111) Planlı dönemde sistemli bir dış ticaret politikasından söz etmek güçtür.

Yurt içinde üretimine başlanan bir mal önce liberasyon listesinden çıkarılarak, yurt içi talebi karşıladığı ölçülerde, tahsisli mallar listesine alınmış ve yurt içi talebin tümü karşılandığı zaman da, ithalatı tamamen yasaklanmıştır.

Öte yandan, ikinci Plan döneminde geniş olarak uygulama alanı bulan, gümrük vergilerinde bağışıklık sağlayıcı teşvik politikasının da seçmeci olmayıp bütün sektörleri kapsayacak şekilde yürütülmesi, hem devleti önemli bir gelirden yoksun bırakmış ve hem de koruyucu politikanın etkisini zayıflatmıştır.(Alpar,1974;157-158)

Kore'de ise ihracat hedeflerini gerçekleştirmeden iç piyasadan pay alınamıyordu. İç piyasadan pay alabilmek için ihracat yapmak, ihracat yapabilmek için de kalite ve maliyet bakımından rekabet edebilir duruma gelmek zorunlu olduğundan, teşvik sistemi dinamik ve rekabet edebilir bir sınai yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yani, Kore'de korumacılıktan doğan rantlar ihracatın ve dolayısıyla da sanayinin gelişmesinde etkin bir biçimde kullanılırken, Türkiye'de aynı şey yapılamadı. Burada dikkat edilmesi gereken husus koruma rantlarının yalnızca Türkiye'de değil Kore'de de yaratılmış olmasıdır. Şevket Pamuk'un belirttiği gibi, önemli olan, rantların olup olmaması değil nasıl yönlendirildiğidir.(Pamuk,1984;66) Kapsamlı bir kalkınma stratejisinin parçası olarak dikkatli bir biçimde yönetildiğinde rant yaratım ve dağıtım, ekonomik kalkınmayı hızlandıran etkili bir sanayileşme politikasının aracı olarak kullanılabilir. (Cho,1997;229) Kore'deki rant yaratım ve kullanma mekanizmasını şöyle özetleniyor:

"[B]üyük üreticilerin, ihracat teşvikleri ve korunmuş iç piyasadaki ayrımcı fiyatlama nedeniyle yüksek kârların elde edildiği lüks malların üretiminde tekelleşme durumuna geldiklerini söylemek doğru bir genellemedir. Bu üreticilerin neden ihracat yaptıkları merak edilebilir; ancak, ihracat Kore'de iş yapmak için ödenen bedeldir."¹

Cho'ye göre, Kore'de 1950'li yıllar ile büyümenin hızlandığı 1960'lı yıllar arasındaki fark, rantların ilkinde ithalat ikincisinde ihracat yolu ile sağlanması ve rant dağıtımının ilkinde keyfi, ikincisinde kurallı olarak yapılmış olmasıdır.(Cho,1997;229)

¹ Yung W. Rhee and Larry E. Westphal, "A micro, econometric investigation of the impact of industrial policy on technology choice", Paper presented at the Econometric Society Meetings, Atlantic City, September 16-18, 1976, mimeo.(Aktaran, Krueger, 1977;V-42)

Dış ticaretteki başarı farkının **ikinci** nedeni, Kore’de ihracat artışının Türkiye’de olduğundan çok daha ivedi bir sorun haline gelmiş olmasıdır. Türkiye geleneksel tarım ürünleri ve maden ihracatı ile önemli miktarda döviz sağlayabilirken Kore bu olanağa sahip değildi. 1960 öncesinde olduğu gibi 1960 sonrasında da döviz bulma Türkiye’nin önemli bir sorunu olmaya devam etmekle birlikte, geleneksel ürün ihracatı ile sağlanan döviz gelirlerinin ithalatı karşılama oranı Kore’de olduğundan çok daha yüksekti. 1960, 1970 ve 1980 yıllarında birincil mal ihracatının ithalatı karşılama yüzdesi sırasıyla Türkiye’de (57), (51) ve (24) iken Kore’de (6), (5) ve (8) olmuştur. Bu nedenle de mamul ihracatının artırılması Kore’de olduğu kadar ivedilik göstermemiştir. Öte yandan 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren giderek artan oranda işçi dövizinin ülkeye girmesi, büyüyen dış ticaret açıklarının finansmanını kolaylaştırarak, dış ticaret dengesizliğinin ortadan kaldırılması yönünde ciddi adımlar atılması zorunluluğunun hafifletmiştir. Ödemeler dengesinde yer alan rakamlara göre, işçi dövizlerinin ithalatı karşılama oranı 1965 yılında %12 idi. İzleyen yıllarda bu oran hızla artarak 1973 yılında %56,7’ye kadar ulaştıktan sonra azalmaya başladı. Yine de 1980 yılı ithalatının %27,6’sı işçi dövizini ile karşılanmıştır. 1965-1980 döneminin tümünde işçi dövizlerinin ithalatı karşılama oranı %28,3 olmuştur.

Kore, 1950’li yıllarda ithalatını esas olarak Amerikan yardımına bağlı olarak sürdürebildi. Amerika’nın 1957 yılından itibaren ekonomik yardımı azaltması nedeniyle ülkenin ithalatında hızlı bir düşüş yaşandı. 1953-1960 döneminde Kore’nin 2.784 milyon dolarlık toplam ithalatının %76’sı dış yardımlarla finanse edilmişti. Yıllık yardım tutarı 1957 yılında 383 milyon dolara ulaştıktan sonra 1959 yılında 222 milyon dolara düşünce, yıllık ithalat tutarı da %31 oranında azalarak 442 milyon dolardan 304 milyon dolara düşmüştür.(Krueger, 1977; Tablo II-7)

Daha önce bağış olarak verilmekte olan dış yardımlar 1960’lı yılların başından itibaren borç şeklinde verilmeye başlandı. Birincil mal ihracatı ile ithalatını karşılama olanağına sahip olmayan Kore için mamul mal ihracatının artırılması bir var olma meselesiydi.

Kore’nin mamul ihracatına ağırlık vermesine karşın Türkiye’nin karşılaştırma dönemimiz boyunca birincil mallar ağırlıklı bir ihracat yapısından kurtulamamış olması ihracat artış hızlarının farklılaşmasında etkili olmuştur. Çünkü, birincil mal ihracatı ülkelerin sahip oldukları doğal kaynaklar ile sınırlı iken mamul mal ihracatı için, en azından kuramsal olarak, böyle bir sınır yoktur. Birincil malların gelir ve fiyat esnekliklerinin mamul mallara göre daha düşük olması, uzun dönemde birincil mal

ihracatından elde edilen dövizle mamul mal ithalatının finanse edilemeyeceği anlamına gelmektedir.(Shapiro and Taylor, 1992;434) Fikret Şenses'e göre, Türkiye'de, 1963 yılından beri geniş kapsamlı ihracat teşvikleri uygulanmakla birlikte, ticaret rejimi açık bir biçimde ihracat aleyhine işlemiştir. Bu nedenle de ihracat büyük ölçüde geleneksel birkaç ürüne bağlı kalmıştır.(Şenses,1990;60)

Üçüncü neden, Kore imalat sanayiinde 1960'lı yıllara devredilen kapasite fazlasının ihracat artışını kolaylaştırıcı bir işlev görmüş olmasıdır. 1950'li yıllarda Kore'de uygulanan ithal ikamesi sonucunda tüketim malları üreten imalat sanayi kollarında önemli kapasiteler ortaya çıktı. Bu yıllarda, Amerikan yardımları iç piyasadaki satın alma gücünü yaratan etkenlerden bir tanesi idi. 1950'li yılların sonuna doğru Amerikan yardımında meydana gelen azalma iç talepte düşüşe ve imalat sanayiinde atıl kapasitenin ortaya çıkmasına neden oldu.(Kahn,1979;344)

Özellikle tekstil sektöründeki atıl kapasite, işgücü yoğun sektörlerdeki ihracat artışını kolaylaştırdı. Japon işgali sırasında Kore'de ciddi bir tekstil altyapısı oluşturulmuş, daha sonra bu tesisler önce Kore hükümetine sonra da özel Kore firmalarına geçmişti. Kore Savaşı sırasında bir kısmı tahrip olan tesisler, savaş sonrasında Amerikan yardımı ile onarılmış ve alınan dış yardımlarla kapasite artırılmaya devam edilmişti. Bununla birlikte, 1960'lı yılların ortalarına kadar, pamuk ve diğer bazı girdileri Amerikan yardımı ile sağlanan tekstil ürünlerinin ihracatı ABD tarafından kısıtlanmıştı. 1965 yılında bedelini ödeyerek girdi sağlayabilen Kore, tekstil ürünleri ihracatını artırabilmiştir

Kore 1960'larda özellikle tekstil sektöründeki atıl kapasiteyi değerlendirirken Türkiye'de pamuklu tekstil sanayiindeki %40 ve yünlü tekstil sanayiindeki daha yüksek orandaki atıl kapasiteden (Hale,1981;93) ihracat artışında yararlanılamamıştır.

Dördüncü neden Kore'nin, dış rekabet gücünü koruyabilmek için sık sık devalüasyonlara başvurmuş olmasıdır. Türkiye'de ise ihracat birincil mallardan oluştuğundan, devalüasyonların ihracatı pek etkilemeyeceği düşünülmüştür. Türkiye 1958-1970 yılları arasında TL'nin yabancı paralar karşısındaki değerini sabit tutarken, Kore çeşitli zamanlarda yapmış olduğu devalüasyonlarla von'un dolar karşısındaki değerini altı kat düşürmüştür. Kore, von'un değerini, 1970-1974 yılları arasında yapmış olduğu devalüasyonlarla yaklaşık %60 oranında düşürdükten sonra 1974-1979 yılları arasında sabit tutmuştur. Türkiye ise, 1970 yılındaki %67'lik devalüasyondan sonra 1977 yılına kadar TL'nin değerinde önemli bir değişiklik yapmamıştır. 1979 ve 1980 yıllarında TL'nin değer kaybı hızlandırılmıştır. 1960-1980 döneminin bütününde Kore

parası yaklaşık 10 kat, TL ise 8 kat değer kaybetmekle birlikte Kore parasındaki değer kaybı 1974-1979 dönemi dışında sürekli olurken, TL'deki değer kaybı son 10 yılda ve özellikle de son dört yılda gerçekleşmiştir. 1960-1980 döneminde GSMH deflatörü yaklaşık olarak Kore'de 18 kat, Türkiye'de 23 kat artış göstermiştir.(Krueger, 1987b;Tablo 10'dan hesaplanmıştır.) Bu durum, TL'nin Kore parasına göre göreceli olarak değer kazandığını göstermektedir. Ama, asıl önemli olan, Kore parası 1974-1979 dönemi dışında sürekli olarak değer kaybederken TL'deki değer kaybının kesikli ve ancak kriz anları ile sınırlı tutulmuş olmasıdır.

Beşinci neden, iki ülkenin geçmişteki ihracat deneyimlerinin farklı oluşuydu. 1930'larda hammadde fiyatları ve dünya ticaretindeki çöküşe tanıklık eden ve bunun ekonomileri üzerindeki etkilerini gören Üçüncü Dünya teknokrat ve politikacıları için ihracata dönük büyüme anlaşılabilir bir şeydi. Avrupa'nın yeniden inşa edilmekte olduğu ve Avrupa paralarının hâlâ tam konvertible olmadığı 1950'lerin ortalarında ticari genişleme yine zayıf bir olasılık olarak görünüyordu. Döviz sıkıntısıyla karşılaşan çok sayıda ülke dikkatini iç piyasaya kaydırmıştı. (Shapiro and Taylor, 1992;435) Büyük Bunalım sonrasında doğan dış ticareti kısıtlayıcı uygulamalar hâlâ devam ediyordu. İleri ülkelerde, gelişmekte olan ülkelerin ihraç edebileceği sınai mamullere karşı koruma duvarları, özellikle emek-yoğun ve ileri teknoloji gerektirmeyen mallar için çok yüksekti. Pamuklu tekstilden alınan yüksek oranlı vergiler gelişmiş ülkelere ithalatı yeteri kadar frenleyemediği için, bu tür malların ihracatı uluslararası anlaşmalarla katı bir şekilde sınırlandırılmıştı.(Sönmez, 2003;33) Gelişmiş ülkeler kendi aralarında alıp sattıkları ve ileri teknoloji gerektiren ürünlerden, azgelişmiş ülkelere aldıkları mallara göre çok daha az vergi almaktaydılar.

Scitovsky'nin 1950'li yıllarda yazdıklarından, dış ticarete güvensizliğin gelişmiş ülkelerde de yaygın olduğunu anlaşıyor. Scitovsky, serbest ticaret ve rekabetin etkinlik ve gelişmeyi ancak daha az istikrar ve daha çok güvensizlik pahasına kolaylaştırabileceği kanısındadır. (Scitovsky,1963;283-284,290)

Bu genel ihracat kötümserliği Türkiye için de geçerliydi. Ayrıca, imalat ve dış ticarete uzmanlaşmış azınlıkların TC sınırları dışında kalmış ya da göç ve nüfus değişimi yolu ile ülkeden ayrılmış olmalarının yarattığı boşluk da ülkenin ihracat artışını geciktirici bir etmen olmuştur.¹ Öte yandan, Türkiye'nin geçmişte bir sanayi ürünleri ihracat deneyimi de olmamıştı.

¹ Sönmez, azınlıkların Türkiye'den ayrılmış olmalarının yarattığı olumsuz ekonomik sonuçları birkaç kez vurgulamaktadır(Sönmez;2003).

Oysa Kore, dünya ticaret hacminin çok azaldığı 1930'lu yıllarda, o zamanın Japon İmparatorluğunun bir parçası olarak, ülke dışına mal satmada önemli bir deneyim kazanmıştı. Üstelik ihracat içinde sanayi ürünleri önemli bir yer tutmaktaydı.

Öte yandan, İDS ile Kore Savaşı sonrasında Güney Kore'ye gelen yaklaşık 2,5-3 milyon kişinin, dış ekonomik ilişkiler bakımından belli bir deneyim birikimini bu ülkeye taşıdıklarına kuşku yoktur.

Altıncı neden olarak, Kore'nin, ABD ve Japonya ile olan özel ilişkilerinin ülke ihracatını artırıcı etkilerini sayabiliriz. Kore'nin komünizm karşısında başarılı bir alternatif olarak ortaya çıkmasını isteyen ABD'nin, bu ülke ihracatının artışında özel bir rol oynadığını vurgulamak gerekir.(Pempel, 1999;176-178) Kore'nin ABD pazarına diğer ülkelere göre daha kolaylıkla mal satabilmesinin yanında, Amerikalıların Kore'de yaptıkları inşaat işlerini yürüten Kore firmaları uluslararası standartlara uygun teklif hazırlama, inşaat yapma, denetleme vb. alanlarda deneyim kazandılar. Bu deneyim önce Vietnam'da, sonra da 1970'li yıllarda petrol zengini Orta Doğu ülkelerinde yürütülen inşaat faaliyetlerinde kullanıldı. Kore'nin ABD ile Vietnam'daki işbirliği ve Orta Doğudaki inşaat faaliyetleri, ihracatın artırılmasında ve petrol krizinin olumsuz etkilerinin aşılmasında önemli rol oynadı. Kore'nin Orta Doğuda imzalamış olduğu inşaat sözleşmeleri tutarı 1974 yılında 88 milyon dolardan 1975 yılında 733 milyon dolara çıktı. Ocak-Ağustos 1976 döneminde Orta Doğu'da imzalanan inşaat kontratlarının tutarı 1.5 milyar dolara ulaşmıştı. (Kahn,1979;344-345)

Yine, Kore tarafından örnek alınan Japon deneyiminin ve Japonya ile olan özel ekonomik ilişkilerin de Kore ihracatını olumlu etkilediği düşünülebilir. Sönmez'in anlatımı ile

Japonya'da hayat düzeyi, bu arada ücretler yükseldikçe tekstil, konfeksiyon, oyuncakçılık, spor malzemesi, ayakkabıcılık gibi emek-yoğun dallarda rekabet gücü zayıflamış ve bu sanayiler önce Kore gibi ücretlerin daha düşük olduğu ülkeye, daha sonra Kore'de de ücretler belli bir düzeye ulaşınca diğer ülkelere[...] yönelmişlerdir. Bir süre sonra Kore, daha küçük bir ölçekte, Japonya'nın yaptığını yapmaya başlamıştır. Bugün Japon şirketlerinin sanayi üretiminin önemli bir kısmı DA ülkelerinde üretilmekte, buralardan ihraç edilmektedir. Bu şekilde Japon etkeni pek yeni olmasına rağmen güçlü bir iktisadi büyüme modeli ve sanayileşme yönünde itici bir güç olmaktadır.(Sönmez, 2003;80)

Bazı Koreli üreticiler, Japon ticaret firmaları ile yalnızca Japon piyasasında değil ABD dahil birçok piyasada işbirliği yapmaktaydı. Böylece Japonların geniş bilgi ve ticaret ağından yararlanılıyordu. Çok sayıda Koreli firma yurt dışında şubeler açmıştı. 1979 yılında 60 ağır sanayi firması üzerinde yapılan bir çalışma, firma başına ortalama

şube sayısının yedi olduğunu, genel ticaret firmaları için bu sayının 23'ü bulunduğunu ortaya koymuştur.(Rhee vd., 1984;52-53)

ABD, dışa dönük stratejiyi hem iç pazarını Kore'ye açarak ve hem de Kore'nin diğer Batı ülkelerindeki pazar olanaklarını değerlendirmesine yardım ederek kolaylaştırdı. Kore'nin GATT, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlara üye olmasını destekledi. Korelilere Amerikan bursu ya da kendi olanaklarıyla okuma olanakları sağlandı. Gelecek vaat eden çok sayıda Koreli genç politikacı, Amerikan hükümetinin finanse ettiği değişim programları kapsamında çeşitli Amerikan üniversiteleri ya da kurumlarında eğitildiler.(Kim and Leipziger,1993;39)

Karşılaştırma dönemimizin sonunda ABD ve Japonya'nın Kore ihracatı içindeki payı %50'nin altına düşmüş olmakla birlikte, 1960 ve 1970 yıllarında ihracatın yaklaşık dörtte üçü bu iki ülkeye yönelikti.(Tablo II.15)

Tablo II.15 Kore İhracatının Ükelere Göre Dağılımı (%)

Yıllar	ABD	Japonya	Diğer
1960	11,0	61,5	27,5
1965	35,2	25,1	39,6
1970	46,7	28,0	25,3
1980	26,5	17,4	56,1

Kaynak: Yoo(1990;13)

Yedinci neden, Kore devletinin ihracatı artırmada oynamış olduğu doğrudan roldür. Devlet, özel firmaları ihracat yapmaya zorlamakla yetinmemiş ama aynı zamanda onları yönlendirmiş ve desteklemiştir. Mavi Ev'de yapılan aylık ihracat toplantıları ünlüdür. İlki 1965 yılında gerçekleştirilen bu toplantılar, ihracat ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi olan tüm özel ve resmi kurumları Başkanın başkanlığında bir araya getirmekteydi. Toplantılarda aylık ihracat hedefleri ile gerçekleştirmeler karşılaştırılmakta, hedeften sapmaların nedenleri tartışılmakta ve çözüm yolları aranmakta, bulunan çözümler doğrultusunda Başkan tarafından ilgililere talimatlar verilmekteydi. Bankalardan ya da bürokrasiden kaynaklanabilecek formalite çokluğu ya da dirençler bu toplantılarda aşılmıyordu. İhracatçılar ihracatta gösterdikleri başarıya göre farklı kategorilere ayrılarak ödüllendirilmekte, üretime yeni başlamış olan şirketlere yaptığı ihracata bağlı olarak iç piyasada satış yapma izni verilmekteydi.

İhracat hedefleri mal, sektör, bölge bazında saptanabildiği gibi, bazı firmalara özel hedefler de verilmekteydi. Verilen hedefleri gerçekleştiren firmalar Başkan tarafından ödüllendirilerek onurlandırılıyor ve kendilerine kârlı sektörlerde yeni iş

olanakları sağlanıyordu. Devlet ayrıca, pazarlama faaliyetlerine meslek örgütleri aracılığıyla ya da doğrudan katkıda bulunmaktaydı. (Rhee vd., 1984;29-30)

Kore'nin ihracat başarısının çalışmamız açısından önem taşıyan yönü, ihracat politikalarının sanayileşme ve büyüme politikalarının bir parçası olarak planlanıp uygulanmış olmasıdır. Karşılaştırma döneminde Kore, koruma ve ihracatı teşvik politikalarını birbirini tamamlayacak bir biçimde uygulayarak, sağladığı ihracat artışı ile yalnızca dış dengeye yaklaşmakla kalmadı, ihracatı ekonomik büyümenin güçlü bir sürükleyicisi haline de getirebildi. 1970 yılında toplam yurt içi talebin %14,7'si kadar ihracat gerçekleştirilirken 1980 yılında bu oran %33,7'ye yükselmiştir.(Song,1990;67)

Kore'de, özellikle 1960'lı yıllarda iç pazarın büyüme üzerindeki etkisi ihracata göre çok daha önemli olmakla birlikte (Michell,1988;29,30,33), bazı sanayiler “önce ihracat” ilkesi ile kurulmuşlardır. İhracat yönelimli büyüme stratejisi, Koreli firmaların ürünlerini pazarlamaya iç piyasada değil dış piyasada başlamalarına neden olmuştur. Örneğin, 1980 yılına kadar iç piyasada renkli televizyon satışı yasaklanmış ve renkli televizyon üreticisi firmalar ürünlerini dış piyasalara satmak zorunda kalmışlardır. Fonograf, mobil telefon ve vizon paltolarda da benzer bir uygulama görülmüştür. (Song,1990;58)

İhracat, ileri teknoloji ve büyük ölçeğin gerekli olduğu sektörlerde pazar ve ölçek sorunlarının aşılmasında ve yerli firmaların dünya standartlarına uygun kalite ve maliyette mal üretmelerinde bir araç olarak kullanılmıştır. Hatta Kore, ihracatı, bir teknoloji transfer aracı olarak da kullanmıştır. Sipariş alınan firmalardan, ihraç edilen malın daha kaliteli ve ucuza üretilebilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda Koreli firmalar çok şeyler öğrenmişlerdir.(Bak. Bölüm 2.10.2.4)

Özel firmalar için başarının ölçüsü dış piyasada mal satabilmek olmuştur. Devlet, sektörün özelliğine göre şirketlere destek süreleri vermiş ve bu sürelerin sonunda desteği çekmiştir. Destek süreleri hafif sanayiler için genelde kısa, ağır ve kimya sanayi için ise uzun tutulmuştur.

Kore hükümetinin potansiyel müşterilerle diplomatik ilişkileri geliştirme, ticaret sektöründe örgütlenmeye öncülük etme gibi faaliyetleri; ayrıca, parasal olmayan teşvikler, prestijli ödüller ve toplumsal destek gibi nedenler ihracatı artırıcı etki yapmıştır.¹ Öte yandan, 1950'lerde ihracat düşük kalmakla birlikte, Rhee yönetimi dışa

¹ Ancak, bazı yazarlara göre, 1960'lı yıllarda artan kredi sübvansiyonları ihracatın kârlılığını artırmıştır ve yukarıdaki değerlendirme bu hususu dikkate almadığı için eksiktir.(Amsden, 1989;66-67) Krueger de,

dönük kalkınmanın altyapısını oluşturmada önemli adımlar atmıştı.(Sakong,1993;25)

Kore hükümetinin izlediği ihracat politikası pragmatist, çabuk ve esnek olarak nitelendirilmektedir.(Rhee vd.,1984;35)

Koreli ihracatçıların yabancı müşterilerle ilişkiye geçmelerini kolaylaştırmak için 1962 yılında Kore Ticareti Geliştirme Kurumu (KOTRA) kuruldu. Dünyanın birçok yerinde ticaret merkezleri açan KOTRA, bu merkezlerde Koreli ithalatçı ve ihracatçıların neler alıp sattıkları, dış yatırım ve inşaat faaliyetleri için ihtiyaç duydukları ya da yapabilecekleri hizmetler konusunda bilgiler vermektedir. Yapmış olduğu günlük ve periyodik yayınlarla Koreli ithalat ve ihracatçılara ticari fırsatlar hakkında güncel bilgiler aktarmaktadır. KOTRA ayrıca yabancı ziyaretçileri Kore'ye davet etmekte ve onları Koreli iş adamı ve kuruluşlarla tanıştırmakta ve Kore'de ve dünyada sergiler düzenlemektedir. KOTRA dışında da birçok meslek kuruluşu dış piyasaları izlemekte ve Koreli tüccarlar için bilgi toplamaktadır.

Kore'de ihracat artışını hızlandırmak amacıyla 1975 yılında Japon sisteminden esinlenilerek Genel Ticaret Şirketleri (GTC) kurulması kararlaştırıldı ve ilk GTC statüsü 1975'te verildi. Bir şirketin GTC sayılabilmesi için sermaye büyüklüğü, ihracat miktarı, yurtdışında temsilcilik açma, halka açılma gibi hususlarda aranan koşulları yerine getirmesi gerekiyordu. 1976 yılında 13 şirket genel ticaret şirketi statüsü kazandı. İlk yılda GTC toplam ihracatın %13,6'sını gerçekleştirirken bu oran 1980'lerin başında %50'yi aştı.(Song, 1990;100) Devlet GTC olabilmek için gerekli asgari ihracat miktarını sürekli olarak yükselterek şirketleri ihracatlarını artırmaya zorluyordu. 1975 yılında 50 milyon dolar olan eşik 1979 yılında 301 milyon dolara yükseltildi. Devlet, ihracat eşiğini yükseltmesine karşılık genel ticaret şirketlerine nakit sübvansiyonlar dahil çeşitli teşvikler sağlıyordu. İhracatı artırmanın marjinal getirisi marjinal maliyetini aştığından, bu sistem ihracatın artışı yönünde güçlü bir itki oluşturunuyordu.

Sekizinci neden, işçi ücretlerinin düşük oluşunun Kore için yarattığı maliyet avantajıdır. Korkut Boratav, Kore'de saat başı ücretlerin Türkiye'dekinin 1974 yılında %51'i, 1980 yılında %45'i düzeyinde olduğunu hesaplamıştır.(Boratav,1984) Ancak

1961-1964 dönemindeki hızlı ihracat artışını 1960'ların başında Kore ihracatının potansiyelin altında olmasına ve artan teşviklere bağlamaktadır.(Krueger,1977;III-44)

Boratav'ın vardığı sonuçlar Krueger ve Amsden tarafından verilen rakamlarla çelişmektedir. Krueger (1987a; Tablo E4)'in aktardığı rakamlara göre 1974-1980 yılları arasında reel ücretler Kore'de yaklaşık %60 artarken Türkiye'de yaklaşık %28 azalmıştır. Amsden'in Türkiye için DİE verilerine dayanarak verdiği tarım dışı ücret rakamlarına göre ücretler Türkiye'de %29, Kore'de ise %75 oranında artmıştır.(Amsden, 1989;196) Kaynaklar arası çelişkiler bir yana, Türkiye'de ortalama ücretlerin Kore'ye göre daha yüksek olduğunu ancak, aradaki farkın dönem içinde giderek azaldığını söyleyebiliriz. Kore'de ücretlerin ne ölçüde düşük olduğunun tipik bir örneği, televizyon üretiminin işçilik yoğun bir iş olmasına rağmen, 1970 yılında Kore'de 19 inçlik siyah-beyaz televizyonun üretim maliyeti içinde işçiliğin payının yalnızca %5,1 olmasıdır.(Kim, 1980;317)

Kore'nin ihracatını Türkiye'den daha hızlı artırabilmesinin **dokuzuncu** nedeni, Kore'de üretim yapan yabancı şirketlerin Türkiye'dekilere göre daha dışa dönük olmalarıdır. İhracatın yabancı şirketlerin satışları içerisindeki payı 1971 yılında %27,4 ve 1980 yılında %41,5 iken, Koreli şirketlerde bu oranlar sırasıyla %6,9 ve %13,3 idi. (Sakong,1993;121) Türkiye'deki yabancı sermayeli kuruluşların ihracat gelirlerinin toplam satışları içerisindeki payı 1973, 1975 ve 1976 yıllarında sırasıyla (%3,3), (%3,6) ve (%3,3) olmuştur. İmalat sanayiinde bu rakamlar daha da düşüktür; (%2,8), (%3,1) ve (%2,7).(Uras, 1979;214)

Yabancı sermayeyi ihracata yöneltme konusunda Türkiye'de çelişkili politikalar uygulanmıştır. Bir yandan iç piyasa yabancı sermaye için çok cazip hale getirilirken, öte yandan, yabancı sermayenin ihracata dönük üretim yapması istenmiştir. (Eralp,1981;627)

Kore'de faaliyet gösteren yabancı bağlı şirketlerin, Koreli şirketlere göre daha yüksek oranda ihracat yaptıkları görülmekle birlikte, yabancı sermayeli firmaların Kore ihracatını artırıcı etkileri daha çok 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Kore'ye gelen ilk DYS iç piyasada ithal ikamesine yönelikti. 1962-1966 döneminde DYS'nin ihracatta bir rolü olmadı. İhracat sektörüne 1967-1971 döneminde mütevazı miktarda DYS geldi. İhracata yönelik DYS girişi 1970'li yıllarda hızlandı.Yabancı firmaların mal ihracatı içindeki payları (1971-1975) döneminde %6,2'den %17,6'ya yükseldi. Yabancı firmaların ihracat içindeki payları sermaye içindeki paylarından daha yüksek olmakla birlikte, bu durum aynı sektördeki yabancı şirketlerin daha ihracata dönük üretim yapmasından değil, yabancı firmaların ihracata yönelik sektörlerde yoğunlaşmasından

kaynaklanıyordu. Bununla birlikte, elektronik gibi bazı sektörlerde yabancıların ihracat eğilimi daha yüksekti.

1978 yılında DYS stokunun yaklaşık olarak %30'u başlıca ihraç sektörleri olan tekstil, konfeksiyon ve elektrikli makine (daha çok elektronik eşyalar) sektörlerinde toplanmıştı. 1970'lerin ortalarında ihracatın yaklaşık %40'ı tekstil ve konfeksiyondan, %10'u da elektrikli makinelerden oluşuyordu. Bu iki sektör yabancı firmaların toplam ihracatlarının yaklaşık %20 ve %60'ını gerçekleştiriyordu. Sektörel ihracat içinde yabancı şirketlerin payları elektrikli makinelerde dörtte üç, tekstil ve konfeksiyon ile diğer sektörlerde yaklaşık %10'du. Elektronik sektörü çoğu yüzde yüz yabancı ortaklı şirketlerin egemenliğinde idi. Elektronik ticareti ya çok uluslu şirketlerin(ÇUŞ) bağlı şirketleri arasında ya da fason imalat yolu ile gerçekleştiriliyor ve kritik girdiler ile *know-how* ÇUŞ tarafından sağlanıyordu.

Tekstil sektöründe ÇUŞ hem daha az ve hem de rolü teknoloji sağlamaktan çok pazarlama ile ilgili idi. Bu sektörde ihracat DYS gelmeden önce başlamıştı. Tekstil sektörüne gelen DYS'nin %90'ı Japonlara aitti ve ihracatın çoğu da bu ülkeye gidiyordu. Japonya'ya giden hazır giyim ya Kore'deki Japon firmaları tarafından üretiliyor ya da kumaşı Japonlar tarafından sağlanıyordu. Bu durum ihracatı kolaylaştıran bir etken olmakla birlikte Japonlar dışında bu ülke pazarına girişi de zorlaştırıyordu. Diğer pazarlara yapılan tekstil ve konfeksiyon ihracatı genelde DYS ile bağlantılı değildi. Diğer ihraç sektörlerinde de benzer bir durum söz konusudur. Peruk, radyo, pamuk ipliği, pamuklu kumaş ve bezbol eldiveni önce yerli firmalar tarafından ihraç edildi, sonra DYS geldi. Transistör ihracatı, istisnai bir örnek olarak, önce yabancı firmalarca başlatıldı.

2.10.Bilim Ve Teknoloji Politikaları

2.10.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Teknoloji Transfer ve Üretimi

Bilim ve teknoloji politikaları, kalkınma için gerekli sayılan bilimsel ve teknolojik faaliyetlerin planlanması, örgütlenmesi ve yürütülmesini kapsamaktadır. Bilim, toplumsal ve doğal olguların işleyiş yasalarını ortaya çıkarmaya çalışırken; teknoloji, bu yasaların belli amaçlar doğrultusunda sistematik bir biçimde kullanılmasıdır.(UN,1976;16) Bilimsel bilginin üretilmesi ve teknolojiye dönüştürülmesi, birbirini etkilemekle birlikte, ayrı süreçlerdir.

Gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında, gerek ulaşılmış oldukları bilimsel bilgi ve gerekse bu bilgilerin üretim sürecinde kullanımı bakımından büyük farklar vardır. Henüz mevcut teknolojileri kullanamayan ülkelerin bilim ve teknoloji alanındaki çabaları, yeni teknolojiler geliştirmekten çok mevcut teknolojilere ulaşmaya yöneliktir. Teknoloji ithalatı bu ülkeler için teknoloji üretiminden çok daha ağır basmaktadır.(UN,1976;xxii) “Kalkınmakta olan ülkelerde, kısa dönemde, mevcut bilginin adaptasyonu ve kullanımı yeni teknolojiler geliştirilmesinden çok daha verimlidir.”(UN, 54) Çünkü, yeni teknoloji geliştirmek hem güç, hem de hazır teknolojileri almaktan çok daha pahalıdır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde yürütülen ARGE faaliyetleri de genelde yeni bilgi üretmekten çok, gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan bilgilerin kendi ülke koşullarına uydurulmasına yöneliktir. Söz konusu ülkeler, kısa dönemde teknoloji üretimine geçemeyecekleri için, mümkün olan en etkin biçimde teknoloji ithal etmek isteyeceklerdir. Bu saptama, karşılaştırma dönemimiz için Türkiye ve Kore bakımından da doğrudur. Dolayısıyla, bu kısımda daha çok, iki ülkenin teknoloji transferinde ve transfer edilen teknolojiyi ülke ihtiyaçlarına uygun hale getirmede ne ölçüde başarılı oldukları üzerinde duracağız.

Ancak, gelişmiş ülkelerden teknolojinin başarılı bir biçimde alınabilmesi, iyi düzeyde bir genel ve teknik eğitim ile desteklenmiş asgari bir bilimsel ve teknolojik kapasiteyi gerektirmektedir(UN, 1976;xiii). Yani, gelişmekte olan ülkeler açısından bilimsel gelişme yalnızca yeni bilgiler üretmek değil; ama, aynı zamanda daha önceden üretilmiş olan bilgilere ve bu bilgiler kullanılarak üretilmiş olan teknolojilere ulaşabilmektir. Dünyada ne olup bittiğini anlayabilmek ve farklı seçenekler arasından seçim yapabilmek ancak bu şekilde mümkün olabilecektir. Teknoloji üretebilen ülkelerin, diğer teknolojileri uygun koşullarla alabilme şansı daha yüksektir. Bu nedenle, iki ülkenin karşılaştırma dönemimizdeki bilim politikaları da, en azından teknoloji alımına olan etkileri ve uzun dönemli sonuçları bakımından, önem taşımaktadır.

Teknoloji transferi ile alınan bilgiler üç ana kategoride toplanabilir. (UN,1976;90) Birincisi, çizimler ya da tasvirler yolu ile ürünün akış sürecini ve özelliklerini anlatan proses ya da tasarım tanımları. İkincisi, üretim faaliyetini fiilen yürütebilmek için gerekli üretim *know-how*'ı. Üçüncüsü de kalite kontrol, pazarlama, bakım gibi önemli konulardaki genel bilgiler.

En çok kullanılan bilgi transfer biçimlerini de şöyle sıralayabiliriz: DYS yatırımları, yerli-yabancı ortak yatırımları(joint-ventures), anahtar teslimi yatırımlar,

lisans anlaşması ile doğrudan *know-how* alımı, proje tasarımı için mühendislik hizmeti alımı, ortak ya da fason üretim, hükümetler arası işbirliği ve uluslararası kuruluşlardan teknik yardım sağlanması, teknik seminerler ve fabrika ziyaretleri, makine ve teçhizat alımında “serbest mühendislik” hizmetinden yararlanma, uzman kiralama, teknik bilgi merkezlerinden yararlanma, yurt dışında uzman eğitimi, vb.

Bilgi alan ülke için kuşkusuz en avantajlı bilgi edinme yolu, bedeli en düşük olan ve bağımlılık yaratmayan yoldur. Ancak, teknik bilgi *serbest bir mal olmadığı* gibi, teknoloji piyasası monopol ya da oligopol özellikleri taşıyan bir piyasadır. (Türkcan,1975;913-923) 1970’lerin ortalarında ileri teknolojiler büyük ölçüde 300 dolayında dev şirketin denetimindeydi. Teknoloji ticareti de daha çok gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmekteydi. Üçüncü Dünya ülkeleri teknoloji ticaretinin gerektirdiği teknik yeterlilik, kurumsal destek ve altyapıdan yoksun olduklarından, teknoloji ticaretinde kaybeden taraf olmaktadır. Bir yandan teknoloji ithali bu ülkeler için kaçınılmazken, öte yandan alınan teknolojinin maliyeti, koşulları ve içeriği onları tatmin etmekten uzaktır. Teknolojik bilgi üretimini gerçekleştirebilen sınırlı sayıda büyük şirket gelişmiş ülkelere aittir. Bilgiyi üreten şirketler, monopol kârları elde edebildikleri sürece bu bilgileri gizli tutmakta ve ancak gizlilik ortadan kalktıktan ve kârları azalmaya başladıktan sonra satmaktadırlar. Teknoloji ticaretinde tarafların pazarlık güçleri ve alıcının bilgi düzeyi büyük önem taşımaktadır. Teknolojik bilginin belirli bir fiyatı yoktur. Teknik bilgi düzeyi yüksek, teknolojik gelişmeleri iyi izleyebilen ve siyasal, askeri, vb. nedenlerle pazarlık gücü olan ülkeler daha uygun koşullarla teknoloji transferi yapabilmektedirler.

İDS’na kadar olan dönemde teknoloji ticareti daha çok içerilmiş(embodied) biçimdedir. Teknolojinin başlı başına bir mal olarak ticarete konu olması Savaş sonrasında olmuştur. Bu dönem aynı zamanda sanayinin daha fazla bilime dayalı hale geldiği dönemdir. Kimya ve elektrik endüstrileri, bilime dayalı endüstrilerin ilk prototipleridir.

Üretim faaliyeti ile bilimsel araştırma arasında fonksiyonel bir bağlantının kurulması, teknoloji transferinde içerilmiş teknolojilerin ağırlığını azaltmış ve patent, lisans ve *know-how* anlaşmaları artmıştır. Temel sermaye mallarından bir kısmının gelişmekte olan ülkelere üretilmeye başlaması ile, içerilmemiş teknoloji transferinin bu ülkeler için de önemini artırmıştır. İçerilmemiş teknoloji transferinin varlığı, yeni teknoloji ithal etmek için makine ve teçhizat ithalatını bir zorunluluk olmaktan çıkarmıştır.

İzleyen alt kısımda iki ülkenin dönem başındaki teknolojik düzeyleri hakkında kısa bilgiler aktardıktan sonra, dönem boyunca uyguladıkları bilim ve teknoloji (BT) politikalarını, büyümeye olan etkileri bakımından inceleyeceğiz. Kore'nin özellikle karşılaştırma dönemimizde daha bilinçli politikalar izlemiş olması ve bu konuda Kore hakkında çok daha fazla araştırmanın bulunması nedeniyle önce Kore'nin BT politikaları ile bu alanda kaydetmiş olduğu gelişmeler üzerinde duracağız. Böylelikle, hakkında çok sınırlı sayıda araştırmanın olduğu Türkiye'deki BT politikalarının daha iyi anlaşılabilceğini umuyoruz.

2.10.2. Kore

2.10.2.1. 1960'lı Yılların Başında Durum

Kore modern teknoloji ile Japon işgali sırasında tanıştı. Ülkede 1945 yılına kadar geleneksel teknoloji kullanan sektörlerde önemli gelişmeler oldu. O dönemin en önemli teknoloji transfer yolu doğrudan Japon yatırımları ve başlıca teknolojik bilgi kaynağı da Japonya idi. Japonya'da öğrenim gören ya da mesleki eğitim alan Koreli mühendis ve teknisyenlerin de ikinci bilgi aktarım kanalını oluşturdukları söylenebilir. Japon işgali sırasında Kore'de çalışan Japonlar, teknolojik gelişmeye yön veren ve onu taşıyan unsurdu. Ancak, işgal sırasında, teknolojik bilgiyle sınırlı ölçüde de olsa tanışan Korelilerin, işgal sonrasında sınai üretimi yürütmeye çalışırken, bu teknolojik bilgileri büyük ölçüde içselleştirdikleri söylenebilir. Kore'de, özellikle geleneksel ihracat sektörlerinde teknolojik kapasitenin gelişmesinde, sömürge döneminin önemli katkısı olmuştur. Sentetik olmayan iplik ve kumaş üretim teknolojisi önemli örneklerden bir tanesidir. Birçok tekstil ihracatçısı firma sömürge döneminde kurulmuştur ve yine çok sayıda üst düzey yönetici ve teknisyen ilk deneyimlerini o dönemde kazanmışlardır. 1960'ların önemli ihraç kalemlerinden olan kontrplak diğer bir örnektir.(Westphal vd.,1981;46-47)

1945 yılında Kore'de toplam 1,7 milyon ton kapasiteli 8 çimento fabrikası, 35 tane elektrik malzemesi üreten fabrika, gemi motoru, lokomotif ve vagon üreten bir makine imalat sanayii, yaklaşık 10.000 dokuma tezgahı ve 325.000 iğn bulunduğu tekstil fabrikaları; çok sayıda ayakkabı, kontrplak, deri ürünleri ve diğer hafif sanayi ürünleri üreten fabrika vardı.(Rhee vd., 1984;44)

1945-1962 yılları arasında hiç DYS yatırımı olmamıştır. Başta Amerika olmak üzere dışarıdan teknolojik yardım alınmakla birlikte, işi yürüten Korelilerdir. Bu dönemde Kore'ye teknoloji transferinde ABD'nin ikili teknik yardım programları ile

çok taraflı dış eğitim ve öğretim programlarının önemli katkıları olmuştur. Amerikan yardım kuruluşlarının 1950'lerin başındaki yardımları daha çok onarıma yönelikken, 1950'li yılların sonundan itibaren kısa süreli uzman değişimi ve Korelilerin ABD'de eğitilmeleri ön plana çıkmaya başladı. ABD yardım kuruluşları 1951-1972 yılları arasında Kore'ye yaklaşık 1.900 uzman gönderdiler. Aynı program kapsamında 4.000 dolayında Koreli de ABD'ye gönderildi. Bu programların doğrudan ve dolaylı önemli etkileri oldu. Çok taraflı teknik yardımlar çoğunlukla Birleşmiş Milletlere bağlı yardım kuruluşları tarafından gerçekleştirildi. Bu çerçevede yaklaşık 2.300 yabancı uzman Kore'ye gönderilirken yine yaklaşık 15.000 Koreli de eğitim aldı.(Sakong,1993;128)

1960 yılına gelindiğinde Kore'de kurulu imalat kollarındaki geleneksel teknolojilerin Korelilerce öğrenilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Kore'nin o yıllarda görece iyi eğitilmiş bir işgücüne de sahip olduğunu biliyoruz. Bu özelliklerin karşılaştırma dönemimizdeki hızlı sanayileşme ve onunla birlikte yaşanan hızlı teknolojik gelişme için iyi bir başlangıç noktası oluşturduğu söylenebilir.

2.10.2.2. Kore'de Bilim ve Teknoloji Politikalarının Ana İlkeleri

1960'lı yıllardan itibaren Kore planlı bir bilim ve teknoloji politikası izlemiştir. Bu politikanın ana özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Bilim ve teknoloji planlaması, bilim ve teknolojik alt yapının oluşturulması, teknoloji transferinin merkezden denetimi ve mümkün olduğunca DYS yatırımlarının teknoloji transfer aracı olarak kullanılmasından kaçınılması, büyük firmalara teknoloji transferi ve üretiminde önemli rol verilmesi, teknoloji transferinin ileri teknoloji ile sınırlı tutulması ve geleneksel teknolojilerin yurt içindeki çalışmalarla geliştirilmesi.(UN,1976;30-32)

Kore Bilim ve Teknoloji Bakanlığının Ekim 1975 tarihli sınıai teknoloji geliştirme yönerge ve stratejisinde şu ilkelere yer verilmektedir: Öncelikli sektörler olan ağır ve kimya sanayiinde güncel teknolojinin gelişmiş ülkelerden alınması, alınan ileri teknolojinin özümsemesi ve sınıai teknolojinin kökleşmesi, temeli zaten kurulmuş olan hafif sınıai teknolojinin sürekli olarak geliştirilmesi ve yayılması. (UN,1976;144) Belgede, ana stratejinin, ileri teknolojinin ithali ve adaptasyonu olduğu belirtildikten sonra şöyle deniyor:

Gelişmekte olan bir ülkedeki sanayiler, genellikle yabancı teknoloji hakkında bilgi yokluğu ve sınırlı kadrolar nedeniyle, uygun teknoloji seçimi yapamamaktadırlar. Dolayısıyla, böyle bir ülkedeki hükümet, bir yandan bilim ve teknolojinin gelişimini desteklemek için sınıai teknoloji geliştirilmeli bir yandan da sanayilere teknoloji ithalinde yol göstermeli, önerilerde bulunmalı ve onları cesaretlendirmelidir.

2.10.2.3.Bilim ve Teknoloji Altyapısının Oluşturulması

Bilim ve teknoloji altyapısını oluşturmak üzere atılan önemli adımlardan ilki 1967 yılında Bilim ve Teknoloji Bakanlığının(MOST) kurulmasıdır. Bakanlığın ağırlık verdiği başlıca konular ARGE, nitelikli işgücü yetiştirilmesi, uluslararası teknik işbirliği, bilimsel ve teknolojik ilerleme için uygun bir ortamın oluşturulması ve araştırma kurum ve kaynaklarının geliştirilmesidir.

İkinci önemli adım, Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsünün (KIST) kurulmasıdır. Birleşmiş Milletlerin yukarıda anılan belgesinde KIST'in işlevi şöyle tanımlanıyor:

Kore Cumhuriyeti Hükümeti, bu amaçları gerçekleştirmek üzere, bir stratejik sınıai araştırma enstitüsü kurmuştur, Kore Bilim ve Teknoloji Enstitüsü(KIST). KIST, sınıai teknolojinin geliştirilmesinde merkezi teknik kuruluş ve aracılığı ile yerli sanayiye yabancı teknoloji transferinin yapılabileceği penceredir. Ayrıca KIST, yabancı teknik bilginin ülkeye akacağı bir kanaldır. Sanayilere, teknoloji ithalinde uygun seçimi; uygulama için gerekli değişim, geliştirme ve adaptasyonu yapma ve bilgiyi yayma konusunda yol gösterir ve önerilerde bulunur. KIST yerli sanayi ile yabancı ülkelerin ileri teknolojisi arasında bir köprüdür.

KIST, 1966 yılında, sınıai teknolojiyi geliştirme amacına yönelik merkezi örgüt olarak kurulmuştur. Resmen Ekim 1969'da açılan KIST; bağımsız, kâr amacı gütmeyen ve sipariş ile çalışan bir araştırma kurumudur.(UN,1976;156) Kuruluşu, 1965 yılında ABD Başkanı Johnson ile Başkan Park arasında yapılan görüşmede gündeme gelmiş ve ABD hükümeti, KIST'in kurulmasına 7,2 milyon dolar bağış ve 1,9 milyon dolar borç vererek katkıda bulunmuştur. Çalışma prensiplerinde Amerika'daki *Battelle Memorial Institute* örnek alınmıştı. Sipariş yönteminin benimsenmesinin amacı, araştırmacıları angaje etmek ve faaliyetleri nihai kullanıcının ihtiyaçları ile ilişkilendirerek sanayiye, başından uygulama aşamasına kadar araştırmanın içine çekmekti. Çalışmalarda sanayinin ihtiyaçları ön planda tutuluyordu. Kasım 1966-Haziran 1967 tarihleri arasında 23 tanesi Amerikalı olmak üzere toplam 80 bilim adamı ve mühendis, en fazla ARGE desteğine ihtiyaç duyulan alanları saptamak üzere, 25 ayrı sektörde faaliyet gösteren 600 firmayı ziyaret ettiler. Sonuç olarak KIST'in yedi ayrı bölüm halinde kurulması kararlaştırıldı: Kimya mühendisliği, sistem geliştirme, organik kimya, makine mühendisliği, gıda ve biyoteknoloji, metalürji ve metalürji mühendisliği, sanayi ekonomisi, elektrik mühendisliği ve malzeme bilimi.

Kuruluş aşamasından sonra KIST'in faaliyetleri; sipariş üzerine yapılan araştırmalar, sınıai gelişmeyi desteklemek amacıyla programlanmış ve bedeli devlet tarafından karşılanan araştırmalar ve uzun dönemli temel araştırmalar arasında dengeli bir biçimde dağıtıldı.

Daha sonra kurulan ve KIST yerleşkesi içinde yer alan enstitüler Seul “ARGE Kompleksi” ya da “Bilim Parkı”nı oluşturmuşlardır. Kore İleri Bilim Enstitüsü(KAIS), Kore Bilimsel ve Teknolojik Bilgi Merkezi(KOSTIC), Kore Kalkınma Enstitüsü(KDI), Kore Atom Enerjisi Araştırma Enstitüsü(KAERI) 1970’li yılların ortalarında burada faaliyet gösteren enstitülerdi. Seul Kompleksi ulusal sınai kalkınma faaliyetlerinin entelektüel merkezinin oluşturmuştur.

Kore’de bilimsel ortamı geliştirmek amacıyla oluşturulan kurumlardan bir tanesi de 1970’te kurulmuş olan KAIS’dır. KAIS, bilim adamı ve mühendisleri mezuniyet sonrası eğitim sırasında, sınai gelişmede öncü rolü oynamalarını sağlamak amacıyla, mümkün olan en iyi yöntem, kaynak ve liderlikle donatmaya çalışıyordu. İlk mezunlarını Ağustos 1975’te veren KAIS’de öğretim parasız olup öğrenciler askerlik yükümlülüğünden muaftı, ücretleri dolgundu. Karşılık olarak kendilerinden mezuniyetten itibaren belli bir süre sınai kuruluşlarda, eğitim ya da araştırma kuruluşlarında çalışmaları istenmekteydi. Müfredat temel bilimlere dayanmakla birlikte birinci öncelik elektrik, makine, malzeme, kimya ve endüstri mühendisliği ile ilgili uygulamalı alanlara verilmekteydi. (UN,1976;148)

Bu enstitülerdeki çalışmalar bir yandan yerli teknolojinin geliştirilmesini sağlarken bir yandan da Kore’nin ucuz teknoloji kaynaklarına ulaşmasını kolaylaştırıyordu. Başka bir deyişle, ülkede teknolojiyi özümseme kapasitesi artırılarak içerilmiş teknolojiden daha fazla yararlanmanın koşulları yaratılmış oluyordu.

2.10.2.4. Teknoloji Transferi

Kore, 1960’lı yıllarda teknoloji transferini anahtar teslimi tesisler ve sermaye malları ithalatı yolu ile teşvik ediyordu. 1971 yılının ilk yarısına kadar makine sanayiinde pek az koruma vardı. 1960’larda oluşturulan kimya, çimento, çelik ve kağıt sanayileri anahtar teslimi ve yabancı makine ithalatı ile gerçekleştirildi. Yeni sanayileşen ülkeler arasında, sermaye malları ithalatının toplam teknoloji ithalatı içindeki payı Kore’de en yüksekti. Bu durum, teknoloji transferinin esas olarak makine ithalatı yolu ile gerçekleştiğini gösteriyordu. (Kim and Seong, 1997)

Sanayi ölçek olarak büyüdükçe ve ürün geliştirme ve çeşitlendirme önem kazanmaya başlayınca, yabancı teknolojinin doğrudan ithali artık uygun değildi. KIST, yabancı teknolojinin Kore ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi ve teknolojik yeniliğe doğrudan katkıda bulunma konularında sanayiye yardımcı oluyordu.

Kore hükümetinin teknoloji transferinde önceliği DYS dışındaki yöntemlere vermesi yerli firmaları, tümüyle yabancı kaynaklara bağlı kalmak yerine, inisiyatif almaya ve öğrenmeye itiyordu. Kore'nin iyi eğitilmiş işgücü ve firmaların girişimci yetenekleri, onlara, yabancı sermaye mallarında içerilmiş olan bilgiyi etkin bir biçimde insanda içerilmiş olan bilgiye dönüştürme olanağı sağladı ve böylelikle ekonominin tümünde teknik yeterlilik (capability) yükseltilmiş oldu.(Kim and Seong, 1997)

Kore, teknoloji ithalatının kurumsallaşmasına önem veriyordu. Teknoloji ithalatının kurumsallaştırılmasından şu yararlar bekleniyordu: (a) Teknoloji ithalatının kurallara bağlanması, (b) Teknoloji seçimi ve pazarlığında yardım, (c) özellikle küçük ölçekli faaliyetler için ithal teknolojinin adaptasyonu ve yerli teknolojik düzeyin yükseltilmesi. Teknoloji ithalatının kurallara bağlanması, ödenecek royaltilerin düşürülmesi gibi statik bir amaca değil teknoloji transferinde doğru kararların alınabileceği yasal, teknik, ekonomik ve toplumsal ortamın hazırlanması dinamik amacına yönelikti.(UN, 1976;xxiv-xxv) Kore hükümeti, fiyatları düşürmek ve yerli alıcıların konumunu güçlendirmek amacıyla, teknoloji ithalatına sıklıkla müdahale etmiş; ancak bunu, pahalı *know-how*'a ulaşmayı engellemeyecek esnek bir biçimde yapmıştır.¹ Rejim, teknoloji ithal eden firmaların iç teknolojik yeteneklerini geliştirmek amacıyla bu firmaların *tersine mühendislik* ve ARGE faaliyetlerini teşvik ediyordu. Birçok büyük firma, sonraları, dünya teknoloji liderleriyle daha eşit bir temelde işbirliğine gidebildi. Fabrika ve proses mühendisliğinde, hükümet yabancı müteahhitlerin tasarım bilgilerini yerli firmalara aktarmalarını şart koştu. Yerli firmalar, bazı proses sanayilerinde tasarım teknolojilerini çabucak özümlediler. Kore, yabancı beceri ve yenilik akışını pasif bir biçimde izlemek yerine, ithal teknolojiyi ileri teknolojik alanlarda yerli teknolojik altyapıyı geliştirmek amacıyla kullanabildi.

Kore, ihracatı da önemli bir teknoloji transfer aracı olarak kullanmayı başardı. Koreli ihracatçılar ürün tasarım teknolojisinde çoğunlukla yabancı kaynaklardan yararlanmaktaydılar. İhraç müşterilerinden transfer edilen *know-how* küçük proses yenilemelerine önemli katkıda bulunmuş ve birikimli etkileri büyük olmuştur.(Westphal vd.,1981;42,45) İhracatı geliştirme politikalarının teknolojik öğrenme üzerinde şu etkileri oldu: (1) İç talebin üzerinde kapasiteler kurmaları firmaları, verimliliği artırarak ve böylece uluslararası rekabet gücü elde ederek kapasite

¹ 1960'larda teknoloji lisans anlaşmaları ile ilgili kurallar oldukça kısıtlayıcı idi. 1970'lerde, sofistike teknolojilerin ithalini kolaylaştırmak amacıyla, kısıtlamalar gevşetildi. 1970 ve 1978 yıllarında yapılan düzenlemeler ile yüksek royalti ödemelerine olanak sağlandı.(Kim and Seong,1997)

kullanımını maksimize etmek amacıyla, teknolojik öğrenmeyi hızlandırmaya zorladı. (2) Teknolojik öğrenme ve alınan teknolojilerin özümseme ve geliştirilmesi, fiyat ve kalite rekabetinde başarıyı getirdi. (3) Kore firmaları ürünlerini, daha önce aynı ürünleri üreten firmalara (OEM- Original Equipment Manufacturer) sattılar. Yabancı müşteriler, Korelilerin teknik spesifikasyonlara uygun mal üretmelerini sağlamak amacıyla gerekli teknik bilgileri sağladılar. (Kim and Seong, 1997)

Proses teknolojilerinin ithali daha çok makine alımı ve anahtar teslimi şeklinde olmuştur. Kontrplak, tekstil ve konfeksiyon gibi sektörlerde olgun teknolojiler kullanılabilir ve teknoloji içerilmiş olarak alınabilir. Ya da tekstil ve konfeksiyonda alıcı tarafında yönlendirilir. Dolayısıyla bu sektörlerde, özel durumlar dışında DYS ya da lisansla gerek yoktur. Elektronikte ise teknoloji çok hızlı değiştiğinden, karmaşık *know-how*'a ihtiyaç vardır ve müşterinin marka tercihi önemlidir. Bu nedenlerle elektronikte DYS'nin rolü fazladır. Aynı şekilde, bazı kimyasallarda da yeni teknoloji alabilmek ve piyasaya girebilmek için DYS gereklidir.

Bu arada, Kore, lisans ile en modern gemi inşa ve demir-çelik teknolojileri almayı başarmıştır. İleri teknoloji gerektiren alanlarda lisans ve anahtar teslimi yoluyla üretime girmiş ve başarılı olmuştur. Hatta elektronikte de lisans yolu ile temel *know-how*'a ulaşma çabaları başlatılmıştır.

Teknoloji karmaşıklıkla lisansın teknoloji edinimindeki payı artmaktadır. Teknolojinin yerel çaba ile üretilebilmesi halinde ise durum farklıdır. Lisans alımlarının önemli bir sorunu, lisans verenin getirdiği kısıtlamalardır.

Kore'deki çok hızlı sınai gelişme teknolojinin öğrenilmesini de hızlandırdı. Birçok sektörde art arda kurulan fabrikaların kuruluş zamanları arasındaki sürenin kısalığı öğrenmeyi kolaylaştırdı. Sentetik reçine ve elyafın da içinde olduğu bazı alanlarda ilk fabrikalar çok küçük ölçekte ve anahtar teslimi olarak yabancılarca kurulduktan çok kısa bir süre sonra ikinci fabrikalar, dünya ölçeğine yakın ölçeklerde ve Koreli mühendis ve teknisyenlere proje hazırlanması ve uygulanmasında daha fazla rol verilerek kuruldu. (Westphal vd., 1981;48)

Kore hükümeti firmaların istedikleri teknolojileri ithal etmelerine izin vermedi. Hükümet alınacak teknolojinin türünü ve miktarını etkileyebiliyordu. Sonuçta, teknolojik eksikliği kapatabilecek kadar teknoloji ithalatına izin veriliyordu, fazlasına değil.

Önce üretim mühendisliğine ağırlık verildi, kolay aşamalar öğrenildi; zor aşamaları öğrenebilecek düzeye gelinceye kadar yabancılardan yararlanıldı. Ürün tasarımı sonraya bırakıldı. (Rhee vd., 1984;45-47)

Lisans anlaşmalarında, devletin izlediği iktisadi politikalara ters düşebilecek hükümlere yer verilmemiştir. Stratejik sektörlerde girişlerin kısıtlanması ve az sayıda ve ölçek ekonomilerinden yararlanabilecek firmaların kurularak bu firmalara devlet tarafından özel misyonlar verilmesi ve yabancılarla yapılan anlaşmalarda devletin firmalara verdiği güçlü destek, başarılı bir teknoloji transferini olanaklı kılmıştır. Seçilen teknoloji ve ölçekte, uluslararası piyasada rekabet edebilme ölçütü hep ön planda tutulmuştur.

Bununla birlikte, karşılaştırma dönemimizdeki teknoloji transferlerinin çoğu sıradan teknolojilerle ilgili idi. Eski teknolojilerin, beklenebileceğinin aksine, Kore'nin teknolojik düzeyinin yükseltilmesine önemli katkıları olmuştur. Kore'nin sanayideki rekabet gücü esas olarak bilinen ve denenmiş teknolojilerin çalışkan, becerikli işgücü ve yetenekli yöneticilerle bir araya getirilmesi yoluyla sağlanmıştır. Kore, gelişmiş ülkelerin teknolojik düzeyine ulaşmaya ve denenmiş teknolojilerin sağladığı avantajlar tüketilinceye kadar, bu süreç devam etmiştir. Kore örneği üretimdeki başarı ile önemli bir sınai güç olunabileceğini; sınai yetkinliğe ulaşmak için mutlaka çok karmaşık teknolojilere sahip olmak gerekmediğini gösterdi. (Westphal vd.,1981;65-72)

Kore, yüksek bilgi ve beceri gerektiren sektörlerde DYS tarafından sunulan paket içinden seçim yapmayı başararak yabancı teknoloji kaynaklarının kullanımında seçmeci davranabildi. Devlet piyasaya girişleri denetleyerek teknoloji alıcısını teke indirmekte ve satıcıları rekabete zorlamaktaydı. Ayrıca, satıcının alıcıya teknolojinin transferi, kullanımı, ürün pazarlama ve lisans verme konusunda koşullar getirmemesi için alıcıya destek verilmekteydi. Burada en önemli hususun yerli firma ve teknik adamların yaparak öğrenmelerine ortam hazırlanması olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Kore, teknolojinin paket halinde değil de parça parça ithali için çaba göstermiştir. Paket halinde ya da anahtar teslimi şeklinde teknoloji ithali daha kısa zamanda sonuç vermekle birlikte yerlilerin öğrenmesini katkısı olmamaktadır. Teknolojinin parça parça ithali daha fazla zaman ve bilgi gerektirmesine rağmen, uzun dönemde daha olumlu sonuç verebilmektedir. Başarılı bir teknoloji transferi için karşı tarafın uygun koşullar önermesi yetmez. Teknolojinin alımı, adaptasyonu ve geliştirilmesi için güçlü bir ARGE altyapısının varlığı da gereklidir.(Kim and Ma,1997)

Stiglitz Doğu Asya(DA) ülkelerinin hızlı büyümesinde “stratejik pazarlıkların” önemine dikkat çekmektedir. DA hükümetleri diğer ülkeler ya da şirketlerle pazarlıkta, piyasanın yapısından kaynaklanan bir avantajı kullanmaktadırlar. Bir pazarlığın sonucu iki taraftaki rekabetin derecesine bağlıdır. Hükümetler, teknoloji alıcıları arasındaki rekabeti azaltarak ve satıcılar arasındaki rekabeti artırmaya çalışarak, teknoloji transferinden sağlanabilecek kazancı artırmayı başarmışlardır.(Stiglitz,1996;161)

Kore 1960’ların sonunda imalat sanayiinde, özellikle de kimyasal gübre, petrokimya ve petrol arıtımı gibi proses sanayilerinde büyük projeler başlattı. Yabancı teknoloji satıcılarının teknoloji paketleri içinden, lisans anlaşmaları ya da anahtar teslimi projelerin bir parçası olarak seçim yapabilmek için proje mühendisliği ve tasarım hizmetlerinde yerel yeterliliğin geliştirilmesi, aşağıdaki nedenlerle ivedi bir ihtiyaç haline geldi: (1) Geleneksel anahtar teslimi projeler Koreli mühendislerin mühendislik tasarımına katılmalarına ve dolayısıyla yerel kapasitenin “yaparak öğrenme” yolu ile geliştirilmesine elvermiyordu. (2) Yabancı mühendislik tasarım firmalarının yerel üretim gücü konusundaki bilgisizliği, yalnızca yabancı üreticilerin sağlayabileceği teçhizatın seçim ve üretimine yansımakta ve böylelikle yerel üreticileri iç talebi karşılama olanağından bile yoksun bırakmaktaydı. (3) Proje mühendisliği ve tasarım hizmetleri için harcanan döviz bazı durumlarda toplam proje maliyetinin neredeyse yüzde onuna ulaşıyordu.

Projelerin hazırlanması ve gerçekleşmesinde Koreli mühendislerin katılımını artırmak amacıyla 1969 yılında anahtar teslimi projelerden vazgeçilmesi ve yabancı mühendislik şirketleriyle ortak şirketler kurarak, yabancı sermaye ile yerli becerinin bir araya getirilmesi kararlaştırıldı. Bu amaçla 1970 yılında Kore Mühendislik Şirketi (KECL) kuruldu. Şirket Kore kamu kuruluşları ile Amerikalı bir şirketin ortaklığı biçimindeydi. KECL 1971-1977 yılları arasında, çoğu ayrıntılı tasarım ve mühendislik projesi olan 60 tane proje yürüttü. Ayrıca, yerli firmalara teçhizat tedariki ve fabrika inşası konusunda hizmet verdi.

2.10.2.5. Teknolojinin Ülkeye Yayılması

Teknolojik yeterliliğin artırılmasında teknolojinin ülkede yayılması, transferi kadar önemlidir. Kore hükümeti 1966 yılında bir teknoloji yayma kuruluşu olan Devlet Araştırma ve Kalkınma Enstitüsünü(GRI) kurdu. 1973 yılında çıkarılan Mühendisliği Teşvik Yasası ile, mümkün olan tüm mühendislik projelerinin, yabancıların azınlık hissesine sahip oldukları yerli firmalara verilmesi kuralı getirildi. Böylelikle, yerli

mühendislik firmalarının kurulması ve bu firmaların yabancıların deneyimlerinden yararlanmaları amaçlanıyordu.

Teknolojiyi yaymada kamu girişimlerinin önemli bir rolü olmuştur. Devlete ait gübre ve makine imalat sanayilerinde çalışan mühendisler daha sonra kendi mühendislik ve üretim birimlerini kurdular. 1970’li yıllarda özel araştırma merkezlerinin sayısı hızla artmakla birlikte, bu merkezlerde ARGE faaliyetlerinden çok *tersine mühendislik* yolu ile taklit çalışmaları yürütülüyordu.(Kim and Seong, 1997)

2.10.2.6.Büyük Firmaların Teşviki

Kore hükümetinin teknoloji politikası daha geniş kapsamlı sanayileşme politikasının bir parçası idi. Sanayileşme politikası ile zorlayıcı ihracat teşvikleri ve seçmeci ithal ikamesi bir araya getiriliyordu. Hükümet, ağır sanayiye girmek, yerli ARGE yeteneğini geliştirmek ve ihracat için, sanayileşmenin öncüsü dev yerli özel firmaların(*chaebol*) gelişmesini teşvik ediyordu. Kore’nin teknoloji stratejisinin bir dayanağı ve onu diğer gelişmekte olan ülkelerden ayıran özelliklerden birisi, bu özel büyük şirket topluluklarının bilinçli olarak yaratılması idi. Başkan Park daha 1962 yılında Kore için dev firmaların “vazgeçilmez” olduğundan söz ediyordu. (Amsden,1989;50) Firma ölçeğini büyütmenin gerekçesi açıktı; sermaye piyasası, beceri, teknoloji ve hatta altyapı yetersizliği karşısında, büyük ve farklı alanlarda faaliyet gösteren firmalar işlevlerinin birçoğunu içselleştirebilirlerdi. DYS’ye çok bağlanmadan karmaşık teknolojilerin maliyet ve riskini kaldırabilirler, kendi ARGE faaliyetleri ile teknolojileri daha da geliştirebilirler, dünya ölçeğinde tesisler kurabilirler ve kendi marka ve dağıtım ağlarını oluşturabilirlerdi.(UNCTAD,2003a;35)

Devlet bir yandan büyük şirketlere yeni ve zor teknolojik görevler yüklerken, bir yandan da yeni teknolojiyi kullanarak rekabet edecek güce erişinceye kadar onlara yardım etti. Büyük firmaların desteklenmesi politikasının teknolojik öğrenme üzerindeki etkileri şöyle sıralanabilir: (1) Büyük firmaların teknolojik yeterliliğin(capability) geliştirilmesinde önemli rolleri oldu. Bu firmaların, iyi eğitim görmüş kişileri daha yüksek ücretle ve sürekli olarak istihdam edebilmeleri, firma bünyesinde bir bilgi temeli oluşturmayı kolaylaştırdı. (2) Büyük firmalar aynı zamanda, yabancı ülkelerden alınacak olan teknik *know-how*’ın belirlenmesi ve pazarlıkların yürütülebilmesi için örgütsel ve teknik kaynaklar geliştirdiler. (3) Uzun ömürlü olmaları ve siyasal ilişkileri onlara devletten yeni lisanslar ve tercihli krediler alma olanağı sağladı, böylelikle öğrenme süreci yeni projelerle zenginleşti, firma içi eğitim

olanakları genişledi. (4) Farklı sektörlerde faaliyet gösteren büyük şirketlerin tek merkezden kontrolleri, kazanılan deneyimlerin diğer alanlara aktarılmasını, yani bilginin yayılmasını kolaylaştırdı. (5) Büyük şirketler, mevcut faaliyetlerinin sağlamış olduğu fon rahatlığı sayesinde riskli alanlara girme konusunda avantaj sağladı ve risk alma yetenekleri onlara krizleri fırsatlara çevirme becerisi sağladı.(Kim and Seong, 1997)

Kore hükümeti, teknoloji ithalatını ve içerideki ARGE çalışmalarını çeşitli vergi ve kredi avantajları ile teşvik etmekle birlikte, sınıai ARGE faaliyetlerindeki büyük gelişmenin esas uyarıcısı spesifik teşvikler değil; büyük firmaları yaratan, karmaşık teknolojileri geliştirmek için onlara korunmuş bir piyasa sunan, DYS'ye bağımlılığı en aza indiren ve rekabetin onları kendi araştırma kapasitelerini geliştirmek için yatırım yapmaya mecbur edeceği uluslararası piyasalara girmeye zorlayan, genel teşvik rejimidir.

Teknolojik gelişmede büyük gruplara özel bir önem verilmekle birlikte, KOBİ de ihmal edilmemişti. KOBİ'lere teknoloji araştırma ve alımında sürekli destek sağlamak üzere, teknoloji kaynakları ve fiyatlarla ilgili bir veri tabanı oluşturuldu. Bu veri tabanı dış veri tabanlarıyla *on-line* bağlantılı idi.(UNCTAD, 2003a;36-37)

Kore, özellikle 1970'lerde uyguladığı "ağır ve kimya sanayii" programı ile kısa sürede uluslararası piyasada rekabet edebilecek ölçek ve teknolojiye sahip çok sayıda firma ortaya çıkarabilmiştir. Bu firmalar 1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak, ileri teknoloji gerektiren ürünlerde, gelişmiş ülke piyasalarına ihracat yapabilir hale gelmişler ve Kore ekonomisi bu sayede, 1980'li yılların ortasından itibaren cari fazla vermeye başlamıştır.

2.10.2.7.Petrokimya Örneği

Petrokimya sektörü Kore'de stratejik pazarlıkların ve teknik kapasitedeki hızlı gelişmenin örneklerinden bir tanesidir. Kore petrokimya sanayiinde planlama çalışmaları 1960'ların başında başlatıldı, ilk somut adımlar ise 1970'lerin başında atıldı. Yabancı teknoloji ve sermaye ile ilk petrokimya tesisinin kurulmasının üzerinden daha 20 yıl bile geçmeden Kore bir petrokimya tesisini tasarlayıp, inşa edip işletebilecek güce erişti.(Kim and Ma,1997;105) Petrokimya sanayi aşırı sermaye yoğun ve çok sofistike teknoloji kullanan bir sektördür. Çalışmaları devlet adına önce İPÖ, daha sonra Ticaret ve Sanayi Bakanlığı koordine etti. İlk kompleksin yapımı İBYP(1967-1971) kapsamına alındı ve danışman firmanın önerdiğinden daha büyük bir

kapasite öngörüldü. Kompleksin gelişmiş ülkelerin ulaşmış olduğu en son teknoloji kullanılarak ve yabancılarla ortaklık halinde inşası ilkesi kabul edildi. Yerli ortağın iki gübre fabrikası işleten devlete ait bir şirket olması kararlaştırıldı. Kore hükümeti, içinde bulunduğu döviz sıkıntısı nedeniyle, teknoloji ve sermayeyi aynı firmadan almak durumundaydı. 1968 yılından itibaren teklif veren firmalarla görüşmeler başlatıldı. Satıcıları tek alıcı karşısında rekabete zorlamak amacıyla, “bir ürün-bir firma” ilkesi benimsendi. Her mal grubunda tek firma kalıncaya kadar koşullar giderek sıkılaştırıldı. Kalan firma ile devlet arasında teknoloji transferi, yatırımın finansmanı; Korelilerin teknisyen, mühendis ve yönetici olarak eğitimi; tasarım, inşaat ve ilk üretimin denetimi ve ortaklığın organizasyon ve sorumluluklarıyla ilgili anlaşma imzalandı. İlk petrokimya kompleksi ile ilgili olarak yabancı firmalardan proses şemaları ve Kore hükümetiyle %50-50 ortaklık bazında finansman teklifleri istendi. Kore hükümeti yabancı firmalar üzerinde, yalnızca kendi katılım paylarıyla sınırlı kalmayacak şekilde sermaye sağlamaları için baskı oluşturdu.

Hükümetin “tek alıcı” politikasının yabancı teknoloji satıcısını alıcının lehine koşulları kabul etmek için nasıl sıkıştırdığının bir örneği Kasım 1968’de Dow Chemical Co ile imzalanmış olan anlaşmadır.(Kim and Ma, 1997;115) Anlaşmanın ana maddelerinde şu hükümler yer almaktadır: (1) Dow, ortak şirkette kullanılmak üzere, royalti ve bazı teknik yardım bedelleri ödenmek kaydıyla, ayrıcalıklı(exclusive) lisans bağışlayacak. (2) Birinci maddede belirtilen bedeller karşılığında Dow, 8 Kasım 1968 ya da daha öncesinde sahip olduğu tüm buluşlar, ticari sırlar, teknik bilgi, veri, pratik işletme bilgileri, planlar, çizimler, projeler, spesifikasyonlar ve yöntemleri kapsayan tüm *know-how*’ı ortak şirkete verecek. (3) Yine ortak şirket, aynı ücretlere karşılık Dow ya da lisans verdiği şirketler tarafından gerçekleştirilecek olan tüm iyileştirmeleri alacak. (4) Dow, Korelilerin teknolojiyi tamamen ve tek başlarına kullanılabilmelerini; yani genel olarak fabrikanın tasarımı, her bir teçhizatın tasarım ve tedariki; montajın denetimi; işletmede deneme üretimi, tesisi işletmeye alma ve çalıştırma, bakım, proses ve ürün geliştirme faaliyetlerini yürütebilmelerini sağlayamaya yetecek sayıda Koreli mühendisi istidam edecek ve bu işleri yapabilecek ölçüde eğitecek. (5) Koreli mühendisler teknolojiyi özümseyinceye kadar Dow kendi kadrosundaki mühendisleri çalıştıracak. Dow’un sağlayacağı kişiler, sayıca ve sorumlulukları bakımından en az hazırlanan listede belirtildiği gibi olacak. (6) Tesis Kore piyasasının ihtiyaçlarını karşılayacak yoğunlukta çalıştırılacak. Eğer tam kapasite üretiminin tümü iç piyasa tarafından talep edilmezse, tesis eksik kapasitede çalıştırılmayacak; artan ürün öncelikle

Dow'a; Dow istemediği takdirde, Dow'un vereceği fiyattan daha düşük olmayan bir fiyatla dünya piyasasına satılacaktır. (7) Yerli girdiler mümkün olan en yüksek ölçüde ithal girdiler yerine kullanılacaktır.

İlk petrokimya kompleksinin tasarımı, inşaatı ve işletmeye alınması tümüyle yabancı ortağın denetiminde gerçekleştirildi. Yabancı ortağın ana mühendislik yüklenicisi yine bir yabancı firma olmakla birlikte, yabancı mühendislik firmasının taşeronluğunu Koreli bir firma üstlenmişti.

Daha yüksek kapasiteli ve teknolojik değişiklikleri içeren ikinci petrokimya kompleksi inşa edildiğinde ana yüklenici yine yabancı bir firma idi. Ancak bu kez yerli mühendislik firması detay mühendislik çalışmaları ve inşaatta tüm sorumluluğu almıştı. Ayrıca, ilkinde yerli parça kullanımı neredeyse hiç yokken ikinci kompleksin yapımında teçhizat ve parçaların %16'sı içeride üretilmişti. Birinci komplekste Koreli mühendislerin tasarım, finansman bulunması ve tedarikte hiçbir rolleri yokken ikincisinde sırasıyla %50, %33 ve %40 oranında rol üstlenmişlerdi. Koreli mühendisler, üçüncü bir kompleksin yapılması halinde tasarım, inşaat ve işletmenin tamamen Korelilerce gerçekleştirilebileceğini belirtiyorlardı.

Kore ve Japonya petrokimya sanayiinde yabancı teknolojilerin alınması, özümsemesi ve geliştirilmesi konusunda olağanüstü başarı sağladılar. Diğer bir çok ülke onların gösterdiği başarıyı aradan uzun yıllar geçmesine rağmen yakalayamadılar. Bu başarıda devletin oynadığı rol teorik olarak çok tartışılan bir konudur. Ancak, Japonya ve Kore örnekleri, devlet müdahalesinin mutlaka başarısızlığa yol açmadığını ortaya koymaktadır.

2.10.2.8. ABD ve Japonya'nın Etkisi

İki dünya gücü tarafından art arda işgal edilmiş olan Kore muhtemelen ikisinden de en iyi teknolojileri almıştır. 1945-1965 döneminde teknoloji transferi, bağlı yardımlar yolu ile esas olarak ABD'den yapıldı. 1965 yılından sonra ise Japonya ana teknoloji kaynağı oldu. İmalat sanayi projeleri için Amerikan proses teknolojileri belki rakipsizdi, ancak teknoloji transfer süreci iyi işlemiyordu. Transfer dış yardımın verilmiş olmasına bağlı idi, karmaşık idari düzenlemeler ve sivil projelerde deneyimsiz askeri personelin kullanılması nedeniyle gecikmeler ve aksamalar oluyordu. Ancak yine de askeri nitelikteki teknolojilerin Kore ordusuna ve Koreli müteahhitlere aktarımı daha başarılı olmuştu. Daha sonra dünyanın ilk beş müteahhit firmasından birisi haline gelen Hyundai İnşaat şirketine göre, ABD ordusunun kendi teknolojik

gelişmelerine dört önemli katkısı olmuştur: (a) İnşaat şirketleri Amerikan ordusu tarafından istenen uluslararası formatta teklif hazırlamayı, (b) inşaat yönetimi ve kalite kontrol teknikleri ile Batı spesifikasyonlarını öğrenmişler, (c) inşaat kalitelerini ABD federal mevzuatının istediği düzeye yükseltmeye zorlanmışlar, (d) özellikle Hyundai'ye, otomotiv tamirindeki deneyimi nedeniyle savaş fazlası inşaat ekipmanlarının verilmiş olması, faaliyetlerinin mekanize hale gelmesini sağlamıştır. (Amsden,1989;231-232)

Amerikan yardımlarının sona ermesiyle bağlı teknoloji transferi de sona ermiştir. Gerek lisans anlaşmaları ile ve gerekse makine ithalatı yolu ile teknoloji transferinde Japonya açık ara birinciliğe yükselmiştir. 1962-1983 döneminde onaylanmış olan toplam 2.631 lisans anlaşmasının %56'sı Japonlarla gerçekleştirilmiştir. Yine, 1973-1982 yılları arasında gerçekleştirilen makine ithalatının %20 ile %29'u ABD'den alınırken Japonya'dan alınan makinelerin oranı %38-61 arasındadır.(Amsden,1989;233-234) Kore, Japonya'dan makine ile birlikte üretim pratiklerini de ithal etmiştir.

Kore tarafından satın alınan *know-how*'ın çoğu da Japonya'dan gelmekteydi. Çünkü, Japon firmaları prosesleri kendileri de satın almakta sonra da Kore'ninkine benzeyen kendi piyasa ve üretim koşullarına uydurmaktaydı. Bu nedenle, Korelilerin Japonlardan almış oldukları *know-how*'ı kendi koşullarına uydurmaları pek az çaba gerektirmekteydi.(UN, 1976;106).

Kore, yurt dışına, iş başında eğitim amacıyla çok sayıda işçi ve mühendis göndermiştir. Yine kısa süreli olarak çok sayıda yabancı bağımsız danışman kullanılmıştır. Bu danışmanlar genellikle emekli ya da halen bir Japon firmasında çalışmakta olan Japonlardır. Bağımsız danışmanlardan yararlanılması, Korelilere şirketten şirkete ilişkilerdeki kısıtlamaları aşma olanağı sağlamıştır. Japonların öğrenme süreçlerinin henüz yeni olması ve bu süreçte karşılaşılan sorunların ve çözüm yollarının benzerliğinin yanı sıra iki ülke arasındaki kültürel yakınlık da Kore'ye diğer geç sanayileşen ülkeler göre bir avantaj sağlamıştır.(Amsden, 1989;234-235)

2.10.3.Türkiye

Türkiye'nin izlemiş olduğu BT politikaları pek araştırılmamış bir konu olduğundan bu alt kısımda genel bir saptama yapmaya çalışacağız. Böylelikle izlenmiş

olan BT politikalarıyla büyüme arasındaki ilişki konusunda da genel bir izlenim edinilmiş olunacağını ummaktayız.

Namık Kemal Pak ile Ergun Türkcan'ın 2000 yılında yazdıkları, Türkiye'de izlenmiş olan teknoloji politikalarının bir özet değerlendirmesi niteliğindedir(Pak ve Türkcan, 2000):

Türkiye, 1990'ların ortasına değin teknolojiyi (yabancı) yatırımların bir türevi, yatırımlar dışında da serbest bir mal sayarak(neo-klasik yaklaşım), ayrıca üretimi için büyük bir kaynak tahsisi öngörmemiştir. Buna göre, teknoloji ekonomik alan dışında üretilir, girişimciler faktör fiyatlarına göre, piyasalarda en uygun faktör proporsiyonlarına karar verirler. Bu seçimde yeni ürünler söz konusu değildir; bilinen ürünlerin bilinen ürün proseslerinden biriyle üretilmesine karar verilir. Neo-klasik iktisatla birlikte doğan mikroiktisat teorisi ve bu tabandan yükselen modern Kalkınma iktisadı, 1970'lerde, teknolojiyi içselleştiren “Yeni İktisat” teorileri ortaya çıkıncaya dek bu yaklaşımını sürdürmüştür.

Türk planlama anlayışına zımnen hakim olan bu yaklaşıma rağmen, ilk Türk Planı bu felsefeden açıkça sapan bir bilim ve teknoloji(BT) politikası adımı atarak, ilk uygulama yılında, bu alanı geliştirmek için TÜBİTAK'ı kurmuştur. Yaklaşık bir kuşak yani 6-7 plan boyunca, bu kurum, ekonomiye bir ek olarak sanayi ile organik bağlantılar kuramadan sadece bilimsel araştırma yönüyle Akademik Sektör ile bağlantı kurarak, ilerisi için bir potansiyel geliştirmekle meşgul olmuştur. Oysa G.Kore, aynı zaman aralığında, Türkiye'ye benzer sosyo-ekonomik şartlardan hareket ettiği halde, farklı bir teknoloji paradigması, dolayısıyla radikal bir teknoloji politikası uygulayarak çok farklı sonuçlara ulaşmıştır.

Türkiye'nin makine teknolojisi ile 19. yüzyılın sonlarında tanıştığı söylenebilir. 1890'lı yıllarda İzmir'de kurulan yabancı sermayeli işletmelerde makine imalatı yapıldığı ve hatta Güney Amerika'ya buhar makineleri ihraç edildiği; yine tam otomatik ilk helva imalinin de İzmir'de gerçekleştirildiği biliniyor.(Türkcan, 1999;747) Türkcan, Cumhuriyet dönemi teknoloji politikalarını değerlendirirken teknoloji transferlerinin, “çeşitli iktisadi kararların yan ürünleri biçiminde ve/veya siyasi/askeri kararların etkileriyle, çok kere tesadüfî(random) bir karakter” sergilediğini belirttiikten sonra (Türkcan,1999;741) aynı çalışmada şunları da yazıyor:

Türkiye'nin ilk sanayileşme sürecinin yaşandığı yıllar, 1920'lerden 1970'lere değin, genelde içerilmiş teknolojilerin bir paket olarak pazarlandığı ve pazarlama-satın alma tekniklerinin fazla geliştirilmediği, hatta hiç bilinmediği, teknoloji seçim ve transferlerinin başka kararlar içinde mevcut olduğu bir dönemdir. Teknoloji seçiminde sofistikasyon ve/veya sofistike teknolojileri seçme, gelişmişlikle doğru orantılı olduğundan, bu dönemdeki ciddi yatırım kararlarında, ana(core) teknolojilerle yardımcı(peripherals) teknolojiler ‘teknoloji paketi’ içindedir. Aslında gelişmiş sistemler, kendilerine uygun teknolojileri ayrı ayrı seçerek, paket içindeki, serbest, modası geçmiş, uygun olmayan hatta kendilerinde mevcut teknolojileri transfer etmek durumunda kalmazlar; az gelişmişler ise, istenen-istenmeyen, uygun olan-olmayan her teknolojiyi, satıcıların belirlediği bir fiyattan, paket halinde almak durumunda kalırlar.(s.744-745)

Türkiye'nin teknoloji politikalarına ilişkin bu genel bilgileri aktardıktan sonra, yine büyük ölçüde Türkcan'ın çalışmalarından yararlanarak teknolojik gelişmenin kısa bir özetini verelim. Türkcan'a göre, Milli Mücadele sırasında kurulan ve daha sonra Makine ve Kimya Kurumuna dönüşecek olan "İmalatı Harbiye" Anadolu'daki ilk teknolojik hareket sayılabilir. Türkiye'de kurulan ilk üç şeker fabrikasında (Uşak, Alpullu ve Turhal) Alman ve Çekoslovak teknolojisi kullanıldı. 1930'larda devlet öncülüğünde ve Birinci Sanayi Planı kapsamında gerçekleştirilen sanayileşme hamlesinde Türkiye, Sovyet teknolojisinden de yararlanmış. Sovyetlerden bilgi aktarımı makine alımıyla sınırlı kalmamış, Türkiye o süreçte "fizibilite" yapmayı da öğrenmiştir. Ayrıca, Sovyetlerden eğitim yolu ile "insana içerilmiş" teknoloji transferi de yapılmıştır. Tekstilde hambez, kaba kumaş ve basma üretiminin yapıldığı Kayseri ve Nazilli tesislerinin kurulmasında Sovyet teknolojisinden yararlanılırken, daha ince ve kaliteli üretim için Avrupa teknolojisi tercih edilmiştir. Birinci Sanayi Planı kapsamında yünlü dokuma, suni ipek, şişe ve cam, bakır, kükürt ve demir-çelik üretim tesisleri kurulmuştur. Karabük'deki demir-çelik tesisinin kuruluşunda İngiliz teknolojisi ve kredisinden yararlanılmıştır.

İDS sonrasındaki genel politika değişiklikleri teknoloji transferine de yansımıştır. Türkiye, daha önce mümkün olduğu kadar silah teknolojisi transfer eder ve kendi teknolojisini geliştirmeye çalışırken(Kuruç,1999), 1947 yılında ABD'ile imzalanan Askeri Yardım Anlaşması (Mutual Defence Assistance Act) gereğince 1948-1952 arasında bu ülkeden 687 milyon dolarlık askeri yardım almış ve ordudaki silah ve malzeme sistemleri ABD standartlarına uygun hale getirilmiştir. Bu dönemdeki diğer önemli bir değişiklik, ulaşımda demiryolu teknolojinin terk edilerek karayolu teknolojisinin tercihi ve ABD'den bu amaçla iş makineleri ithal edilmesidir. 1950'lerde Türkiye'deki en önemli teknolojik gelişme belki de tarımda yaşanan makineleşmedir. 1940'ların sonunda iki binin altında olan traktör sayısı 1950'lerin sonunda 45 bine yaklaşmıştır.

Türkcan, 1963-1980 döneminin Türkiye'nin en büyük, kitlesel teknoloji transferlerini yaptığı dönem olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde yerli ve yabancı özel sektörün yanı sıra KİT'ler de çok önemli teknolojiler transfer etmişlerdir. Bu transferler DPT ve Yabancı Sermaye Dairesi'nin denetiminde gerçekleştirilmiştir. Türkcan dönemle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Bu dönem, iktisat politikaları açısından "ithal ikameci" denilen bir aşamadır. Küçük ölçekler ve daha geri teknolojiler(kullanılmış makine ve teçhizat) kapalı gümrük

duvarları arkasında kârlı çalışabilir çünkü, fiyatlar dünya fiyatları değil, milli pazardaki monopol fiyatlarıdır. [P]ek çok, eski küçük-ölçekli, orijin ülkesinde kârlı olmaktan çıkmış teknolojinin ve makinelerin ülkeye girdiğini de inkar edemeyiz.(Türkcan, 1999;757)

Sözü edilen dönemde KİT'lerin gerçekleştirmiş olduğu teknoloji transferlerini dış siyasal koşulların da yakından etkilediği bilinmekle birlikte, bu transferlerin hangi kriterlere göre gerçekleştirildiği bilinmemektedir.

BT politikaları konusundaki ilk planlı çalışmalar karşılaştırma dönemimizde yapılmıştır. BBYKP'da ortaya konulan hedefler oldukça iddialı ve geniş kapsamlı olmakla birlikte sistematik yaklaşımdan uzak bulunmuştur. "Tüm sorunların temel ve uygulamalı araştırmalarla çözüleceği yönünde hedefler belirlenmiştir."(Şahin,1997;14) Başlıca amaç ve hedefler arasında yüksek öğretimde araştırmayı ve özel sektörde ARGE faaliyetlerini teşvik etmek, ARGE verimliliğini artırmak, doktora eğitimi için yurt dışına 3.000 öğrenci göndermek, kamu sektöründe ARGE personelinin sayısını üç katına çıkarmak, gayri safi ARGE harcamalarını plan dönemi sonunda GSYİH'nın yaklaşık yüzde 0,6'sına çıkarmak ve bir Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurumu kurmak sayılmıştır. Bu dönemin en somut gelişmesi TÜBİTAK'ın kurulması olmuştur.

İBYKP'nında Birinci Planda konulan ama gerçekleşmeyen hedefler tekrarlanmıştır. Bu dönemin somut gelişmesi ise Marmara Araştırma Merkezi ile Yapı Araştırma ve Dokümantasyon Merkezinin TÜBİTAK bünyesinde kurulmuş olmasıdır. ÜBYKP'da vurgu temel bilimlerden uygulamalı bilimlerle teknolojiye ve özellikle teknoloji transferi ve fikri mülkiyet hakları gibi konulara kaydırılmıştır. Teknik personel sayısının artırılması, rekabete açık sektörlerde ileri teknoloji kullanılması ve yurt dışına öğrenci gönderilmesi planlanmıştır. Temel bilim ve mühendisliğin bazı alanlarında lisans üstü ve doktora çalışmalarının başlatılması da amaçlar arasındadır. Karşılaştırma dönemimize önemli bir etkisi olmayan DBYKP'da daha çok "teknolojik açıdan ileri üretim ve bununla ilgili politikaların yetersizliği" vurgulanmıştır.(Şahin,1997;14-15)

Şenses ve Taymaz 1963-1980 döneminde izlenen bilim ve teknoloji politikalarında kamu kuruluşları ve üniversitelerdeki temel araştırmalara öncelik verildiğini belirtiyorlar.

Bu dönemde bilim ve teknoloji politikasının bilimin itici güç("science push") olarak değerlendirilmesinin bir yansıması olarak temel bilimlere ve bilim adamı yetiştirilmesine önem verildiği görülmektedir. Sistemli ve tutarlı bir teknoloji politikasının varlığından söz edilemese de, öncelikle ara malı ve yatırım malı üreten sektörlerdeki teknolojiler olmak üzere teknoloji transferine önem verildiği görülmüştür.(Şenses ve Taymaz, 2003)

Bir başka gözlemcinin, Cihat İren'in Türkiye'nin teknoloji politikaları ile ilgili olarak söylediklerini de şöyle özetleyebiliriz(İren, 1979): Türkiye'de 1930'lu yıllarda yabancı uzman istihdamı yolu ile bir miktar *know-how* sağlanabildi. Yine makine ithalatı yolu ile de bazı teknikler ülkeye girdi. Ancak bu dönemde iki etken ithal teknoloji seçimini sınırlandırdı; dış ticaretin ikili anlaşmalar yolu ile yürütülüyor olması ve kamu alımlarında düşük fiyatın ileri teknolojiye daha fazla önemsenmesi. 1950-1960 döneminde, kalkınma yalnızca fiziksel yatırım olarak anlaşıyordu. Yatırımlarda faktör verimliliği, maliyet ve ileri teknoloji pek dikkate alınmıyordu. Bu dönemde özel kesim; nitelikli, yetişmiş teknik ve idari kadro yokluğu nedeniyle ileri teknolojileri uygulayabilecek koşullara sahip değildi. İthalat kısıtlamalarının sağladığı sınırsız koruma sayesinde teknoloji ithal etme gereği duymuyordu.

1960 sonrasında planlama ile birlikte teknoloji önem kazanmaya başladı. 1960'a kadar yatırımlarını makine satıcılarının Türkiye'deki temsilcilerinin yardımı ile planlayan özel kesim, Türkiye'ye yatırım yapan yabancılardan gördüklerinin de etkisiyle giderek teknolojinin önemini anlamaya başladı. Planlı dönemde yatırım teşvikleri için fizibilite hazırlama zorunluluğu ve iç piyasada artan rekabet, özel kesimi teknoloji ile ilgilenmeye ve yabancılarla işbirliğine itti.

Teknoloji transferinde birçok sorunla karşılaşıldı. 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamında yapılan teknoloji transferi için ödenecek bedeller kararname ile belirleniyordu. 1965 yılından sonra yabancı-yerli ortaklıkları 17 Sayılı Kararname kapsamına alındı ve yapılan anlaşmalara onay yetkisi Maliye Bakanlığına verildi. Lisans, patent ya da teknik yardım yolu ile teknoloji transferi için ödenecek ücretler de 17 Sayılı Karar kapsamında belirlenmekteydi. Ödemeler, ödemenin türüne göre ya doğrudan Merkez Bankası tarafından odaların görüşü alındıktan sonra ya da anlaşma Maliye Bakanlığı tarafından incelendikten ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığından görüş alınarak onaylandıktan sonra yapılıyordu. Bu yöntemde, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının teknik yardımın piyasa değeri ve ileri teknoloji uygulaması konularında yeterli uzmanlığa sahip olduğu varsayılıyordu. Ayrıca, transferlerde ödenebilecek en yüksek bedel zaman zaman kararnamelerle ve zaman zaman da bakanlıkça belirleniyordu. Başlangıçta transfer ücreti beklenen net satışların belli bir yüzdesi şeklinde hesaplanıyordu. Daha sonra bu kural değiştirildi ve ciro arttıkça ücret yüzdesi düşürüldü.

Anlaşma sonrasında yerli firma, teknolojik bilgiyi kullanarak üretim yapmak zorundaydı. Lisansı satan firmadan da ürünün kalite ve standardını garanti etmesi isteniyordu. Lisans anlaşması öncesi hazırlanması zorunlu olan fizibilite raporları “bilinmeyen bilgiler” kullanılarak oluşturuluyordu.

Gerçekte teknik *know-how*’ın gizliliği, değerinin belirlenmesini güçleştiriyordu. Dolayısıyla da içeriği açıklanmış olan teknolojinin transferi karşılıklı güvene bağlı idi. Teknoloji satın alan gelişmekte olan bir ülkenin pazarlık şansı düşüktü. Türkiye’de getirilen kurallar ise uluslararası ticaretin kurallarına uygun değildi.

Uluslararası ilişkilerde artık *herhangi bir mal gibi alınıp satılan*¹ teknolojinin değişimi standart kurallara bağlandığından ve bu konuda uzmanlaşmış uluslararası kuruluşlar bulunduğundan, tek yanlı olarak getirilen kurallar teknoloji transferini önliyordu. Teknoloji ticaretinin konu hakkında yeterli bilgisi olmayan devlet memurları eliyle yürütülmesi mümkün değildi. Uygulamanın Türkiye ekonomisinin çıkarına olduğu söylenemezdi. Yasa ile belirlenmiş koşul ve fiyatlarla teknoloji ve *know-how* alımı mümkün değildi. Devletçe getirilen kısıtlamalara rağmen, anlaşmalar, ancak transfer bedel farkları dolaylı olarak ödenebiliyorsa mümkün olabilmiştir.

1932 yılında çıkarılan 2007 sayılı yasa yabancı uzman istihdamı yolu ile teknoloji transferini önlediğinden yabancı uzman kullanımı ancak 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası, Petrol Kanunu ve 17 Sayılı Kararname ile getirilen *istisnalar* ile mümkün olabiliyordu. İstisnai uygulamalara getirilen kısıtlama ve formaliteler ekonomiye ve şirketlere zarar vermiştir. Bazı hallerde, yabancı teknisyen çalıştırma izni geciktiği için montaj çalışmalarının aylarca ertelenmek zorunda kalındığı olmuştur. Bu gibi hallerde deneyimsiz teknisyenlerin kullanılması maddi zararlara neden olmuştur.(İren,1979;414-420)

Oktar Türel’e göre de teknoloji transferi ve geliştirilmesinde önemli roller oynayabilecek olan mühendislik sanayilerinde Türkiye, 1970 başlarında sahip olduğu ekonomik ve beşeri potansiyel ile anlamlı bir atılım gerçekleştirecek düzeyde olduğu halde, çok sınırlı bir gelişme kaydedilebilmiştir. Türel bu durumun nedenlerini (i) teknik-ekonomik, (ii) finansal ve (iii) siyasal olmak üzere üç grupta toplamaktadır. (Türel, 1981b;575) Türel şunları yazıyor:

1960’ların ikinci yarısından itibaren oluşturulan yatırım teşvik sisteminin yatırım mallarının sıfır veya ertelenmiş gümrükle ithalini öngören niteliği, ‘genç endüstriler’ korumasına belki en çok layık olan mühendislik sanayilerini korumasız bırakmıştır.

¹ Türkcan’ın Bölüm 2.10.2.1’de aktarılan ve teknolojinin herhangi bir mal gibi serbestçe alınıp satılamadığını öne süren görüşleri ile İren’in görüşleri çelişmektedir.

Ayrıca, [...] bir[başka] eksiklik , sermaye mallarının pazarlanması için kilit önemde olan satıcı kredileri sisteminin geliştirilmesinde, böylece kullanıcılar için yurt içi ürün alımının cazip kılınmasında Türkiye’deki kamu ve özel yatırım bankalarının istekli davranmamaları ve işlevlerini Hazine ve/veya dış kaynaklı kredileri talepler arasında dağıtmakla sınırlama eğilimi göstermeleridir. (Türel, 1981b;579)

2.10.4.İki Ülkenin BT Politikalarının Değerlendirilmesi; Otomotiv Sanayi Örneği

Kore ve Türkiye karşılaştırma dönemimizin başında özellikle hafif tüketim malları sanayileri ile bazı ara malları sanayilerinde kullanılan geleneksel teknolojilerde belli bir birikime sahiptiler. Kore bu alanlardaki teknolojileri Japon işgali dönemindeki doğrudan Japon yatırımları aracılığı transfer etmeye başlamış ve Japon işgali sonrasında da Amerikalıların da yardımı ile içselleştirmiştir. Türkiye’de ilk ciddi teknoloji transferi 1930’lu yıllarda devlet öncülüğünde gerçekleştirilen sanayileşme sırasında anahtar teslimi fabrika inşası, yurt dışında eğitim, vb. yollarla gerçekleştirilmiştir. Savunma sanayi alanında atılan bazı adımlar İDS sonrasında değişen politikalar nedeni ile yarım kalmış ve Türkiye savunma alanında teknoloji transferi ve üretim yerine dışarıdan alım yapmayı tercih etmiştir.

Karşılaştırma dönemimizde, Kore, bilim ve teknoloji planlamasında somut politika ve hedefler saptayıp bunları uygularken, Türkiye’de hedefler belirsiz kalmıştır. Kore, teknoloji geliştirmenin kaçınılmaz aşamaları sayılması gereken deneme-yanılmalardan kaçınmamış ve başarısızlıklardan yılmamıştır. İki ülke de teknoloji transferini merkezden denetlemeye çalışmıştır. Kore bu konuda uzman kuruluşlar kurup geliştirmeyi başarırken Türkiye, denetimi, bilim ve teknoloji konusunda yetersiz bürokratik kurumlar aracılığı ile yapmaya çalışmıştır. Denetimde, Türkiye’de maliyet azaltıcı kaygılar öne çıkarken, Kore’de teknolojik birikimin daha fazla önemsendiği söylenebilir. Kore’de araştırma kurumları sahip oldukları bilgi ve deneyimle teknoloji ithal eden firmaların yanında yer almışlar, bu sayede Kore firmaları hangi teknolojiyi nereden alabilecekleri konusunda çok daha bilinçli hareket edebilmiş ve pazarlık güçleri artmıştır. Kore, sanayileşmede bir araç olarak kullandığı büyük özel firmalardan teknoloji geliştirmede yararlanmıştır. Bilim ve teknolojiyi geliştirmek üzere kurulan kurumlar, daha kuruluş aşamasında örgütlenmelerini sanayinin ihtiyaçlarını göz önüne alarak yapmış ve ekonomiye somut yararlar sağlamışken, Türkiye’de kurulmuş olan TÜBİTAK, sanayi ile gerekli bağlantıları geliştirememiştir. Kore’deki çok hızlı

yatırım artışı ve büyüme, teknolojik öğrenme sürecini de hızlandıran bir etki yaratmıştır.

Türkiye’de yapılan yatırımlarda iç piyasa hedeflenerek ölçekler düşük tutulmuştur. Görece küçük bir piyasadan pay almak üzere çok sayıda firma yabancılarla ortaklık ya da lisans anlaşması yapmıştır. Bu anlaşmalarda, yerli firmaların gelecekteki hareket alanlarını kısıtlayan(özellikle pazar kısıtlaması getiren) hükümler yer almıştır. Bu nedenle de Türkiye’de uluslararası piyasada rekabet edebilecek kalite ve ölçekte mal üretebilen firmalar çıkamamış ve özgün teknolojiler geliştirilememiştir.

Türkiye’de genellikle yatırım malları üreten mühendislik sanayilerinin, yatırım mallarının gümrüksüz ithaline izin verilmiş olması nedeniyle korunamaması ve gerekli mali desteğin sağlanmaması, özellikle 1970’li yıllardan itibaren bu alanda ortaya çıkmış olan potansiyelin yeterince değerlendirilememesi sonucunu vermiştir.

Otomotiv sektörü, iki ülke arasındaki yaklaşım farkını çok çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.(Erdoğan,1999) Otomotiv sektöründeki ilk adımlar aynı dönemde atılmasına ve başlangıçta Türkiye biraz daha önde görünmesine rağmen, Kore 1980’li yılların başından itibaren kendi markalarıyla uluslararası piyasalarda rekabet edebilir ve 2000’li yıllarda dünyanın ilk beş büyük otomotiv üreticisinden birisi olurken, Türkiye’de çok sayıda ve farklı ülke firmalarıyla ortaklık halindeki kuruluşlar, çok düşük ölçeklerde üretim yapmaktadır.

Tofaş, Fiat firmasıyla ve Oyak Renault, Renault firmasıyla *joint venture* ve lisans anlaşmaları imzaladılar ve sırasıyla 1968 ve 1969 yıllarında fabrikalarını kurmayı kararlaştırdılar. Yerli katma değeri artırmak ve parça üreticileri ile montajcılar arasındaki bağlantıyı güçlendirmek amacıyla devlet, iki ÇUŞ ile pazarlıklar yaptı. Ancak Türkiye’de devlet, Kore’den farklı olarak, ÇUŞ ile teknoloji transfer koşulları ve yabancı yatırımın sektörel bileşimi konusunda aktif bir pazarlık yürütmedi. Devletin görüştüğü konular yerli katkı payları, asgari üretim düzeyi, satış fiyatı, kâr oranı, royalti ödemeleri ve hisse yapısı ile sınırlı kalmıştır.(Erdoğan,1999;39) Sektörün gelişim konusunda devlet ve özel kesim arasında uyumlu bir çalışma sergilenememiştir. ÜBYKP’nda yüksek katma değerli otomotiv girdilerinin yerli üretimi amaçlanıyordu. 1975 yılında elektrikli tren ve motor üretmek amacıyla TÛMOSAN kuruldu. Bu adım özel sektörden destek görmediği gibi 1977 yılında TÛMOSAN’a rakip olarak OTOSAN kuruldu. Ancak talep yetersizliği yüzünden şirket 1980’lerin ortalarına kadar faaliyete geçemedi.(Erdoğan, 1999;40) 1975 yılı sonunda yerli katkı oranı devletçe istenilen %85 düzeyine ulaşmakla birlikte, %5’lik ihracat hedefine ulaşamadı.

Kore’de, otomotiv sanayiinde ilk önemli adım 1962 yılında Otomobil Sanayii İçin Beş Yıllık Plan hazırlanmasıyla atıldı. Bu planı desteklemek amacıyla aynı yıl Otomobil Sanayii Koruma Yasası çıkarıldı. Plan otomobil sektörüne girişler, otomobil ve parça kalitesi, üretim maliyetlerinin düzenlenmesi, otomobil ithalatının yasaklanması ve içeride üretilmeyen parçaların gümrüksüz ithaline ilişkin kurallar getiriyordu. Dahası devlet otomobil montajı için yerli çoğunluk hissesi kuralını getirdi ve Kore Otomobil Sanayicileri Derneğinin kuruluşuna öncülük etti.

İlk otomobil montaj tesisi Japon Nissan firması ile teknik işbirliği yapılarak gerçekleştirildi ve 1962 yılında üretime geçti. Devlet küçük ve orta hacimli otomobiller ile dizel motor üretimi için birer firma seçti.

1964 yılında Otomobil Sanayini Geliştirme Planı açıklandı. Bu planda parça üreticilerinin tek montajcı ile ilişkilendirilmesi, parçacılara devletin mali yardımı ve tek montajcının yerli talebin tümünü karşılaması öngörülüyordu. 1966 yılında yerli katkı tarifesi hazırlandı ve teşvikler yerli katkı oranı ile ilişkilendirildi.

1967 yılında montajcı tekeline son verilerek başka firmaların da montaj hattı kurmalarına izin verildi. Ancak, montaj hattı kurabilmek için şirketlere gelişmiş ülkelerle bağlantılı olma zorunluluğu getirildi. Aynı yıl, Hyundai Motor Şirketinin kurulmasına, 1968 yılında Ford ile işbirliği yaparak bir otomobil fabrikası kurma koşulu ile izin verildi.

1969 yılında “Otomobil Sanayi Ana Destek Planı” açıklandı. Bu planda bir motor fabrikası kurulması, gövde üretiminin gerçekleştirilmesi, parçaların tümüyle yerlileştirilmesi ve tek bir otomobil modeli geliştirilmesi öngörülüyordu. Plana göre tümüyle yerli üretim küçük otomobillerde 1972 yılında ve standart otomobillerde ise 1974 yılında gerçekleştirilecekti.

Yabancı firmalarla yapılan ortaklık çalışmaları başarılı olmayınca otomiv sektörünü geliştirmekle görevlendirilen Hyundai firması 1973 yılında kendi modelini geliştirmeye karar verdi ve 1.2 litrelik motor üretimi için Japon Mitsubishi’den teknoloji transfer etti. “Otomobil Sanayi Uzun Dönemli Planı” kabul edildi. Plan, küçük araçlarda 1970’lerin sonunda %90’ın üzerinde yerli katkı payına ve 1980’lerin başında önde gelen ihracat sektörü haline gelmesini öngörüyordu. Binek otomobili üretimi üç firma ile sınırlandırıldı. Yerli imalatı gerçekleşen ve gerekli kalitenin tutturulduğu parçaların ithali yasaklandı. Hyundai firması Japonya, İngiltere ve İtalya’dan transfer ettiği teknolojilerle ilk yerli Kore arabası olan *Pony*’yi 1976 yılında üretmeyi başardı. İç pazar yetersizliği karşısında, Kore, maliyetinin altında otomobil

ihraç etmeye başladı. 1970'lerin sonunda çoğu gelişmekte olan 46 ülkeye Pony marka otomobil satılıyordu.

Türkiye'de devlet otomobil sektöründe ölçek ekonomileri ve kapasite kullanımı ile ilgilenmediğinden ve belli bir teknoloji politikası olmadığından, sektörde verimlilik ve kalite düşüktü. Konulan ihracat hedefleri ciddiye alınmadı ve gerçekleştirilemedi. Fabrikalar düşük kapasitede çalıştılar.

Türkiye'deki otomobil üreticileri teknolojik olarak yabancı ortaklarına bağımlı durumdaydılar. Yabancı ortaklar Türkiye'deki faaliyetlerini global stratejilerine uygun olarak yürütüyorlardı ve global stratejileri Türkiye'deki otomobil sektörünün çıkarları ile örtüşmeyebilirdi. Kore otomobil üreticileri teknolojik olarak yabancı kaynaklara çok daha az bağımlıydılar. Sektör Koreliler tarafından yönetilmekte ve yabancı ortakların müdahalesinden uzak bir biçimde ihracat stratejileri geliştirebilmekteydi. (Erdoğan,1999)

Erdoğan, Kore ve Türk otomobil sektörleri arasındaki başarı farkını şu nedenlerle açıklıyor: Devletin Kore'de sektöre sürekli, sistematik ve hedefleri iyi saptanmış şekilde müdahale etmesine karşılık Türkiye'de devletin doğrudan müdahale edebileceği kanal ve araçları geliştirememesi, etkin müdahalenin gerektirdiği yönetsel kapasiteyi oluşturamaması ve sektörü yönlendirememesi; Kore'de sektöre girişler denetim altında tutularak ölçek ekonomileri sağlanabilirken Türkiye'de sektörün çok parçalı oluşu, teknolojik kapasitenin geliştirilmesine önem verilmemesi ve korumanın çok uzun sürmesi.

Sonuç olarak, Kore'de BT politikaları; büyüme politikasının bir parçası olarak, planlı bir biçimde ve bütünlük içinde, devletin denetim, gözetim ve yönlendirmesi ile yürütülerek başarılı olurken Türkiye'de aynı başarı sağlanamamıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye, 20. Yüzyılda kişi başına gelirini 5-6 katına çıkarmış olmasına rağmen, gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farkını azaltamamıştır. Oysa Kore, 1960 sonrasında gerçekleştirdiği hızlı büyüme ile, çok kısa zamanda gelirini gelişmiş ülkeler düzeyine yaklaştırmış ve tüm kalkınma göstergeleri bakımından artık gelişmiş bir ülke niteliğini kazanmıştır.

Kore’de 1960 sonrasında gerçekleşen hızlı büyümenin bir kısmı, ülkenin, 1960 öncesi yaşanan iç savaş ve bölünme sürecinde, uzun dönemli büyüme trendinin altına düşmüş olması ve 1960 sonrasında yeniden bu trende yakınsamasıyla açıklanabilir. Ancak, bu faktörün etkisinin sınırlı ve geçici olacağı kuşkusuzdur. Dolayısıyla, Türkiye ile Kore arasında büyüme hızı bakımından 1960 sonrasında ortaya çıkan farkı başka etkenlerde aramamız gerekmiştir.

Ekonomilerdeki büyüme hızının kullanılan girdi miktarına, girdilerin kalitesine ve girdi kullanımındaki etkinliğe bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye ve Kore, bol işgücüne sahip ülkeler olduklarından, işgücünün miktarı bakımından aralarında büyümeyi etkileyecek bir fark yoktur. Ancak, Kore’de işgücünün Türkiye’den daha yüksek nitelikli olduğu görülüyor. Bir kere, Kore’de işgücünün ortalama eğitim düzeyi hem başlangıçta ve hem de karşılaştırma dönemimiz boyunca Türkiye’den daha yüksekti. İkincisi, Kore’deki daha hızlı sanayileşme ve büyüme sürecinin, işgücünün niteliğini de daha hızla değiştirdiğini söyleyebiliriz. Kore, dönem boyunca, verimliliğin yüksek olduğu sektörlerdeki istihdamı daha hızlı artırabilmiş ve tarımda çalışan nüfus Türkiye’den daha hızlı azalmıştır. Karşılaştırma dönemimizde tarımdışı istihdam Kore’de yaklaşık 2,6 milyon kişiden 8,6 milyon kişiye çıkmış ve tarımın istihdam içindeki payı %65’lerden %35’lere düşmüştür. Türkiye’de ise tarımdışı istihdam aynı dönemde 2,9 milyondan 5,9 milyona çıkartılabilmiş ve tarımın istihdam payı da %77’den ancak %60’lara düşürülebilmiştir. (Krueger, 1987a; Tablo E4, Michell, 1988; Tablo 5, DİE)

Kore, dönem boyunca, sermaye stokunu Türkiye’den daha hızlı artırabilmiştir. Yapılan çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi açıklayan en önemli faktörün sermaye stokundaki artış olduğunu göstermektedir. (Lim, 1996; 67) Dolayısıyla, sermaye stokunu daha hızlı artırmış olan Kore’nin Türkiye’den hızlı büyümesi

beklenen bir olgudur. Ancak, iki ülke arasındaki büyüme farkının, sermaye stokundaki artış hızları arasındaki farkın ötesinde olduğunu gördük. Bu durum, Kore’de sermaye stokunun Türkiye’den daha etkin bir biçimde kullanılmış olduğunu gösteriyor.

Kore’nin sermaye stokunu daha hızlı büyütebilmesini ve kaynakları daha etkin bir biçimde kullanabilmesini nasıl açıklayabiliriz? Farkı izlenmiş olan politikalara bağlamak, ilk bakışta ikna edici gibi görünse bile, yeterli bir açıklama olmayacaktır. Çünkü, neden bu politikaların izlendiği ve izlenmiş olan politikaların büyümeye nasıl yansıdığı açıklanmamış olacaktır. Biz, bu çalışmada, izlenmiş olan politikaları ve bunların büyüme üzerindeki sonuçlarını üç ana değişkenden hareketle açıklamaya çalıştık; iki ülkenin doğal kaynak yapıları, dış faktörler ile toplumsal ve siyasal yapı.

Bu üç ana değişkenin izlenen iktisat politikaları ve büyümeyi nasıl etkilediğine geçmeden önce, yapacağımız üç alıntının konuya ışık tutacağını düşünüyoruz.

Birinci alıntı, Japon Dış Ticaret ve Sanayi Bakan(MITI) yardımcısından ve Japonya’nın sanayileşme stratejisi hakkındadır:

Dış Ticaret ve Sanayi Bakanlığı Japonya’da yoğun sermaye ve teknoloji gerektiren sanayiler, karşılaştırmalı üretim maliyeti dikkate alındığında Japonya için en uygunsuz olması gereken çelik, petrol artıtımı, petrokimya, elektronik bilgisayarlar dahil sanayiler, kurmaya karar verdi. Kısa dönemli statik bir bakış açısıyla böylesi sanayilerin teşvik edilmesi iktisadi akılcılıkla çatışıyormuş gibi görülebilirdi. Ancak, uzun dönemli bakış açısıyla, bunlar talebin gelir esnekliğinin yüksek, teknolojik gelişmenin hızlı ve işgücü verimlilik artışının çabuk olduğu sanayilerdi. Açıkça görülüyordu ki, bu sanayiler olmaksızın 100 milyonluk bir nüfusa iş bulmak ve yaşam standartlarını yalnızca hafif sanayilerle Avrupa ve Amerika düzeyine yükseltmek zor olacaktı; doğru ya da yanlış, Japonya bu ağır ve kimya sanayilerine sahip olmalıydı. Napolyon ve Clausewitz’e göre başarılı bir stratejinin sırrı, muharip gücü sıklet merkezinde toplamaktır. Japonya, şans[ı] ve zorunluluğun yarattığı dirayet[i] sayesinde, iyi ki kıt sermayesini stratejik sanayilerde yoğunlaştırabilirdi.(Aktaran, Singh,1991;41)

İkinci alıntı Başkan Park’tan. Park, Rhee yönetiminin Nisan 1960’taki Öğrenci Ayaklanması ile devrilmesinden sonra işbaşına gelen Demokrat Parti hükümetinin 1961 yılı için hazırlamış olduğu ek bütçenin büyüklüğünün 608.800 milyon *hwan*¹ olduğu ve bunun 316.900(%52) milyonunun Birleşik Devletler *karşılık fonundan*, 291.900 milyonunun ise yerli kaynaklardan sağlandığı bilgisini verdikten sonra, ABD yardımının kesilmesi halinde Kore hükümetin kapanmak zorunda kalacağını belirtiyor. (Park,1970a;27-28)

Üçüncü alıntı da yine Başkan Park’tan:

¹ Kore’nin o dönemdeki para birimi.

1956'dan 1962'ye kadar ortalama olarak her yıl yaklaşık 280 milyon dolar ekonomik ve yaklaşık 220 milyon dolar askeri yardım aldık. Toplamı yıllık olarak yaklaşık 500 milyon dolar eder. Başka bir deyişle, Kore ekonomisini kendi ayakları üzerinde tutabilmek için, askeri harcamamız hariç, yıllık olarak 330 milyon dolar kazanılması gerekmektedir. Bu tutarla umabileceğimizin hepsi statükodur. Dolayısıyla, buna ilaveten yılda 720.000 artış gösteren nüfusumuzun beslenmesi sorunu vardır. (Park,1970a;172-173).

Bu üç alıntıdan ilki Japonya'ya ilişkin olmakla birlikte, Japonya yerine rahatlıkla Kore'yi koyabiliriz. Çünkü, alıntıda ortaya konulan az toprakta kalabalık bir nüfusu besleme zorunluluğu iki ülkenin ortak özelliğidir. Yine, ikinci ve üçüncü alıntıda ortaya konulan dışarıya aşırı bağımlılık da İDS sonrasında iki ülkenin ortak özellikleridir.¹

Alıntılar bize Kore'nin “mecburiyetler”i olduğunu gösteriyor. Bu mecburiyetlerin izlenen politikalarda ve yakalanan başarıda etkili olduğunu düşünüyoruz. Ancak, mecburiyetlerin başarı için tek başına yeterli olmadığını diğer ülke deneyimleri ortaya koymaktadır. O halde, başka nedenler de aramamız gerekmektedir.

Nedenler arasına bir başka “mecburiyet”i koyabiliriz. Metin içerisinde çeşitli yerlerde de vurgulandığı gibi, Kore'nin varlığının korunması ve başarılı olması ABD için de bir mecburiyet idi. Komünizmin DA'yı (ve Dünyayı) ele geçirmesini engellemek için Japonya'nın başarması; Japonya'nın başarması için de Kore'nin başarması gerekmektedir. ABD'nin bu mecburiyeti, O'nu, Japonya ve Kore'nin kendi mecburiyetleri karşısında izledikleri, Batı'nın Ortodoks ekonomik yaklaşımından oldukça farklı, politikaları anlayışla karşılamak ve hatta desteklemek zorunda bırakmıştır.(Pempel,1999;176)

Bu iki mecburiyetin de başarı için yeterli olmayacağını yine dünyadaki başka ülke örneklerinden kolayca anlayabiliriz. Mecburiyetlerin ötesinde başarıyı sağlayan etkenleri iyi anlayabilmek için, birinci mecburiyeti biraz daha açmamız gerekiyor. Birinci mecburiyeti ortaya çıkaran başlıca iki grup etkenden söz edilebilir. İlki, Japonya ve Kore'nin kalabalık nüfuslarını kolaylıkla besleyebilecek doğal kaynaklara sahip olmamalarıdır. Dar ve verimi düşük bir coğrafyada kalabalık bir nüfusun beslenmesi toprağın çok yoğun olarak kullanılmasını ve hızla sanayileşmeyi zorunlu kılmaktadır.

¹ Savaş sonrası Japon planlamasının mimarlarından olan Okita'ya göre, 1953 yılında ABD ordusunun Japonya'daki alımları 800 milyon dolar ya da 1,66 milyar dolarlık ithalat tutarının yaklaşık yarısıydı. “Bu koşullar altında yavaş yavaş, Japonya'nın, döviz ihtiyacı için iane kaynaklarına ya da dış yardımlara bağımlı olamayacağı ve olmaması, ‘kendi ihtiyacını karşılama esasına’ dayanması gerektiği düşüncesi gelişmeye başladı.”(Chandra, 2003) 1950'lerin başındaki Japonya ile 1960'ların başındaki Kore arasında, ABD'ye olan bağımlılık bakımından, benzerlik dikkat çekicidir.

İkinci grup etken ise İDS ve sonrasında yaşanan gelişmelerin bir sonucudur. Kore'yi bütçe giderleri ve ithalatın yarıdan fazlasını dış yardımlarla karşılamak durumunda bırakan gelişme, ülkenin bölünmüş ve Japonya merkezli bölgesel ekonomik bütünleşmenin ortadan kalkmış olmasıdır.¹

Ekonomik başarıdaki diğer nedenleri, birinci mecburiyeti yaratan ve İDS öncesinde de var olan birinci grup nedenler karşısında Kore'nin(Japonya'nın) geçmişte ne yapmış olduğuna bakarak anlayabiliriz. Japon bakan yardımcısından yapmış olduğumuz alıntının açıkça ortaya koymuş olduğu mecburiyete karşı çözümler, esas olarak İDS öncesinde geliştirilmiştir. İDS sonrasında olan, Batı'nın, diğer ülkelere empoze etmek istedikleriyle örtüşmeyen bu politikalara, yukarıda sözünü etmiş olduğumuz ikinci mecburiyet nedeni ile hoşgörü ile bakmak zorunda kalmasıdır. Özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Japon İmparatorluğunun bir parçası olarak hızla sanayileşmeye başlayan Kore, eğer İDS sırasında Japon İmparatorluğu parçalanmamış ve Kore ikiye ayrılmamış olsaydı, 1960'lardan itibaren gerçekleştirmiş olduğu hızlı büyümeyi çok daha önce yakalayabilirdi. Cumings'in(1989;46) *mucizenin* 1930'larda aranması gerektiği düşüncesi, bu nedenle yanlış sayılamaz.

Özetle, DA'da İDS öncesi, mevcut doğal kaynak yapısının ve o zamanki dünya konjonktürünün gereklerine uygun bir model geliştirilmiş ve sanayileşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. İDS sırasında Japon İmparatorluğu parçalanmış ve kurulmuş olan model de yıkılmıştır. Ancak, modelin yıkılmasında birincil rol oynayan ABD, bir süre sonra, yıkılana benzer bir modelin yeniden kurulmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunma zorunluluğunu duymuştur. O halde, Kore'nin büyüme başarısında; ülkenin doğal kaynak yapısı, 1930'larda kurulmuş olan Japon modeli ve Amerikan desteği etkili olmuştur. Ancak, bu üç etkenin hızlı büyümeyi kendiliğinden sağlaması düşünülemez. Şimdi bu etkenlerin hızlı büyümeye nasıl yansıdığını birkaç başlık altında ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak ele alalım.

Birincisi, Kore'de Amerika'nın desteğinde ve ordu-bürokrasi-sanayici ittifakına dayalı olarak kurulan otoriter hükümet, gerek sınıflar arası ve gerekse sınıf içi çatışmaları denetim altında tutarak esnek bir ekonomi yönetimi oluşturabilmiş ve koşullara uygun politikalar geliştirilip uygulanmada başarı sağlamıştır. Toprak sahipleri

¹ Kore ekonomisinde sömürge döneminde yüksek oranlı bir dış ticaret bağımlılığı söz konusu idi. Dış ticaret hacminin milli gelire oranı 1912'de %16 iken 1938'de %65,1'e yükselmişti. Dış ticaretin çok yüksek bir oranı Japonya ile idi. 1910-1944 tarihleri arasında Kore ihracatının %83,4'ü Japonya'ya gitmiş ve ithalatın %81,7'si bu ülkeden gelmişti. 1930'lu yıllarda Japonya'nın Kore dış ticaret hacmindeki payı %84,5, ayrıca, Japon işgalindeki Mançurya'nın payı %10,5 idi. Böylelikle Kore dış ticaretinin %95'i Japon İmparatorluğu içinde gerçekleşiyordu.(Lim,2000;11, dipnot 3)

sınıfının ortadan kaldırılmış olması ve daha eşitlikçi bir gelir dağılımının bulunması, alınmış olan kararların uygulanmasını kolaylaştırmış ve reformlara karşı direnci azaltmıştır.

Kore’de devlet harcamalarının ve KEG’nin göreceli ağırlığı Türkiye’den daha fazla olmamakla birlikte, bankaların devletleştirilmesi ve kullanılan dış kaynakların devlet denetiminde olması, devletin ekonomi üzerindeki denetim gücünü artırdı. Otoriter yapıdaki ve çoğu kez olağanüstü yetkilerle donatılmış olan ve Amerika desteğindeki ordu-sermaye koalisyonuna dayanan iktidar, diğer toplumsal kesimlerin zayıf ve örgütsüz olmaları nedeniyle çabuk karar alabilmiş ve ekonomideki gelişmelerin gerektirdiği esnekliği göstermede zorluk çekmemiştir. Sınıf içi ve sınıflar arası rant çekişmelerine izin vermeyen iktidar, rantları kendi politikalarının uygulama araçlarına dönüştürmüştür. İktidarın çabuk karar alıp uygulayabilmesi özellikle 1970’lerde yaşanmış olan önemli dış şoklara zamanında tepki göstermeyi kolaylaştırmış ve bu çabukluk Kore’ye dış piyasada üstünlük sağlamıştır.¹

Türkiye’de sınıflar arası dengeler, devletin Kore’de olduğu ölçüde rahat hareket etmesini engelledi. Gerek tek parti iktidarı döneminde gerekse çok partili dönemde iktidar koalisyonu içindeki dengeler, tarımdaki geri üretim ve mülkiyet yapısının tasfiyesine olanak vermedi. Türkiye Cumhuriyetini kuran kadro Kurtuluş Savaşı sırasından tüccar ve eşraf ile ittifak yapmıştı. İttifak savaş sonrasında da devam etti. Bu yüzden, siyasal iktidarın, toplumsal dönüşüm ve modernizasyon bakımından büyük önem taşıyan toprak reformunu gerçekleştirmeye gücü yetmedi. Türkiye’de kişi başına düşen ortalama ekilebilir toprak miktarının Kore’nin yaklaşık on katı olması ve toprak dağılımının da o kadar adaletsiz olmaması, sorunun acilleştirmesini önledi.

Toprak sahipleri, Türkiye’de, inceleme dönemimiz öncesinde olduğu gibi, inceleme dönemimiz boyunca da siyasal iktidarın güçlü ortaklarından birisi olageldi. Bu güçlü ortak gerek 1940’lı yıllarda eğitim alanında gerçekleştirilmeye çalışılan atılımın engellenmesinde, gerek 1950’li yıllarda yakalanan olumlu büyüme ortamının yeterince değerlendirilememesinde ve gerekse planlı dönemde plan uygulamasının finansmanı için gerekli mali düzenlemelerin engellenmesinde hep etkili oldu. Hatta 1960’lı yılların sonunda bile siyasal iktidarın sanayileşme yönündeki tercihlerinin uygulamaya konulmasını önledi.

¹ Örneğin, Türkiye petrol krizlerinden kaynaklanan dış şoklar karşısında yeni politikalar geliştirip uygulamaya koymakta zorlanırken Kore hükümeti benzin fiyatlarını bir gecede dört katına çıkarabilmiştir.(Mason vd., 1989;38)

Toprak sahipleri ve eşrafın disipline edilip vergilendirilememesi, sanayileşme yönünde kararlı bir iradenin ortaya çıkmasını engelledi. Yüksek oranlı nüfus artışı, tarım kesiminde kişi başına üretimin yeterince artırılmaması, tarımda mekanizasyon gibi nedenlerle hızlı bir kentleşme yaşandı. Ne var ki, kentlere giden işgücü sanayi sektöründe istihdam edilemedi. Süratle çoğalan, eğitimsiz, verimliği düşük ve genellikle kayıt dışı işlerde çalışan bir kentli kitlesi ortaya çıktı. Bu gelişme ülkenin siyasal istikrarını da etkiledi ve sanayileşme için gerekli disiplinli çabaları daha da güçleştirdi.

İktidar bloğunda yer alan kesimlerin çelişen çıkarları tutarlı ve uzun dönemli politikalar oluşturulmasını güçleştirdiği gibi dış şoklara karşı alınması gereken önlemlerin zamanında ve gereken dozda alınmasını engelledi. Ayrıca, kaynak kısıdı karşısında hızlı büyüme için zorunluluk olan seçmeci politikalar gerektiği ölçüde uygulanamadığı için ekonomide seçilen hedeflere ulaşılamadı.

İkincisi, Kore'nin ABD ve Japonya ile olan özel ilişkileri hızlı büyümeyi kolaylaştırıcı bir rol oynadı. Güney Kore bir anlamda ABD tarafından yaratılmış ve başlangıçta yine Amerika tarafından ayakta tutulmuş bir ülkedir.(Pempel,1999;176-177) Kore Cumhuriyeti, ayrı bir devlet olarak ortaya çıkışını izleyen ilk yirmi yılda, başta Amerikan yardımları olmak üzere dış yardımlarla ayakta kalabildi. Ulusal gelirini, iç tasarruflarını ve ihracatını hızla artırdığı ikinci yirmi yıl içerisinde de yoğun biçimde dış kaynak kullanmaya devam etti. Ayrıca, ABD iç pazarını Kore mallarına açtı ve Kore, ABD pazarına diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha kolay mal satabildi.

Öte yandan, Amerikalılarla iş yapan Koreli firmalar özellikle inşaat alanında önemli deneyimler kazandılar. Daha sonra Vietnam'da deneyimlerini zenginleştirdiler. Bu birikim 1970'li yıllarda petrol zengini Orta Doğu ülkelerindeki inşaat yatırımlarından Kore'nin önemli pay almasını sağladı ve ülkenin petrol krizinin etkilerini azaltmasında rol oynadı.

1950'li yıllarda karşılıksız Amerikan yardımları ile kurulan sınaî altyapı hemen hemen hiç dış borç olmadan 1960'lı yıllara devredildi. Özellikle tekstilde kurulu kapasite, 1960'lı yıllardaki ihracat atağının gerçekleşmesini kolaylaştırdı.

Japonya'nın Kore üzerindeki etkilerini ise sömürge dönemi ve 1965 sonrası olarak iki ayrı dönemde ele alabiliriz. Sömürge döneminde Japonya, Kore'deki geleneksel üretim ve yönetim biçimini değiştirerek güçlü bir merkezi yapı ve modern bir ekonomi oluşturuldu. 1960 sonrasında uygulanan Kore modelinin bir çok temel

özelliği 1930'larda oluşturulmuş ve esas olarak Japon modelinden esinlenmiştir. Japonya bu dönemde Kore için hem teknoloji ve sermaye kaynağı ve hem de pazar işlevi gördü. 1965'te Kore-Japonya ilişkilerinin normalleşmesi ile Kore yeniden Japonya merkezli işbölümünün bir parçası haline geldi ve Japonya Kore için teknoloji ve sermaye kaynağı ve aynı zamanda pazar işlevini yeniden kazandı.

ABD ve Japonya pazarlarını Kore mallarına açmakla kalmadılar, ayrıca Amerikan ve Japon firmaları Kore mallarının üçüncü ülke pazarlarına girmesini de kolaylaştırdılar.

Türkiye de İDS sonrasında önemli miktarda dış kaynak kullanmakla birlikte, kullanmış olduğu dış kaynak miktarı, gerek mutlak büyüklük ve gerekse nüfus ve ulusal gelire kıyasla Kore'ye göre daha düşük kaldı. Ayrıca, Türkiye'nin kullanmış olduğu dış kaynaklar içinde dış borçlar Kore'ye göre çok daha ağırlıklıdır. Kore, kullanmış olduğu onca dış kaynağa rağmen 1960'lı yıllara neredeyse sıfır dış borçla girerken, Türkiye, aynı döneme önemli bir dış borç stoku ile girdi.(Bak. Tablo II.3)

Öte yandan, Türkiye ne ABD ve ne de diğer bir ülke pazarında, Kore'nin ABD ve Japonya pazarında sahip olduğu ayrıcalıklara sahip olmuştur. Türkiye'ye, dış ekonomik ilişkilerinin yaklaşık yarısını gerçekleştirdiği AET ülkelerinden ne Kore'nin Japonya'dan aldığı ölçüde teknoloji ve sermaye gelmiş, ne AET ülkeleri pazarlarını aynı ölçüde Türkiye'ye açmışlar ve ne de Avrupalı firmalar Türkiye'nin üçüncü ülkelere yönelik ihracatını kolaylaştırıcı bir rol oynamışlardır.

Üçüncüsü, Kore'nin doğal kaynak bakımından çok daha fakir olması bu ülkeyi hammadde ve gıda bakımından dışa bağımlı hale getirmiştir. Ayrıca, ülke büyüme için gerekli olan dövizli birincil mal ihracatı ile sağlayamayınca sanayi ürünleri satma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Sanayi ürünü ihracatını zorunluluk haline getiren bir başka faktör de, iç pazarın küçüklüğü nedeniyle sadece iç pazara dayanılarak ölçek ekonomilerinden yararlanılamamasıdır.

Türkiye, sahip olduğu birincil ürün ihraç kapasitesine dış yardımlar ve sonra da işçi dövizleri eklenince, ihracatını artırma konusunda Kore kadar kararlı davranmamıştır. 1960'lı yılların ortalarından itibaren giderek artan işçi dövizleri de mamul mal ihraç zorunluluğunu hafifletici etki yapmıştır.

Dördüncüsü, Kore, geri kalmış küçük bir ekonomi olmanın kalkınma açısından yarattığı dezavantajları aşabilmek için büyük ölçekli firmaların gelişmesini teşvik etmiştir. Büyük ölçekli firmalarla iç piyasanın küçüklüğünden doğan sorunlar aşılmaya, dış piyasada rekabet gücü sağlamaya ve teknoloji transferi ve ARGE faaliyetlerinde

avantaj elde etmeye çalışılmıştır. Şirketlerin devlet denetimindeki fon kaynaklarından yararlanabilmesi, devletçe belirlenen iktisat politikalarına uygun davranmaları koşuluna bağlanmış olduğundan, özel kesimin bu politikalar doğrultusunda yönlendirilmesinde başarı sağlanmıştır.

Yine, mamul mal ihraç etme zorunluluğu ve devletin özel firmaları ihracata zorlaması, bu ülkede maliyet ve kalite bakımından dış pazarlarda rekabet edebilir bir üretim yapısının ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Devletin az sayıda firmaya özel teşvikler sağlaması ve piyasaya girişleri kısıtlaması, ölçek ekonomilerinden yararlanabilen, kendi teknolojisini yaratabilen ve dış piyasada rekabet edebilen dev firmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu firmalar Kore'nin büyümesinde özel bir rol oynamışlardır.

Kore, büyüme stratejini büyük ölçekli firmalara dayandırırken Japonya örneğinden esinlenmiştir. Geç sanayileşen ülkelerde kendiliğinden bir büyüme süreci içerisinde büyük ölçeklerin ortaya çıkmasını ve daha önce büyük ölçeklere ulaşmış olan yabancı firmalarla rekabet edebilmesini beklemek tarihsel gözlemlerle bağdaşmamaktadır. Tersine, Japon ve Kore deneyimleri bilinçli bir biçimde yaratılmış olan büyük ölçeğin başarıdaki rolünü ortaya koyan örneklerle doludur. 1930'larda Japon tekstil sanayiinin, teknoloji satın aldığı ve tekstili öğrenmekte olduğu İngiliz pamuklu tekstil sanayiini nasıl çökerttiği çarpıcı bir örnektir. Japonların, kullanmakta oldukları teknoloji daha ileri değilken ve ücretler de İngiltere'den çok farklı olmadığı halde, bu başarıyı gösterebilmelerinin kökeninde; hammaddeyi tek elden ve ucuza alıp üreticilere dağıtması, büyük ve entegre üretim birimlerinin kurulmuş olması; üretimin, aşırı üretimi ve yıkıcı rekabeti önleyecek şekilde koordinasyonu; sektörde, üretim ve pazarlama birimleri arasındaki sıkı işbirliği sonucunda, pazarlamada etkinliğin sağlanması yatmaktadır. (Amsden,1989;61)

Birinci sanayi devrimi ile sanayileşen İngiltere'de şirketler rekabetçi bir ortamda faaliyet göstererek teknolojilerini geliştirmişler ve daha çok öz kaynağa dayalı olarak büyümüşlerdir. İngiliz firmaları genelde teknolojide öncü oldukları için, dışarıya karşı korunmaları gerekmemiş ve firma ölçekleri doğal bir seyir içerisinde büyümüştür.

İngiltere'den sonra sanayileşen Fransa, Almanya ve ABD'de şirketler, öncü durumundaki İngiliz şirketleri ile rekabet edemedikleri için, rekabet gücü kazanıncaya kadar devletçe korunmaları gerekmiştir. Rekabet edebilir firma ölçekleri büyüdüğünden, etkin ölçekte çalışacak firmaların sermaye ihtiyaçlarının öz kaynaklarla

ya da organize olmamış piyasalardan karşılanması güçleştiği için güçlü mali kurumların ve bankaların ortaya çıkması gerekmiştir.

Geç sanayileşen ülkelerde ise, öncü ülkelerle aleyhteki teknoloji ve ölçek farkı çok daha büyük olmuştur. Bu dezavantajı ortadan kaldırmada yalnızca koruma yeterli olmamış, sübvansiyonlar da gerekmiştir. Devletçe korunan ve toplumsal kaynaklarla sübvansiyon edilen firmaların sanayileşme amacına yönlendirebilmeleri ve yalnızca koruma rantlarına dayalı olarak kârlarını maksimize eder duruma gelmelerinin önlenmesi için, devletçe disipline edilmeleri gerekmiştir.

Kore’de, devlet-büyük şirket ilişkilerine yalnızca disipline edici bir yaklaşım hakim olmamış, devlet yeni yatırım alanlarına girmede, ölçek büyütmede, dış pazarlara açılmada büyük firmaları bizzat görevlendirmiş, onlara fon sağlamış, cesaretlendirmiş ve risklerine ortak olmuştur.(Amsden,1989;105) Böylelikle, piyasanın özel firmalar için taşıdığı belirsizlikler azaltılmıştır. Yeni sektörlere girmenin ya da yeni teknolojiler geliştirmenin kaçınılmaz kıldığı deneme-yanılmalar ile başarısızlıklardan çekinilmemiş ve hedefe ulaşmada ısrarcı olunmuştur.

Türkiye’de firmaların iç piyasaya yönelik olarak çalışmaları ve ortaya çıkan döviz açığının işçi dövizleri ya da resmi borçlarla kapatılması rekabetçi bir üretim yapısının ortaya çıkmasını önlemiştir. Korunmuş iç piyasaya yüksek fiyatlarla mal satan firmalar, ihracat yapma zorunluluğu duymadan, devlet tarafından tahsis edilen dövizlerden daha fazla pay alma yarışına girmişlerdir. 1970’li yılların ortalarından itibaren iç piyasadaki büyüme sürdürülemez hale gelmiş ve iç piyasaya yönelik üretim yapan firmaların ölçekleri, ölçek ekonomilerinden yararlanılabilecek boyuta ulaşamamıştır. Düşük kalite ve yüksek maliyet üretime egemen olmuştur.

Beşincisi, gelişmekte olan ülkeler için bir zorunluluk olan teknoloji transferinde Kore çok daha bilinçli ve örgütlü politikalar izleyebilmiş ve kendi teknolojilerini geliştirmede daha başarılı olmuştur.

Altıncısı, daha nitelikli bir işgücüne sahip olmanın kaynakların daha etkin kullanılmasında önemli faktör olduğunda kuşku yoktur. Karşılaştırma dönemimizde de Koreliler gerek formel eğitimde ve gerekse işbaşı eğitiminde Türkiye’den daha başarılı olmuştur.

Bütün bunların sonucu olarak da Kore, kaynaklarını daha etkin bir biçimde kullanarak karşılaştırma dönemimizde Türkiye’den daha hızlı büyümeyi ve ekonomisinin yapısını dönüştürmeyi başarmıştır. Ancak, Kore’de uygulanan ve sanayileşme ve büyüme açısından istisnai denebilecek bir başarı ile sonuçlanan

politikaların Türkiye’de olduğu ölçüde demokratik bir ortamda uygulanıp uygulanamayacağı tartışmaya açıktır. Karşılaştırma dönemimizin tamamına yakının da iktidarda bulunan 17 yıllık Park yönetiminde ancak iki kez seçim yapılmış ve bu seçimlerin yapılış biçimi de hep tartışılmıştır. Başkan Park ekonominin kritik durumlarında olağanüstü uygulamalara gitmiştir. Bu uygulamalar büyümeyi hızlandırmakla birlikte, gelir bölüşümüne ciddi müdahaleleri içerdiğinden, demokratik bir ortamda yapılabilmeleri olanaksız denecek ölçüde güçtür. Demokratik bir ülkede, az sayıda firmanın cömertçe ödüllendirilmesinin gerek firmalar arasında ve gerekse kamu oyununda tepki yaratması düşünülebilir. Ancak, Kore’de işbaşında bulunan ve Amerikan desteğindeki ordu-sanayici ittifakına dayanan baskıcı yönetim bu türden tepkilere izin vermemiştir. Kaldı ki hızlı büyümenin, yarattığı iş hacmi nedeni ile, tepkileri azaltmış olması mümkündür.

KAYNAKÇA

- ABAÇ, Selçuk (1975), “Türkiye’nin sanayileşmesinde bankaların rolü”, SBF (1975), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, Ankara, 28-31 Ocak 1974, ss.521-582.
- AGARWALA, R.(derl.)(1983), “The Japanese and Korean experiences in managing development”, *WB SWP No. 574*, Washington.
- AKGÜÇ, Öztin (1987), *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul:Gerçek Yayınevi.
- AKTAN, Okan H.(1976), “Turkish fresh fruit and vegetables: Export potentials and Market availablities in the EEC”, O. Okyar - O. Aktan(derl.)(1976), *Economic Relations Between Turkey and EEC*, Hacettepe Institute for Economic and Social Research on Turkey and the Middle East, Ankara, ss.369-415.
- AKTAN, Reşat(1966), *Türkiye Ziraatinde Prodüktivite*, MPM(İkinci Baskı), Ankara.
- AKYÜZ, Yılmaz (1985), “Türkiye’de mali sistem aracılığıyla kaynak aktarımı:1980 öncesi ve sonrası”, B. Kuruç vd.(1985), *Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Geçsinler*, Ankara: Bilgi Yayınevi, ss.72-93.
- (1990), “Financial system and policies in Turkey in the 1980s”, T.Arıcanlı and D. Rodrik(derl.) (1990), *The Political Economy of Turkey*, New York: Saint Martin’s Press, ss. 98-131.
- AKYÜZ, Yılmaz, Ha-Joon Chang and R. Kozul-Wright. (1998), “New perspectives on East Asian development”, *The Journal of Development Studies*, Vol.34/6, pp.4-35.
- ALPAR, Cem (1974), *Türkiye’nin Planlı Dönemde İmalat Sanayiini Korumaya Dış Ticaret Politikası*, Ankara:AİTİA Yayınları.
- AMSDEN, Alice H. (1989), *Asia’s Next Giant*, New York: Oxford University Press.
- AOKI, M., Hyung-Ki Kim and M. Okuno-Fujiwara(derl.) (1997), *The Role of Government in East Asian Economic Development: Comparative Institutional Analysis*, Oxford: Clarendon Press.
- ARICANLI, Tosun (1990), “The political economy of Turkey’s external debt: The bearing of exogenous factors”, T. Arıcanlı and D. Rodrik(derl.) (1990), *The Political Economy of Turkey*, New York: Saint Martin’s Press, ss.230-253.
- ARICANLI, Tosun and D. Rodrik,(derl.) (1990), *The Political Economy of Turkey*, New York: Saint Martin’s Press.
- AVCIOĞLU, Doğan(1969), *Türkiye’nin Düzeni*, Ankara:Bilgi Yayınevi.
- AYTÜR, Memduh (1970), *Kalkınma Yarışı ve Türkiye*, Ankara:Bilgi Yayınevi.

- BAÇ, Meltem Müftüler(2001), *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*(çeviren, Simten Coşar), İstanbul: Alfa Yayınları.
- BAHL, Roy vd.(1986), *Public Finances During the Korean Modernization*, Harvard University.
- BARKEY, Henri J. (1990), *The State and the Industrialization Crisis in Turkey*, Boulder: Westview Press.
- BARRO, Robert and X. Sala-I-Martin (1995), *Economic Growth*, McGraw-Hill.
- BAŞAK, Z.Zafer(1977), *Dış Yardım ve Ekonomik Etkileri; Türkiye 1960-1970*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- BAŞBAKANLIK HDTM(1991), *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, Ankara.
- BERKSOY, T. ve K. Boratav(derl.)(1993), *İktisat Politikası Seçenekleri 2: Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BHAGWATI, Jagdish N.(1991) “Export promoting trade strategy: Issues and evidences”, Bhagwati(derl.), *Political Economy and International Economics*, Cambridge: MIT Press, ss.491-526.
- BIANCHI, Robert (1984), *Interest Groups and Political Development in Turkey*, Princeton: Princeton University Press.
- BORATAV, Korkut (1976), *100 Soruda Gelir Dağılımı*(3.Baskı), İstanbul:Gerçek Yayınevi.
- (1984), “İktisat politikası alternatifleri üzerine bir deneme”, K.Boratav vd. (1984), *Krizin Gelişimi ve Türkiye’nin Alternatif Sorunu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, ss.69-107.
- (2003), *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara:İmge Kitabevi.
- BORATAV, Korkut, Çağlar Keyder, Şevket Pamuk(1984), *Krizin Gelişimi ve Türkiye’nin Alternatif Sorunu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe(1995), *Devlet ve İşadamları*, İstanbul:İletişim Yayınları.
- BULUTOĞLU, Kenan (1967), “Financing Turkey’s Development Plan”, S. İlkin and E. İnanc (derl.)(1967), *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.181-214.
- CHA, Dong-Se, K.S.Kim, D.H.Perkins (derl.)(1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- CHANDRA, Nirmal Kumar, “Soviet Impact on economic development in Non-Soviet Countries 1947-1991”, <http://www.networkideas.org/featart/aug2003/>.
- CHENERY, H. And M. Syrquin (1980), *Patterns of Development, 1950-1970* (Third Printing) New York: Oxford University Press(Published for the World Bank).

- CHENG, Tun-Jen, S.Haggard and D.Kang(1998), "Institution and growth in Korea and Taiwan: The bureaucracy", *The Journal of Development Studies*, Vol.34/6, pp.87-111.
- CHO, Dongchul And C.H. Hahn (1997), "On controversies over the East Asian Miracle", http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- CHO, Yoon Je (1997), "Government intervention, rent distribution, and economic development in Korea", M.Aoki vd. (1997), *The Role of Government in East Asian Economic Development: Comparative Institutional Analysis*, Oxford: Clarendon Press, ss.208-232.
- CHO, Yoon Je and Joon-Kyung KIM (1995), "Credit policies and the industrialization of Korea", *World Bank Discussion Papers No. 286*.
- CHOO, Hakchung(1985a), "Estimation of size distribution of income and its sources of change in Korea, 1982", KDI, WP 8515. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- (1985b), "Reinterpreting historical development of basic education in Korea: Sui generis and a basic needs approach?", http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- COLE, David C. and P. Lyman (1971), *Korean Development: The Interplay of Politics and Economics*, Cambridge: Harvard University Press.
- COLE, David C. and Yung Chul Park (1983), *Financial Development in Korea, 1945-1978*, London: Harvard University.
- CORBETT, Jenny and D. Vines (1998), "The Asian Crisis: Competing explanations", CEPA Working Paper Series III.
- CORBO, V. and S.-M. Suh (derl.) (1992), *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country; The Korean Experience*, The John Hopkins University Press.
- CUMINGS, Bruce (1989), "The origins and development of the Northeast Asian political economy: Industrial sectors, product cycles, and political consequences", F. Deyo (1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing), ss.44-83.
- (1999), "Webs with no spiders, spiders with no webs: The genealogy of the developmental state", M. Woo-Cumings (1999), *The Developmental State*, Ithaca: Cornell University Press, ss.61-92.
- ÇEÇEN, A.A., S. Doğruel ve F. Doğruel (1990), *Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Yapısal Dönüşüm ve Kriz*, İstanbul: Egemen Yayınları.
- ÇETİN, Hikmet (1967), "Foreign economic relations in the Plan", S.İlkin and E. İnanc (1967), *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.235-253.

- DATTA-CHAUDHURI, Mrinal(1990), "Market failure and government failure", *Journal of Economic Perspectives*, Vol.4, No.3(Summer 1990), pp.25-39.
- DeLONG, J.Bradford(1991), "Productivity growth and investment in equipment: A very long run look", <http://www.j-bradford-delong.net/>
- DEYO, Frederic C. (derl.)(1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing).
- (1989a), "State and labor: Modes of political exclusion in East Asian development", F. Deyo (1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing), ss.182-202.
- (1989b), "Coalitions, institutions, and linkage sequencing-toward a strategic capacity model of East Asian development", F.Deyo (1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing), ss.227-248.
- DİE(1973), *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara.
- DONALDSON, Gary A. (1996), *America at War Since 1945*, London: Praeger.
- DORNBUSCH, Rudiger (derl.)(1993), *Policymaking in the Open Economy*, (Published for the World Bank) New York: Oxford University Press.
- DPT(1985), *V.Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları: I*, Ankara.
- DURDAĞ, Mete(1973), *Some Problems of Economic Financing; A Case Study of The Turkish First Five Year Plan 1963-1967*, Holland:D. Reidel Publishing Company.
- ERALP, Atila(1981), "Türkiye'de izlenen ithal ikameci kalkınma stratejisi ve yabancı sermaye", O. Türel(1981), *Türkiye'de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980, ODTÜ Gelişme Dergisi* (Özel Sayı), ss.613-633.
- ERDOĞDU, Mustafa (1999), "The Turkish and South Korean automobile industries and the role of the state in their development", *METU Studies in Development*, Vol. 26(1-2), pp.25-73.
- ERTUNA,Özer(1986), *Finansal Kurumlar*, Ankara: Teori Yayınları.
- EVANS, Peter(1989), "Class, state and dependence in East Asia: Lessons for Latin Americanists", F. Deyo(1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing), ss. 203-226.
- (1995), *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*, Princeton: Princeton University Press.
- (1998), "Transferable lessons? Re-examining the institutional prerequisites of East Asian economic policies", *Journal of Development Studies*, Vol. 34/6, pp. 66-86.

- EVANS, D. and P. Alizadeh(1984), "Trade, industrialization, and the visible hand", *Journal of Development Studies*, Vol.21 No.1(October 1984), pp.22-46.
- EVGİN, Tülay(2000), "Dünden bugüne dış borçlarımız", <http://tcmb.gov.tr>
- GERSCHENKRON, Alexander (1962), *Economic Backwardness in Historical Perspective*, New York: Frederick A. Praeger.
- GÖKDERE, Ahmet Yılmaz(1975), "Batı Avrupa Ülkelerine işgücü göçünün Türk sanayii üzerindeki muhtemel etkileri", SBF (1975), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, Ankara, 28-31 Ocak 1974, ss.207-251.
- GÖYMEN, Korel-Gürel Tüzün(1976), "Foreign private capital in Turkey", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 11(Spring 1976), pp. 55-80.
- GRIFFITH-JONES, S. and E. Rodriguez (1984), "Private international finance and industrialization of LDCs", *Journal of Development Studies*, Vol.21, No.1 (October 1984), pp.47-74
- GÜNÇE, Ergin (1967), "Early planning experience in Turkey", S. İlkin and E. İnanc(derl.) (1967), *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.1-27.
- HABERLER, Gottfried (1987), "Liberal and illiberal development policy", G. Meier (derl.) (1987), *Pioneers in Development* (Second Series, published for the Worldbank), New York: Oxford University Press, ss.51-83.
- HAGGARD, Stephan and Tun-jen Cheng (1989), "State and foreign capital in the East Asian NICs", F. Deyo(derl.) (1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing), ss.84-135.
- HAGGARD, Stephan, Byung-Kook Kim and Chung-In Moon (1990), "The transition to export-led growth in South Korea: 1954-1966", *WB WP 546*.
- HALE, W. (1981), *The Political and Economic Development of Turkey*, New York: Saint Martin's Press.
- HAMILTON, Clive (1992), "Can the rest of Asia emulate the NICs?", C. Wilber-K. Jameson (derl.) (1992), *The Political Economy of Development and Underdevelopment*, Mc Graw Hill, ss.403-431.
- HANSEN, B. (1992), *The Political Economy of Poverty, Equity and Growth; Egypt and Turkey*, Oxford University Press.
- HASAN, Parvez (1976), *Korea: Problems and Issues in a Rapidly Growing Economy*, World Bank, Washington.
- HERSHLAG, Z.Y. (1968), *Turkey, Challenge of Growth*, Leiden: E.J. Brill.
- HIGGINS, B.(1962), *United Nations and U.S. Foreign Economic Policy*, Illinois: Richard

D. Inc.

HIRSCMAN, A.O.(1958), *The Strategy of Economic Development*, New Haven: Yale University.

HİÇ, Mükerrerem (derl.) (1979), *Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

IRFAN UL HAQUE,(derl.)(1991), *International Competitiveness*, Washington : WB.

İLKİN, Selim and E. İnanç(derl.) (1967), *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ.

İLKORUR, Korkmaz(1976) *Türkiye ve Ortak Pazar Ülkelerinde Pamuklu Tekstil Endüstrileri*, İstanbul:TSKB yayını.

İREN,Cihat(1976), "Free movement of capital and transfer of technology", O. Okyar and O. Aktan(derl.)(1976), *Economic Relations Between Turkey and EEC*, Hacettepe Institute for Economic and Social Research on Turkey and the Middle East, Ankara, ss. 421-452.

----- (1979), "The growth of the private sector in Turkey", M. Hiç(derl.) (1979), *Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, ss.357-432.

İ.Ü. EKONOMİK KALKINMA ENSTİTÜSÜ(1972), *Problems of Turkey's Economic Development*, Volume-I, İstanbul:Sermet Matbası.

JANELLI, Roger L.(1993), *Making Capitalism; The Social and Cultural Construction of a South Korean Conglomerate*, California: Stanford University Press.

JOHNSON, Chalmer (1999), "The developmental state: Odyssey of a concept", M. Woo-Cumings(1999), *The Developmental State*, Ithaca: Cornell University Press, ss.32-60.

JOMO, K.S. (2001), "Growth after the Asian Crisis: What remains of the East Asian Model?", *UNCTAD,G-24 Discussion Paper Series*.

JONES Leroy P. and Il Sakong(1985), *Government, Business and Entrepreneurship in Economic Development: The Korean Case*(Second Printing), Harvard University.

KAHN, Herman (1979), *World Economic Development, 1979 and Beyond*, Colorado: Westview Press/Boulder.

KAZGAN, Gülten(1975), *100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye*, İstanbul:Gerçek Yayınevi.

----- (1983), *Tarım ve Gelişme*, İstanbul: Der Yayınları.

----- (1985), *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, İstanbul: Altın Kitaplar.

----- (1990), *Türkiye'de Gelir Bölüşümü: Dün ve Bugün*, İstanbul.

KDB(Korea Development Bank)(1984), *Industry in Korea*, Seoul.

- KEPENEK, Yakup(1975), “Türk sanayiinde yatırımlar üzerine bir deneme“, SBF (1975), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, Ankara, 28-31 Ocak 1974, ss.17-84.
- (1984), *Türkiye Ekonomisi*, Ankara:Savaş Yayınları.
- (1990), *100 Soruda Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)*, İstanbul:Gerçek Yayınevi.
- KEYDER, Çağlar(1989), *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1987), “Türkiye Demokrasisinin ekonomi politiği”, I.C. Schick and A. Tonak(derl.)(1987), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul:Belge Yayınları, ss.38-75.
- KIM, Linsu(1980), “Stages of development of industrial technology”, C.K. Park(derl.) (1980) *Macroeconomic and Industrial Development in Korea*, KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.312-338.
- KIM, Hyung-Kuk (1995), *The Division of Korea and The Alliance Making Process*, Lanham:University Press of America, Inc.
- KIM, K. and D.M. Leipziger (1993), *The Lessons of East Asia: Korea; A Case of Government-Led Development*, WB, Washington.
- KIM, Myong Sob(2001), “Reexamining Cold War history and Korean Question”, *Korea Journal*, vol. 41, No.2(Summer 2001), pp.5-27.
- KIM, Kwang Suk(1983), “Korea’s experience in managing development through planning, policymaking, and budgeting”, R. Agarwala(derl.)(1983), “The Japanese and Korean experiences in managing development”, *WB Staff Working Paper No. 574*, Washington, ss.39-79.
- KIM, Hyung-Ki and Jun Ma(1997), “The role of government in acquiring technological capability: The case of the Petrochemical industry in East Asia”, M.Aoki vd. (derl.) (1997), *The Role of Government in East Asian Economic Development: Comparative Institutional Analysis*, Oxford: Clarendon Press, ss.101-133.
- KIM, Kwang Suk-Joon-Kyung Kim(1997), “Korean economic development: An overview” D.S. Cha vd.(1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.3-56.
- KIM, Dong Kun-Seong Hyeon Whang(1997), “Thr role of tax and fiscal policies”, D.S.Cha vd.(1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.238-292.
- KIM, Linsu and So-Mi Seong(1997), “Science and technology: Public policy and private

- strategy”, D.S.Cha vd.(1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.383-425.
- KOHLI, Atul (1999), “Where do high-growth political economies come from? The Japanese lineage of Korea’s ‘developmental state’”, M.Woo-Cumings(derl.) (1999), *The Developmental State*, Ithaca: Cornell University Press, ss.93-136.
- KOO, Bohn-Young (1981), “Role of foreign direct investment in recent Korean economic growth”, KDI WP, No. 8104. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- KOO, Hagen (1989), “The interplay of state, social class, and world system in East Asian development: The cases of South Korea and Taiwan”, Deyo(derl.)(1989), *The Political Economy of the New Asian Industrialism*, London: Cornell University Press(third printing), ss.165-181.
- KOREAN OVERSEAS INFORMATION SERVICE (1990), *A Handbook of Korea*, Seoul.
- KORUM, Uğur (1977), *Türk İmalat Sanayi ve İthal İkamesi, Bir Değerlendirme*, Ankara: AÜ Basımevi.
- (1981), “Türk planlamasında kısa dönem makroekonometrik model gereksinimi”, O. Türel(1981), *Türkiye’de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980, ODTÜ Gelişme Dergisi (Özel Sayı)*, ss.427-436.
- KÖSE, A., F.Şenses, E.Yeldan(2003), *İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, İstanbul:İletişim Yayınları.
- (2003), *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*, İstanbul:İletişim Yayınları.
- KRAUSE, Lawrence B.(1997), “The political economy of South Korea: Fifty years of macroeconomic management, 1945-1995”, D.S. Cha vd.(1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.101-142.
- KRUEGER, Anne O. (1974), “Foreign trade regimes and development, Turkey”, *NBER*, New York.
- (1977), “The role of the foreign sector and aid in Korea’s development”, *KDI WP* No.7708. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- (1987a), “The importance of economic policy in development: Contrasts between Korea and Turkey”, *NBER WP*, No. 2195.
- (1987b), “Benefits and costs of late development”, *KDI WP* No.8709. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- (1990), “Government failures in development”, *Journal of Economic*

Perspectives , Vol.4, No. 3(Summer 1990), pp 9-23.

- KURUÇ, Bilsay(1999), “Kamu ekonomisinde bir yöneticilik örneğinden izlenimler: Selahattin Şanbaşıoğlu ve sanayide girişimcilik”; SBF (1999), *Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Uluslararası Konferans, Ankara, 22-23 Ekim 1998, AÜSBF Yayını, ss.773-779.
- KURUÇ, Bilsay vd.(1985), *Bırakınız Yapsınlar Bırakınız Geçsinler*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KUZNETS, S.(1963), “Economic growth of small nations”, Robinson(derl.) (1963), *Economic Consequences of the Size of Nations*, New York:Macmillan,ss.14-32.
- KÜÇÜK, Yalçın (1975), *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*(ikinci basım), İstanbul:Bilim Yayınları.
- (1981), *Seçme Teknik Çalışmalar*, Ankara: AİTİA Yayını.
- LAL, Deepak (1992), “The misconceptions of development economics”, C.K. Wilber-K.P. Jameson(1992), *The Political Economy of Development and Underdevelopment*, McGraw Hill, ss.27-35.
- LANDU, R., T. Taylor and G.Wright(derl.) (1996), *The Mosaic of Economic Growth*, California: Stanford University Press.
- LEDERMAN, D.- W. Maloney(2002), “Open questions about the link between natural resources and economic growth: Sachs and Warner revisited”, Central Bank of Chile Working Papers No 141; A.
- LEE, Dukhoon(1987), “The role of financial markets in Korea’s economic development”, Mimeo, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- LEE, Ho-Chul and M.P.McNulty (2003), “East Asia’s dynamic development model and the Republic of Korea’s Experiences” WB PRWP, 2987, Washington.
- LEE, Kyu-Uck(derl.)(1986), “Industrial development: Policies and issues”, KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- LEE, Won-Young(1987), “Direct foreign investment in Korea: Pattern, impacts, and government policy”, KDI WP No.8706. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- LEIPZIGER, Danny M., D.Dollar, A.F. Shorrocks, Su-Yong Song(1992), “The Distribution of Income and Wealth in Korea”, *WB, EDI Development Studies*, Washington.
- LEIPZIGER, D.M. and P.A. Petri (1993), *Korean Industrial Policy*, WB, Washington.
- LEWIS, Bernard(1999), “The Turkish democratic experiment in historical perspective”,

- Z. Rona(1999), “*Bilanço 1923-1998 : Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bir Bakış*” *Uluslararası Kongresi*(10-12 Aralık 1998, Ankara), I.Cilt, İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları, ss.7-12.
- LIM, D. (1996), *Explaining Economic Growth*, US:Edward Elgar.
- LIM, Wonhyuk (2000), “The origin and evolution of the Korean economic system”, *KDI Policy Study*, 2000-03, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- LITTLE, I.M.D. and J.M. Clifford (1968), *International Aid*, Chicago:Aldine Publishing C.
- LITTLE, Ian, T. Scitovsky, M. Scott(1970), *Industry and Trade in Some Developnig Countries; A Comparative Study*(published for OECD), London: Oxford U. Press.
- LUTHER, H.U. (1984), *Güney Kore Bir Model Olabilir mi?* (çeviren, Erol Özbek), İstanbul: Belge Yayınları.
- MADDISON, Angus (1995), *Monitoring the World Economy*, Paris: OECD.
- (1997), “Causal influence on productivity performance 1820-1992: a global perspective”, *Journal of Productivity Analysis*, November, pp. 325-360.
- “Historical Statistics”, www.eco.rug.nl/~Maddison/Historical Statistics/horizontal-file.xls.
- MASON, Edward S., M.J.Kim, D.H.Perkins, K.S.Kim, D.C.Cole(1989), *The Economic and Social Modernization of the Republic of Korea* (Third Printing), Cambridge: Harvard University.
- MAYES, D.G. (derl.) (1996), *Sources of Productivity Growth*, New York: Cambridge University Press.
- MEIER, G. (1964), *Leading Issues in Development Economics*, New York: Oxford University Press.
- (derl.) (1987), *Pioneers in Development* (Second Series, published for the Worldbank), New York:Oxford University Press.
- (1987a), “On getting policies right”, G. Meier(derl.) (1987), *Pioneers in Development* (Second Series, published for the Worldbank), New York:Oxford University Press, s.3-14.
- MICHELL, Tony (1988), *From a Developing to a Newly Industrializing country: The Republic of Korea*, International Labour Office, Geneva.
- MILLER, Duncan R.(1971), “Emigrant Turkish workers- A framework for analysis”, *ODTÜ Gelişme Dergisi* 3(Güz 1971), ss.529-542.
- MOON, Pal Yong and Kwang-Eon Sul (1997), “Agricultural policies and development”, D.S. Cha vd.(1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.468-508.

- MORRIS, Cynthia Taft(1984), “The measurement of economic development: Quo vadis?”,
Ranis vd.(derl.)(1984), *Comparative Development Perspectives*, Colorado: Westview
Press/Boulder, ss. 145-181.
- MORTAN, Kenan-C. Çakmaklı (1987), *Geçmişten-Geleceğe Kalkınma Arayışları*,
İstanbul: Altın Kitaplar.
- MUMCUOĞLU, Maksut (1980), “Political activities of trade unions and income
distribution”, Özbudun and Ulusan(1980), *The Political Economy of Income
Distribution in Turkey*, New York: Holmes & Meier Publishers, Inc.ss. 379-408.
- MYINT, Hla (1987), “The neoclassical resurgence in development economics: Its strength
and limitations”, G. Meier(derl.) (1987), *Pioneers in Development* (Second Series,
published for the Worldbank), New York:Oxford University Press, ss.105-150 .
- NAM, Sang-Woo (1988), “The determinants of national saving in Korea-A sectoral
accounting approach”, KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- NELSON, Richard R. and H. Pack (1998), “The Asian Miracle and Modern Growth
Theory”, *WB Policy Research Working Paper No1881*.
- NORDLINGER, Eric A.(1981), *On the Autonomy of the Democratic State*,
Cambridge: Harvard University Press.
- NURKSE, R. (1955), *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*,
Oxford: Basil Blackwell.
- OH, John Kie-Chiang(1990), “The dilemma of democratic politics and economic
development”, KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- OHN, Chang-Il(1989), “The basic nature of U.S.-Korea alliance relations”, *Korea
Observer*, vol. xx, No.4(Winter 1989).
- OKYAR, Osman (1979), “The mixed economy in Turkey (1930-1975), M. Hiç(derl.)
(1979), *Turkey's and Other Countries' Experience with the Mixed Economy*,
İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, ss.77-167.
- OKYAR, Osman- Okan H. Aktan(derl.)(1976), *Economic Relations Between Turkey and
EEC*, Hacettepe Institute for Economic and Social Research on Turkey and the
Middle East, Ankara.
- OYAN, Oğuz(1987), *24 Ocak Ekonomisinde Dışa Açılma ve Mali Politikalar*, Ankara: V
Yayınları.
- ÖLÇEN, N.(1967), “A follow-up study: The implementation of the investments foreseen in
the First Five-Year Development Plan”, S. İlkin and E.İnanç(derl.)(1967), *Planning
in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.279-308.

- ÖNCÜ, Ayşe(1980), “Chamber of Industry in Turkey: An inquiry into state-industry relations as a distributive domain”, Özbudun and Ulusan(derl.)(1980), *The Political Economy of Income Distribution in Turkey*, New York: Holmes & Meier Publishers, Inc., ss.455-480.
- ÖNEY, Erden (1975), “Kalkınma planlarında sanayileşme felsefesi ve Ortak Pazar ilişkileri”, SBF (1975), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, Ankara, 28-31 Ocak 1974, ss.779-798.
- ÖNGÜT, İ. (1967), “The private sector in the Five-Year Plan”, S. İlkin and E. İnanc (derl.) (1967), *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.150-165.
- ÖNİŞ, Ziya(1992), “The, East Asian model of development and the Turkish case: A comparative analysis”, *METU Studies in Development*, Vol. 19(4), 495-528.
- (1998), *State and Market; The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective*, İstanbul:Boğaziçi University Press.
- (1998a), “The logic of the developmental state”, Z.Öniş(1998), *State and Market; The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective*, İstanbul:Boğaziçi University Press, ss.197-216.
- (1998b), “The state and economic development in contemporary Turkey: Etatism to neoliberalism and beyond”, Z. Öniş(1998), *State and Market; The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective*, İstanbul: Boğaziçi University Press, ss.455-476.
- (1998c), “International context, income distribution and state power in late industrialization: Turkey and South Korea in comparative perspective”, Öniş (1998), *State and Market; The Political Economy of Turkey in Comparative Perspective*, İstanbul:Boğaziçi University Press, ss.477-494.
- ÖNİŞ, Ziya – J. Riedel (1993), *Economic Crises and Long-Term Growth in Turkey*, WB Washington.
- ÖZBUDUN, Ergun and Aydın Ulusan(derl.) (1980), *The Political Economy of Income Distribution in Turkey*, New York: Holmes & Meier Publishers, Inc.
- ÖZBUDUN, Ergun (1980), “Income distribution as an issue in Turkish politics”, E. Özbudun and A. Ulusan(1980), *The Political Economy of Income Distribution in Turkey*, New York: Holmes & Meier Publishers, Inc., ss.55-82.
- PACK, Howard and L.E. Westphal (1986), “Industrial strategy and technological change”, *Journal of Development Economics*, Vol. 22, 87-128.
- PAK, Namık Kemal-Ergun Türkcan(2000), “Türkiye-Güney Kore kalkınma ve teknoloji

- politikaları”, *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 1 Temmuz 2000.
- PALLEY, T.I. (1996), “The saving-investment nexus: Why it matters and how it works”, *CEPA Working Paper Series II, Economic Policy Analysis*, WP No.1.
- PAMUK, Şevket(1984a), *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1913)*, Ankara:Yurt Yayınları.
- (1984b), “İthal ikamesi, döviz darboğazları ve Türkiye, 1947-1979”, K.Boratav vd.(1984), *Krizin Gelişimi ve Türkiye’nin Alternatif Sorunu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, ss.36-68.
- (2003), “Karşılaştırmalı açıdan Türkiye’de iktisadi büyüme, 1880-2000”, A. Köse vd.(2003), *İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, İstanbul:İletişim Yayınları, ss.383-398.
- PAMUK, Şevket ve Zafer Toprak(derl.)(1988), *Türkiye’de Tarımsal Yapılar(1923-2000)*, Ankara:Yurt Yayınları.
- PARK Chung Hee(1970a), *The Country, The Revolution and I*(second ed.), Seoul:Hollym Corporation: Publishers.
- (1970b), *Our Nation’s Path* (second ed.), Seoul: Hollym Corporation: Publishers.
- PARK, Chong Kee(derl.)(1980), *Macroeconomic and Industrial Development in Korea*, KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- PARK, Yung Chul(1985), “Korea’s experience with external debt management”, Gordon W. Smith and John T.Cuddington(derl.), *International Debt and the Developing Countries*, Washington(1985),ss.289-328.
- PEARCY, G.E. vd. (1957), *World Political Geography*(second ed.), New York: Crowell.
- PEMPEL, T.J. (1999), “The developmental regime in a changing world economy”, M. Woo-Cumings(derl.) (1999), *The Developmental State*, Ithaca: Cornell University Press, ss.137-181.
- PERKINS, Dwight H. (1997), “Structural Transformation and the role of the state: Korea, 1945-1995”, D.S. Cha vd. (1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.57-100.
- PETRI, P.A. (1993), *The Lessons of East Asia, Common Foundations of East Asian Success*, WB, Washington.
- PRZEWORSKI, Adam and Fernando Limongi(1993), “Political regimes and economic growth”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 7, No.3(Summer 1993), pp. 51-69.
- RANIS, Gustav(1991), “The role of the government: Comparative international

- experience”, İrfan ul Haque(derl.)(1991), *International Competitiveness*, Washington : WB içinde.
- RANIS, Gustav vd.(derl.)(1984), *Comparative Development Perspectives*, Colorado: Westview Press/Boulder.
- RHEE, Young-Pil (1982), *The Breakdown of Authority in Korea in 1960: A System Approach*, Seoul: National University Press.
- RHEE, Yung Whee, Bruce Rosse-Larson, Garry Pursell (1984), *Korea's Competitive Edge*(published for the World Bank), Baltimore: The Hopkins University Press.
- ROBINSON, E.A.G.(derl.) (1963), *Economic Consequences of the Size of Nations*, New York:Macmillan.
- RONA, Zeynep(derl.)(1999), “*Bilanço 1923-1998 : Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bir Bakış*” *Uluslararası Kongresi*(10-12 Aralık 1998, Ankara), I.Cilt, İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.
- ROWEN, Henry S.(1996), “World Wealth Expanding: Why a rich, democratic, and (perhaps) peaceful era is ahead”, R. Landu vd.(derl.)(1996), *The Mosaic of Economic Growth*, California: Stanford University Press, ss.92-125 .
- SACHS J.D. - A.M. Warner (1999), “The big push, natural resource booms and growth” *Journal of Development Economics*, Vol.59, pp. 43-76.
- SAKONG, Il (1979), “Macro-economic aspects of the Korean public enterprise sector”, KDI WP 7906, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- SAKONG, Il (1993), *Korea in The World Economy*, Institute for International Economics, Washington.
- SANDER, Oral(1979), *Türk-Amerikan İlişkileri: 1947-1964*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- SAYBAŞILI, Kemali(1976), “Türkiye’de özel teşebbüs ve ekonomi politikası”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı 13(Güz), ss.83-98.
- (1986), *Türkiye’de Planlı Ekonomik Kalkınma Döneminde Devletin Ekonomiye Müdahalesi(1963-1985)*, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- SBF (1975), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, Ankara, 28-31 Ocak 1974.
- (1999), *Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Uluslararası Konferans, Ankara, 22-23 Ekim 1998, AÜSBF Yayını.
- SCHICK, İrvin Cemil-Ertuğrul Ahmet Tonak(der.)(1987), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları.
- SCHMITZ, Hubert(1984), “Industrialization strategies in Less Developed Countries: Some

- lessons of historical experience”, *Journal of Development Studies*, Vol. 21, No.1 (October 1984), pp.1-21
- SCHULTZ, Theodore W. (1987), “Tensions between economics and politics in dealing with agricultural”, G.Meier (derl.)(1987), *Pioneers in Development* (Second Series, published for the Worldbank), New York:Oxford University Press, ss.17-38.
- SCITOVSKY, T(1963), “International trade and economic integration as a means of overcoming the disadvantages of small nation”, G. Robinson(derl.)(1963), *Economic Consequences of the Size of Nations*, New York:Macmillan, s.282-290.
- SEN, Amartya(1992), “Development: Which way now?”, C. K. Wilber-K. P. Jameson (derl.) (1992), *The Political Economy of Development and Underdevelopment*, Mc Graw Hill, ss.5-26
- SEO, Joong-Seok (1996), “The establishment of an anti-communist state structure following the founding of Korean government”, *Korea Journal*, Vol.36 No.1(Spring 1996) , pp. 79-114.
- SHAPIRO, Helen and Lance Taylor (1992), “The state and industrial strategy”, C. K. Wilber-K.P. Jameson(derl.) (1992), *The Political Economy of Development and Underdevelopment*, Mc Graw Hill, ss.432-464.
- SHAW,G.K.(1992), “Policy implications of endogenous growth theory”, [Http://www.jstor.org](http://www.jstor.org) (Nov. 23,1999)
- SHIN,Wook hee(1998), “The political economy of security: South Korea in the Cold War system”, *Korea Journal*, Vol. 38 No. 4(Winter 1998), pp.147-168.
- SINGER, Morris (1977), *The Economic Advance of Turkey, 1938-1960*, Ankara:Ayyıldız Matbaası.
- SINGH, Ajit (1991), “International competitiveness and industrial policy”, Irfan ul Haque(1991), *International Competitiveness*, Washington : WB içinde.
- (1998), “Saving, investment and the corporation in the East Asian Miracle”, *Journal of Development Studies*, Vol. 34/6, pp.112-137
- SONG, Byung-Nak (1990), *The Rise of Korean Economy*, New York:Oxford University Press.
- SÖNMEZ, Attila (1967), “The re-emergence of the idea of planning and the scope and targets of the 1963-1967 Plan”, S. İlkin and E. İnanc(derl.) (1967), *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.28-43.
- SÖNMEZ, Attila(2003), *Doğu Asya Bunalımı ve “Mucizesi”*; *Türkiye İçin Dersler*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- SÖNMEZ, Mustafa (1990), *Kırk Haramiler*(dördüncü basım), Ankara:Arkadaş Yayınevi.
- STERN, Joseph, Ji-bong Kim, D.H.Perkins, Jung-ho Yoo (1995), *Industrialization and the State: The Korean Heavy and Chemical Industry Drive*, The Harvard Institute for International Development, USA.
- STIGLITZ, J.E. (1996), “Some lessons from the East Asian Miracle”, *The WB Research Observer*, Vol. 11, No 2(August 1996), pp.151-177.
- STIGLITZ, J.E. and M. Uy (1996), “Financial markets, public policy, and The East Asian Miracle”, *The WB Research Observer*, Vol 11, no 2(August 1996), pp.249-276.
- SUH, Suktai(1975), “Import substitution and economic development in Korea”, KDI WP No 7519. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- SUH, Sang-Mok(1986), “The Evolution of Korean economy: A historical perspective”, KDI WP No 8603. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- SUK, Chin-Ha and J. L. Morrison(1987), “South Korea’s participation in the Vietnam War: A historical essay”, *Korea Observer*, Vol. XVIII, No.3(Autumn 1987), pp.270-316.
- SUNAR, İlkay(1974), *State and Society in The Politics of Turkey’s Development*, Ankara:AÜSBF Yayınları.
- SYRQUIN,M. and H. Chenery (1989), *Patterns of Development, 1950-1983*, WB, Washington.
- ŞAHİN, Şükran(1997), *Türkiye’de Bilim ve Teknoloji Politikası 1963-1997: Kurumlar-Belgeler*, İstanbul: Göçebe Yayınları.
- ŞAYLAN, Gencay (1981), “Planlama ve bürokrasi”, O. Türel(1981), *Türkiye’de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980*, ODTÜ Gelişme Dergisi (Özel Sayı), ss.183-206.
- (1986), *Türkiye’de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, Ankara: V Yayınları.
- ŞENSES, Fikret (1989), *Türkiye’de Sanayileşme*, Ankara:Verso Yayıncılık.
- (1990), “An assessment of the pattern of Turkish manufactured export growth in the 1980s and its prospect”, Arıcanlı and Rodrik(derl.)(1990), *The Political Economy of Turkey*, New York: Saint Martin’s Press, ss.60-77.
- (derl.) (1996), *Kalkınma İktisadi; Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞENSES, Fikret ve Erol TAYMAZ (2003), “Unutulan bir toplumsal amaç: Sanayileşme; ne oluyor? Ne olmalı?”, ERC Working Papers in Economics, 3/01. www.erc.metu.edu.tr
- TAN, T. (1981), “20 Yıllık Planlama Deneyimi Işığında Türkiye’de Planlamanın İdari ve

- Hukuki Sorunları”, O. Türel(1981), *Türkiye’de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980, ODTÜ Gelişme Dergisi* (Özel Sayı), ss.147-161.
- TEKELİ, İlhan ve Selim İlkin(1993), *Türkiye ve Avrupa Topluluğu*, Cilt I. ve II., Ankara:Ümit Yayıncılık.
- (2000), *Türkiye ve Avrupa Birliği 3*, Ankara:Ümit Yayıncılık .
- TEZEL, Yahya S. (1994), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi(1923-1950)* (Üçüncü Baskı), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- THOMAS, Vinod and Y. Wang (1994), *The Lessons of East Asia: Government Policy and Productivity Growth; Is East Asia an Exception?*, WB, Washington .
- TILAK, Jandhyala B.G.(2001), *Building Human Capital in East Asia: What others Can Learn*, World Bank Institute, Washington.
- TMMOB, Makine Mühendisleri Odası(1977), *Tarihsel Gelişimi İçinde Türkiye Sanayii*, Ankara.
- TODARO, M.P.(1981), *Economic Development for the Third World* (Second ed.), New York: Longman.
- TOBB(1990), *Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Ekonomisi*, Ankara.
- TORUN, O.N. (1967), “The establishment and structure of the State Planning Organization”, S. İlkin ve E. İnanc(derl.) (1967) , *Planning in Turkey*, Ankara: ODTÜ, ss.44-70.
- TOSKAY, Tunca(1972), “Some problems of the Turkish agricultural sector and the need for reform”, İstanbul Üniversitesi Ekonomik Kalkınma Enstitüsü(1972), *Problems of Turkey’s Economic Development*, Volume-I, İstanbul:Sermet Matbası, içinde.
- TÜREL, O. Türel(1981a), *Türkiye’de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980, ODTÜ Gelişme Dergisi* (Özel Sayı).
- (1981b), “1970’li yıllarda mühendislik sanayilerindeki kamu yatırımları: Gözlem ve değerlendirmeler”, O. Türel(1981), *Türkiye’de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980, ODTÜ Gelişme Dergisi* (Özel Sayı), ss.575-612.
- TÜRKCAN, Ergun(1975), “Bilime dayalı büyük firmaların kalkınma sürecindeki rolü ve bir öneri”, SBF (1975), *Cumhuriyetin 50nci Yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, Ankara, 28-31 Ocak 1974, ss.913-938.
- (1981), “Teknolojik düzeyi etkileyen politikalar ve Türkiye”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 2, Sayı 6(Kış), ss.41-71.
- (1999), “Türkiye’nin teknoloji tercihleri: 1923-1998 doğrular-yanlışlar;

- imkânlar-imkânsızlıklar”, SBF (1999), *Atatürkçülük ve Modern Türkiye*, Uluslararası Konferans, Ankara, 22-23 Ekim 1998, AÜSBF Yayını, ss.741-760.
- TÜZÜN, Gürel(1981), “Bunalım, ekonomi politikaları, planlama ve devlet: Bir yaklaşım önerisi”, O. Türel(1981), *Türkiye’de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980*, ODTÜ *Gelişme Dergisi* (Özel Sayı), ss.3-18.
- UN ESCAP(1976), *Guidelines for Development of Industrial Technology in Asia and The Pacific*, Bangkok United Nations Centre.
- UNCTAD (2003a), *Investment and Technology Policies for Competitiveness: Review of successful country experiences*, United Nations, New York.
- (2003b), *Trade and Development Report, 2003*, <http://www.unctad.org>.
- URAS,T. Güngör(1979), *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul: Formül Matbaası.
- UYGUR, Ercan(1991a), “Policy, trade and growth in Turkey:1970-1990”, The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department Discussion Papers No:9103, Ankara.
- (1991b), *İktisat Söyleşileri*, Ankara:Bilgi Yayınevi.
- VITTAS, D. And B. Wang (1991), “Credit Policies in Japan and Korea”, *WB PRWP*, Washington.
- WADE, R.(1990), *Governing The Market: Economic Theory and The Role of The Government in East Asian Industrialization*, Princeton: Princeton University Press.
- WARRINER, D.(1969), *Land Reform in Principle and Practice*, Oxford: Clarendon Press.
- WEISS, Linda-J.M. Hobson (1999), *Devletler ve Ekonomik Kalkınma; Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz*(çeviren, Kıvanç DüNDAR), Ankara: Dost Kitabevi.
- WESTPHAL, Larry E, Y.W.Rhee, G.Pursell(1981), “Korean industrial competence: Where it came from”, *WB SWP*, No. 469, Washington.
- WESTPHAL, Larry E. (1990), “Industrial policy in an export-propelled economy: Lessons from South Korea’s experience”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 4, No. 3, (Summer 1990), pp.41-59.
- WHANG, In-Joung (1982), “Administration of land reform in Korea”, *KDI WP* 8301.
http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- WHITE, G.(derl.)(1988), *Developmental States in East Asia*, London: Macmillan.
- WHITE, Gordon and Robert Wade(1988), “Developmental states and markets in East Asia: An introduction”, G. White(derl.)(1988), *Developmental States in East Asia*, London: Macmillan, ss.1-29.

- WILBER C.K. and K.P. Jameson (eds.) (1992), *The Political Economy of Development and Underdevelopment*, Mc Graw Hill.
- WOO, Cheonsik and Ju-Ho Lee (1999), "Efficiency of Korean education: Myth and mission", KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- WOO-CUMINGS, Meredith (derl.) (1999), *The Developmental State*, Ithaca: Cornell University Press.
- WORLD BANK (1975a), *Turkey: Prospects and Problems of and Expanding Economy*, Washington.
- (1975b), "Land reform", Sector Policy Paper, Washington.
- (1980), *Turkey: Policies and Prospects for Growth*, Washington.
- (1987), *Country Study; Korea, Managing The Industrial Transition*, Vol. I and Vol. II, Washington.
- (1993), *The East Asian Miracle*, Oxford University Press.
- *World Development Report*, çeşitli yıllar.
- YAĞCI, Fahrettin (1981), "Macro planning in Turkey: A critical evaluation", O. Türel (1981), *Türkiye'de Planlı Gelişmenin Yirmi Yılı, 1960-1980*, ODTÜ Gelişme Dergisi (Özel Sayı), ss.407-426.
- YOO, Jungho (1989), *The Government in Korean Economic Growth*, KDI. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- YOO, Jung-ho (1990), "The industrial policy of the 1970s and the evaluation of the manufacturing sector in Korea", KDI, Seoul. http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp
- YOO, Seong Min and Sung Soon Lee (1997), "Evolution of industrial organization and policy response in Korea: 1945-1995", D.S. Cha vd. (1997), *The Korean Economy : Performance and Vision for the 21st Century*, Seoul: KDI, http://www.kdi.re.kr/kdi_eng/main.jsp, ss.425-467.
- YOU, Jong-Il (1998), "Income distribution and growth in East Asia", *The Journal of Development Studies*, Vol.34/6, pp. 37-65.
- YUSUF, Shahid and K. Peters (1984), "Savings behavior and its implications for domestic resource mobilization; The case of the Republic of Korea", *WB SWP* 628, Washington.
- ZARAKOLU, Avni (1974), *Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI : Cemil GÜNAY
DOĞUM YERİ VE YILI : Vakfikebir, 1956

ADRES BİLGİLERİ

EV : Reşatbey Mah. 4. Sk. No.32/28, Seyhan/ADANA
Tel. 0322 456 10 97
E-Posta: cemilgunay@superonline.com

ÖĞRENİM DURUMU

Doktora	: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı	2005
Y.Lisans	: O.D.T.Ü. İktisat bölümü	1982
Lisans	: Kara Harp Okulu	1978
Lise	: Kuleli Askeri Lisesi	1974

İŞ TECRÜBESİ

Öğretim Görevlisi, Kara Harp Okulu, Ankara	1982-1983
Pazarlama Uzmanı MEPA AŞ, Adana	1985-1986
Yönetim Kurulu Raportörü/Koordinatör MENSA Holding AŞ, Adana	1987-1988
Finansman Müdürü MENSA AŞ, Adana	1989-1991
Mali ve İdari işler Genel Müdür Yardımcısı MENSA AŞ, Adana	1992-1999
Sanayi Odası Genel Sekreteri, Adana	2000
Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi Çağ Üniversitesi, Mersin	2004

YABANCI DİL : İngilizce

